לְדְמוּתָם

קובץ זברון

לבני תל-יוסף וחבריה
לעולים והחניכים שנפלו
במלחמת העצמאות תש"ח-ט

תל-יוסף • תש"י

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

נדפס בישראל

דפוס הקיבוץ המאוחד, עין־חרוד

התוכן

הבית — זאב אוֹן . . . 5
* * * — נחמיה צורי . . . 7

בנים וחברים

דן צביק

בננו — אבא 15
אל חוד המשולש — משה כרמל 19
ביום הקרב — א. א. ש. . . 21
בשורות המגן — דודיק . . 23
באימונים — ח. 24
בחוג הנוֹער — חבריו בבית . 24
עם כדור־הסל — ש. מרגוֹן . 27
איך נפלו גיבורים — חנה ל. . 29
* — ד. ר. 29
דן אינגו — חבר 31
* — משפחת ד"ר סדובסקי . 31
בחוג המשפחה — הדוד יקותיאל 32
* — יעקב צ. 32
מכתבים 35

ישעיהו גרודנר

חייו — א. ב. 45
השיירה לירושלים — „דבר" . 46
אדם — מאיר 46
במשק — מרדכי ל. 47
ילדוּת קודרת — רבקה גרודנר 48
* — חיים פ. 49
ב„החלוץ" — ש. סלע . . . 49
שייקה — י. ב. 53
הפלוגה 524 — בן־ציון לפידות 54
עם הפלוגה — שמואל פרם . 55
ריע — אייזיק 57
הדרך לירושלים — פ. אפרתי . 59
לזכרו — עדנה ב. 60
* — י. צ. 60
* — א. ק. 61

זרובבל הורביץ

חייו — בני משפחה וחבריו . 65
* — דרור ט. 68
* — „מחיינו" 70
„בבל" — משה עטיה . . . 70
* — אורי אופק 73
* — א. ק. 75
בתוך ה„פורץ" — יעקב אייגס 75
השיירה הגדולה — מ. מגד . 81
לילה של סכנות — לוחם . . 83
המיצוי — מנחם 85
ב„בריגדה" — חנוך . . . 85
ב„הפועל" — ש. מרגוֹן . . 86
אחינו — שמואל ה—ץ . . 88
* — קרן הפוך 90
לזכר דודי — רבקה וורגן . 92
גיבור ישראל 94
12 המייצגים אומה — „פ. פוֹסט" 95
אוֹת הגבוּרה — „דבר" . . 95
מכתבים 98

משה הררי

חייו — בני המשפחה וחברים . 125
גזר — סיסי 126
* — יעקב 127
ביום נפילתו — כרמלה האַלחוּטאית 128
* — רות סלומון 129
משה'לה — בלה 130
בחברה — רחלה 133
* — נ. 134
בפעולת הספורט — שמואל מרגוֹן 136
בפעולות תגובה — אסף שמחוני 139
בין קרב לקרב — א. ק. . . 140
מכתבים 141

נתן דובז'ינסקי

לבן — אבי נתן 155
הקרב — אסף ש. 158
בשילטא — א. בן־אליהו . . 159
לקול המצפוֹן — מ. ש. . . 160
* — אריה ז. 161
* — אורי 162
הגמול מחלב — א. ק. . . 163
מבצע „דני" — חוברת „יפתח" 163
חברותא — חבריו לכיתה בעי"ח 165
הריעוּת — זאב סלוצקי . . 169
במשחק — ש. מרגוֹן . . . 172
מכתבים 173

יוחנן פנעני

פרשת חייו — נחמיה צ. . . 179
כיצד נפל... — א. קפלן . . 183
„זה לא צודק!..." — עליזה . 185
בעל המצפוֹן — חיים קלעי . 186
הלוחם — דוד יזהר . . . 188
המחנך — יאיר בן־צבי . . 190
איש השורה — מאיר שחר . 192
בשדה הספורט — ש. מרגוֹן . 194

על ריע — ימימה . . . 198
ממכתבי בני המשפחה — י. ש. 199
* — מ. 200
למודיעין — נ. צ. . . . 201
מכתבים 203
לבן — אבא 217

חיים גפן (קונפיטין)

חיים — אמא 227
קטמון — רעננה 231
אחד „הפורצים" — מנחם . . 235
* — א. ק. 237
על מגרש „הפועל" — ש. מרגון 237
מכתבים 240

נעמי מדברי

בתי — אמא 259
האסון — „מחיינו" . . . 263
* — מנחם 263
* — חברים ממרומי מרוז . 263
בצעדיה הראשונים — עליזה . 264
בסמינר — טרודה חיים . . 266
מחולה — מ. סגל 267
ב„הסתכלות" — פנינה כהן . 268
חן יצירתה — שמואל מ. . . 270
„אל גינת אגוז ירדתי" — אשל 272
נעמי — נחום לוין . . . 273
„מי עולה מן המדבר" — חנה 274
עם הילדים — שושנה . . . 275
* — ב. פ. 276
* — קלרה 276
מכתבים 277
לך, נעמי — רנה 299

בנינו הלוחמים — ש. מרגון 301
על מות החמשה — אליעזר כנעני 303

עולים וחניכים

נפתלי שלומביץ (תבורי)

נפתלי — אמו 307
עם הירצחו — דוד ש. . . . 310
* — ש. פ. 311
בעקבות הצאן — אברהם גולן . 311
בני — אמא 312
מכתבים 313

שמואל קורי

איך נפל — „דבר" . . . 315
חייו — יוסף ארגס . . . 316
בחברת הנוער — נחמיה צ. . 317

אליהו רוזנבאום ומורנו ארמוזה

בנפלם — „מחיינו" . . . 321
הקרב — אסף שמחוני . . . 322
חברינו — ציון א. . . . 322
אליהו — אמו חורגתו . . . 323
ברפת — יהודה הדר . . . 324
חיי מורנו — בתיה אחותו . 324
ארמוזה — חבריו ואחיו במלכיה 325

פרץ דיטריך

חייו — אהרן ל. 327
נבי־סמואל — יוסף טבנקין . 329
מהלך הקרב — גדעון ש. . . 329

אריה אדיר

חייו 334
אם ובנה — י. רבקאי . . 334
בגליל העליון — חבריא . . 335
מכתבים 337

יוסף מתן ושמעון עודי

בקרב יאלו — חברים . . . 339
הנאהבים והנעימים — אבשלום 340
יוסף אחי — שושנה . . . 342
בערגה לחיים — נ. צ. . . . 343

דוד סגל

חייו 345
חבר — הכשרת „הפורצים" בת"י 345
צינור המים בנגב — אסף ש. . 346

צבי סבון (זייף)

חייו — קורט אריה . . . 347

בן־ציון מזרחי

חייו 349
בעל נפש — „הפורצים" ת"י . 349
הקרב על חרבת מחאז — אסף 350

אפרים אלמגור

חייו 351
עם מבצע „יואב" — חוב' „יפתח" 352
בחברה — דן 352
* — אסתר'קה 353
* — מרדכי'לה ארנון . . 353

אליקים (מיקול) הורנונג

חייו — ה. פ. 355

עם מדינת ישראל — חנוך רוכל 357

הבית

מאז השבת השחורה, — בנפול חיים תוך התנגדות למשטר עריצים, בהגינו על חופש האדם העובד בביתו ועד נעמי, הפרח העדין, שעלתה קרבן על מזבח האהבה בעת מלחמת ישראל, — מאז ועד עתה, יום יום, בדרוך רגלך על אדמת תל־יוסף, בשדה ובחצר, ברפת ובמסגריה, בבתי־הילדים ובחדר־האוכל, — אתה נזכר בהם. הם עולים לנגד עיניך בשפעת חייהם — והלב נצבט. קשה לשאת את אבידתם, קשה להשלים עם העובדה כי כל כך הרבה חיים צעירים ורעננים, שוקקים ויוצרים, יוזמים ופועלים — חלק חשוב של דורנו הצעיר — נכרתו. וידעת, הודות לרוח גבורתם עמד הישוב במערכה וניצול העם מחרפת ההשמדה בארצו. כי בזכותם שוחררנו מעול שלטון זר, הגענו לעצמאות מלאה, למדינת ישראל, ונפתחו השערים למאות אלפי עולים, לקיבוץ גלויות. ידעת שדורנו הצעיר כתב בדמו את אחד הדפים המזהירים בדברי הימים של הארץ ושל העם. ואף על פי כן הנך ממאן להתנחם. בנינו שאינם — חסרים לנו. חסרונם נרגיש עוד רבות בשנים, בהמשך האריגה של רקמת חיינו החדשים, המלאים מכשולים, המחייבים שילוב הדורות להמשך המפעל, לשאת בעומס החיים ובכוח לסבול.

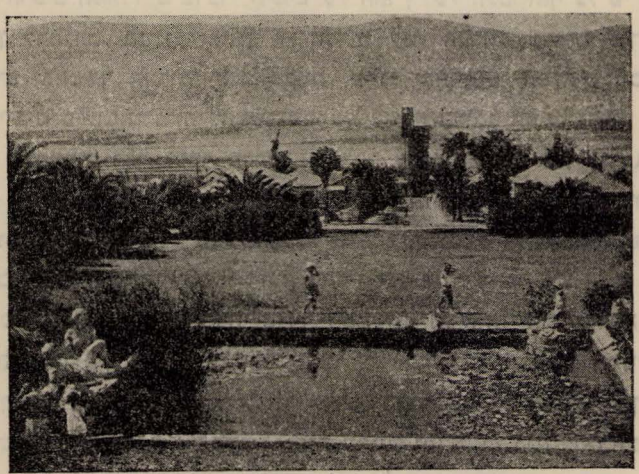
לפעמים הנך נעצר בדרכך, מהרהר, ומנסה לגלות את סוד גבורתם וכוח עמידתם. רבות נאמר ונכתב על: מולדת, וקרקע בהם גדלו והתחנכו בנינו, אוירת החופש — שאותה נשמו בנינו לקירבם — כל זה אמת בהכללתו ויציב בארציותו. ברם, אתה רוצה להבין את בני ישובך, את הדור הצעיר של משקך, ולפענח את הסוד בדרך הממשות. ובראותך את האדמה הזאת, את ההר והעמק, את הסלעים והרגבים, הרי אתה מרגיש אותם, ממשש בהם ומבין. ואז אתה עובר מהכלל אל הפרט, מהמופשט אל הממשי, מן הארץ אל האיזור, אל הכפר, אל המשק. והנה תרגיש ותבין, כי בנינו בלכתם לקרב, בצאתם למלחמה באויב בצפון ובנגב ובכל אשר הוא, עמד ביתם הממשי לנגד עיניהם, ברוב אהבה וגעגועים אליו. תל־יוסף על בתיה וחצרה, גניה

וכרמיה, שדות הדגן והמספוא, כשהגלבוע וגבעת קומי עוטרים אותה. אוירתם הם נושמים, ועמוק בלבותיהם חרותות דמויות אמותיהם ואבותיהם על מפעלם הלאומי, בוני חברה חדשה של שיוון ושיתוף, בוני ישוב קיבוצי, קומונה. על זאת הם מגינים, נלחמים ומקריבים את חייהם הצעירים ללא גבול ושיעור. זכורני את השי, שהגיש לנו יוחנן למחצית יובלנו — תבנית תל־יוסף — כמה עמל ומחשבה, שקידה ואהבה השקיע למען הבלט כל בנין וכל עץ. והיה הדבר לסמל.

עם רדת מתח המלחמה, כשנדמה לרבים כי הונח לנו מהאויב החיצוני, התחילה רוח פרצים נושבת בהתישבות. היא נגעה גם בקצות ביתנו. אתה תוהה ומביט סביבך, שואל את עצמך ואת בני ביתך: לאחר עשרות בשנים של עמל ויגע מי ימשיך לשאת בעול, מי ישמור על הבית ויסתום את הפרצים. מי ירחיב את מפעל האמהות והאבות וימשיך ברוחם, מי יקלוט עליה חדשה, מי ימשיך במפעל הבנים והבנות שנפלו? ועיניך פונות אל חבריהם הצעירים, והם כבר היום עשרות ומחר יהיו מאות, והלב מלא בטחון ואמונה: הנה הם.

כבד העול! אך אתם עמוד תעמדו בו בכוח נעוריכם — בזכרכם את אחיכם ואחיותיכם הגיבורים.

זאב און

* * *

הבנים של תל־יוסף, כמו כל שאר הבנים של ישובי העובדים שהיו ראשונים בשורות־המגן — מהן מסד צבא ההגנה לישראל — הביאו עמהם לתוך המסגרת המגוייסת את מורשת הבית: השיתוף בחיים ובעבודה, הריעות והאחוה, ורוח ההקרבה של ראשוני אבות מימי קדם. בהוויית ביתם ובהרגלי חינוכם, בהכרתם החלוצית וברוחם הנועזת, נשאו בסתר נפשם ללא ניב, את דמות יוסף הגלילי, אבי הבית. צמיחתם מתוך נוף הבית — העמק וההרים העוטרים אותו — חיי ההגשמה של האבות, ראשוני ההתישבות החלוצית, הטביעו את חותם הראשונות בכל מעשיהם.

מראשית המערכה על שחרורנו, היו בנינו ראשונים בכל החזיתות: בהגנה על העמק, בשחרור הגליל, בשיירות האספקה לירושלים — לב הארץ והאומה — בקיום התחבורה אליה, בהגנת העיר ובשליטה עליה, במערכה הנועזת על גוש עציון, בהיאבקות העיקשת על פריצת הדרך לנגב ובשחרורו מידי הפולשים, בכיבוש הערבה והשער הדרומי של ארצנו — מפרץ אילת.

בהיותם מנותקים מהבית, מוסטים מחיי המשק, מודרים מעבודה ומבודדים לעתים זה מזה ומחברתם — ככל שאר בני הישובים, הועמדו בפני מבחני־גוף ונפש. בנשאם בקירבם את רוח הבית התגברו על כל מכשול ופגע, התעלו מעל קטנות החולין, ובעמידתם הם היו דוגמה לאחרים ומופת לרבים. במערכה הם העלו את כושרם הרוחני ואת מאמציהם הגופניים, מסרו את עצמם ללא חשבונות וללא סייג — עד תום.

מאוחדים היו הבנים בפל: בהכרתם את הכרח השעה הגורלית, בקשריהם לבית ולעבודה, ובחזון־השלום שבלבם. מאוחדים היו בראשונות זניקתם על פי תהום אל מול צוק, שאויבים רבים שתו סביבו, ובהכרה על הכרח השליטה בו. מאוחדים היו בשאיפתם ליפה: באהבתם כל תנועה נאה, בהתלהבותם מצליל מעולה, בכמיהתם למקרא־נוי. מאוחדים בתום לבבם ובטוהר מעשיהם, באהבתם את נוף הבית והמשפחה, בנאמנותם ליעוד שעליהם להגשימו, ללא־ניב וללא תרועות גבורה. מאוחדים היו בזיו העלומים שבהם, ובהיותם עולי ימים הלכו ערירים לעולמם. באחדותם זו — היו למצודת־עוז שאין לפרוץ בה ואין לכבשה. אחדותם זו במסה ובמעש תדריך את הדורות הבאים. מסת הגותם — נתיב לדורות, ומעשיהם מסד לבנין של עתיד העם. כל אחד מהם וכולם יחדיו — בנים נאמנים לאביהם יוסף טרומפלדור שבחייו ובמותו ציווה לנו את החיים.

*

ד ן, ממוצע הקומה אך חסון הגו. הרצינות בפניו — שלמעלה מגילו — מבע להעמקתו בבעיות־החיים — מתרכזת בזוהר החיוך ובאמירת „שלום". „עלינו להתחשל בפני העומד לפנינו" — הוא כותב לנערה. ההגשמה האישית ראשונה לכל, היא מוליכתו בשבילי הרים עוינים, והוא ניצב שכם אחד מול אויבים רבים ועצומים. — נפילתו האילמת בגלבוע, מול שמש עולה, נוקמה בידי חבריו. ארשת ח י ו כ ו — מרחפת שוב על מדרונות הגלבוע הגאולים.

י ש ע י ה ו, יתום חלוש בגולה, זלזל אחרון באילן, היה לאיש המעשה וההגשמה עלי קרקע כאן. תל־יוסף למענו כמי שהוחזרה לו משפחתו. הכה שרשים באדמת העמק, כעץ השדה. אץ לסייע לירושלים הנצורה „לא הפסיק את הנהיגה עד הרגע האחרון" — מספרים העדים. עלה באש מסירותו, — נשר הזלזל, נכרת בית־אב בישראל. זה העורק ללב הארץ והאומה, העקוב דם בנים — נגאל מידי צרים.

ז ר ב ב ל, מבטו החד מעל שפמו המסולסל, מצעיד נמרצות את גוו הנערי. צליפת קלעיו הנודעת בשערים — הולמת את צליפות אהבתו לאמו ולאחיו, לחבריו ולביתו. ריע עם הרעים, תמיד עמהם וכולו למענם. דאגתו לבית וגעגועיו לשדות, כמיהתו אל חבריו ואחריותו לשלומם, מדובבים במכתביו „גם אנו ניתן את חלקנו בצורה המתאימה ביותר..." — ראשון לכל: לפלמ"ח ולבריגדה. לעזרת ירושלים ולמען גוש עציון — ראשון עם הראשונים.

משאפסה תקוה לחלץ את חבריו הפצועים ב„פורץ־המחסומים", מתוך גלי אויב מסתערים, הבריקה בלבו ההחלטה ה„שמשונית". וזרבבל מתעלה לאחד מי"ב הגיבורים בישראל.

מ ש ה' ל ה, בניכר חלוש הגוף, בתל־יוסף מתחשל והוא עלם חסון. מצעדו בוטח, מבטו נבון ומעשהו נועז. מכה אויבים בשער, אך מנחש את סופו. „אינני שש לקראת תקופה זו..." — עובר כחוט השני במכתביו ובשיחותיו. בחזית הקדמית בקרב הגורלי בגזר, כגור־ארי פצוע מזנק מעל ערסו ראשון כדי להציל את אחרוני הישוב וראשון נופל בידי אויב משתולל. עתה גזר — מצודת־עוז לישראל.

נ ת ן הילד המגודל, שהחברותא וחמדת־החיים — עיקר הווייתו. קול לבו מדריך את מנוחתו, „לא אוכל עתה ללכת אחר הצאן, עת אני

דרוש שם...״ הוא מכריז. כנחשון מזנק אל אש המערכה. ראשון לאסוף את חבריו שלא ייפגעו, במישלט באיזור מודיעין המוקף אויבים. הוא עצמו נופל מלא קומתו, מקום שהוצב הגבול של מדינת ישראל, לאחר שעבוד דורות.

י ו ח נ ן, חסון כאלון, תמיר־הרוח, משכמו ומעלה גבוה מחבריו. שרשיו עמוקים בקרקע המולדת ונופו זוהר מול אדם והבית. חלקו רב בקידום המשק ובעיצוב דמות הדור הצעיר. מכה באויבים בכל החזיתות, וההכרה בהכרח הנצחון ממלאה את כל ישותו; ״אני מוכן לגמרי לתת את נפשי על מדינת ישראל״. ניצב בשער לשחרור הנגב, ונופל מלוא קומתו. כבן נאמן ליוסף הגלילי, כיוחנן החשמונאי המרחיב גבולות הארץ ומבססם.

ח י י ם, חסון ומצעדו בוטח, חיצוניותו ללא רבב ופנימיותו נבלמת בכוח סמוי. מכה את האויב בשעריו: בנמל חיפה, בין ה״פורצים״ בחזית ירושלים והוא בין גואלי עיר הנצח של האומה. עורג הביתה וכמה לעבודה וכל דורון משם מלהיבהו: ״מטפחת לבנה ורקומה, שי מהגן, כמה שמחתי לדבר פשוט וקטן זה, הנותן הרגשה של בית מאחוריך״! הוא מתעתד לחיי שלום, אך כדור משחית מנתק בכוח סמוי את פתיל חייו ללא עת.

נ ע מ י — רקפת הגלבוע, הקולטת קרני־שמש ומקרינתן לפל. נשמת חייה — היפה והנשגב, הנוי בתנועת אדם וטוב־טעם בפל. ״ושיהיה יופי בעולמנו״ — מתפללת היא במכתביה. בהילוכה ובתנועותיה, בלבושה ובדיבורה נדמה כי לא בעולם זה היא חיה: ״ירדתי לזמן־מה מהשמים״ — מעידה על עצמה. אך קשריה לנופה הביתי אמיצים וממשיים כל כך: ״אני פשוט ״מתה״ להיות בבית, במקום שלי, באויר שלי...״

בישותה — משתלבת תבונת דורות עם רגשות עזים. פעמים גוברת התחושה: ״הרגש אצלי גובר על ההכרה — השכל...״ ובחכמתה היא הופכת את הרגש לתורה עליונה: ״הרגשה שבאה כמתנה מבפנים, יש להחזיק בה, לחיות לאורה ולתתה לאחרים...״ ועם זה צו החיים כה עמוק ועז ״צריך לחיות...״ — היא מכריזה מול כל אסון ופגע.

נעקרה הרקפת — הועם זיוה לעולמים. הגותה ומעשיה— נר לדורות.

*

ארוכה הרשימה של אנשי תל־יוסף, שנאבקו במערכה על גאולת עצמאותנו ונפלו בה. מהם שהגורל ניתקם מבית־הקיבוץ אך היו קשורים אליו בכל נימי נפשם: פ ר ץ נפל בנבי־סמואל על שחרור ירושלים,

צבי בסביבת בן־שמן. הנער אריה — במרומי הרי־נפתלי, ואלי־קום, מראשוני גדוד העבודה נופל בירושלים, ועצמות שניהם טמונים בין קברותינו.

שמואל, מחברת הנוער ה' — ראשונה מגולת תורכיה — שתל־יוסף לה בית וכור־המצרף לעיצוב דמותם. יחד עם חבריו יוצר ישוב־ספר בהרי הגליל, ברוח יוסף הגלילי, ולמען ביסוסו — הוא נופל.

נפתלי ואפרים, שביחד עם חבריהם, ילדי הארץ ויתומים רובם, מהווים את חברת הנוער ו'. תל־יוסף להם משפחה ובית חינוך, ומורה־דרך לחייהם בעתיד. חזונם — הפיכת השממה בנגב לישוב פורח. הראשון נופל על הגנת גמל חיפה ומשנהו בשערי הנגב.

יוסף ושמעון, מקבוצת ההכשרה „שפיה", יתומים מתימן, כערערים בשדה, ילדים שלא נגה עליהם אור הילדות. תל־יוסף — מקום התגלות עצמאותם, כאן התחילו שולחים שרשים עמוקים בקרקע המכורה. „הנאהבים והנעימים" על המולדת מקריבים את חייהם על שחרור ירושלים.

אליהו, מורנו, דוד ובן־ציון, מקב' ההכשרה „הפורצים", שנתלקטה מקצוות כרכי ירושלים ותל־אביב. תל־יוסף להם כור־החינוך להתערות באדמת מכורה ובסיס לאימוניהם לקראת מלחמת השחרור. חלומם — ישוב ספר בהרי הגליל מגן על גבולות הארץ מפני אויבים. שני הראשונים נפלו במערכות העמק ונטמנו בבית העלמין של הבית בו עבדו וחלמו והאחרים נפלו על שחרור הנגב.

עולי־ימים אלה, שלא זכו לחזות באור החיים, עמדו במערכה ונפלו למעננו ובמקומנו כששם תל־יוסף בלבם. כולם אהובים על אב ואם, על אח ואחות, על חברים ועל ילדים — והם עצמם אוהבים את הפל ונפשם יוצאת למען שלומם. אך אהבתם למולדת והקרבת חייהם למען שלומה — עלו על כל אהבה. כל אלה ארוגים במסכת חיינו וקלועים במערכת הווייתנו. שבילי ההרים ורגבי השדות שומרים את מגע רגליהם; העצים והדשאים, החי והעוף, הבתים והמכונות עוד אוצרים את מעשי ידיהם. ולב כולנו מגדול ועד קטן הולם בהלמות דמם. בלילות מרחפת רוחם על כל בית ושביל ועם שחר מאירה השמש מאור נשמתם על כולנו. בחייהם נשאו בסתר לבם את דבר אבי־הבית: „טוב למות בעד ארצנו". במלחמתם נתנו לנו את המתנה הגדולה בחיי אדם ואומה — את עצמאותנו, ובמותם ציוו עלינו את החיים ואת המלחמה למענם.

נחמיה צורי

בנים וחברים

דן צביק

ישעיהו גרודנר

זרבבל הורביץ

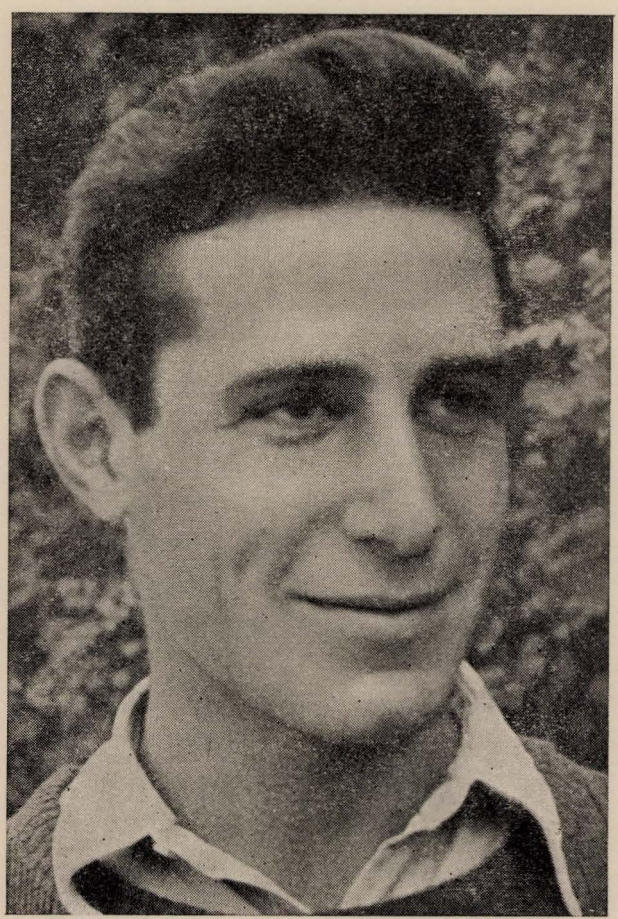
משה הררי

נתן דובז׳ינסקי

יוחנן כנעני

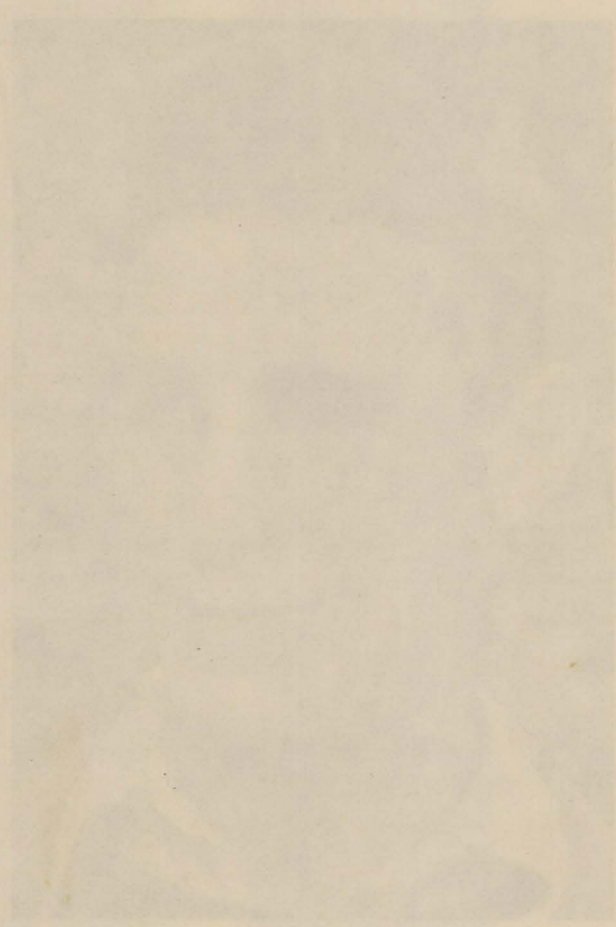
חיים גפן (קונפיטיז)

נעמי מדברי

דן צביק

נולד בה׳ באדר ב׳ תרפ״ט — נפל בח׳ באדר ב׳ תש״ח
בקרב על הגלבוע

בננו

ב־17 למרס 1929 בבית־החולים של עין־חרוד מטה שלרגלי הגלבוע, נולד לנו בן. הימים הם ימי מאורעות. העתונות היום־יומית מוסרת על התנפלויות והתנגשויות. בעמק שלנו שקט יחסי. אבל החיים נמשכים בתוך דריכות וכוננות מתמדת. השמירה מוגברת בלילות וגם בימים יוצאים לשדות עם הנשק הליגלי. לפגישה ראשונה עם בני יצאתי עם רובה וגם פגישתנו האחרונה היתה מלווה ברובה.

קראנו לילדנו — דן. יפה להפליא היה בהיותו תינוק. גדל והתפתח יפה עד לכניסתו לגן. כאן ובכיתות הראשונות של בית־הספר היו קשיים להורים במידה מסוימת, בגלל חוסר התאבון וההתפתחות הגופנית האיטית מדי של הילד. בשיחות עם ד״ר גלביץ ז״ל, הוא ביקש תמיד להרגיענו באמרו: עוד תראו איזה בחור חמד יגדל. ואמנם זו לא היתה הבטחת שוא, עם עלייתו לכיתה ה׳ חל מפנה גדול לטובה בהתפתחותו הגופנית וכמו כן בלימודים. ומכאן ואילך שבענו נחת רב מהבן שלנו. המורים בבית־הספר ציינו בסיפוק את התקדמותו בלימודים והעובדות במוסדות הילדים וחדר־האוכל היו מציינות לשבח את התנהגותו היפה ואפיו הנפלא. בהיותי בשליחות הקיבוץ בגולה שלחתי לו מתנה יפה. האם כתבה לי שדן בן החמש הודיע לה: אין לי צורך במתנות, את אבא אני רוצה! — וכזה נשאר גם בהתבגרותו, קשור בכל נימי נפשו לחוג המשפחה. כאשר חליתי לפני שנים נחרת בזכרוני באופן מיוחד אותו יום בהיר כאשר הופיע לבדו והוא בן 12, בא לירושלים לבקרני. מה רב העידוד אותה שעה.

לעתים בתוך השיחה, הייתי נדהם ממש מצורת הדברים ותוכנם. לא ילד היה לפני אלא אדם ממש. חלפו מספר שנים ודן כבר עומד לסיים את לימודיו בבית־הספר. באחת הכיתות נידונה ההצעה בדבר חלוקתה לשתיים, כדי להפריד בין המתקדמים והמפגרים. דן הבין את ההכרח שבדבר, אבל יחד עם זאת התלבט קשה בדבר ההשפעה על אותו החלק שישאר בין

המפגרים. והוא מסכם בפני: לוּ ניתנה ההכרעה בידי, הרי לא הייתי עושה זאת! והנה מתקרב זמן הסיום. באחת השיחות אמר לי: אבא! אגיד לך את האמת יש רצון לחופש, להשתחרר מכתלי בית־הספר, אבל רק בשנתיים האחרונות הוברר לי מה רב ערכם של הלימודים. מה רבים האפקים שנפתחו לפני ומה מעטה הידיעה. מקווה אני עוד להמשיך פעם! הוא סידר יפה יפה את מחברותיו וספריו: „וכעת — אמר — יש להרתם בעול העבודה! המשק מחכה לנו!"

אינני יודע אם רבים מהחברים ידעו מה עמוק היה קשרו של דן למקום. הוא לא הסתפק ב„יש", ידע גם לבקר על פיגורים בענפים ועל צללים בחיי החברה. אבל היתה זאת ביקורת מתוך אהבה, ביקורת על מנת לתקן. דן אהב את העמק, את תל־יוסף, העריך אותה ואמונתו היתה בלתי מעורערת בקיום הקיבוץ. לא עיוורת היתה, האמונה נבעה מתוך ניתוח והתעמקות. לאחר קריאתו בספר „מושבות סוציאליסטיות" שוחח אתי על תכנו. מסקנתו המוחלטת היתה: לא ולא! אצלנו התוצאות לא תהיינה כאלה! שלם היה דן באמונתו בצורת חיינו ותוכנם. עם כניסתו לעבודה בחר בענף הפלחה. כל יום עבודתו היה מלא אושר עבורו.

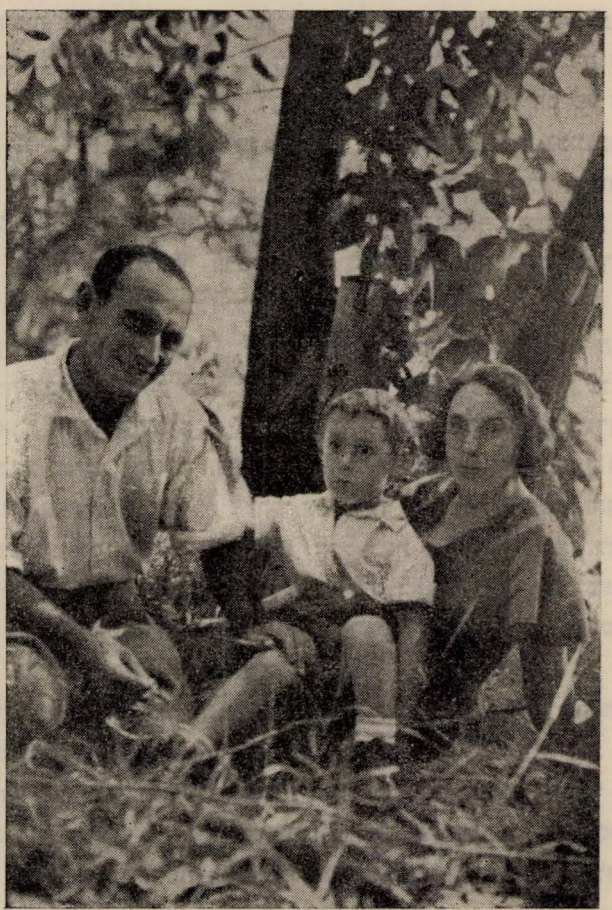
חלק ניכר מחייו תפס ענין הבטחון. הצטער צער רב על שהיה צעיר למדי, בכדי להשתתף במלחמה נגד גרמניה. וכאן אני שוב נזכר, איך ידע לעודד את סביבתו כאשר רומל עמד בשערי מצרים. מה רבה היתה אמונתו שהגרמנים לא יגיעו אלינו. הריני מודה ומתוודה, לא פעם קנאתי ביכולת זו. לא היתה זו תוצאה מכך, שבזאת היינו מוכרחים להאמין. אלא מהערכת הכוחות הנאבקים — שידם של בעלי הברית תהיה על העליונה. באופן מיוחד האמין בכוח עמידתם של הרוסים במלחמה וסבל ממש כאשר פתיחת החזית השניה נגד הגרמנים נדחתה מפעם לפעם. זה היה שוב אותו דן העומד תמיד לצדם של הצודקים. הן כזה בדיוק היה יחסו בהיותו עוד רך בשנים. אז במלחמת האזרחים בספרד, אהב להתענין, ולשמוע בלי סוף על גבורת העם הזה, שמח לכל נצחון של הרפובליקאים וסבל מסיומה הטרגי של ההיאבקות. לא הבין ולא רצה להבין למה העולם כולו לא בא לעזרת הצודקים.

את ההיאבקות על עצמאותנו חי באופן מוחשי מאוד וליווה אותה על כל שלביה. כל פעולה שנעשתה ע"י ה„הגנה" נגד הממשלה המנדטורית עודדה והגבירה את גאותו היהודית. האמין שרק ע"י מלחמה נגיע לשחרור,

העריץ את כל שידעו לסכן ולהקריב את חייהם. וכאשר הייתי מעיר לו לפעמים על המחיר היקר בחיי אדם שאנו משלמים במלחמה בין כוחות בלתי שווים אלה, היה דן מצטחק ועונה: הצדק אתך, אבא! הכוחות בלתי שווים, אבל יודעים אנו על מה אנו לוחמים ולכן גם הפעם ינצחו המעטים את הרבים. ואשר לקרבנות בודאי חבל על חיי כל נער ובוגר ההולכים מאתנו ללא עת, אבל הבט אבא, בחוץ־לארץ הושמדו מיליונים מבני עמנו ללא התנגדות וללא טעם, ואותו הגורל מחכה גם לנו כאן באם לא נלחם! יש ללחום תוך חסכון מפסימלי באנשים ובציוד — כי דלים אנו בשניהם. אבל להכות הכרחי בהם בלי הרף! הד עצום עוררה בו פעולת פיצוץ הגשרים. הצטער על נפילתם של החברים, אבל בטוח היה בהכרח המעשה וכאשר תוך כדי שיחה שאלתיו: דן, ההיה נכון לקפח את חייהם של הנערים הללו? ענה ללא כל היסוס: בהחלט! — במשפט זה בלטה נכונותו ללכת למקום שיידרש. העריץ מאוד את הפלמ"ח ושאף להצטרף לשורותיו. דיבר אתי על זאת פעמים מספר. אבל לא ניתן לו. דן נשאר בבית וכאן הדריך אחרים ולמדם את מלאכת הנשק. עשה זאת ללא רצון אבל מתוך הכרת האחריות שציינה אותו בכל מעשיו. עם החרפת המלחמה, נעשה המקום צר לדן וחלם להצטרף אל שורות הלוחמים בחזית ממש. כל הסבורתי בחשיבות עבודתו במשק לא נתקבלו על דעתו ולכן ביצאו להגנה על טירת־צבי ולאחר זה לעין־הנציב — מצא את סיפוקו הרב. באותו זמן בערך נתבע דן, במכתב ממרכז „הנוער העובד", לפעולת הדרכה. בקראו במכתב הצטחק, ולאחר זה פנה ואמר: תבינו, מעריך אני מאוד את הפעולה הזאת. הן בצוות של ממשיכים ומגשימים אנו רוצים, אבל כעת ללכת להדרכה, לא ולא! מקומו של כל בוגר בחזית! ואשר להדרכה, באמת תעשו זאת כעת אתם היותר מבוגרים! וכאשר התביעה חזרה ונשנתה ענה „לא" מוחלט. רבות התלבט בנוגע לעתיד, האם להמשיך ללמוד או לאו. לבסוף הגיע לסיכום שבמשך הזמן בודאי ימשיך. אפילו ציין את המקצוע. אבל יגשים זאת לאחר סיום המלחמה.

עדין נפש היה דן. בכל שנות חייו אינני יכול להזכר אפילו במקרה אחד, שיפגע במשהו ברגשות ההורים והאחות. גם במקרים שלא הסכים עם דעתנו הרי הערעור נעשה בבת צחוק על השפתיים ובזהירות גדולה מתוך רצון לא לפגוע חס ושלום. היתה לו גישה מיוחדת במינה מלאת אהבה ורוך. תמיד נכון לשרתך ולסייע לך. בהיותו כבר בוגר לא קרה שיעדר בערב

מהבית, מבלי להודיע קודם למשפחה. אהב את חדר־ההורים ובלה בחוג משפחתו את רוב זמנו הפנוי. גם לאחר שיצא מבית־הספר ועבר לגור בחדר המבוגרים לא שינה במאומה מהנוהג הזה. לא היו אצל דן דברים נסתרים. הוא סיפר לנו מכל הנוגע לו וגם על הופעות חיים אינטימיות. גדולה היתה שמחתו עם הינלדה של אחותו נעמי. ניגש אלי לחץ את ידי ואמר לי: מזל טוב אבא! כעת מותר לי להגיד לך, שטוב שהננו שלושה. ראשית דרושים לעמנו הרבה ילדים, שנית מי יודע מה עלול להתרחש בחיים?

בחוג המשפחה

(כעת לא פעם בהזכרי בזאת, חושד אני שאז כבר נקר ספק במוחו בדבר אחריתו).

בחודש מרס 1948, ימים מספר לפני הקרב בגלבוע, חגגנו בחוג משפחתנו את יום הולדתו ה־19 — דן היה עצוב אבל הפעם לא גילה מאומה. למחרת הבוקר, נפרדתי מדן ויצאתי לדרך. משום־מה חזרתי כדי ללחוץ עוד פעם את ידו. היתה זאת לחיצת ידו האחרונה של דן. ב־19 למרס נתחולל הקרב על הגלבוע, בו השתתף גם דן. הד היריות הגיע אלינו. ובשעות לפני הצהרים, בטרם נפסקה עוד האש לגמרי נמסר שנפלו אחדים מבני העמק שלנו. בין הנופלים — דן.

יקירנו דן נפל על הגלבוע. גולד לרגלי הגלבוע. רק ל־19 אביבים זכה. ומאז נפילתך, דן יקירנו, אינני יודע באם עוברת שעה שלא תהיה לנגד עינינו. גם אחותך נעמי, שרק בת שנתיים וחצי היתה ביום נפילתך, מזכירה אותך לעתים קרובות מאוד ורק לפני ימים שאלה את אמא: תגידי אמא, יש לי דן או אין לי דן? כאשר תגדל תבין שיש ואין. איננו כחי אבל הוא קיים ויתקיים כסמל לטוב, ליופי ולטוהר. זכרך יהיה ברוך.

א ב א

אל חוד המשולש

עמק־יזרעאל, וביחוד חלקו המרכזי והמזרחי, היה נתון כבצבת. האויב התבצר על ההרים מעבר מזה ומעבר מזה ומהם חלש באשו על העמק הצר, הירוק והפורח המשתרע ונלחץ ביניהם. מצפון, על הרי נצרת והגליל התחתון, שרצו גייסותיו של קאוקג'י, השחצנים כמותם כמפקדם, והשחיזו חרבותיהם בלטשם עיניהם ממעל אל חיי היהודים ורכושם מתחת. מדרום קרבו והלכו גייסות עיראק, המצויידים במיטב הציוד, השתלטו על הגלבוע, כפריו ומורדותיו הצפוניים, הציבו בהם את נשקם והתחילו מציקים קשות לשוכני העמק.

אט־אט קרב המות וגלש ממורדות ההרים אל העמק השלו אשר למטה. החיים בעמק־יזרעאל נהיו קשים מנשוא. הכביש היחיד, העובר לאורך העמק ומקשר בין כפריו הפזורים בו פה ושם, היה נתון לאש. כנופיות קאוקג'י רבצו על הגבעות שמצפון לכביש, בתוך יער בלפור הנאה, שניטע וטופל בעמל־שנים, והמטירו משם אש על כל כלי־רכב, שניסה לעבור־לחמוק מתחת. בתוך הכפרים זרעין, נורית, מזר שמדרום לעמק הוצבו

כלי נשק בתוך עמדות מבוצרות, שמנעו התנועה בכביש. בלילות היו יחידות־האויב גולשות מן ההרים ומפוצצות את הגשרים, כדי למנוע מעבר. באין אפשרות לנוע ביום מחמת האש המדויקת של האויב, החילונו לנוע בלילות באורות כבויים. אולם האויב הניח מארבים על הכביש ואף הטיל בו מוקשים, ומכוניותינו היו מתרסקות עליהם.

האויב התנכל קשה במיוחד למחצבת האבן אשר לרגלי הגלבוע בסמוך לנחל יזרעאל; משלוחות ההר היה מטיל בלי הפסק אש על החוצבים ועל שומריהם, וחתר לחדור למחצבה ולהרוס את מכונותיה. היה הכרח להחזיק במחצבה ולהמשיך את העבודה בה, עקב המצוקה הגדולה באבן בנין שנשתררה בארץ. המחצבות הגדולות במגדל־צדק שבשרון היו כבר בידי האויב ומכונותיהן נחבלו; המחצבה שליד הכפר הערבי חואסה, סמוכה לחיפה, היתה נתונה ללחץ קשה של האויב. הפסקת העבודה במחצבת הגלבוע היתה עשויה לשתק את עבודת הבנין בארץ. באין עוד יחידות מגויסות גדולות בעמק הוזעקו אנשי המשקים, וביחוד הנוער שלהם ויצאו להגן על המחצבה ועל המשך העבודה בה. הם טפסו ועלו בהרים, הניחו מארבים לאויב ועמלו להכות בו ולגרשו ממורדות הגלבוע. ההתנגשויות באויב תכפו.

לילה מלילות יצאה יחידה, עלתה בהרים והציבה מארבים לאויב אשר צריך היה, לפי הידיעות, להגיע עם בוקר לתקוף את עובדי המחצבה. עם האיר היום נמצאה היחידה מוקפת על ידי כוח אויב שהתחיל לתוקפה. נתפתח קרב חמור כשהאויב מחזיק בשטחים המעניקים לו יתרונות טופו־גרפיים מכריעים, היחידה היכתה באויב, גרמה לו אבידות, אולם היא עצמה נלחצה קשה מאוד. לאחר קרב ממושך, בה היו לה קרבנות, נאלצה לסגת תחת לחץ אשו של האויב העולה עליה כמה מונים.

בקרב מר זה נפלו שבעה מבני המשקים שבעמק יזרעאל, פאר הנוער ויקר האדם, בנים לגואלי העמק הראשונים ועובדיו הטובים. כמה מן הגוויות נשארו בשדה המערכה, מאין כל אפשרות להוציאן בעת הקרב. יחידות צבא בריטי שעוד שהו אז בחבל ארץ זה, באו בדברים עם הערבים ואחר משא־ומתן ממושך ויגע קיבלו את הגוויות בג'נין העיר ומסרון לידי המשקים לקבורה. גופותיהם נטמנו בבתי־העלמין הקטנים, המטופחים בירק ובעצים, בשולי הכפרים. מלוויהם חרקו שן תוך שתיקה עמוקה ושבו אל העמל המפרך והמסוכן ואל הגנת הקיים, תוך אבל, עצבון ודאגה כבדה נוכח פני העתיד המדומדם הנרקם מסביב.

משה כרמל

ערב היציאה לפעולה האחרונה (דן השלישי משמאל בשורת היושבים)

ביום הקרב

יחידת המשמר, שהיתה נוהגת לבדוק את סביבת המחצבה בשטח ההררי לפני צאת הפועלים לעבודתם, היתה מותקפת בזמן האחרון באש הכנופיות שהתבצרו בעיקר בנוריס. המשימה היתה הפעם למשוך את האויב מתוך בסיסיו שבכפר, אל גיא אבו־טאיון. על יחידת המארב הוטל, להתבצר סמוך לכפר, בפתחי משכנות האויב, ולתקוף אותו מן האגף, לחסום לו את דרכי הנסיגה ושתי היחידות בצוותא תמחצנה אותו כליל.

יצאנו מתל־יוסף, ביום ה', ז' באדר ב' תש"ח, בשעה 5 בערב ועם חשיכה הגענו לזרעים ולנו שם. בשעה 3 לאחר חצות לילה נתעוררנו וכעבור מחצית השעה זזנו לדרכנו: מחלקה של 21 איש — ערוכה בשלוש כיתות וחוליית מרגמה. העפלנו במעלה ההר מעל בית הקברות דרומה. השבילים היו רטובים לאחר הגשם הקל והטל. התנועה לא היתה קשה בהם אבל לא נעימה ביותר, מחשש להרטיב את הכלים. דן נזכר, כי לאמיתו של דבר חג לו היום, הרי יום הולדתו ה־19 והיה מיצר על כך שלא יוכל ליהנות ממנו. בהגיע היחידה למקום המרוחק כמחצית הק"מ מן הכפר נוריס, התפרסה המחלקה בשלוש נקודות — מארב בכיוון מזרח־דרום, מערב־צפון: כיתה שלוש בפינה הקיצונית הדרומית, סמוך למטע הכפר על מפקדה עקיבא,

כיתה אחת כ־50 מ׳ צפונה־מערבה ממנה וכיתה שתים — במרחק של יותר מ־50 מ׳ מערבה־צפונה. אנחנו ודן ז״ל — בחוליית המקלע. משהסתדרנו במקומנו, התקשרו השמים בעננים, התחיל גשם קל מטפטף, התכרבלנו במעילי הגשם ושתקנו. דן נזכר שוב ביום הולדתו שלא נערך לו ודיבר על כך בקול שלא הכרנוהו. עם שחר, בהופיע משמר המחצבה, נפתחה עליו אש רובים מעבר נוריס. המפקד של כיתה שלוש פנה אל מפקד המחלקה שישב ליד כיתה אחת ושאלו בקול רם (מכשיר אַלחוט לא היה) אם לפתוח באש על האויב. אך מבלי לקבל תשובה ברורה, פתח עקיבא באש אל מול האויב, שלא יכולנו לראותו היטב, אם מפני האור שהציפנו, אם מפני העמדות הטובות שהוא התבצר בהן — וכך נתגלתה המחלקה כולה לעיני האויב, אשר היה מבוצר בעמדותיו בחצי הגורן העגולה המתנשאת מעל ושולטת עלינו שלטון מלא, והן בעמדות שבפאתי הכפר עצמו. אש צפופה ומדויקת מרובים וממקלעים נפתחה על המחלקה שלנו שהיתה בלתי מבוצרת כל צרכה, מוצפת בזוהר של השמש העולה. נוסף ליתרון האויב בהיותו עדיף עלינו, בכוחותיו המרובים ובבסיס האספקה הקרוב לעמדותיו. הוברר לכולנו כי מצבנו בכל רע, אמנם ירינו, אך השמש הפריעה בעדנו לכוון היטב אל המטרה. כל תנועה של איש ממקומו ביחידתנו, שימשה מטרה טובה לעין האויב וסיכנה את חייו. דן שהיה מפקד על חוליית המקלע בכיתה א׳ קיבל פקודה להציבו, משהרים את ראשו נפגע בכדור ונפל במקום מתבוסס בדמו מבלי להוציא הגה מפיו...

בינתיים באה ידיעה מכיתה שלוש כי יש אצלם פצוע. נתרבו הפצועים. מפקד המחלקה נתן פקודת נסיגה עם הפצוע, אך תשובת הכיתה היתה כי הנסיגה אינה אפשרית מחמת מעבר בשטח פתוח לאויב וכן בדרך מעלה ההר ובלעדי הפצוע לא יסוגו. משניסו להפעיל את המרגמה על מנת לחפות בה על הנסיגה, סירבה לפעול כנראה מחמת רטיבות ולכלוך שחדרו בה בדרך ובמארב עצמו — חוליית המרגמה נסוגה לזרעים. התגבורת שהוזעקה לחפות על נסיגת המחלקה הותקפה קשות על הר יונתן (אל־כרם) ומפקדה נפל. עם היחלצות היחידה כולה משדה הקרב היו פצועים רבים. בערב הורדו הגוויות מן ההר.

דן הובא לקברות ישראל בתל־יוסף ביום שבת ט׳ באדר ב׳ תש״ח. בקריאת אזכרה לתל־חי ובסילוד אש — נסתם הגולל.

מפי א., א., ש.

במערכה זו נפלו 7 מטובי הבנים של ראשוני הכובשים את העמק:

דן צביק	תל־יוסף
ירבעל לביא	עין־חרוד
נחום נישט	גבע
חיים ליבין	כפר־יחזקאל
אברהם אלקין	בית־השטה
עקיבא ברזלי	בית־השטה
אברהם אופלטקה	בית־השטה

לפני שמש ינון שמם לנצח!

בשורות המגן

דן גויס לאחת מיחידות החי"ש האזורי בתקופה, שהאנשים נלקחו לזמן מסוים לאימונים ולפעולות ולאחר מזה הוחזרו למשקיהם.

בתש"ז נשלח לקורס מפקדי כיתות בגדנ"ע וסיימו בהצלחה. בשובו, הוטלה עליו פעולת ההדרכה בנוער המקומי ולפעמים אימן גם את הנוער העולה. הוא לא נמשך לפעולה זו והשתדל להשתמט ממנה, בטענו, כי העבודה במשק ובמקצועו עולה על הכל ועדיפה בעיניו. למרות זה, שבפעולת ההדרכה הצטיין מאוד והמודרכים שיבחוהו על יחסו אליהם ועל צורת הלימוד הטובה — שאף להשתחרר מתפקיד זה.

עם החמרת המצב בארץ ובאזורנו, גויס לפעולה של הבטחת התחבורה, בין עפולה ובין בית־יוסף, שנפגעה מכוחות האויב, אשר התבססו בכפרי הגלבוע ובעיר בית־שאן. עם ההתקפה של „צבא השחרור" על טירת־צבי, אץ עם יחידת החי"ש בפיקודו של ד. י. להגיש תגבורת לישובים המותקפים בעמק בית־שאן הדרומי. באותו יום גשום, מתנהלת המחלקה בדרך ללא דרך, בוססים בבוץ, מגיעים למקום, מאגפים את כוחות האויב ומכים בשארית הפליטה. לאחר זה, נשאר דן בעין הנצי"ב, עם היחידה בפיקודו של יוחנן ז"ל, משתתף בפעולות הסיור באיזור בית־שאן ובהבטחת העובדים של ישוביו.

עם התגברותם של מעשי ההטרדה מצד הכנופיות באזורנו, משתתף דן בפעולות התגמול נגדן, לוקח חלק במשימת המארבים שהושמו ע"י

החי"ש באיזור נוריס־זרעין, נגד תנועת כוחות האויב בלילות בין בסיסיהן בהרים.

בכל הפעולות מגלה דן ערות רבה, תובע פעילות יתר במערכת ההתגוננות של הישוב והאיזור כולו, נגד הערבים. הוא דורש להפוך את ה„הגנה" לכוח יוזם ותוקף.

מפי דודיק

באימונים

דן — הנער עם עינים בהירות ונבונות ועם בת־צחוק לבבית תמידית על שפתיו — היה למדריך. מדריך רציני, אשר ידע מתי ומה יש לתבוע מאנשיו. והם אהבוהו. הפקודה שניתנה על־ידו היתה ברורה, ההסברה מובנת ובשפה פשוטה. ועל פניו נסוכה תמיד רצינות בלתי שכיחה בגילו. ראינוהו איך מתחשל אופיו ונהיה למוצק, בעל תבונה וכוח ביצוע. דן, הנער שאך זה עזב את כתלי בית־הספר נתגלה באחריותו לכל משימה. גם החברים הותיקים אשר היה מאמנם, הופתעו מגילוי הרצינות והאחריות שלו.

באותו היום המר יצא דן... והוא שקט כתמיד, רציני, כולו אומץ ונכונות. בהתחלת הקרב, קיבל פקודה להצבת המקלע בחולייתו, אך כדור מרצחים השיגו מהמארב ודן נפל מתבוסס בדמו.

ח.

בחוג הנוער

„חוג הנוער", שהיו בו בוגרי בית־הספר מבני־המשק, ראה תפקידים חשובים לפניו, אך הוא נתקל בקשיים. הגיוס הוציא מדי פעם את המחזורים של הבוגרים מהמשק, וקשה היה לחשוב על השפעה בחברת־הילדים, בלי שיהא לו קשר־גיל אליה. במסיבות אלו הוחלט לצרף ל„חוג הנוער" את הכיתה העליונה של ביה"ס. היתה זו כיתתו של דן — מחזור גדול. מאחר שהם היו הקטנים שבחבורה, ישבו מן הצד — ולא העזו להשתתף בשיחות.

דן היה הראשון, שלבש עוז והביע דעה. הדיון נסב על צורת האֵבל במשק. מניעת אסיפות וכל פעולה תרבותית במשך 7 ימי־האֵבל נראתה כבלתי אפשרית, במיוחד בישוב גדול ומגוון. חיים ח. העיז להעלות את השאלה על סדר היום וגם הביא הצעות חיוביות. הדיון היה רציני ומעשי, ובו חיווה דן את דעתו. הוא הפתיע בבהירות תפיסתו ובחכמת חיים של מבוגר. ביטויו היה ללא היסוס, פסקני ובטוח. הוא הצטרף להצעת חיים,

בחברותא (דן למטה, משה הררי — הראשון מימין)

אך האיר את השאלה נמרצות — האֵבל יש בו קו אנושי, וחשוב לתת לו ביטוי, אך עליו להתמצות ביום האסון. לאחריו אפילו קונצרט רציני לא יידחה, אין להשם את החיים.

דן הצטרף ל„חוג" מתוך אמונה תמימה, כי כאן נוצר המנוף להרים את משא המשק, על כל הבעיות הצפות בו. הוא גם נבחר לועד. אמנם לא ארכו ימי ההתעוררות, חלק מהחברים נרתמו לתפקידים במשק ולא התפנו עוד ל„חוג", מהם גם התרפו בהשתתפותם ובדאגתם לענין הכללי. דן עצמו, שקשריו האישיים כבשו את נפשו וטרדוהו מהפעילות הציבורית, לא ויתר על ה„חוג" גם בתקופה זו. תמיד דייק לבוא ולקח חלק בדיונים. באותם הימים כתב לחברה, כי בשוב החברים לפעילות, גם הוא יסתער על התפקידים וימלא אותם.

עוד מילדותו גילה דן יחס למסגרת האירגונית, שקד על פעולת המוסדות בחברה והכיר בערכם. היה יו"ר באספות של חברת הילדים, היה חבר בסידור־העבודה ובועדת־הבירורים. בתבונה ובטקט היה מעביר את שלו, גם במקרים, שבאי־כוח ועדת־החינוך ניסו להשפיע בכיוון הדעה הנגדית. „שלא יבלבלו את המוח" — היה לוחש לבת, רושמת בפרוטוקול — אך בביטוי הציבורי מעולם לא עבר את גבול הנימוס.

דן לא היה עקש וידע יפה להקשיב להוכחותיו של מבוגר. היו לו רעיונות משלו, אבל היה עם זה נתון להשפעות. את דרכי הפעולה בחברת־

הילדים היה מברר תמיד עם חבריו. הוא גלוי־לב ותמיד אפשר היה לשוחח אתו על ענינים בעלי־ערך. דן אָהב להתערב בתוך החבריא ולהיות אחד מהם. היה משתתף ב„בלויים", אהב את הצוות האינטימי ואת בילוי החופש היה מכוון תמיד ביחד. חדר־הרווקים — היה מקום הווי עליז, קונדסי, אך בטעם. הרוח החיה בו, משה'לה, היה מפתיע מדי פעם בכשרון־חיקוי ובהצגה. דן השתתף בכל אלה ברוחב לב ובצחוק מצלצל. כשהיתה דרושה עבודה מאומצת פחות או יותר, להכנת ה„בילוי" או מעשה שובבות, לא היה דן מתעצל ועשה את ה„מלאכה" בקלות.

דן לא היה גבוה אבל חסון בגופו וחזק. בילדותו היה מגיב על פגיעה בכעס עצור ובתוקף, אך בהתבגרו, השיג בטחון עצמי יציב וידע לעצור בו ולא לפגוע. מידה רבה של טקט וחינוך עצמי היתה בו. דן לא היה איש ההתלהבות־בלימודים ובעבודה, אבל מוכשר לכל. בצאת פעם כיתת הילדים לקטיף התירס, היה דן מתקדם במרץ ומגיע הראשון. חושים מעשיים היו לו, התענין במכונות, השתתף בחוג הריאלי בביה"ס ובהכנסו לעבודה בחר בפלחה. לא חיפש את הקל, אך גם לא ראה בעבודה את מלוא עולמו. עיקר מעינו היה בשאלות־חברה. היסטוריה ותנועות סוציאליות העסיקוהו ביותר. קרא בספרות פועלית ומסוגל היה „לבלוע" ספרים כבדים משל אבות הסוציאליזם. העסיקתו התנועה החיה והוא קרא דוח"ים מועידות ומועדות. לספרות יפה לא נמשך ביותר. באוירת חבריו ובעיקר בהשפעה מסוימת התחיל להעריך את חשיבות המוסיקה, וגם למד להאזין לקונצרטים ולהרגיש הנאה אֶסטטית. אהב סרטי הרפתקאות, מסעות בהרים, הליכה בשדות, לא מתוך משיכה לאינטימיות וכן לא מתוך יחס מיוחד לטבע.

דן לא היה טיפוס אינדיווידואלי הוא אהב לשוטט עם החבריא כשם שאהב לבלות אתם. קו זה בלט גם בשטח הרעיוני של חייו. הדברים היו ברורים לו, אך הוא לא היה מתחיל בויכוחים, עד שלא היו „מרגיזים אותו". במקרים אלו התוכח בחום, אך תמיד נשמר הגבול הטבעי של שותפות הנוער. מעולם לא התעוררה בו שנאה לאדם. למרות הדעות השונות בינו ובין חבריו לחוג האינטימי, היו היחסים ביניהם תמיד הרמוניים. כזה היה דן.

כשנדרש דן לצאת לקורס מ"כ לא הלך ברצון אך משסיימו, היה מרוצה מהחברה, מההווי שם וגם מההישגים. בבואו סירב מלקבל תפקיד של מאמן, אך משהוטל עליו הדבר, מילא אותו במסירות וגילה תוך כדי

כך יחס חברי יפה ומידה של אצילות. רושם רב ומחנך עשה על הכיתה, (תלמידי ביה״ס, צעירים ממנו בשנה אחת) המעשה ברובים. היום הנועד לא״ש היה גשום מאוד ודן לא ויתר על היציאה. בדרכים חלקלקות ובבוץ דביק משך את הצעירים למרחקים, כשהם נושאים אתם את הרובים. יגעים חזרו בשעה מאוחרת מהרגיל ומצאו את תחנת־הנוטרים סגורה. בג׳סטה נדיבה שלח דן את החבריא לחפשי ולקח על עצמו לחפש את האחראי על התחנה ולנקות את כל הרובים, שנתלכלכו כהוגן ביום טורד זה.

את עבודת ההדרכה מילא בלי התרגשות ובלי־עצבנות. תקיף היה וישר ולא נהג לתבוע מאחרים דבר שלא היה מוכן לדרוש מעצמו. לכן היה יסוד מוסרי בקריאתו ליתר תגובה על פעולות התקפה של הפורעים, ולמעשים נועזים מצדנו. כאשר הביאו את משה׳לה פצוע, חזר דן מעין־הנציב. הוא היה נרגש מאוד. הרבה לשבת ליד מיטתו ולהקשיב לסיפוריו. „חם״ היה אותו שבוע באיזור. החבריא עלו לנוריס. דן חזר משם משולהב, ורוחו מרוממת ביותר. כעבור יומיים לא היה עוד דן בחיים, ישבנו אז עם משה׳לה לילה תמים, וסיפורי קורותיו שטפו בזה אחר זה. כעת, ברצותנו להעלות זכרונות, כאילו נתאבן הכל. גם משה׳לה איננו — צללו הפרטים, כי יקר מאוד היה לנו דן ומקומו בתוכנו חשוב יותר מכל הפרטים שהלב יכול לזכור.

מפי חבריו בבית

עם כדור־הסל

בהיותו תלמיד בכיתות הנמוכות של בית־הספר, כבר מתחיל להתבלט בשדה הספורט. דן׳דלה הקטן התחיל להצטיין בריצה קצרה ופעמים מספר השתתף בהתחרויות שנתקיימו בין בתי־הספר בארץ. אי אפשר היה לוותר על נוכחותו והיה משתתף בקבוצת הספורטאים, בהתחרויות באטלטיקה קלה. היה מהיר במירוצו ונחשב כאחד הרצים הטובים בגילו בבית־הספר. בהתחרויות, שדנ׳דלה הצעיר לקח חלק בהן, הוא זכה להיות בין המצטיינים. דן נעשה שחקן בקבוצת כדור־הסל של הילדים והתקדם במשחקו, אם כי לא פעם אפשר היה לראותו, איך הוא יושב על יד הסל הצפוני, מסתכל ולא משתתף באופן אקטיבי. דן היה ער וזריז כאחד ובעת המשחק, לא ידע עמידה על מקום אחד.

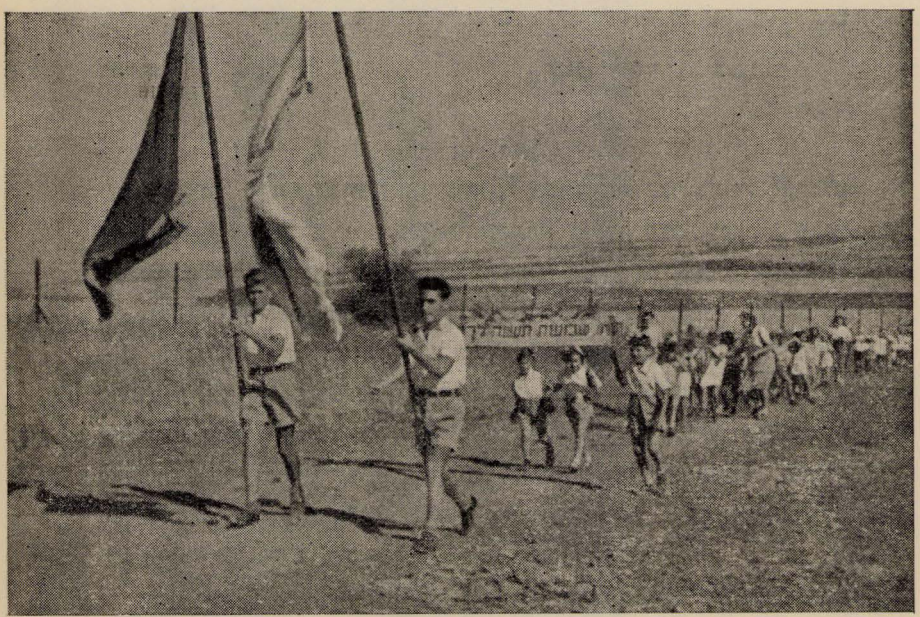
לא אשכח את התחרות־הגמר בכדורסל בחיפה. שעה שקבוצתו היתה במצב רע, חסר היה להם משה׳לה, נכנס דן בן 15 לפעולה ומפגין את כוחו

במסירות. דן רץ כצבי, נמצא בכל פינה ופינה של המגרש, מגן על קבוצתו, מתקיף בעוז את יריבו ומוציא את הכדור מידיו. איזו זריזות ומרץ של צעיר, מאין שאב אז את הכוח? נדמה היה, הוא מבצע את פעולתו בהוצאת הכדור מידי היריב במעשי להטים ממש. אמנם ידעתי את משחקו, אבל לא כדי כך — והופתעתי. עמדתי אז מהצד וניהניתי ממראה עיני. אותה שעה שכחתי על מספר הסלים לטובה או לרעה. כשחזרנו הביתה, הודו חבריו לקבוצה, שהוא היה הטוב בכולם במשחק זה.

דן נימוסי במשחק, כמו שהיה נימוסי לא רק על המגרש. כשהתבגר והלך ונכנס לעבודה, לא שמעתי שיעליב איש בעבודתו ושיתחצף בפני מבוגר ממנו. הוא היה בן אדם צעיר, רציני ושקט. כשהייתי פוגש אותו בדרכו, לא היה עובר על פני מבלי להגיד „שלום", ולא „שלום" סתמי, בלי כתובת, כי אם בחיוך על שפתיו, בעינים מאירות ובהדגשה: שלום לך מרגון!

רציני, שקט ונימוסי, הוא נשאר עד יומו האחרון, המר והנמהר, בעת נפלו על הגלבוע בידי מרצחים.

ש מ ו א ל מ ר ג ו ן

הבאת הביכורים (דן נושא הדגל מימין)

איך נפלו גיבורים...

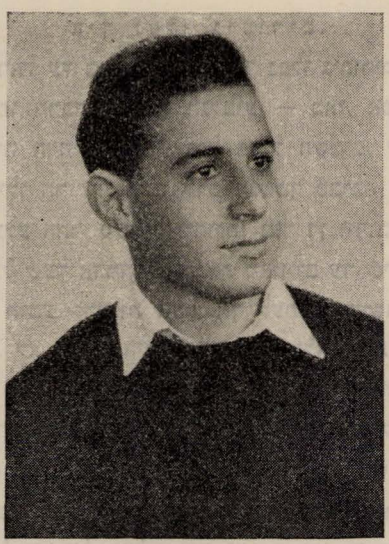
„הצבי ישראל על במותיך חלל, איך נפלו גיבורים". חלפו דורות, גלי הזמן שטפו וסחפו הרבה בזרמם. הגלבוע — כאז, אפרורית דקה חופפת על פסגתו הנטויה חדה ומאיימת מול תכול השמים, לאמור — לא אזוז מכאן. נדמה, כאילו הר זה אדיש לדם הנשפך סביבו. אלפי שנים חובקות ידי ישראל את צלע ההר, משאול ויהונתן ועד דן וירובעל. אין דבר בעולם הנרכש בקלות. כל שעל אדמה, כל פסגת מאוויים עד שיושגו, צריכים לרוות דם. כל אידיאל תובע קרבנות אדם. אך לעתים נגדשת הסאה. הלא אלה הקדושים שנפלו. לא החרב היתה יד ימינם, ולא ענות הקרב מחוז חפצם, הם אהבו לצעוד בשקט אחרי המחרשה, לזרוע את אדמת כפרם וכמהו גם לקצור. ערגו לדממת השדות בלילות האפלים כשרק רשרוש הפריחה והפוריות סביבם ואין מחריד. אהבו את זריחת השמש ושקיעתה, את הדמדומים הנוטפים עצבות — אהבו את החיים. קשורים היו אל הקרקע עליה גדלו. רצו לחיות על שעל אדמה קטן שיהיה רק שלנו, וקיוו שעד כאן לא יגיעו מדורות השנאה והשמד. הם חפצו לבנות עולם חדש רק ע"י עבודה. אך העולם אינו נותן. פצצת האטום כובשת את העולם ולוקחת את מקום המחרשה. אמנם אי־שם מתקיימות „ועידות שלום" אסיפות מיניסטרים, ממשלות הדוגלות בסוציאליזם ואהבת־אדם, הבאות ל„הגן" עלינו. אך אנו יודעים מה טיב השלום שלהם שבשמו מכריזים מלחמות, מה ערך אהבת האדם שבשמה רוצחים.

הם, דן וחבריו, לא הלכו לקראת המלחמה. לב חם היה להם — והם יראו את המות ובשום פנים לא רצו למות. ההכרח דחפם, כפה עליהם. הם הלכו בהכרה שאין דרך אחרת. לא נקשט את קברם בחרב המתהפכת, כי היו ילדי רוחו של ישעיהו, שנשא את החזון „וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ילמדו עוד מלחמה". הם נפלו למען החיים, ומתו למען הזכות לחיות.

חנה ל.

*

בקרב על הרי הגלבוע נפלו שבעה חברינו ובתוכם דן צביק בן משקנו. בבוקר יום ששי נשמעו יריות רצופות מהרי הגלבוע, מכיוון קבוצת זרעים. לאט לאט החלו מתפשטות שמועות: אהרן שמי נפצע, ירובעל בן עין־חרוד נהרג ראשון. — והלב מתפלל: יהיה זה האחרון. אחר־הצהרים

מזעזעת אותנו הידיעה: 7 מחברינו נהרגו ו־5 נפצעו. כל המשק הולך שחוח, הראשים רכונים. אין ישוב בגושנו שאין לו חלל.

גופתו של דן הובאה למשק. ליד ארונו הועמד משמר כבוד על זינו וסביבו חברים בדומיית אבל ובני המשפחה מתרפקים על הארון. ביום שבת לפנות ערב הובא דן לקבורות. על יד הקבר הפתוח, אהרי קריאת „יזכור" גורו שלוש יריות כבוד. נסתם הגולל, חזרנו הביתה והלב לא רצה להשלים עם המחשבה כי דן איננו עוד.

דן, עלם חמד, נצר למשפחת רבנים ברוסיה, בפתח־תקוה יושב סבו, — רב נכבד. אביו מפעילי המשק. ודן כה צעיר היה עדיין: יום לפני מותו מלאו לו 19 שנה! תלמיד מצטיין היה ואהוב על החברה. שנים שימש בתפקיד יושב־ראש בחברת הילדים ומלא את תפקידו זה בהצטיינות. אהוב על המטפלות והמורים. לאחר בית־הספר גויס לחי"ש, הצטיין גם בתפקידו זה ועלה לדרגת מ"כ. מקלען טוב היה. לא איש מלחמה היה דן, כי אם איש העבודה. בריא ומוצק, מילא כל עבודה במסירות. מוכשר מטבע בריתו ומטה שכם לפל. והנה ביום בהיר נלקח באכזריות מאתנו. כהתף עברה עלינו הידיעה ועד היום אין הלב יכול להשלים עם העובדה כי לא נראהו יותר, לא נשמע את קולו עוד.

וביום הנצחון, יום התגשמות תקוותינו — זכור נזכור בכאב־אהבה וגאוה את גיבורנו־יקירנו, את דן.

ד. ר.

דן איננו...

המלים נפלטות מהפה. האוזן קולטת את הצליל, אך הלב אינו מאמין, אינו רוצה להשלים עם היעדרו של דן בתוכנו.

בן 19 היה בנפלו. והוא עלם עליז ושמח, אמיץ־לב ועז־רוח. כזה נשאר עד נשימתו האחרונה.

את דן אי אפשר לשכוח, כי הוא חלק מהווייתנו בעמק זה, בתל־יוסף. בתוכנו צמח וגדל, היה למדריך ומפקד וחבר טוב לחברה כולה.

בהסתכלי בשדותינו, מזכירים הם לי את העבודה המשותפת עם דן.

כלי העבודה והטרקטור מספרים בשפתם האילמת על דן המאומן בהם וחברם הנאמן. הרובה ביד לוחש לך: הן דן אחזהו! בו הדריך את קבוצת הנערים לראשונה בהחזקת נשק. עם דן יצאנו בחשכת הליל לסיורים, הוא שטיפח את הידיעה והרצון להתגונן.

והגלבוע הזה, שעליו טיפסנו ובו שוטטנו מימי ילדותנו ואליו שלוחים היו מבטינו — נהפך ביום ששי זה ל„הר קללה" שקשה לשאת את עינינו אליו.

חבריו לנשק לא ישכחוהו. במקלעו של דן נזכה עוד לחסל את כנופיית המרצחים, אשר גזלה מאתנו את מיטב חברינו. לא נשקוט ולא ננוח עד שניקום דמו.

ח ב ר

*

נצר למשפחת רבנים, בן לאב ולאם חלוצים, אשר עוד בגלות סיביר חלמו על בן שיגדל עליז ומאושר במולדת חפשיה. ואמנם חלומם התגשם. משחר ילדותו ינק דן את הרוח החלוצית ואת האהבה לעם. דן, עם עינים יהודיות שחורות, המעמיקות לחדור באדם, הוא בוטח בטוב ובנעלה שבו. אזכרהו בחולצתו „הרוסית" הרקומה, נקי ומסודר בחיצוניות כמו נפשו הטהורה. בקטנותו, עם בוא אורח היה שמח לקראתו, מוליכו בשבילי החצר בחביבות רבה ובהכרה של מבוגר. ובדרכו על המדשאה היה מקפץ תחת הדקלים שהוריו שתלום כאומר: ראה! הורי התחילו ואני אמשיך. בביקוריו אצלנו בעיר, היה „צבר" קטן זה, מסתכל באורח חיינו, מתוך רצון ללמוד ומתוך רצינות — להכרה עמוקה של החיים, כאילו הרגיש, שהוא צריך

להזדרז בלימודים, כדי לדעת יותר מכולם. מתוך סילוד לרצח אנוס היה לצאת לקרב מול אויב צמא־דם שעמד בשער ואיים במגלב־הדמים.

סבו — הרב מכפר־גנים, שהקנה לנכדו את מנהגי ישראל ואת הנחת התפילין לא שיער את סופו המר של נכדו. הוריו והמשק שיכלו אותו, את הצעיר והנועז, אחד היקרים שלנו, אשר „באחת ידו עושה במלאכה ואחת מחזקת השלח". ורצונו עז לשלום ולאחוות עמים.

דן אבד לנו. הוא עכשיו לא בן לאביו ולאמו יותר, הוא לא רק שלנו. עכשיו הוא של כולנו, בן של העם כולו.

ומאז רבות השתנה. עשרות ומאות אלפים עולים הגיעו אלינו, הוקמו נקודות חדשות, דגלינו מתנוססים גאים, הועלו עצמות המנהיג, ועמי העולם, מביטים עלינו מתוך כבוד והערצה וכל זה בזכות חבריך ובזכותך, דן!

משפחת ד"ר סדובסקי

בחוג המשפחה

דניק יקירי, עוד הלב ממאן להאמין שלא נוסיף לראותך, אותך ואת בת הצחוק הנפלאה על שפתיך. חולפות נגד עיני כל שנות חייך הקצרים ובזכרוני כל פגישותינו ושיחותינו. הנך מופיע בכל טוב לבך ואהבתך לארצנו, לתנועת הפועלים ונאמנותך לקיבוץ ביתך. הנני נזכר איך הרבינו להתווכח בענין המשכת לימודיך — ועז רצונך להשאר במשק, למרות תשוקתך ללימודים ולדעת. לדברי, שגם המשק זקוק לבעלי מקצוע חפשיים וביחוד משלו, הסכמת להלכה, שאולי כדאי להיפרד לזמן מה מהמשק וללמוד מקצוע הרפואה הווטרינרית — מקצוע שרוב הנוער אינו נמשך לו.

אודות הכל שוחחנו, רק בענין מעשים הקשורים בהגנה, לא הוצאת הגה מפיך. במימרתך „שאין לדרוש מאחרים אשר בעצמך טרם התנסית" — קדשת את חייך.

הדוד יקותיאל

•

קשה עדיין להסתגל לרעיון שדן באמת איננו עוד אתנו, והן דמותו עומדת עוד נגד עיניך. האמנם לא ישמע עוד קולו החרישי, הנובע מעמקי הלב, לא ייראה עוד חיוכו המתוק המסביר פנים לכל בשקט הנפשי שבו? עוד בשבתו על ספסל הלימודים בביה"ס חלם על מדינה עצמאית בלתי

בן שתים־עשרה

תלויה בחסדי העולם. הצטיין בלימודיו ובסיימו הוצע לו לעבור להדרכת הנוער, אך הוא דחה את ההצעה בתוקף. המצח הרם כאילו גבה עוד יותר, עיניו שהפיקו תום ויושר נדלקו בשלהבת של כעס כשהוא אומר: „לא, חבל על הדיבורים".

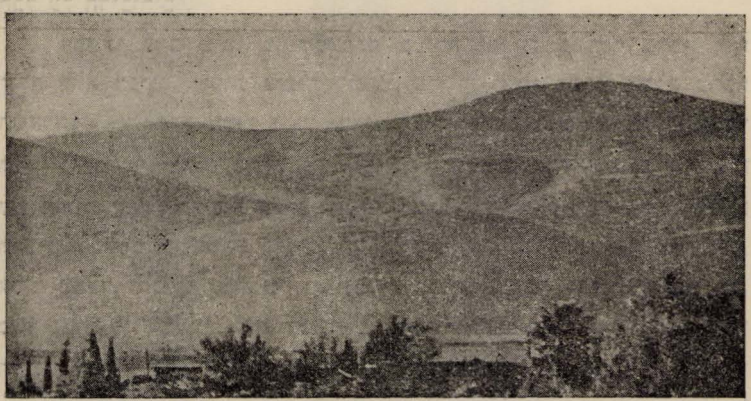
זכורני ערב בואו מן המערכה בטירת־צבי, גשם דלף בחוץ, רוח יללה ללא הפוגה, שעות ציפיה לשובו של דן חלפו כשנים ובלב צרבה השאלה: „מה קרה, האם נפגע, מדוע הנהו מאחר, האם גם בו פגעה יד הגורל?" בעודי שקוע במחשבותי, נפתחה הדלת ולעומתי הפנים החביבים עם החיוך, אשר התפתל סביב לזויות הפה היפה, ואף האיר את העינים הרציניות המביעות מרץ ורצון תקיף. הוא עצמו כולו מרופש ומלוכלך, אולם מבעד ללכלוך החיצוני ראיתי את הטוהר והיופי הנאצל שבנער זה. כשהזכרתי לו, שמוטב היה לעסוק בהדרכה — ענני שוב בשלילה. היו בו תכונות יקרות שלא כל נער זוכה בהן. פשטותו וישרנותו, תם לבו, עליזותו ורצינותו כאחת התמזגו בו בשלמות. מסירותו להוריו ולמשפחה עברה כל

גבול. בשיחות, שהיו לי אז עם דן, נתגלו בו מעינות־נפש עמוקים וכוח מחשבה בלתי שכיח. ומעל לכל — יכולת של ריסון עצמי עם סגולות של מנהיגות. הבינותי אז, מדוע כל בני גילו מדברים עליו מתוך הערכה כזו.

דן יקירי, האם עלי לדבר על תכונותיך הנעלות, על שמך ואופייך הטובים? קשה, קשה לי להספידך. רבות שמעתי על גבורתך. מקלען טוב היית, עין חודרת היתה לך. רצית להלחם ולנקום, ואמנם נלחמת, נקמת, אך לא שבת אלינו. הלכת מאתנו ימים מספר לאחר שמלאו לך 19 שנה. עליך חביבי ידאב הלב, נפש אצילה ועדינה שכנה בך, אהוב היית על חבריך וידעת להחזיר להם אהבה. מה מוזרה המחשבה, כי הנה בעצם לבלובך, בעומדך על סף החיים, ניתק פתיל חייך הצעירים. חבל יקירי, שנגדעת בלא עת... מה ידאב לבי על הוריך האהובים והשכולים, שאוצר יקר היית בביתם, אוצר כל חמדתם, והנה נגזלת מהם. אין עוד בן יחיד, אבד האח היקר, ורק זכרו נשאר הימנו, זכר אשר לא ימוש מלב אלה שהכירוהו ורחשו לו אהבה.

נוחה, נוחה יקירי בעפרך ותהיה נפשך הזכה, הצעירה והעדינה, צרורה בצרור החיים. נדע שלא לשוא הלכת מאתנו. במלחמתך נפדתה הארץ, ובשלומה נמצא נחומים.

יעקב צ.

מורדות הגלבוע

מכתבים

13.1.1947

שלום רב ח.!

— — — גיליתי תחנה רוסית חדשה המנגנת שירים „עצומים" וכרגע אני שוב מאזין להם. אפשר, שאת מכתבינו אנחנו כותבים תחת השפעתם המשותפת. ומכאן אני מקוה שלבסוף נגיע גם להשקפה משותפת. — — — עתה אני עובד בזריעה וזה מאפשר לי לחשוב הרבה ואפילו יתר על המידה. אני מפסיק לכתוב לרגע בגלל השירים ה„עצומים" בתקוה שגם את מאזינה עתה להם. תארי לך, כמה הם יפים ואני החלותי ללוותם. אך את רחוקה כרגע — — — להתראות בקרוב

דן צביק

8.7

שלום ח.!

— — ביום ששי הגעתי הביתה יחד עם אורחינו. עוד באותו ערב נסענו לקונצרט של תזמורת עמק־הירדן שהתקיים בבית־השיטה, בתוך אסם תבואה ובלווית קול הצרצרים. כך שזה היה רומנטי במקצת — — — שעות הפנאי שלי הן מעטות. אני שומר — זה מחייב שינה ביום — ויחד עם זה אני חולב חליבת בוקר וערב. אבל לחשוב יש לי דווקא הרבה זמן, במשך כל שעות השמירה ואת זה אני עושה בנאמנות. — — לסוף החודש, עלי לצאת כנראה לשבוע ואח"כ לעוד שלושה שבועות. וגם בין שתי היציאות לא יהיה לי פנאי ואני חושש שלא נתראה במשך חודש וחצי. — — במשק, בדרך כלל מבחינה חברתית די שמח, מכיון שעתה יש הרבה נוער. אבל ב„חוג" הנוער שלנו עדיין לא נעשה כלום. אני נכנסתי לשמירה, נ. התפטרה מתפקידה ומ. מתכונן לנסיעתו לפראג. אין גם סיכויים רבים שבקרוב יפעל ה„חוג" בסדר. אך אני מקוה לאחר החופש שלי להתחיל לפעול בו ביתר רצינות, מכיון ששאלות לדיון יש די והותר. — קיבלתי במתנה את המלון המלא של גרזובסקי — נהדר. מדברים סביבי על המשך לימודי, אולי אגרונום — — להתראות בקרוב. מחברך ההוגה בך ומצפה לך

דן צביק

15.7.1947

שלום רב לך ח.!

— — — כבר באותו יום שנסעת, עברתי בעיון רב על כל פרטי יומנך. בשעת הקריאה השתדלתי להעלות לפני תמונה ברורה, עד כמה שזה ניתן, ממה שהתחולל ועבר עליך עד הזמן שבו התחברנו. הצלחתי להבהיר לי יותר, כמה קווים. ביחוד עזרה לי בזה מַחברתך הראשונה, אשר כפי שהרגשתי יותר ריאלית. — — חבל שאני לא רשמתי יומן, כי אז היית רואה ומבחינה היטב בעברי. לי, עוד לא היתה חברה קרובה באמת ואַת היא הראשונה אשר אני מתיחס אליה במלוא הרצינות. — — הערת שאַת מתכוננת לכתוב לי מכתב חשוב וגדול. אני מצפה לו כבר בכליון־עינים, מכיון שהוא יעזור (ואני בטוח בזאת) לממש את עתידנו — —

חברך האוהב אותך

דן צביק

21.8

שלום רב לך ח.!

— — בנוגע להתעסקות החדשה שלך, יש לציין שאני בדרך כלל מרוצה ממנה, אולם יש לי גם כמה דברים להוסיף ואת זה אעשה בהזדמנות יותר נוחה. אני שמח מאוד שאַת לומדת עתה ביתר אינטנסיביות מאשר לפני כן. אַת כותבת שנתברר לך, כי שכחת המון — — אַל תפלי ברוחך ובעיקר בהתמדתך, והמשיכי ללמוד היטב. אני חייב להיזהר במקצת כשאני אומר לך זאת, מכיון שיתכן מאוד שבעוד זמן לא רב את תגידי לי את אותם הדברים ואז זה יחייב אותי יותר — —

מחבקך חברך הקשור אליך לעד

דן

10.9

לאהובתי ח. שלום רב!

זה עתה חזרתי מהעבודה. עבדתי בפלחה, במשמרת השניה בחרישה, והנה אמא באה ובידה מכתב, כמובן ממך. — —

אמש פגש אותי פ. ואמר לי, שיש לו בשבילי איזו עבודה. אני מתאר

לי שזה קשור בתנועה. לי עצמי עוד אין רצון רב להכניס את ראשי לזה, אך אם ידרשו ממני, אולי אקבל. — לעת עתה הצלחתי להשתחרר מהמשך השיחה בענין זה, אך איני חושב שאהיה משוחרר לזמן ארוך, ויש לי רושם גדול שכבר לאחר החגים ירתמו אותי לזד

מחברך, המוכרח כבר להתראות אתך

ד ן

20.9

לח־תי שלום רב!

— — ביום רביעי זה נוסעות כיתות י״א וי״ב לדפנה. שם יתקיים מחנה לילדי הקיבוץ אשר ימשך עד סוף החג. מחנות כאלה מתקיימים כמעט כל שנה ולרוב בזמן החופש הגדול. אני השתתפתי במחנה כזה לפני שנתיים ואני מוכרח לציין שיצאתי ממנו בסיפוק „עצום״. הייתי מוכן גם השנה להשתתף בו. — — הפעם המדובר הוא לא באיזה ענין פעוט אלא ממש במפנה רציני בחיי. שוחחתי עם אבא זמן רב ואני כמעט בטוח כבר שאלמד, אם המשק יסכים. בנוגע לעבודתי בתנועה, אַת יודעת יפה את יחסי לה, ובכל זאת נדמה לי שאַת כמעט צודקת לגמרי, שעלי לדחות את ההצעה. — — אומר לך את האמת: אני מצדי איני רוצה לעסוק בנ״ל, אולם פשוט קשה לי לשבת ולשקוט על שמרי, בראותי כיצד מתנהלים העניינים. לעת עתה אעשה הכל כדי לדחות את זה. אגב, אני חושב שגם אַת, לוּ היתה לך שאיפה יקרה מאוד, היית נלחמת בכל האמצעים שברשותך למען התגשמותה!

שלום רב לך ולהתראות בקרוב

ד ן

24.9

לח־תי הנחמדה, שלום רב!

— — הנך רוצה להכנס לגרעין בוגר, אולם עדיין את מתחבטת בשאלה זו — — — גם הוספת, כי יתכן שאני אעזוב את המשק ואלך אתך, עם ה„גרעין״. עליך להבין שאני קשור מאוד למשק ובפרט כעת, כשאני

עד לתופעה שהבית עומד בפני חוסר כוחות צעירים, דבר שיחמיר מיום ליום, אם השאלה לא תיפתר באופן יסודי.

נוסף לזה במקרה שהמשק ישלח אותי ללמוד, זה אומר באופן הברור ביותר שאני חייב להשאר במקום. מהדברים הנ"ל את מבינה ודאי את מצבי.

שלום ולהתראות, מחברך

דן

3.11.47

לח. שלום!

— אתמול עבדתי במשמרת שניה וחזרתי בשעה מאוחרת. כשבאתי נתברר לי, שמעתה ועד להודעה חדשה אסור לעבוד בחשיכה. מיד בבואי מסרו לי שאני עסוק ועלי להזדרז.

— — עדיין אנחנו עומדים רק בתחילת הדרך והגלגל עלול להובילנו מי יודע לאן! ברור שנכונה לנו דרך קשה הרצופה דם ועמל ולכן אל לנו ליפול ברוחנו ועלינו להתחשל בפני העומד לפנינו.

להתראות

דן

30.11.47

לאהובתי — ח. שלום רב!

— — — בינתיים. לאחר ההכרזה על המדינה, נתמתח המצב: בארץ נהרגו 5 יהודים ויש חשש לעוד אינצידנטים. לכן נתנו לנו הוראה שנפסיק לעבוד בלילה, לזמן מה לפחות. מובן שזה מאיט את קצב העבודה, אולם גם כך נוכל בודאי לסיימה. — — — היום תלו את שני דגלינו: אדום ותכלת לבן, על חדר־האוכל ובלילה הניפו דגלים על המגדל והם מוארים, כך שהתמונה יפה מאוד, את ודאי מתארת לך. חדשות נוספות אין עדיין ב מ ד י נ ה ה ח ד ש ה! נוסף לנ"ל יצא גם יומן מיוחד של המשק המוקדש למאורע. — — — בנוגע לשהותך בפעם זו אצלנו, ברצוני לאמר, שלי נדמה שהיחסים בינינו עוד נתהדקו, מאשר היו עד כה. — — להתראות בקרוב: בחופש!

דן צביק

13.12

לח—תי היקרה, שלום!

— — — ביום חמישי בצהרים, לאחר שעבדתי חצי יום, הודיעו לי שעלי לצאת בערב לשמור בפרדס, ז"א שאהה"צ אני לא עובד. הסיבה לכך היא שעד כה שמרו שם רק שני שומרים (אחד מהם טירון שעוד לא שמר!) ובמשך שני ערבים נשמעו רשרושים וגם נורו מספר יריות לעברם אולם לא בא כל מענה. בגלל הנ"ל ומחמת המצב המיוחד בו אנו נמצאים כיום, הוחלט לחזק שם את השמירה וכתוצאה מזה הוסיפו אותי. כיון שאני נוטר הריני יוצא לשמירה במדים ועם רובה אנגלי. השמירה, עד כה ארכה 14—15 שעות. באמצע מתחלפים במקצת, כך שכל אחד יכול לנמנם כשעתים. בזמן הזה אינך ישן בשקט, כיון שלכל רשרוש וכדומה מעירים אותך מיד. בקיצור, השעות מרובות והשמירה עצמה דורשת ריכוז רב. זוהי השמירה הקשה ביותר אצלנו. תתארי לך במצב הנ"ל אנחנו (2 שומרים) נמצאים לבד ליד הגלבוע וגם הקשר עם המשק אינו יעיל ביותר. יצאנו כבר פעם ל„סדר" את הערבים. אולם לא הצלחנו. היום ג"כ יצאו כנראה ואני תקוה שנצליח יותר. לחדר־האוכל, לאחר השמירה, אנחנו מגיעים רק ב־8. ב־4 עלי לקחת כבר את הנשק. כך שיש ברשותנו מכסימום 5 שעות לישון ולרוב גם זה לא. בקיצור, בצורה הנ"ל לא יתכן להחזיק מעמד. לכן דרשתי היום, שמעתה יחליפו אותנו בבוקר, יותר מוקדם ונוסף לזה נקבל יומים חופש, בעד שעות השמירה הנוספות. היום ישנתי רק 3 שעות ועוד מעט עלי לצאת לשמור. איני יכול לתאר לעצמי כיצד אוכל להחזיק מעמד במשך לילה כה ארוך. — — — פעמיים בשבוע, בערבים עלי להעסיק חברים ב־X אך כיון שאני יוצא לפרדס זה יתבטל, השבוע. — — — במשק סיימנו כבר את הזריעה ועתה אנו מחכים רק לגשם. המצב בשדות רחוק מלהיות טוב ואם השבוע לא ירד גשם הגון, אזי נהיה במצב די חמור. בפרדס אורזים עתה בקצב מזורז. לבית האריזה הוכנסו שכלולים מספר, כך שהעבודה יותר קלה. — — — לעזוב את הבית לא מרשים לי עדיין ולכן איני רואה כל אפשרות לנסוע אליכם, לפחות בזמן הקרוב. נדמה לי שגם לק. אסור, אם גם אין איסור אזי הוריה לא ירשו לה, כך אני מתאר לי. חדשות נוספות ממנה קשה לי למסור לך מפני שפשוט איני נפגש אתה כמעט. — — וכל טוב לך!!! מחברך, דן צ ב י ק

16.12.47

לח—תי היקרה שלום!

— — — במוצאי־שבת התקיימה מסיבה בחדר־האוכל, גם בה לא השתתפתי מפני ששמרתי. בה נפרדנו מחברינו אשר נקראו לתפקיד... החברים שיצאו הם: חיים א., דניאל ב., גיורא ר., יהושע ל. ופנסטר (האחרון עדיין לא יצא). למסיבה זו לא היה תוכן מיוחד. ובמקום זה היה העיקר: ממתקים ומצב רוח מרומם. בקיצור הריקודים נמשכו עד אחרי חצות. — — היום מסרו לרשותי את תחנת הנוטרים. ז"א ב־5½ הייתי כבר בתחנה ואני אחראי על כל הנמצא בה. מחר כנראה אעבוד כבר במקומי הקבוע. היום עלי לרשום את כל מה שאני עושה בתוך יומן התחנה. — — — אנו עסוקים לעתים די קרובות ונוסף לנ"ל גם בלילה לא ישנים כבני אדם. מילא למען מולדת, ובעיקר כשהיא מחולקת, הכל כדאי! — — — שלום ולהתראות ב... (כבר איני רוצה לכתוב מתי, מובן מדוע?) מחברך המתגעגע בכל זאת.

דן צביק

20.12.47

לח., שלום!

— — — עתה אני עסוק מאוד, גם הערב אני מ———ך. לפעמים מעסיקים אותי גם ביום ומלבד הכל כבר זמן רב שאיני משתמש בפידז'מה. תיאור נוסף איני יכול לכתוב לך ולכן אסתפק בזה הפעם. — — —

מחברך המתגעגע מאוד אליך — — —

דן צביק

4.1.48

שלום רב לך ח.!

— — — כיון שביום חמישי זה ימלאו לך 17 שנים ולצערי לא אוכל להשתתף בשמחתכם־שמחתי, לכן אסתפק עתה בברכה קצרה: מלאי את הצו אשר חייב כיום למלאות כל נער ונערה בגילך! עתה ברכה, קצת יותר פרטית: אַל תכזיבי את התקוות! — נקוה שכאשר תבואי אוכל להתפנות במקצת ואז אומר לך את השאר! כיון שלא באת אתמול, יצאתי לעבוד בשבת. היתה סערה חזקה שהורידה פרי רב מהעצים וגרמה לנזקים רבים במקומות שונים. עד עתה היא לא הביאה את הגשם. עננים ישנם, אך גשם

אין. אם סוף־סוף ירדו לפחות כ־60 מ״מ, אזי ההפסד הנ״ל עלול ליהפך להצלה. יותר מלקוות לא נשאר לנו עדיין בשטח זה — — — הרוח פסקה עתה וגשם החל לרדת, נקוה שיימשך! שלום ולהתראות מחברך

ד ן

16.1.48

לח. שלום!

— אתמול היה לי יום מענין מאוד מבחינת העניינים — „ההם״ ועתה אני עסוק לשבוע ימים ואשתחרר רק ביום ראשון הבא. יום מנוחה כבר לא היה לי זמן רב, כך שאני עייף מאוד. אין אני מרגיש את עצמי כ״כ טוב, אולם איני חושב כלל לשכב. בימים כאלה אין לזה כל מקום, אם אין משהו מיוחד במינו. — אתמול נודע לנו מהרדיו דבר האסון המחריד: המחלקה שהושמדה. עתה כבר הכל כמעט ברור. אגב, בין ההרוגים יש מספר לא מועט שהיה אצלנו ואחד מהם דני מַס הדריך אותי זמן לא מועט — — ברור שיפלו עוד רבים, אולם יש לשמור שלא יהיו קרבנות שוא.

להתראות בקרוב

חברך, ד ן

7.2.48

לבחירת לבי — ח. שלום רב!

אני עסוק רוב הזמן בעניינים „ההם״ ולכן לעתים קרובות אני נאלץ לעבוד כפקק. שני הדברים הנ״ל גם יחד אינם משמחים אותי ביותר, אולם זהו כיום צו השעה, אשר אין לעבור עליו. כפי שהודעתי לך, אני שייך מעתה לאותה „בנדה״ שאַת משתייכת. יצאתי כבר ליום אחד ועתה אני עלול לצאת מדי פעם ולזמן בלתי־מוגבל... נקווה שלמרות זה נצליח, גם כעת, להפגש!

— — — קשה לכתוב כך על חבר שנהרג, אולם איני אוהב לסלף עובדות ואם גם במקרה כנ״ל. אני מצדי חבבתי אותו והנה סיים גם הוא השבוע את חייו ונוסף לקדושינו.

באהבה רבה

ד ן צ ב י ק

14.2.48

שלום רב לך ח.!

— היום בא משה, מפיו נודע לי שאחד מחבריו הטובים ביותר נהרג לפני ימים ספורים. נוסף לנ"ל שמעת בודאי ששמואל קורי מחברת הנוער שלנו, שעלו למשגב־עם, נהרג בתחילת השבוע. הידיעה היתה מרה. כולנו הכרנוהו כבחור מצויין ועתה גם הוא נלקח מאתנו. כאלה הם חיינו עתה. למרות כל זה אני עדיין חדור תקוה שכמו שעמדנו בכל המבחנים, ידע הישוב בעיקר הפעם, להתחשל כדי לעמוד במלחמה הזאת שהיא לנו מלחמה לחיים או... עדיין לא הפל כשורה, אולם בטוחני שהמצב יתקן את אשר לא עשינו עד כה, למרות שאז כבר יהיה מאוחר במקצת.

ברצוני עתה לצאת מהבית. משה הררי מזמין אותי בכל הרצינות להצטרף אליו. אני הייתי מקבל ברצון את הצעתו, אולם זה לא תלוי בי. אך עתה אני כבר מתחיל להאמין שאצליח לצאת.

להתראות ושלום מחברך

ד ן

עין־הנציב, 1.3.48

לת. היקרה שלום!

— עתה ברור לי כבר שנשאר כאן עד סוף השבוע. בגלל הידיעות שנתקבלו, היינו עד עתה דרוכים מאוד והיום אנחנו צפויים ל„הפתעות נעימות מאוד"... ולכן אנחנו דרוכים ונכונים. רבים כבר כתבו „צוואה" ואני החלטתי למסור לך את שעוני במקרה שלא אחזור. הד התפוצצויות ויריות הן מנתנו היומית. לאחר מקרה מסויים, הודיע לנו הצבא שבמקרה שנירה או נפוצץ בתים ערביים אזי הוא יפוצץ בתים יהודיים. ההודעה לא מפחידה ביותר, אך עתה אנחנו זקוקים ליתר זהירות ודריכות. באם המפלה הראשונה, בטירת־צבי, לא מספיקה להם, אזי נשתדל להכפיל את מפלתם, כדי שיפוג מהם החשק לחזור על נסיונות דומים. — בינתיים נודע לי, שהיום החלו לירות גם על המחצבה בגלבוע — — כפי שנודע מתרכזות כמה מאות של אנשי כנופיות בסביבתנו. לכן אסיים עתה בתקוה להתראות!

חברך, ד ן צ ב י ק

ישעיהו גרודנר

נולד ב־1915 — נפל ביי באדר ב׳ תש״ח

בשיירה לירושלים

חייו

נולד בפולניה בשנת 1915, בעיירה נובוגרוד אשר במחוז ביאליסטוק. גורלו בחיים קשה היה. בן שנתיים הוא נשאר ערירי לאחר מות הוריו, אחיו ואחותו — בשנה אחת. הוא גדל בבית דודו בלומז'ה, שעסק בעגלונות ושייקה התחיל לעזור לו בעבודתו זאת בגיל צעיר. בן 14 חזר לעיירתו והתחיל לעבוד בנגרות. באותו הזמן הוא נכנס ל„החלוץ הצעיר" וכעבור שנה וחצי נשלח להכשרה לעיירה סוסלוץ'. בהכשרה היה שייקה אחד הפועלים הטובים, ראשון לכל עבודה חלוצית וכיבושית. משהתחיל ענין כיבוש העבודה למען יסוד מקומות הכשרה חדשים, נשלח הוא ביחד עם חברים אחרים ל„כיבוש" וולקוביסק. העבודה שם היתה מפרכת, ישעיהו החזיק מעמד, אף פעם לא התאונן שקשה לו. גם בעבודת יער היה בין הראשונים. לאחר שנתיים הכשרה, אושר לעליה, ועלה ארצה בשנת 1933. יחד עם קבוצה מפלוגת תל־חי הוא נשלח לקיבוץ „השדה" בראשון־לציון. שם היה כחצי שנה, ועם העזיבה הגדולה שהיתה בקיבוץ זה עזב גם הוא ועבר לעיר, אלא שגם שם עבד בעבודות כיבוש. הוא חי בתור בודד כארבע שנים, אולם החינוך שקיבל בתנועה השתרש בו ולאחר התלבטויות הוא בא לתל־יוסף, והיה אתנו עד יומו האחרון. במשק עבד בעיקר בחקלאות וביחוד היה קשור לענף המספוא. בתקופת המלחמה, נענה לצו הגיוס, התגייס לצבא ושירת בו כשנתיים. יחידתו היתה פלוגת המודדים „524", היה במצרים, סוריה ואח"כ באיטליה, ושם למד נהגות. עם התפתחות המערכה בארץ בימים ההם, ונדרשו נהגים נוספים מהמשק להובלת תוצרת חקלאית לישוב, הציע שייקה את עצמו והלך לעבודה הזאת. ובאחת השיירות לירושלים הוא נספה תוך התגוננות גבורה יחד עם יעקב גולדברג מחפצי־בה ביום א' י' באדר ב', תש"ח, והלא כך צוין על הקרב הזה: „נהגי המכונית עוד אחזו בידיהם בהגה, הם לא הפסיקו את הנהיגה עד רגעם האחרון..."

א. כ.

השיירה לירושלים

— הפורעים הערבים בהרי ירושלים ערכו אתמול י' באדר ב' תש"ח, בצהרים התקפה גדולה על שיירת מכוניות־משא יהודיות שנסעה מתל־אביב לירושלים. ההתקפה נהדפה בגבורה. השיירה מנתה תריסר מכוניות. כשהגיעו לק"מ ה־22 לאחר היציאה משער הגיא, הותקפה ביריות חזקות משני עברי הכביש. בכנופיה הערבית היו כ־100 איש (לפי הודעת למ"מ 500). התקפת היריות היתה גם חזיתית וכדורים רבים, ביניהם כדורי זרחן פגעו במכוניות. אע"פ שצמיגי כמה מכוניות נוקבו בכדורים ואחדים מהנהגים נפצעו, המשיכה השיירה בדרכה תוך התגוננות גבורה. כמה כדורים פגעו במיכלי הבנזין של שתים מהמכוניות והן התלקחו בלהבות שאחזו במכוניות. והנהגים, שכפי הנראה היו פצועים, לא הספיקו להימלט ונשרפו. תגבורת ההגנה שהגיעה למקום השיבה אש לתוקפים. התגבורת מצאה את שתי המכוניות בוערות. נהגי המכוניות עוד אחזו בידיהם בהגה. הם לא הפסיקו את הנהיגה עד רגעם האחרון. גוויות ההרוגים הועברו לקרית־ענבים.

„ד ב ר"

א ד ם

מי שלא הכיר אותו מקרוב לא יכול היה לנחש מה מסתתר מאחורי המסווה של מעשיות. אבל אלה שחיו אתו זמן מה נוכחו לדעת מהר, כי כוחות נפשיים גדולים מצאו בו את משכנם.

פעם נפגשתי עם איש ששירת אתו בצבא הבריטי, כאשר הלה שמע שהנני מתל־יוסף שאלני מיד על אודות ישעיהו, ובאמת דעתנו ורשמינו עליו היו שווים. לא פעם כאשר נדרש לעזור במשהו, נתגלתה אצלו תמיד הנכונות החברית הזאת שאינה מעמידה תנאים ואינה שואלת שאלות, אלא אחד מוצאה: המעשה. לא פעם קרה, כי בגשם שוטף, כאשר עבדנו בקציר במספוא ורצינו לגמור את העבודה, כי עייפנו מאוד, לעתים קרובות, היה מחפש את החרמש בלי אומר ודברים כדי להמשיך לקצור על מנת לספק עוד עגלה לרפת. ואנו קטני המעש נגררנו אחריו. כך היתה גם הליכתו האחרונה לשירות המדינה, בלי פתוס ואפילו בלי דיבורים. מי הלך בחיים הקצרים האלה אתנו כברת דרך? ההיה זה חבר, ההיה זה אזרח? לא, היה זה גדול משניהם — אדם.

מ א י ר

ב מ ש ק

את שייקה הכרתי בשדות המספוא. לאחר בואו למשק, התחיל בעבודה זו והמשיך בה במשך כל שנות היותו במקום. במלאכת הקצירה, במשיכת החרמש, בהעמסת הירק על העגלה ובהובלתה — נתגלה לפנינו שייקה הבריא והחזק, הישר והממעט בדיבורים. רק לפעמים רחוקות משתתף בשיחות בעניני חברה, קיבוץ ומשתדל מאוד לא להיגרר לויכוחים הפוליטיים ומתרחק מריב מפלגות. פעמים בשעות ארוחה בשדה, כשהחציר׳ניקים מסובים על האדמה ואוכלים להנאתם או בימות הגשמים כשמסתתרים תחת עגלת תלתן, אז אוהבים להתבדח, לדבר קצת „רכילות״, אותה שעה נראה חיוך עליז על פני שייקה הרציניים ופעמים, לשמע בדיחה חריפה הוא פורץ בצחוק בריא. תמיד מסור לענף ולעבודה — ללא ליאות. משכים קום, ראשון בעבודה, רותם את הבהמות או מרקע חרמש. חיבה נודעת לו לסוסת עבודה, הבהמה הנאמנת לאיש האדמה. תמיד שוקד על נקיונה ודואג לכך שלא תהיה עמוסה משא יתר מעל המידה. לא פעם הוא מתריע באלה המריצים את הבהמות העמוסות מטען כבד. לכן נמסרת סייחה לידי שייקה, כדי שיאלפנה לעבודה, כי ידע המשק, שלידים נאמנות נמסר רכושו היקר. שייקה בין המתנדבים למלחמה העולמית השניה, ליחידת הנהגים. מאירופה מגיעים מכתביו שבהם הוא מספר על הכפר באיטליה, על חיי האיכרים שם ועל חייו בצבא. ובאחרונים משם הוא מספר על פגישותיו עם שארית היהדות. בכל מכתב הוא מביע את געגועיו לבית בתל־יוסף ובוקע הרצון לשוב לארץ. לכן הוא מרבה לשאול על הנעשה במשק, בענף המספוא ועל החברים. בהשתחררו מהצבא הוא שב לביתו במשק ולענף המספוא, למרות המקצוע החדש שרכש לעצמו בהיותו בצבא — הנהגות. אבל החקלאות משכה אותו יותר, שדות הירק, החרמש ובהמות העבודה קסמו לו ובמשנה מרץ הוא מתמסר לעבודתו. יש וחברים תמהים על שייקה: מדוע שש למקצוע הזה בחקלאות ואינו ממשיך במלאכת הנהיגה המושכת כל צעיר?

עם החלטת או״ם, הוכנסו למערכה הנהגים. בדרכיהם ארב המוות יומם ולילה. המצב מחמיר ובמיוחד הדרך לירושלים, שהערבים שמו מצור עליה על מנת להרעיב את תושביה היהודים. קשה היתה המלחמה בפריצת הדרך כדי לספק מזונות לעיר הנצורה. המצב הזה חייב תוספת רצינית של נהגים מנוסים ואחראים ואז עוזב שייקה את עבודת המספוא האהובה עליו ומתגייס לנהגות, על מנת לעזור לנהגים, לסייע במאמץ המלחמה

ולשם מילוי תפקידי האומה הנלחמת על שחרורה מעול משעבדים ופולשים. הוא הלך, בידעו היטב את המצב ומה צפוי לו והיה מוכן לכל. ובהגיעו הביתה מנסיעות ארוכות כאלה היה מספר לחברים על התקפות האויב ועל הצלחות השיירות בהגיען לירושלים ועם פריקת האספקה — מספר בשמחה. על תורו לנסיעה אף פעם לא וויתר אלא יותר מזה, אף נסע במקום נהגים אחרים. בדרך זו, נפל כאחד הלוחמים הנועזים על עצמאותנו ועל קיומנו.

מרדכי ל.

ילדות קודרת

שייקה נולד בן שמיני ללאה ולשמואל גרודנר, (ששה בנים ושלוש בנות, אחריו נולדה אחותו הצעירה). אביו גבה קומה וחסון, עסק במסחר תבואה ונודעו בשערים מעשיו.

מאחר שנולד בזמן המלחמה, עבר את כל טלטולי הפינוי מהעיירה ולאחר שוב המשפחה, מת האב לאחר מחלה פתאומית קצרה. באותה שנה נשרפו אסמי התבואה ונוסף לאסון בהינטל ראש המשפחה ומפרנס הבית — באה התרוששות כלכלית מוחלטת על הכל. האחים הגדולים חולקו בין קרובי המשפחה, שייקה ואחותו נשארו עם האֵם בעיירה. באותה שנה מת גם הבן הבכור, האֵם לא החזיקה מעמד, ולאחר פחצית השנה למות הבעל נפלה למשכב ונפטרה. שייקה הועבר אל דודו בויסוקי־מזוֹוצק וגדל בביתו כ־9 שנים. כל אותה תקופה חי ללא ילדות וללא שמחת החיים. בזה אחר זה מתו האחים והאחות ונשתיירו 3 אחים וביניהם שייקה. לבסוף הוחזר למקום הולדתו, הוכנס אל משפחת חבתן אחד, בביתו חי, ואצלו למד את מלאכת הנגרות והחבתנות, שהתחיל אצל דודו. שם נשם בהקלה — והיה בביתם לבן. עם כניסתו ל„החלוץ הצעיר" ועם בואו ארצה שלח כסף לאחותו בפולין, השתדל להעלותה, עד שנת החורבן הנורא. מאז נעלמו עקבותיה ועקבות אחיו.

משבאתי פעם לבקרו בתל־יוסף לא האמנתי למראה עיני. היה חסון כאביו אך לא גבה־קומה כמוהו.

כשהתגייס לצבא הבריטי, טענתי: שייקה׳לה, אתה יתום, איך העזת להתגייס, מה עשית? — והוא: אני צריך ללכת!

אני והוא היינו השרידים היחידים ממשפחת אביו — אויה לי כי נשארתי גלמודה.

מפי רבקה גרודנר (בת דודו)

* * *

שייקה היה הבן הצעיר במשפחה. ענף רך באילן רב פארות. זוכרני את־אביו החסון כאלון שנקרא בעיירתנו נובוגרוד, בשם שמואל׳קה האופה. בהיותו תינוק רך, התייתם, בית ההורים הושכר לדיירים אך גם אחדים מהם מתו לפני זמנם. הבית נראה מועד, כאילו רוח רעה נכנסה בו וכל העובר על פניו היה רוקק. הבית נקרא מאז בשם „בית הזאב״ ונמסר לגויים. היתומים נשארו בחוסר כל, ומפורדים. שייקה התחנך אצל דודו, היה חלוש גוף ורזה. כנראה לא שבע הרבה נחת בבית הדוד, ויתמותו רעצה את חייו. היה סגור עם עצמו ומתבודד. משפגע בו בן גילו, היה פורץ בבכי מר, הקורע לבבות. בגיל 12 נמסר ליואל הנגר על מנת ללמוד את מלאכת הנגרות. באותה תקופה נכנס ל„החלוץ הצעיר״. תנועת „החלוץ״ הפיחה בו רוח חדשה והתחיל להתנער לאט לאט ממעטה יתמותו. עם בואו לקבוצת ההכשרה ועם התחיותו בחברה, התחסן גופו ובגרה רוחו — נפתחו לפניו החיים. אח״כ, עם עלייתו ארצה והתערותו בתל־יוסף, ראה את עצמו, כמי שהוחזרה לו משפחתו שאבדה לו. פעם בבוא קרובתו היחידה ארצה ובהיפגשה עם שייקה לא האמינה למראה עיניה — ילד גלותי — היה לאיש רחב כתפיים ועמוק־ההכרה. שייקה חלם על שיבת אחיו ואחותו מהגולה, אך לא זכה לראותם ולא שמע את שמעם, כנראה הושמדו במלחמת השמד. שייקה התעתד להפוך את הזלזל הבודד בגזע משפחתו לאילן רב פארות, אך לפתע נכרת הענף לעד...

מפי חיים פ.

ב„החלוץ״

נולד בנובוגרוד, פלך לומז׳ה — פולניה. ילד שקט ומתון, בן למשפחה עניה; כבר בילדותו לא ידע חיי משפחה, את אבא טרוד עסקים לא זכה לראות, יד רכה של אמא לא טיפחה אותו וברכי סבא בעל זקן והדרת פנים לא החזיקוהו. ישעיהו נתייתם מהוריו ומאחיו עוד בילדותו, ואם זכה בימי נעוריו ליחס נעלה מצד האנשים, הרי זו היתה מידת החמלה ומבט של רחמנות מעיני אנשים זרים. הוא התחנך אצל דוד, שלפי מקצועו היה עגלן. יתמותו השפיעה לא מעט על ילדותו ועל אופיו. כל חייו היה מתבודד עם עצמו וסגור. רק אנשים שידעו לקרבו, לפניהם היה שופך את לבו טפין טפין, אז היה אור נדלק בעיניו התמימות, שהביעו שאיפה נפשית עזה

ב„החלוץ" (ישעיהו — השני משמאל)

לקירבה משפחתית. תמיד ניכר היה, כי במסתורי נפשו חיפש אחר יד חבר. וכמה לעין ידיד.

הכרתיו בסניף „החלוץ" בנובוגרוד. לאחר מאורעות 1929, הפעיל „החלוץ" שכבות נוער שונות, קלט הרבה חברים חדשים וישעיהו גרודנר בא אלינו אז, אל קיבוץ „מעפילים" אשר בסוסלוץ שבין ביאליסטוק ווילקוביסק.

היינו אז קבוצה קטנה רק כ־30 חבר וחברה; אמנם גרנו ב־2 מקומות נפרדים, אבל כמעט כמשפחה אינטימית. הוא בא אלינו צעיר כבן 16, פניו חיוורים, מצחו כבר מקומט במקצת ועיניו שקועות בחוריהן. הריני זוכר את יום בואו, ברכבת שלאחר הצהרים. לפנות ערב יצאתי אתו ועם הבאים אתו, החדשים, לביקור בבתי־החרושת הזעירים להראות לו את מקומות העבודה וכאשר הזדמנו אצל בורסקאי אחד שאצלו „גילגלה" חברה אחת במעגילה „ברבן" (חבית עם עורות) ושמע כי היא צריכה להישאר למשמרת הלילה, מיד ניגש ל„ברבן", אחז בידית ואמר: „אני אחליף אותך!" ולא הרפה מן המכשיר, למרות התנגדותנו להחלטתו. הסברתנו כי המנהג הוא בקבוצת ההכשרה, שהחדשים חייבים להופיע תחילה בסידור העבודה ורק למחרת עליהם לצאת למקום עבודתם לא הועילה, הוא עמד על שלו: — „אני אגלגל!" וכך החליף את החברה במשמרת הלילה. זו אחת העובדות המעידות על אופיו. ההתחיות המשפחתית שבקבוצה, והיחסים החבריים

שבמסירות נפש זה לזה, כנראה השפיעו מאוד על נפשו והטביעו את חותמם עליו לשנים הבאות.

העבודות הקשות שבקבוצת ההכשרה היו: חטיבת עצים בתנאי קבלנות והוצאת עורות מבורות הסיד. ישעיהו, הצעיר שבכולם היה תמיד מתנדב לכל העבודות הקשות ועבד בשקט נפשי ולעולם לא התרעם על סידור העבודה. בשובו מן העבודה היה פעמים רבות נוהג לפנות אל תורניות המטבח והיה מציע את עצמו לעזור להן בשאיבת מים מן הבאר או בהרמת שקים עם תפוחי אדמה. כבר בהתחלה נקרא בשם „שייקה" ובמשך הזמן „שייקלה", ולא מעט על שום העזרה שהיה מגיש בכל מקרה הצורך. לאחר העבודה היה נוהג לשבת לפנות ערב על יד מנהל העבודה, לעקוב אחרי עריכת העבודה, ובמקרה, כשהיה מרגיש ונוכח שאֵי־פה, אֵי־שם קיים קושי בסידור העבודה וחסרים אנשים מתאימים למקום פלוני אלמוני, אז היה מציע את עצמו למקום הקשה, כך שברבות הימים היה „פקק" לכל עבודה קשה.

אנשי קיבוץ ההכשרה היו מחולקים לשנַים, חלק יוצאי וַרשה, קבוצת מבוגרים יותר, אנשי עיר שירדו מספסל הלימודים, אוהבי שיחות וויכוחים ומרובים ביניהם הדיונים על חזון ועל רוח. החלק השני, היה מורכב מיוצאי ביאליסטוק וסביבתה, שקרבתם לעבודה היתה, טבעית יותר. ישעיהו עצמו היה טיפוס לפני עצמו, העריך את המבוגרים ואת בעלי הרוח, אך לא היתה לו כל שאיפה להימנות עליהם או להיות דומה להם ולא פעם היה מוכיחם על פניהם: „עזבו את הויכוחים על קיבוץ פתוח וקבוצה קטנה — היה אומר — כי באנו הנה לשם דבר אחד, לחטוב עצים, לעבוד בבורסקאות ולהסתגל לכל העבודות הקשות ולחיות בהכשרה על מנת להיות מוכנים לארץ. כאשר נעלה ארצה, ילך לו כל אחד באשר ילך, העיקר שידע עברית וידע לעבוד..." ושייקה היה נאמן לעצמו: עבד והיה אחד הפועלים המנוסים, לא הובא אף פעם לבירור חברתי ולא היו אתו ויכוחים בעניני עבודה, ולמד עברית בשקידה. הוא נתחבב על כולם הודות לפשטותו הטבעית. באותה תקופה, היתה התחרות חשאית בינינו על „פשטות", כולנו שאפנו להיות פשוטים. המעבר הפתאומי לחיי הכשרה ועבודה ונשיאת עינינו לחזון העבודה — הביאה עמה הרגשת בושה להשכלת יתר, לתעודות בגרות ולידיעת יתר שהביאו עמהם החברים המבוגרים מן העיר. „שריפת הגשרים" וניתוק מבית אבא־אמא, גרמו לשריפת תעודות הגמר. כולם רצו להינלד

מחדש, להיות אנשי עבודה פשוטים כמו „כל הגויים". אצל כולנו היתה הרגשה זו מלאכותית למדי, אבל אצל שייקה, היה קו זה טבעי, וכמה מוזר הדבר בימינו, כי בתקופה ההיא, היה דוגמא לאנשים בקבוצת ההכשרה.

למעלה משנתיים חי שייקה בקבוצת ההכשרה, היה בחור בעל כתפיים רחבות, ונראה כפועל מבטן ומלידה. נראה כי מצא את ה„חברה" שלו ונדמה לי שאז, בראשונה ראה את מסגרת הקבוצה כך כמו שהוא תיאר לעצמו, תחליף לחיי משפחה. ברבות הימים, נוכחנו בגילויים אנושיים ויפים מצדו, היה מעיין בספר ערב ערב, התחיל מעריץ כל מלה מודפסת, חיבב את בעלי היזמה, התלהב ממבטאי רעיונות, אך הוא עצמו רצה להיות פשוט, וזה לא היה מוסווה, אלא נבע מעומק לבו, מאופיו הכן והתמים. באותם הימים היה אומר לחברים: „מה לי תיאוריה ופיסיקה, אני מסתפק בידי, תחשבו אתם ואני אעבוד" — והוא עבד.

בעלותו ארצה, התפרקה החבילה, חבריו להכשרה התפזרו לקיבוצים שונים, חלק מהם עזב את הקיבוצים. בעיר עבד שייקה בעשיית לבנים, אך לאחר זמן קצר עזב את העיר והצטרף לתל־יוסף, התקשר למקום עבודתו במספוא ושוב באותה מתינות, בשקט נפשי וללא כל פרטנזיות. יחסו לילדים היה מיוחד במינו. הוא אהב מאוד את ילדי החברים שהיו אתו בקבוצת ההכשרה והיה שוקד על מתנות להם, — בכל הזדמנות היה מגלה על ידי כך את רחבות לבו.

הוא התגייס ליחידת הצבא הבריטי מתוך התנדבות, ומחוץ לתור והמכסה שנקבע למשק. גם בסוריה, במצרים ובשאר מקומות שהותו הכירוהו כשייקה המסור, שייקה החביב; עם ראשית מלחמת השיחרור נמנה שייקה על אלה אשר נשאו את נפשם מנגד למען הגנת הארץ ותקומת המדינה היהודית. כנהג התגייס ונסע בדרכים מסוכנות. בהזדמנות בואו לתל־אביב היה בא לבקר בבתי חבריו הותיקים אשר התחייה עמהם בחיי הכשרתו והיה מחלק מגדנות לילדי חבריו. אף פעם לא סיפר „צ'יזבטים", תמיד הפל בפשטות, גם סכנת הדרכים שעליה היה מדבר סיפר בלשון פשוטה, עד אותו יום שכנופיית ערבים אָרבה בדרכו ונשרף.

יהיה זכרו ברוך.

ש. ס ל ע

ש י י ק ה

זוכר אני אותו יום שהגיע ישעיהו אלינו, לקיבוץ ההכשרה, „קיבוץ המעפילים" בסויסלוץ' בפולניה, והוא רק כבן 16, צעיר לימים אבל עשיר בסבל, בהיותו יתום מאב ומאם. נדמה לי כי גם קרובים לא היו לו בפולין. כאשר הגיע אלינו התחבב על כולנו בתמימותו ובהוויתו הילדותית. שקט וצנוע ובעל משמעת. בסידור העבודה היה אומר, שאת העבודות הקלות יש למסור לבחורות ולעצמו תבע את העבודות הקשות. ועבודות אלה היו אצלנו בבורסקאות, בעבודות מנסרה וחטיבת עצים. פעם בזמן חוסר עבודה בעיירה, החלטנו לצאת לעבודה ביער וכך נכבש עוד מקום עבודה. מובן שגם הוא היה בין ראשוני הכובשים את העבודה הקשה הזאת. בכל מקום של כיבוש עבודה היה ישעיהו בין הראשונים. כאן אצלנו התפתח ובחיינו התבגר. נשאר בחור שקט ואיני זוכר אף פעם, שהוא יתרגז או יכעס על מי שהוא מן החברים. כל דבר, כל החלטה קיבל באהבה.

בהגיעו ארצה נשלח לקבוצת „השדה" ובתקופת העזיבה הגדולה החליט לחיות בעיר. היו להחלטתו זו שתי סיבות: אחת — שחלק מחבריו נמצאים שם, והשניה לדעתי, זו שמתחת לסף ההכרה — הוא רצה לטעום חיים עצמאיים, כי כל שנות ילדותו ונעוריו היה תלוי באחרים. ועל כן החליט לראות ולהרגיש את חיי העיר. בהזדמן חבר קיבוץ העירה, היה משתדל לקבל אותו בצורה הנאה ביותר, כי ידע מה חסר לאדם מהקיבוץ בהיותו בעיר. לאחר השנה הראשונה בארץ, החליט, לימי החג לנסוע לבקר את חבריו בקיבוצים; אז ידענו כבר שביום מן הימים יחזור לקיבוץ. וכך היה. בלי לשאול את מי שהוא, הוא הגיע לתל־יוסף והודות לקשרים אל החברים שם וקשריו הנפשיים אל הקיבוץ נשאר, והתחיל לעבוד במספוא. כשהתגייס לצבא הבריטי במלחמה נגד היטלר, היה חייל ישר ויהודי נאמן לעמו ולארצו. בצבא למד לנהוג ושירת בחיל הנהגים. בגמר המלחמה, משחזר הביתה למשקו המשיך לעבוד בענף המספוא כמקודם. ונזכר אני בעת טיולו בגליל בשנת 1947 בבקרו אצלנו, שאלתיו באחת השיחות, אם יש לו רשיון נהגות. לא! — ענה לי — זה לא מושך אותי... הוא אהב את ענף המספוא ובו מצא את סיפוקו. בימים של התנדבות הישוב לגאולת הארץ הוא התחיל לעבוד בנהגות בהתאם לצו השעה. ובאחת הנסיעות הוא נפל על יד ההגה. קשה מאוד להשלים עם הרעיון ששייקה איננו עוד...

י. ב.

בפלוגה 524 (ישעיהו ליד הנהג)

הפלוגה 524*

גרעין הפלוגה נתהוה בארץ בשנת 1942. הפלוגה הורכבה: מתלמידי הטכניון בחיפה, ממודדים מוסמכים מתל־אביב, ממדפיסים ומצלמים. מטרתה — להוות יחידה לשירות מפות וצילומים. לשם זה נשלח גרעין ממנה לפלוגה בריטית 512 ששכנה במערות תובה** במצרים, לשם למידת המקצוע. באותו זמן נשלחה גם יחידה ערבית למטרה זו וכדי לאזן את כפות המאזנים, התאמצו הממונים הבריטים להכשיל את עבודתנו, פקפקו בכושר יכלתנו, גילו חוסר אֵמוּן בנו והעמידו מכשולים בדרך פעולתנו. אך מאמציהם עלו בתוהו, אמנם, היחידה הערבית המשיכה בעבודתה בשירות הנקיון

* היחידה בה שירת ישעיהו ז"ל.
** לפי ההשערה שימשו המערות מקור המחצבות לאבנים בשביל הפירמידות וייתכן כי בהן שועבדו אבותינו במצרים — הערתו של ח' משה שרת ולו אנו חייבים תודה־עליה.

הטיפול במכונות בעוד שהיחידה העברית רכשה את הידיעות הדרושות ונכנסה למסלול פעולתה.

בתחילה היו כל אנשי הפלוגה היהודית טוראים והפיקוד הבריטי של היחידה „דאג" שלא יהיו סמלים יהודים וכמובן לא קצינים. לאחר היאבקות מתמדת על עליית אנשינו בשלב הפיקוד, הצליחו בודדים לעלות בסולם הדרגות. במשך שנתיים שהותנו במצרים, עוצבה דמות הפלוגה, נתקבלו מכונות הדפסה, הושגו מכוניות לנהגים וכל הציוד הדרוש לקימומה. באותו הזמן נשלחו חוליות מסוימות לסוריה וללבנון, לשם מדידות ארציות שם. את כל הפעולה ביצענו בידינו: במדידות השטחים בסוריה, בשרטוטי המפות, בייצורן והדפסתן. כן תרמה הפלוגה את חלקה למען המאמץ המשותף של המלחמה: עשינו מפות ותרשימים בשביל צבא ארצות הברית והדפסנום למענו. וכל זה נעשה בידי הפלוגה היהודית שהראתה כושר פעולה והיתה גאה על הישגיה.

הודות לתנאי התנועה המיוחדים בהם היתה נתונה הפלוגה, בהיותה קרובה לחזית וסמוכה לבריגדה, היו לה אפשרויות רבות כדי לתרום את חלקה להצלת שארית הפליטה. עם צירוף יחידה של נהגים יהודים אל הפלוגה, רבו האפשרויות והלכו ליחידה זו ונתנה את חלקה בפעולה: העברת פליטים, הסעת צרכי מזון עבורם, אספקת חפצי־תרומה (מלבוש ומנעל) והעברת האנשים לנמלי ההפלגה ארצה. אף על פי שנראה כי חלקנו אנו המדפיסים היה מועט ממעשי הנהגים, הרי עשינו בפעולת מחתרת מעשים שונים: הדפסנו מספר ספרי לימוד עבריים למען הפליטים וחסכנו ממזוננו ומציודנו למענם.

מפי בן־ציון לפידות

עם הפלוגה

הכרתיו בימי המאורעות 1937, כאשר הוקמה יחידה נעה, עם „טנדר" לשם בטחון הישובים באיזור הגלבוע. בסיס היחידה היה כפר־יחזקאל ושייקה גויס לתקופה מסוימת באותה פעולה.

כעבור שנים נפגשנו בפלוגה 524 במערות תובה בקירבת קהיר, מרכז הבסיסים של הצבא הבריטי במזרח התיכון.

עם התגייסותו, רצה שייקה לשרת בצבא כנהג. הייתי מלמדו את מלאכת הנהיגה אבל התעוררו ספקות בלב שנינו אם יוכל למלא את

משאלתו, מחמת ראיתו הלקויה. הוא התגבר על כל המכשולים שניצבו לו בדרך התגשמות חלומו זה, התמסר לענין, למד את המלאכה ויום קבלת המכונית עם הסמל העברי של הפלוגה עליה, היה יום חג למענו.

מאז התחיל לעסוק במלאכה זו. כשהועבר חלק היחידה לסוריה וללבנון, נשלח לשם גם שייקה, ועסק שם בהעברת מטען ובהסעת אנשים לפעולתם. משהוחזרו מהלבנון למצרים על מנת להפליג לאירופה, היה גם שייקה בין המפליגים. בסוף 1944 הגענו לאיטליה והתעכבנו זמן־מה בניאפולי. בסיסנו נקבע בסינה ומכאן היינו יוצאים לפעולות שונות בכל רחבי איטליה. בתפקידנו היינו עוברים מרחקים גדולים, דבר שהיה לסיוע רב לפליטים, להסעתם ממחנה למחנה ולהעלאתם ארצה. שייקה לקח חלק פעיל בפעולת ההצלה של הפליטים, פלוגתו מילאה את שליחותה בנאמנות רבה והוא היה בין המצטיינים בה. בבסיסנו הוקמה תחנת־מעבר לעולים ובהסעתם לקח חלק פעיל גם שייקה. משהתחילה פעולת ההתרמה של בגדים ומזון ברחבי המדינה, השתתף בה במסירות יוצאת מן הכלל. במחננו נקבע בית־הבראה לנשים הרות ובעול פעולתו נרתם שייקה בנאמנות רבה.

בתחילת 1945, נודע לשייקה דבר הימצאות אחיו של א. ב. במחנה פליטים. הוא נסע אליו, הקדיש את ימי חופשתו על מנת לבקרו. מאמצים רבים השקיע על מנת לסכל את דבר הטלת פסול בעלייתו של אַיזיק, מהיותו חיגר, ואת כל כוח השפעתו שיקע כדי לזרז את העלאתו ארצה. בעבור מחנה הפליטים מהצפון לדרום בסנטה־מריה־די־באני נסע בריחוק של קרוב ל־1000 ק״מ על מנת להגיע אליו, לעודדו ולחזק את רוחו. הוא טיפל בו במסירות ובדאגת אח. שייקה הוכנס לעובי הקורה של עניני הפליטים ונמנה על החוג הסודי של ביצוע ההעפלה. בכל פעל ברוב התלהבות ומסר את מרצו ואת אונו לענין.

מאחר שפלוגתנו היתה מורכבת מאנשי עיר, תלמידי טכניון, הרי אנשי משק היו בה בודדים. המעטים התקשרו בקשרי ידידות, העמק קשר אותנו, נופו ורוח הישובים בו ריחפו לעינינו. האדמה והעבודה בו מילאו את מעינינו. מאחר שמחננו היה באיזור הכפרי של סינה, הרי ההני החקלאי קסם לנו ובעיקר לשייקה. פעם נוכחתי במעשה: כשראה שייקה איכר קוצר, בא אליו וביקש ממנו לעבוד במקומו, נטל את החרמש מידו והתחיל עובד, ומתוך חיוך רחב קרא: כמו בבית! ופעם בשעת חופשתו, בא אל איכר חורש בזוג שוורים, נטפל אליו, ביקשו לפלח את האדמה, ושמח על הזדמנות

זו ממש. שייקה היה ידוע כאחד הבחורים החברתיים ביניינו. כשהיה פלוני דחוק בכסף, היה עוזר לו. כשהיתה מתקרבת שעת הביקורת השבועית עלינו הנהגים, והיה הכרח להתקין הכל לה (לצחצח, לנקות, להבריק וכו') — היה שייקה בין הראשונים לעזרה. במקרה של קלקול מכונה, החלפת צמיג וכו' — היה תמיד בין העוזרים. מטבעו טוב־לב ועוזר לזולת. היה אוהב ספר ומגלה ענין רב בו.

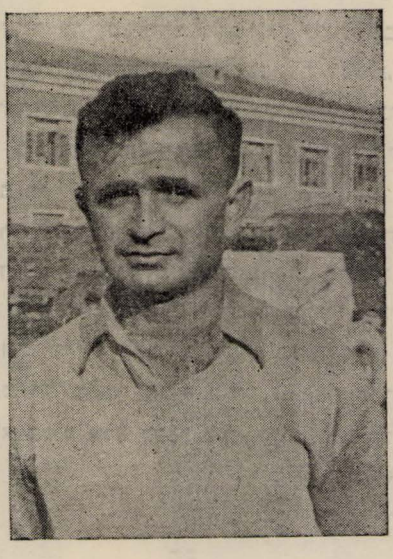
דבר השחרור הכניס חדנה אין קץ במחנה, אך היה מהול בטיפת מבוכה לגורל העתיד. עברנו גלגולים שונים במקום, בחברה ובמעשה, נותקנו מחיי עבודה, ניטלה היציבות הנפשית, היינו ב„פורקן". הבעיה ניצבה בעצם חריפותה, איך להתחיל מחדש בעבודה הקשה במשק ואף שייקה פקפק אם יוכל להתגבר. אמנם חל משבר חריף בחייו — אך הדרך בשבילו היתה ברורה — מקומו לא בעיר אלא בכפר. הוא חזר לביתו ולענף האהוב עליו במספוא.

מפי שמואל כרם

רֵע

בהיותי במחנה הפליטים באיטליה ב־1945, היתה בדידותי גדולה ודכאון רוחי מרובה ממנה. באחד הימים הודיעוני, כי חייל יהודי אחד מחפשני. משיצאתי משער המחנה, ראיתי אמנם קבוצות חיילים אך איש מהם לא פנה אלי. רק בפינה מוצנעת ניצב חייל עם ילקוט על הגב וחיכה לבואי. הוא הציג את עצמו ומסר דרישות שלום מאחי בתל־יוסף והראה לי את תמונות בני משפחתו. הוא התענין בחיי במחנה, גילה יחס לכל פרטי ההני והביע דאגה למחסורי — כאילו הייתי קרוב מבני משפחתו. באותו ערב, היה צריך לחזור אל בסיסו בסינה, אבל מאחר שנתקשרו ביניינו קשרי ידידות, ראה הכרח לעצמו להיות עמדי ולעודדני. כך ישבנו במשך כל אותו לילה עד אור הבוקר, ושיחתנו שטפה ביניינו על המשפחה, על החיים בגולה ועל תחייתם בארץ ובקיבוץ. לבסוף הציע לי עזרת־כסף, מאחר שלא רציתי לקבלה — התרעם „מה זה! אין לך אמון בי!". עם שחר נפרדנו וידעתי כי האיש עושה הכל למען הזולת ומקיים למעשה את המצנה „ואהבת לרעך כמוך!".

זו היתה הכרתי הראשונה עם שייקה ועמה בקע אור גדול בחשכת חיי, שהייתי נתון בה אותו זמן. במשך כל זמן שהותי באיטליה, היה מבקרני בחופשתו או ביום פנוי אחר, דואג למחסורי גוף ונפש ועם כל ביקורו היה

מביא עמו עידוד רב לבדידותי ושמחת־פתע לצער החיים במחנה.

כשהשתחרר מהצבא ועלה ארצה לפני, קיבלתי ממנו מכתבים רבים ובהם מובעת הדאגה לגורלי כאילו מפי אח יצאה. הייתי כותב לאחי בתל־יוסף, כי נוסף לי אח בדמותו של שייקה. לאחר שובו למשק, באחת משיחות־תינו בישבנו על המדשאה בימי המצור על ירושלים אמר כי אין הוא יכול לשבת בשקט כאן, שעה שהעיר נצורה ורב המחסור בנהגים להסיע אספקה ותגבורת לעיר. והודיע כי מתגייס. כולנו התנגדנו למעשה זה, כי הרי לא עבד בנהגות במשק, לא הגיע תורו הן לפי המכסה והן לממדים אחרים. בהודיע הנהלת הקואופרטיב למוסדות המשק על הכרח בתוספת נהגים — הודיע על התגייסותו כנהג. אמנם גם במוסדות המשק היתה התנגדות בטענה כי קיים מחסור של אנשים בענף המספוא, אבל שייקה עמד על תביעתו והלך.

מפי אַיזיק ב.

הדרך לירושלים

במשך שעה אחת וארבעים דקה מגיעים במכונית מהירה מתל־אביב לירושלים. הדרך מתפתלת בין מושבות ותיקות: ראשון־לציון, נס־ציונה, רחובות, עקרון, עוקפת את כפר־אוריה, עולה בכביש הגבוה שלצדיו מישלטי ישובים צעירים — ומתחברת עם שער־הגיא בואכה ירושלים. הפלמ"חניקים וחיילים סתם המצטרפים לנסיעה אינם מתעייפים מלהצביע על ציוני־הדרך: פה דרך בורמה המפורסמת המתפתלת לא הרחק מעמדות הלגיון, שם בהר נפל חבר צעיר ויקר, בחורשה ליד הכביש ארבו ערבים, בין סלעים אלה ואלה התחולל קרב אכזרי, פה ושם נפלו חיילים... האיש העולה עתה ירושלימה, ואפילו לא ידע מהמסופר בפי חיילינו, יבין לפי שלדי המכוניות הפזורות בצדי הכביש שבשער־הגיא התחולל דבר נורא וגדול. גם עתה, כשאנו יושבים לבטח בארצנו ותקוותנו חזקה שהשלום קרב ובא וצבאנו עטור נצחונות עומד על המשמר, גם עתה כשהנך פונה מכביש הגבוה לשער־הגיא הנך נמצא במטחוי רובה מעמדות הלגיון הערבי. ואין זה מהדברים הנעימים לעבור ליד עמדותיו הקרובות למפנה הדרך, בהתחבר כביש הגבוה עם שער־הגיא. מי יודע מה זומם השכן בבקתות הפזורות והצופות על הצטלבות דרכים זו. כאן, בשער־הגיא, עברו נהגינו יום־יום, תחת מטר אש מימין ומשמאל ולא נרתעו מלספק לירושלים הנצורה והמנותקת, את תצרכתה. גבורת הנהגים בימים ההם, הנראים עתה כל כך רחוקים, טרם מצאה את ביטויה. לא רק סופרים ומשוררים עדיין לא נתנו ביטוי להוד שבגבורת האלמונים שעשו את עבודתם תוך סכנת מוות — גם לנו לציבור הרחב, טרם היה סיפק לחוש את עצם גבורתם. כבוד להם, כבוד למתים ולחיים אתנו. ההיסטוריה העברית תבטא את מאבקם ותדע לשזר את גבורתם בחשבון המאמץ הגדול לקיום מדינתנו והשגת עצמאותנו.

בדרך לירושלים, בצד ימין של הכביש, בשער־הגיא, מונחים שלדים של מכוניות שרופות. לאחת המכוניות היה מספר 12, בה נהגו ישעיהו גרודנר ויעקב גולדברג (מחפצי־בה). דלתות מושב הנהגים נקובות ככברה מקלעי כדורים. מרחק קטן הבדיל בין המתקיפים והמכונית, שנהגיה מאמצים את כל ישותם כדי לעבור עוד מספר מטרים ותימצא מחוץ לשטח המוות. אש אחזה במכונית. והכל נשרף... מלבד שלד המכונית נותרה תלולית אפר ועפר שלא פוזרו עדיין עם הרוחות. כיצד אחזה האש במכונית? מה היה מצב הגופות החרוכות לאחר שחברינו בפלמ"ח אספו אותם והכניסון

בארונות — על זאת התעתד לתת תשובה חברנו זרבבל הורביץ. כי כך הבטיח בפתק ששגר ע"י מלוי הארונות. כי יום החופש של זרבבל קרב ובא... והוא לא הספיק להגיע הביתה. ישעיהו גרודנר אף הוא חייב היה למסור פרטים על מות דן צביק בגלבוע. כי היה בין הנהגים שנשלחו להביא פצועים באותו יום ששי מר ונמהר. בשבת נשלח לירושלים והיה סבור לאחר שיחזור יוסיף על תולדות יום ששי בגלבוע בו נפלו 7 חברי הגוש, ובתוכם דן צביק.

כאלה נפלו. ואין האחד יודע שגורל קודמו יהיה מחר מנתו הוא. והרשימה לא נסגרה, עוד נספו בני נעורים שלמשמע נפילתם סומרות השערות. איך נפלו? והם במלוא פריחתם! אין תנחומים.

יהי זכרם אתנו לעד. פ. אפרתי

לזכרו

שייקה נפל, בהובילו מזון ליהודים בירושלים הבירה. הוא חי בתוכנו הרבה זמן, ועם צו הגיוס נענה גם הוא לקריאה. הוא נלקח מאתנו בצורה כה אכזרית וטרגית. הוא עזב את המחרשה והלך להציל את עמו. הוא נלחם בעוז ובגבורה במרצחים. מה גדול הצער שהם גרמו לנו, הם לא ידעו כי אדם כה יקר לקחו מאתנו. הוא היה אדם פשוט ונעים בהליכותיו, לא אהב לדבר הרבה, נעים היה לראות את בת צחוקו המלבבת. וכשבאה הפקודה הלך לחזית. הוא נפל קרבן על מזבח המולדת. רבים נפלו כמוהו, בעוז ובגבורה. הוא הלך מאתנו, אך נשמתו עוד חיה בקרבנו. לא ננוח ולא נשקוט עד אשר נגאל דמו ואת דם חבריו שנפלו בקרב למען המולדת. הוא לא זכה לראות בהתגשם חלומו וחלום העם, אך עם ישראל יוסיף להילחם עד אשר יגאל אדמתו השדודה. זכרו לא ימוש מאתנו לעד. תהיה נשמתו צרורה בצרור החיים, ואנו נזכרך גם כשמדינתנו תקום ונזכור את נפילתך רבת הגבורה.

עדנה (בת 13)

*

גם שייקה בנופלים. כמה אכזרי הביטוי הזה. הוא שהיה מלא שמחה וחדור הכרה ואמונה בהשגת עצמאותנו והנה לא זכה לזה. סך־הכל חודש ימים הספיק לעבוד בנהגות בזמן שהדרכים היו בחזקת סכנה, אבל לא נרתע מזה. כשנפלה מהלומה על ראשנו, והלב חרד לבאות, כמה היה שייקה

מעודד ומנחם — בשפתו הפשוטה והישרה, — שלא תמיד נהיה בין המנוצחים. גם אנחנו ננצח ונצעד קדימה להגשמת מאווינו. כשנפגשתי אתו בזמן עבודתו באוטו, הוא התבטא: „עוד נפגש בשדה" זה היה מובן וטבעי לשייקה: בהמות עבודה, והעיקר החרמש אלה הם המכשירים הנכונים להיות בידיו הנאמנות והמסורות.

ומה רע ומר הוא הגורל, שייקה נפל ובנסיבות כה אכזריות.

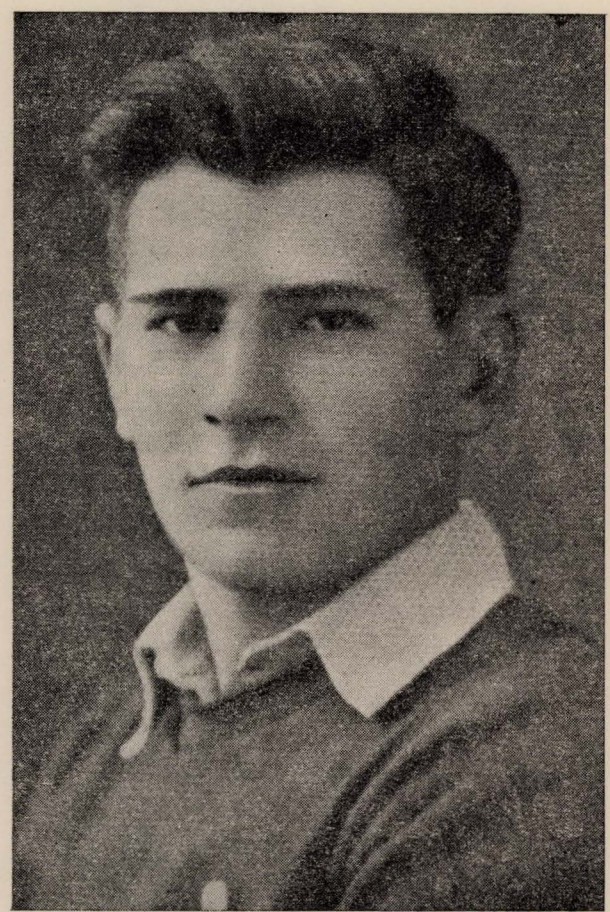
נלקח מאתנו, ומהחברים הקרובים לו, חבר יקר ומסור לחברה כולה.

י. ד.

*

בעוד אנו הולכים שחוחים תחת נטל היגון על קברו הרענן של דן בננו, והנה הגיעתנו הידיעה הקשה על נפילתו של ישעיהו. אין מלים, ואין ביטוי לזעם התוסס ואין ניב לצער המחלחל בלב, על הקרבנות היקרים שלנו וכל העשרות הרבות של טובי בני הישוב בכל אתר ואתר. אולם נוכח המערכה הקשה שהננו נתונים בה כיום והמבחנים הרבים והכבדים יותר שעוד לפנינו — ייגנזו הכאב והצער במעמקים פנימה, — ויחוסנו העצבים. יחושל הלב ויוגברו הרצון והכוח לחיים. ייעשה הכל לצו השעה — כל אחד בעבודתו, ובמקומו, שנוכל לעמוד איתנים לנצחון שבוא יבוא.

א. ק.

זרבבל הורביץ

נולד בתרפ"ד — נפל בט"ז באדר ב' תש"ח

ב„פורץ־המחסומים" בגוש עציון

חייו

זרבבל נולד בחודש תשרי תרפ"ד, לאמו חנה בתיה ולאביו שלמה הלוי הורביץ בעיירה ז'ז'מר בליטא. אביו בר־אורין עסק בהוראת התנ"ך ועברית, חינך את בניו ברוח ציונית־סוציאליסטית והפיח בלבם את הלהט לארץ־ישראל העובדת. עד גיל תשע למד זרבבל בבית־ספר עממי עברי בעיירה. בשנת תרצ"ד הוא עולה עם הוריו, אחיו ואחותו אל אחיו לתל־יוסף. התחיל ללמוד בבית־הספר המשותף ובכיתות ההמשך היה עובד חצאי ימים, בעיקר ברפת וגם במספוא. הוא השתתף בתזמורת כלי הנשיפה של המשק, שאורגנה מחדש הודות להתמסרותם של הילדים והיה נאמן לה (גם לאחר שובו מהבריגדה). הלימודים בבית־הספר לא נראו לו כעיקר לעומת אהבת הארץ, התערות האדם בה ומלחמתו באויב. ולפני שסיים את חוק לימודיו, מתגייס לפלמ"ח. הוא מועבר לכפר־גלעדי (ב־14 ביוני 1942), לפלוגה א' שחנתה במקום. שם עסק באימונים ובעבודה, בעיקר בענפי המשק שהתקשר אליהם בקשרי נפש עזים עוד בבית: הרפת וגידול המספוא לבהמות. עם פתיחת החזית של אל־עלמיין, הועברה כל יחידתו לקיבוץ נגבה, לשמש תריס נגד הפולשים הגרמנים, בה ישבו כ־3—4 חדשים. והנה ניחתה על ראש זרבבל המכה הראשונה בחייו — אביו מת, בינואר 1943, א' בשבט תש"ג, ויתמותו הטביעה את חותמה עליו. עם תחילת 1943 הועברה הפלוגה לעמק הירדן והוא עצמו נשלח לקורס של מ"כ בכנרת הקבוצה. זרבבל היה בין המצטיינים בקורס זה וסיימו בהצלחה, אך לאחר מזה — „אי אפשר היה להניעו שיעסוק בהדרכה — כדברי מפקדו — הוא השתמט מכל מה שקשור להוראה. נדמה היה כאילו ירא להיפגש עם בני אדם, ולהופיע בפניהם בתפקיד של מצווה; הוא היה סמל של איש המעשה, ושאף לביצוע מידי של מעשים. זרבבל היה צמוד להגשמת המעשה או הרעיון והתמסר להם בכל מאודו. ראה כבר אז כי ביצוע המעשה — עיקר

והשאר טפל לו...". מעמק הירדן הועבר ליגור, מכאן נשלח לקורס למחנאות (בתחילת 1944) ובשובו הועבר לאחד הישובים באיזור החוף, לשתף פעולה בהעלאת עולים. לאחר מזה, נשלח לפעולה נגד אירגוני הפורשים „שטרן" ו„אצ"ל", לתל־אביב וסביבתה, שנקראה בפי הפעילים בשם „סיזון". מתוך מגע קרוב עם הדברים המעשיים בפעולה זו, נוכח, כי השיטה בה התנהלה המלחמה בכוחות הפרישה בישוב היהודי, לשם חיסולה, לא היתה יעילה כל צרכה. מאחר שכוחות ההרס הללו לא התמעטו אלא אף גדלו, לכן תבע מן הממונים עליו, כי הפעולה תיעשה במאמצים של כוחות הישוב המשותפים כולם, ותבוצע רק בידיהם בלי עזרה מהחוץ — לשם חיסולם המהיר. הוא אמנם מילא את התפקיד שהוטל עליו בנאמנות רבה, אבל לא פעם תינה בפני אנשי סודו, על הסבל הרב שמתמלא לבו ממעשיו, משום הכרתו העמוקה, כי אנשים אלה יכולים להיות מועילים לבנין מולדת עובדת ויוצרת והנה הם פורשים ודוקא עליו להילחם בהם. הוא ידע את האסון הממשמש ובא כתוצאה ממעשיהם והיה כפות להכרת האחריות והחובה בהוראות, המשיך את הפעולה עד (חודש מרץ 1945) אותה שעה שלא יכול היה לשאת את עצמו בתפקידו זה ועם הקמת הבריגדה היהודית הוא תובע את התגייסותו לצבא. במפקדת הפלמ"ח ישנה התנגדות נמרצת להליכת אנשיה לצבא הבריטי ולעזיבת הארץ בשעה זו. פנייתו למוסדות תל־יוסף, נדחית גם היא. הכרתו אומרת לו, כי חשובה הרוח הישראלית, הארצית, בשורות הצבא היהודי בארצות הכיבוש, מציאות אנשי ארץ־ישראל בצבא הכיבוש, תוסיף יעילות יתר לענין כולו ובעיקר להעלאת פליטי החרב. לאמיתו של דבר לוהט בו הרצון להלחם בגרמנים, ואף אם איחר את המועד, הרי לפחות עליו לנקום את נקמת דם העם השפוך, כמו שהוא מבטא זאת באחד ממכתביו: „— — — סוף־סוף ייווכחו הגרמנים שקיים צבא יהודי, אשר יודע לנקום את דם היהודים השפוך ולהראות להם שכוחנו עדיין במת־נינו — — —". וזרבבל פורץ את סייגי המסגרות בהן נתון, ולמרות העדר אישור של שני הגופים, אליהם קשור בקשרי נפש עזים, נחשב כפורץ גדר, ומתגייס לבריגדה היהודית. בחודש מרץ 1945 הגיע למחנה בצרפנד, שהה כ־3 ימים ומשם הועבר למחנה האימונים של הבריגדה בפנרה, הסמוכה לאיסמאעליה, שעה שרוב רובם של חיילי הבריגדה הועברו לאירופה. במצרים עוסק באימונים, משתתף בהתחרות קליעה של כל הצבא הבריטי החונה שם וזוכה במקום שני ובפרס. בשהותו שם נמנה על הועדה לקשרים

בין מוסדות ההגנה בארץ ובין הצבא היהודי שם. כל מעייניו בארץ ובמצבה הקשה שנוצר, אך אינו מתחרט על מעשהו, לאחר שבשהותו שם הוא לומד תירגול צבאי חדיש, ומתאמן בכלי נשק חדישים יותר ובמכונות־יריה שלא הכירן עד כה. הוא יודע כי עליו להיכון לשוב הביתה, עשיר יותר בידיעות למען הארץ ושחרורה.

בתחילת נובמבר 1945 הועבר לאוסטריה ושהה שם כחדשיים, פעל למען הפליטים ואירגונם, משם עובר לבלגיה, שוהה בהולנד, ומבקר בצרפת ובבירתה. בכל דרכי הנדודים ולמרות כל הפיתויים לשוק השחור ולשחיתות מוסרית נשאר טהור המעש וישר הלב, נאמן לעמו ובן מסור למשקו.

עם תחילת השחרור הכללי של הבריגדה, בחודש מאי 1946, מגיע הוא ביחד עם חברו י. ב־29 ביוני 1946, ביום השבת השחורה, למצרים. הם עזכבו שם למשך שבוע ימים, ומשנודע להם סיבת העיכוב, תבעו את שחרורם המידי והעברתם המהירה ארצה. משלא נתאפשר להם זאת, אורגנה שביתה כללית של כל החיילים היהודים, שעמדו להשתחרר, אך ללא הועיל. לבסוף חזרו למולדת. אך גם פה לא גילו שלטונות הצבא הבריטי כל רצון לשחררם והוא ביחד עם חברו התחמקו מן המחנה, אצו למשקם על מנת להחיש עזרה לבית בתקופת המצוקה בעבודה, שעה שכל אנשי המקום כולאו ברפית, בהביאו בחשבון, כי בעד מעשה כזה עלול להישפט קשות. הוא נשאר במשק עד שראשוני הכלואים מרפיח שוחררו והגיעו הביתה. ב־1 בספטמבר 1946 שוחרר מן הצבא.

זרבבל חזר למספוא, הענף האהוב עליו עוד מימי לימודיו בבית־הספר. עליו ועל שאר בוגרי הבנים הוטלה האחריות לארגן את עניני הנשק והסדרת ה„סליקים", נסיונו הרב, יכלתו ואהבתו לענין סייעו הרבה לפעולה זו, שנעשתה בעיקר בלילות, בחפירת בורות, ובחציבת אבן הבזלת בעומק רב.

לאחר החלטת או"ם, עם החמרת המצב בארץ, הוא פורץ לצאת מכלאו הכפרי, אך הוא כבול, מאחר שהוצא משורות הפלמ"ח, בעד התגייסותו לבריגדה, והוא פונה אישית אל מפקדיו הראשונים ומשדלם שיצורף לאחת החטיבות. הפעם החלטת המשק חיובית היא ומוסדותיו משדלים גם הם שיכופר לזרבבל הורביץ על „פשעו". בסוף דצמבר אותה שנה נסע לתל־אביב על מנת לפעול בכל המרץ שיצורף בהקדם לפעולה ממשית וליציאתו לאיזור הקרבות. הוא חוזר למשקו למשך זמן מסוים כדי לחכות לתשובה על פנייתו. בינתיים הוא עוסק בהוצאת הנשק מהסליקים ועריכתו. כאן

הוצע לו לשרת בליווי השיירות מהעמק לעפולה, אך לא נעתר לפנייה זו ושאף רק לצאת לאיזור ירושלים. למרות הפצרות חבריו שיקבל את ההצעה, כדי שישאר סמוך לבית, למשפחה, לא נעתר לבקשתם ועם ההחלטה החיובית הן מצד הפלמ"ח והן מצד מוסדות המשק — עבר בתחילת ינואר 1948 אל איזור ירושלים.

מפי בני משפחה וחברים

*

זרובבל ואני יצאנו מהמשק יחדיו בדרך לירושלים. נסענו בהזדמנות, במכונית משא עד תל־אביב. בשכונת זבלאוי, מקום ההיערכות של השיירה לירושלים, מצאנו מכונית נוסעים קטנה וברצון נסענו בה בתוך השיירה כולה. סמוך ללטרון, נערך חיפוש בתוך השיירה על ידי הבריטים, נמצאה כמות נשק והוחרמה. עם התקרבנו לשער־הגיא נפתחה אש רובים ומקלעים על השיירה, שנמשכה והלכה במשך כל זמן הנסיעה עד סריס. פה הותקפנו קשות וכל השיירה נאלצה להיעצר. הפנינו מיד את המכונית הקטנה אל נוה־אילן, על מנת להביא תגבורת של רובים ובעיקר מקלעים, אבל הענין לא הסתדר; בינתיים נהדפה ההתקפה והשיירה המשיכה את דרכה עד קרית־ענבים.

עם בואו לקרית־ענבים, נקבע זרובבל באחת היחידות שעליהן הוטל התפקיד להבטיח את התחבורה בין הרי ירושלים. מאחר שהמישלטים בהרים לא בוצרו עדיין, ומחוסר כוחות, היה שומה על היחידה לסייר בהרים משני צדי הכביש; היינו פותחים בסיורים עם לילה, יושבים במשך היום במישלטים וחוזרים בערב לבסיס. למחרת נחים ובמקומנו באים אחרים וחוזר חלילה. יחידה זו היתה מורכבת מוותיקי הפלמ"ח, רובם ככולם בעלי דרגה, מפקדי כיתות. פעמים היו נערכות פשיטות על כפרים באיזור ירושלים (יאלו, דיר־איוב, בית־סוריק והקסטל) ומבוצעות פעולות עונשין על אלה בעד התקפותיהם על השיירות.

אחת המשימות שהוטלה על היחידה, היתה — פיצוץ בית הקפה הערבי בפתח שער־הגיא. בבוא היחידה למקום, נתקלנו בהתנגדות האויב שהתבצר בבנין והיה עדיף במספרו ובנשקו. נפתחה אש עלינו ומפני מיעוט כוחותינו נסוגונו מבלי לבצע את משימתנו, והגענו בשלום לבסיסנו, ללא אבידות.

כ־10 ימים לאחר נפול ל״ה הגיבורים, בהחישם עזרה לגוש עציון הנצור (ב־25 בינואר בערך), נתקבלו ידיעות כי עבד־אל־קאדר מכין התקפה כבדה באיזור הקסטל, על מנת לנתק לגמרי את התחבורה היהודית ולהשתלט על ירושלים. הוזעקנו, וביניהם — אני מקרית־ענבים והוא ממעלה־החמישה. יצאה מחלקה של 21 איש בכיוון אל הקסטל, על מנת לכבוש את הגבעה מעבר מזה של הכביש ממול לקסטל. נפתחה עליה אש צפופה ומדויקת משלושה צדדים, הקרב היה מר ואכזרי ובו נפלו שבעה אנשים, משבאו המשוריינים הבריטיים, „להשליט סדר״, ופתחו באש נפלו שלושה נוספים. השאר נסוגו ואנחנו היינו ביחידת החיפוי על הנסיגה. הקרב נמשך מ־8 בבוקר עד 4 אחרי הצהרים. מעטים חזרו בשלום וביניהם זרבבל.

בהתקפה על השיירה, שבה נהגו גם שני נהגי הגוש, יעקב מחפצי־בה ושייקה שלנו, נודע לנו כי שניהם נשרפו והוכרעו לטבח באותה שיירה. מיד התחלנו לטפל בהעברת הגוויות. ישבנו במשוריין של זרבבל ורצינו לרדת אל מקום המערכה, בין המשאבה העליונה ובין סריס, אבל עד הסתדר הדבר, הביאָתן משטרת אבו־גוש אל קרית־ענבים, לפי החוק של אז אסור היה להעביר את גוויות החללים למרחקים, וצריך היה לקברם במקום שיקבע על ידי הממונים על כך. אבל זרבבל לא נרגע ולא נח עד שהצליח לקבל רשות להעברת החללים למשקיהם. פנינו למשק קרית־ענבים שיעשו שני ארונות עץ, טיפלנו בגוויות והכנסנון בהם. עם בוקר למחרת, העביר זרבבל במשוריינו את הארונות אל הכביש מקום המפגש של השיירה, העלינום על מכונית אחת של ישובי איזור הגלבוע בצירוף פתקה של זרבבל בזו הלשון: „אני וד. טיפלנו בהעברת עצמות שייקה ויעקב, בקשתנו שלא תעיזו לפתוח את הארונות ובבואנו אמסור פרטים עליהם. תחזירו לקרית־ענבים את המגיע בעד הקרשים והעבודה! להתראות בבית, שלום, שלום זרבבל״.

היחידה, בה היה זרבבל, היתה מורכבת מאנשי עמק הירדן. הם מצדם תבעו את העברתה מסביבת ירושלים, לאיזור קרוב לישוביהם, מאחר שהם מנותקים ממשפחותיהם ומחברתם. לאחר זמן מסוים, נתמלאה בקשתם והם הועברו מאיזור ירושלים; רק זרבבל לא עמד על כך, למרות התקשרותו אל אנשי עמק הירדן, והתהוות קשרי רעות בינו וביניהם, ועם הסיכויים להיות קרוב למשקו, לבני משפחתו, שכה היה קשור אליהם, — נשאר זרבבל מרצונו — הוא ידע: כאן המוקד, וכאן מקומו; כל השאר טפל

לגבי העיקר — שחרור הארץ מידי האויבים ששתו עלינו סביב, סביב.

בזמן שהותו בקרית־ענבים, התגוררנו יחדיו: זרבבל, מ. ע. ואני. קשרי הרעות היו עזים כל כך, שבהעדר האחד לזמן מסוים, היתה דאגת השניים, לשלישי, גדולה מאוד.

ימים מספר לפני יציאתו של זרבבל עם השיירה האחרונה לגוש עציון, קיבל חופשה, שציפה לה מאז בואו לאיזור הקרבות של ירושלים. אבל הוא דחה את מועד חופשתו, רק כדי ששלושתנו נוכל לבלות יחדיו בחופשה המשותפת, כרעים לכל דבר. דרכו אצה לו. ביום ט"ז באדר ב' תש"ח בדרך מגוש־עציון מול אויבים רבים ששתו עליו ועל רעיו לחיים ולקרב — ביצע את הצו הקדום — „תמות נפשי עם פלשתים".

מפי דרור ט.

שנים־עשר חללי שיירת גוש עציון, הובאו אתמול לקבורה בבית־העלמין בסנהדריה. הלוויה יצאה מבית־החולים שערי־צדק במעמד ראשי המוסדות, נציגי הציבור, קרובים וקהל רב, ביניהם חברי החללים משיירת הדמים. בשעה שהגוויות הועלו למכונית נשא דברי הספד ד"ר אשכולי. משמר כבוד של שתי פלוגות אנשי מגן, צעד משני עברי המכונית עד לבית־העלמין. בטקס צבאי וביריות כבוד נסתם הגולל על קבר האחים.

מפאת קשיי התחבורה לירושלים לא ניתן לנו להביא את גוויתו של זרבבל לקבורה לתל־יוסף, למגינת לבם של בני המשפחה וכולנו, וכן לא יכלנו להשתתף בהלוויתו שם.

„מחיינו"

„בבל"

עם ראשית הגיוס הכללי בארץ נקראו כל אנשי הרזרבה של הפלמ"ח ונשלחו למקומות שונים בארץ, מי לנגב, מי לגליל ומי לירושלים. והנה באחד מימי החורף הגשומים, לאחר יום אימונים גדוש, אני בא לחדרי ופוגש שם בחור. הוא אינו גבה קומה, בעל שפם שחור המשופר ומטופל, מתחת למצחו שקועות זוג עינים שמבטיהן חד וחודר ועל פניו מרחפת עצבות מה. בעיני נראה אותה שעה כאחד הטיפוסים של בני המושבות הוותיקות. הוא ישב עם דרוריק והיה מספר על הנעשה בבית. הבינותי מיד שבן משק תל־יוסף הבחור. במהרה מצאנו שפה משותפת כזו הראויה לאנשי פלמ"ח והמתאימה לאותה תקופה. תוך כדי שיחות וסיפורים נתברר שזרבבל היה

בצבא הבריטי ואף הצטיין בהתחרויות הקליעה. הענין התאים לצורך התקופה. והנה אנו מתחילים בפרשה חדשה — קורס הצלפים. למקום המטווחים יצאנו עם בוקר כששירה בוקעת מפי החברה, עולה ומתרוננת והרוח מרוממת. הנה מגיעים אל חומת היריה, החברה מתחלקים ל„מיקצים" מיקצים. מספר ראשון במקצה ראשון — זרבבל ואחריו במקצה שאר אנשי חטיבות הפלמ"ח. אל מול כל אחד ניצבת מטרה. אנו שוכבים, מצייתים לפקודות, טוענים הרובים, אז, אוחז שכני בשקט בשפמו, מסובב אט ובחיוך דק על שפתיו אומר: חבריה לא לבייש! — וכדור אחר כדור הוא מכוון בשקט ויוצר את המקבץ הרצוי. הוא גמר ראשון את חמשת הכדורים ואז הוא נשען על צדו צוחק ואומר: חברה נקווה שהצלחנו! החברה קמים, פורקים הרובים ודוהרים למטרות. והנה הוא מזעיק את המדריך לצד ואומר: נו ביישתי? °הבט! המקבץ נמדד — שלושה אינטשים בלבד. — היתה זו התחלה טובה ועד הסוף לא איכזב. זרבבל גמר את הקורס בהצטיינות. ומי לא יזכור את מסיבת הסיום, איך בבל הפך ל„ארטיסט", איך עלה על הבמה בשקט תמים, רומם את מצב רוחם של החברה והנעים להם? עם גמר הקורס חזרנו לקרית־ענבים בשיירת נוסעים שעלתה לירושלים. נכנסנו בצוותא לאוטובוס משוריין. והנה במקום הקבוע הותקפה השיירה, וקלעי האויב התחילו מתדפקים על גבי השריון. קהל הנוסעים התבלבל, התרגש והחוויר, אך זוכר אני היטב את מבטו של זרבבל עליהם המלווה בחיוך קל כאומר: שום דבר! שקט! זה רגיל! בהגיענו לבסיס נתברר שהולכת ומוקמת יחידת שריון שתהיה נספחת לליווי השיירות, מיד הציע את עצמו זרבבל לשרת באותה היחידה ואף נתקבל ברצון, ונתמנה כמפקד מחלקה, על שלושה משוריינים. ומכאן מתחילה שלשלת הרפתקאות של נסיעות לחולדה וחזרה, לירושלים, להר־טוב והסביבה המלוות התקפות בדרך וקרבות.

ומי לא יזכור איך בשעת לוויה של שלושה שנפלו, הוזעק מתוכה, קפץ על המשוריין ונסע אל מקום שם התחולל קרב. הדרך למקום לא היתה מן הקלות וסכנת מוות היתה מובטחת, אך זו לא היתה כלל המחשבה שליוותה אותו, זרבבל חש לעזרה, והדבר שהעסיקו להגיע מהר בזמן והעיקר להציל את השיירה שהותקפה בדרכה להר־טוב. זוכר אני היטב איך ידע לפרוץ בין גלי המחסומים שהונחו על הדרך, איך הצליח לפלס נתיב לכפר אישוע (אשתאול), ששימש קן למרצחים ולריכוזיהם, איך הסתובב ברחבת הכפר, פיזר מספר מַטחי עופרת אל מול האויב האכזר ונסע להר־טוב

המושבה על מנת להודיע על המתרחש. לאחר דקות ספורות יצא שוב באותה דרך, חזרה לקריה. ובאמת הגיע הביתה בשלום, התישב בין החברה וסיפר בשקט על הקרב, כעל סוג תמרון מענין, פשוט ונחמד. זוכר אני איך לקח על עצמו תפקיד אחראי להעלות מחולדה מכונית עמוסה חמרי נפץ ומוקשים, שעה שהשיירה נעצרה עומדת, מפאת הידיעות שנתקבלו, כי נערכת עליה התקפת האויב בדרך. אך הוא היה אחד מאלה שהבין את חומרת המצב בסביבת ירושלים, ידע את הנחיצות בחמרי נפץ ואת הצורך ללא דיחוי במוקשים. היתה זו פעולה בעלת תיכנון עצמי ורבת אחריות. זוכר אני איך יצאנו בחמישה משוריינים להוציא שלושה פצועים שנשארו בשדה ליד הכביש בין נוה־אילן ובין סריס. עם הגיע המשוריינים למקום המקרה, נפתחה עליהם אש מכל הכיוונים, מיד השיבו החברה אש מכל האשנבים, אך אשנב אחד נפתח רק למחצה ובעדו חדר רק מבט בוחן אל עבר צוקי הסלעים שבהרי ירושלים מסביב. שלו כה ישב בבל בפינת המשוריין, עקב אחרי מקום המצאו של האויב. והנה הוא גילהו, לאט לאט הוא מתקין את הגררה, בשקט מבריג את הרובה בתוך כף ידו, כשלוע הרובה בלבד מחוץ לאשנב, עוצר את הנשימה ולפי כל הכללים מכוון, לוחץ על ההדק לחיצה ראשונה ואחריה סוחט את השניה וכדור ראשון נורה. מיד נזרקים מבטי האנשים אחריו הם מגלים את מקום הפגיעה, והרי הוא אומר: חברה! יש שם כבר פחות באחד!! וכך ממשיך לחפש אחרי מטרה אחרת, בשקט ממשיך בעבודתו זו ובשלווה כזו, כאילו אינו נתון בשטח סכנה כלל.

זוכר אני את הקרב הגדול על השיירה, בו הועלו באש 18 מכוניות משא, הטעונות אספקה למען העיר הנצורה ואז בא זרבבל עם משוריינו פורץ־המחסומים, בו קבע את מושבו באופן קבוע ומתמיד, הוא התקרב בלאט ופתח באש קטלנית על אספסוף הערבים שרקדו מסביב למדורות... לא נשכחו עדיין מלבי סיפוריו על הרפתקאותיו מהנסיעות לחולדה להוריד שיירה או להעלותה. איך ליד המחסום ברוממה עמד השוער לפתוח על משוריינו באש, שעה שנסע ראשון בשיירה, והנה הוציא את ראשו מבעד גג המשוריין והוא עטוף בכפיה אדומה וביחד עם שפמו המוארך והשחור, נראה כלגיונר.

תמיד לאחר שובו מליווי שיירה או ממלוי תפקיד אחר ולו אף בחצות לילה, היה מטריח את עצמו, עולה לבית פפרמן, לחדרו של דרור ומספר לו על קורות אותו יום או אותו לילה.

במשך אותה תקופה נהדקו בינינו קשרי ידידות כה חזקים, כך שבהעדר מישהו מהשלישיה, היתה מתעוררת דאגה רבה לשובו. והנה באחד הימים הודיעו על מצב הכן, ובשעה 23 בלילה נתעוררנו משנתנו והודיעו לנו, כי יוצאת שיירה לגוש עציון, דבר שהיה בחזקת סכנה רצינית, ועל כולם להתרכז בקרית־ענבים. ירדנו בשביל היורד לקריה והנה החברה נמצאים סביב המשוריינים: מי ישן ומי שוכב, אך בבל רץ הלוך ושוב, דואג לכל, מסדר סידורים אחרונים ליציאה. עם שחר אור התחילה השיירה נעה, ופורץ המחסומים, — כחלוץ השיירה. והנה הדברים שנחרתו היטב בזכרוני מאותם הרגעים האחרונים בהם נפרדתי מחבר כה יקר לי. הוא שם את רגלו האחת על סף דלת המשוריין ובידו החזיק את הדלת, שלח מבט פנימה ואמר בחיוך לבבי: יש לי הרגשה לא טובה היום, הייתי רוצה לנסוע פעם במשוריין אחר! — אך אין דבר, משה! והמשוריין התחיל נע קדימה. בבל הוציא את ראשו בעד הדלת, הפשילו אחורה וקרא לעומתי: עוד היום נחזור ומחר נצא שלשתנו לחופש! —

כזאת היתה הפרידה. אבק שהתאבך מתחת לצמיגי המשוריין העלים אותו ואחריו המולה של שלושים משוריינים.

לאחר הקרב על השיירה בדרכה חזרה, שנמשך כיומיים חזר חלק לגוש עציון, חלק שני הגיע בעזרת אנשי המנדט לירושלים, והחלק השלישי, אשר נפרד מאתנו לעד לא ישוב עוד.

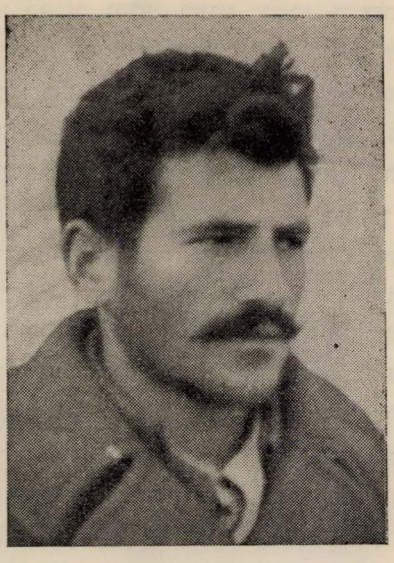
בלילה נכנס דרור לחדר ובקול חרישי אמר: משה! נשארנו רק שנינו! — קשה היתה הידיעה הזאת, ולא התקבלה כלל על הדעת. האמת היתה אכזרית.

קשה היתה הפרידה מאותו זרבבל העצוב והאהוב וכה אכזרית.

משה עטיה

*

... וביניהם היה גם זרבבל, מפקד המשוריין. „בבל" — קראנו לו, לאותו בן תל־יוסף חביב ומסור, חייכני וטוב לב. כי פגשת בו בחדר־האוכל או באולם הקריאה — לא היית מאמין כי מפקד הנהו: יושב נחבא בפינה, מסתיר מתחת שפמו חיוך מבויש וכולו אומר פשטות וצניעות. ובתקופה האחרונה, כשנהפכה החטיבה לצבא והחברים התחילו מתהדרים במדי צבא ובסמלים — בחל בבל בהתקשטות זו והמשיך ללבוש את החולצה הכחולה

ומכנסי החאקי הבהירים, את הבטל־דריס האפור והכובע המקואי. שהרי כל ישותו, כל חייו היו — פשטות וצניעות.

בכל זאת עלה בבל עד שקיבל את התפקיד האחראי ביותר, הפיקוד על המשוריין פורץ המחסומים. כל אנשיו חיבבוהו והעריצוהו, הלכו אחריו באש ובסער, כי ידעו — הם נתונים בידים בטוחות ונאמנות.

על רגעיו האחרונים של זרבבל, סיפר לי אחד מניצולי אותו משוריין— לאחר שנתקל המשוריין במחסום ניתכה עליו אש כבדה. היה ברור כי יש לקפוץ מהמשוריין ולהתבצר בתעלות שבצדי הכביש, אך מה לעשות עם הפצועים, האם להפקיר אותם? לבסוף פנה בבל אל אנשיו ואמר להם: „מי שרוצה לקפוץ החוצה יקפוץ, אני אשאר עם הפצועים!" שלושה הספיקו לקפוץ החוצה ואז אירעה ההתפוצצות... כזה היה עד רגעו האחרון, — טוב לב, מסוּר ונאמן ומסירותו עלתה לו במחיר חייו.

אורי אופק

*

— שתקן, ונחבא אל הכלים, בורח מכל דבר שריח של כבוד נדף ממנו, — וקשה היה לחשוד שמתחת חיצוניות צנועה זאת מקננת נפש עדינה, המתרשמת עמוק מיופי, מאמנות והמתקשרת בקשרי ידידות נאמנה, נפשית עד תום. — כזה היה בבל, זה שם החיבה שלו בחברתו, חברת הנוער המקומית. והרגשת החובה והתביעה הפנימית להחלצות, — לא נתנו לו להמשיך בשקט בקצירת תלתן, מלאכת החקלאות משאת נפשו. — עם הקריאה הראשונה יצא לקו האש הראשון. כשרונו הצלפי מצא לו כר נרחב לפעולה, ולא מעט פינות מסוכנות בקצוי כרך הכירו מהר את ה„אברך עם השפמון".

עם התלקחות הקרבות בהרי ירושלים, הוא גם כאן בין הראשונים, ובפעולת שיירת כפר־עציון הוא נפל — מוות גבורה בלתי רגילה אפילו בתנאי מלחמה זאת, שראתה מפעלי גבורה לא מעטים. — יתברך עם ישראל בבנים כאלה שקמו לו, כי הם אשר יביאו לו את הגאולה, — ותמצא בזאת נחומים האֵם השכולה והמשפחה האבלה במר יגונם.

א. ק.

בתוך „פורץ המחסומים"

הכרתי את זרבבל במעלה־החמישה. גרנו בבית פפרמן, בית־ההבראה לעובדי ים־המלח הנמצא במרחק של 1800 מ' מתחנת הראדאר, שהפך באותם הימים להיות מבצר עוז ומרכז למגיני ירושלים ותחבורתה. היה זה בחודש פברואר 1948. לאחר שזרבבל חזר מקורס הצלפים ומדריכיהם, היה המפקד של הכיתה בה הייתי, במחלקת השריון, של הגדוד הששי, (שצורף אח"כ לחטיבת „הראל"). אח"כ היה מפקד על המשוריין, שבאותם הימים נקרא בשם „סנדויץ'", שהיו בו 10 אנשים המצוידים ב־1 בּרן, 4 רובים, 3 טומים ו־2 סטנים. תפקיד המחלקה כולה היה ללוות את השיירות היורדות מירושלים בבוקר השפם אל תל־אביב, מגיעות עד חולדה ושם מחכים לשיירה העושה את דרכה לירושלים, ואנו מלווים אותה עד קרית־ענבים. במעלה החמישה הדריך זרבבל בצלפות, וערכנו גם סיורים באיזור מעלה־החמישה ושער־הגיא. את עבודתנו היינו מסיימים עם ערב, ולאחר שובנו, יושבים על יד האח ומבלים את זמננו בשיחות, במשחקים עד שעה מאוחרת בלילה. בהיותנו בצוותא, כבר נתגלה זרבבל כחבר לפל למרות דרגתו, טוב לב וחביב על חבריו.

לקרית־ענבים עברנו בסוף פברואר, בעיקר הודות לתחבורה הנוחה שמקום זה הצטיין בו. גרנו בבית־ההבראה במקום ועסקנו רק בתפקיד של תגבורת לשיירות, מקרית־ענבים אל חולדה וחזור, כי חוץ ממחלקה זו היתה מחלקת לווי ירושלמית קבועה. ההתקפות שנערכו על השיירות היו אכזריות ותמיד נקראנו כתגבורת. נוכחנו בהתקפה על השיירה, בה נסעו שני נהגי איזור יזרעאל וביניהם ישעיהו גרודנר, לאחר הפל, טיפל זרבבל בהעברת גופותיהם של השנים למשקיהם. השתתפנו בקרבות שעל השיירות, על יד חרבת־אל־עמור (מול נוה־אילן), על השיירה להר־טוב. אצנו לעזרתה, אך מצאנו את המשוריין שרוף ובו 11 איש מחי"ש ירושלים, לפני הכפר אישואה (אשתאול). באותו מקרה, אצו כל המשוריינים שלנו ושל אנשי חי"ש, לעזרה אל הר־טוב, ורק בבל עם אנשיו נשארו במשוריין על מנת להבטיח את הדרך לנסיעה חזרה, שלא יושמו מוקשים ומחסומים. היו התקפות רבות בעלות היקף קטן יותר אך בכולן היו פגיעות באנשים ובמכוניות. בפורים לווינו שיירה, שנסעה מתל־אביב לירושלים, בראשה — מפנה־המחסומים, בפיקוד זרבבל. בתוך שער־הגיא, אחרי משאבת סריס התחתונה, הומטרה עלינו אש קטלנית, משוריינינו עלה על דבר בלתי ברור לנו, אך הצלחנו לפרוץ אותו, אבל המכונית מאחורינו עלתה על מוקש ולאחריה התהפכו מכוניות מספר. השיירה כולה נעצרה בדרכה. עם מפנה־המחסומים בפיקודו של זרבבל, אצנו אל קרית־ענבים להזעיק עזרה וחזרנו עם תגבורת משוריינים, נסינו להוציא את המכוניות שחסמו את הדרך, אבל ללא הצלחה. האש הכבדה של האויב סיכלה כל מאמץ, מספר פעמים היינו נאלצים למצוא מחסה בסריס העליונה, כדי להחליף את הצמיגים שנוקבו. לאחר מאמצים רבים, עלה בידי מפנה־המחסומים להוציא אותו משוריין שחסם את הדרך, מספר מכוניות יצאו מהמיצר ועלו ירושלימה וחלק השיירה חזרה לחולדה. 14 מכוניות עם אספקה נתקעו בכביש ולא יכלו לזוז וגם אי־אפשר היה להזיזן, נשרפו כולן ו־4 נהגים נפלו. חלק מאספקה זו, היתה צריכה להגיע אל גוש עציון. לאחר מקרה זה, ירד מתח האנשים, כי היו נואשים למצוא דרך להעברת האספקה לירושלים הנצורה. לאחר שכוחנו דלל והלך, ותגבורת פסקה מלהגיע, התחיל יאוש מכלה בפל. לאחר יומיים, הגיעה שיירה מתל־אביב, לא הותקפה כלל ועובדה זו היה בה משום עידוד רב לחבריא. ביום הששי, 26 במרץ 1948 נשלחנו לירושלים לתקן את המשוריינים שניזוקו. שם רווחו שמועות, כי מחר ביום השבת, עלינו להעביר שיירה למקום

בלתי ידוע. ההשערות היו: להר־טוב, שזה חודש ימים היתה מנותקת, למושב עטרות הנצור, או לגוש עציון שזה חודש ימים לא קיבל כל אספקה. ההכנות היו קדחתניות. עם השיירה האחרונה, הגיעה תגבורת של מלווים, משוריינים, תחמושת ואנשים. הריכוז היה בקרית־ענבים. עד הרגע האחרון, לא ידע איש על כיוון השיירה. בליל שבת, נערנו בשתים בלילה, חולקו לנו מנות אוכל לארוחה אחת, האנשים נערכו במשוריינים, שמותיהם נרשמו ופרטים על קרוביהם. למראה זה נצבט הלב והרגשה משונה עברה בכל.

בשעה 5 בבוקר שבת, זזנו 19 משוריינים בדרך ירושלימה ובראשה מפנה־המחסומים הגדול בפיקודו של זרבבל. בכל משוריין 10 אנשים ובשלנו 14 איש: כיתה של עשרה אנשים ו־4 חבלנים שצורפו למטרת פיצוץ מחסומים לכשיידרש. התחמושת: 2 ברנים, 8 רובים ו־4 סטנים. בבל כמפקד, לא היה צריך לקחת רובה, אעפי"כ הזדיין בו, כי נודע כצלף מעולה. בהגיענו לירושלים, עשתה כנראה השיירה רושם עז על יהודי העיר, שאותה שעה עשו את דרכם לבתי־הכנסת, ובירכונו בהתרגשות בברכת הדרך. הגענו אל בתי שנלר, שם מצאנו כ־30 מכוניות משא עמוסות אספקה, תאיהן משוריינים ומחכות לבואנו. נהגיהן היו ברובם חברי משקים שבאו בשיירה האחרונה. בראש השיירה נסעה מכונית קטנה משוריינת, בתפקיד גישוש ומצוידת באַלחוט, אחריה המשוריין מפנה־המחסומים הגדול ולאחריו מספר משוריינים, אחריהם מכוניות משא ערוכות בין המשוריינים ובסוף השיירה כחמישה משוריינים. בבתי שנלר נודע לנו, שכיוון השיירה — כפר עציון.

זזנו בשעה 7 בבוקר שבת. מצב הרוח בין האנשים במפנה־המחסומים היה מרומם, שרנו, התלוצצנו בבדיחות הדעת. זרבבל ישב ליד הנהג, פניו רציניים ולשפמו המסורתי נוספה חתימת זקן ששיוותה לו ארשת אב דואג. הוא היה לבוש בגדי חאקי, החגור המלא עליו ועל ידו הרובה, כחבר בלתי נפרד ממנו. לאחר שיצאנו מתוך תחומי העיר העברית, כיסתה רצינות את פני הכל, פסקה השירה, נעלמו ההלצות וכולנו היינו דרוכים לקראת הבאות. בהגיענו סמוך לרמת־רחל, עלו 4 משוריינים לשם כתגבורת, במקרה של התקפה על השיירה באיזור בית־לחם. הגענו אל בית־לחם ללא תקלות. בבואנו בשערי העיר, פתח השוער הערבי את המחסום ונס בבהלה על נפשו. למראה זה עברה המולת נצחון שבבדוח נפש בין כל אנשינו במשוריין. בעיר עצמה התרחשה בהלת מנוסה בין הערבים, והשיירה המשיכה את דרכה בגאון בכיוון לגוש עציון ללא תקלה. בדרכנו פגשנו מכוניות אחדות עם

ערבים שנסעו מכיוון חברון אל ירושלים. פה ושם ראינו חורשים בשדות לאורך הכביש. אחרי בית־לחם, למראה ההרים המוריקים התרוננה העין, היה משום קסם מיוחד בכל הסובב אותנו. באה רוח טובה על האנשים והתחילו שוב מתלוצצים. חלפנו על פני בריכות שלמה, מקום התורפה לכל השיירות שקדמו לנו ולא הותקפנו. מעלינו חג אוירון „פרימוס" שליווה את דרכנו. בכל המקומות המועדים לפורענות, עודד זרבבל את אנשיו, בידה אותם והסביר להם, כי אין לשים לב לדברים של מה בכך. ללא תקלות באנו אל הסיבוב לכפר עציון, לשמאלו מתנשא המנזר הרוסי, המשכנו את דרכנו וכעבור 3½ ק"מ הגענו למרכז הגוש. אין לתאר במלים את שמחת אנשי הגוש הנצור. היה זה חג ממש. חג ההיפגשות, חג ההתעודדות. רוב הבאים מצאו ידידים משכבר וכן גם זרבבל. אנשי הגוש פרקו במהירות את האספקה, על מנת שיספיקו לחזור לפני שהערבים יצליחו להתארגן להתקפה. אבל אוירון שלנו שנפגע מירידה בלתי מוצלחת בכפר עציון, שצריך היה להעמיסו, עיכב את השיירה ובמקום מחצית השעה שהינו בגוש 1½ שעות. עם יציאתנו על מנת לשוב ירושלימה, המריא ה„פרימוס" על מנת לסייר את הדרך. לאחר מספר דקות התקשר האוירון עם משוריין הפיקוד ונתקבלה ידיעה, כי הוקמו מספר רב של מחסומים בדרכנו. לאחר שיקולים רבים הוחלט להמשיך בנסיעה ולפרוץ את המחסומים. לבבל נמסר הדבר, הוא אירגן את הכוחות מחדש, נהג המשנה הוצב על יד המנוף של מפנה־המחסומים. באותו סדר המשכנו את דרכנו. כשהגענו לכביש האספלט חברון—ירושלים, לא נראתה כל תנועה בכביש והדבר עורר חשדות. גם אותם הכפריים שפגשנום בעבודתם בשדות לפני כן, לא נראו בסביבה. לאחר שעברנו את מקומות התורפה של השיירות בין הק"מ 16—14, סמוך לבריכות שלמה ולא נתקלנו במחסומים, התחלנו לפקפק באמיתות ההידעה של האוירון שחג מעל השיירה. כשהגענו לק"מ ה־12, ניתכה אש עלינו, נעצר המשוריין המגשש שלפנינו. התקרבנו סמוך לו ויזה הודיעני על מחסום בדרך. מיד הודיע בבל לממונה על המנוף להורידו ולאחר סיבוב התגלה לפנינו מחסום אבנים גדול. היריות לא פסקו וזרבבל פקד לפתוח באש מדויקת וצפופה. כל האשנבים נפתחו וניתכה אש עזה אל מול האויב.

המפנה ניסה לפרוץ את המחסום הראשון, אבל באמצע המלאכה, כבתה המכונה. בבל שידל את הנהג שידליק את המכונה כדי לפרוץ את המחסום ולעבור בו אבל ללא הועיל. לאחר מאמצים רבים זזה המכונית,

והצלחנו לפרוץ את המחסום הראשון. במרחק של 50 מ׳ נתקלנו במחסום שני ועברנו בו בקלות. לאחריהם היו עוד 4 מחסומי אבנים, שפרצנו בהם ועברנו עליהם. בינתיים נוקבו גלגלי המשוריין בקלעי האויב והמכונית התחילה נוסעת על הג׳נטים. והנה המחסום השביעי שהיה במרחק של 100 מטרים מהאחרון. הוא היה בנוי ממש והגדול שבמחסומים שעברנו בהם, עד עתה. כשהגענו אליו, הורד המפנה, ולאחר שהנהג לא יכול היה בעצמו להניע את המנוף, באו לעזרתו בבל עם עוד אחד מהמשוריין. המכונית זזה והתחילה לפרוץ את המחסום, לאחר טלטולים רבים, תחת לחץ האבנים. גלשו הגלגלים מן הכביש אל התעלה שבצדו. אותה שעה ניתכה אש קטלנית עלינו; נסינו מספר פעמים לעלות על הכביש, אבל כל מאמצינו עלו בתוהו. המקלען נפצע בראשו, בבל הודיע לחובש לחבוש את הפצוע; כשפנינו אל החלון האחורי לראות מה מצב השיירה עצמה, נוכחנו כי נעצרה בדרכה ונמצאת במרחק של 200 מ׳ מאחורינו. המשוריין המגשש שהיה בראשית לפנינו, קיבל פקודה לפנות את המחסום אבל גם מאמציו היו לאל והוא נסוג. הודענו לו, כי משוריינינו לא יוכל לזוז וכי אחד מאנשינו נפצע. אך משם הודיעו, כי אצלם נמצאים 4 פצועים, אבל ישלחו משוריין להלצנו. הגיעה שעת הצהרים. בבל יצא מכסאו הקדמי והשקיף דרך החלון האחורי לסקור את תנועת השיירה שמאחורינו. והוא הודיע לנו, כי הוא רואה מספר משורריינים באים לעזרתנו. אמנם ידוע לי עתה, כי ניסו משורריינים לפרוץ אלינו על מנת להגיש עזרה, אך לאמיתו של דבר נסוגה השיירה והתחילה להיעלם והבינונו כי דבריו אינם אלא דברי עידוד לנו, לכולנו. התנחמנו רק בזה שהאוירון שלנו הפגיז את ריכוזי הערבים באיזור השיירה, וכל מעשה כזה היה בו משום הרגשת תקנה. כל קול נפץ כזה, כאילו הכה על ראשינו ואמר: גדלו! חזקו! אמצו!

עם היעלם האוירון והמכוניות התחיל היאוש מכרסם, בלי אומר ובלי מלים. מדי פעם בפעם הפנה בבל את ראשו לחלון האחורי והודיענו, כי הוא רואה משורריינים באים לחלצנו, אבל כפי שנודע אחר כך, אצו באמת אלינו, אך נתקלו באש קטלנית, צמיגיהם נוקבו, אחדים התהפכו ואנשיהם הוצאו בקושי מתחתם, והיו נאלצים לסגת מחמת הכדורים חודרי השריון שפגעו בהם אנשי הלגיון. הערבים שהשתמשו עד זמן נסיגת השיירה כולה בכדורים רגילים, התחילו לפגוע במשוריינינו בכדורים חודרי שריון. מספר רב של קלעים חדרו דרך קירות המכונית ואנשים התחילו נפצעים בזה אחר זה,

וביניהם היו שנים פצועים קשים. האנשים במשוריין שכבו ופעלו אמנם במרץ רב ובמאמצים אל אנושיים אבל בהכרה כי סופם קרוב. בבל ניסה לעודד את האנשים בקריאות כי משורינים ודאי יבואו לחלצנו. אבל לאחר שבע שעות עמידתנו בתוך מטר אש האויב, נפסקו דברי עידודו והאנשים היו בהכרה ברורה על מצבם. במשך כל הזמן ניסו הערבים להתקרב אל המשוריין, אבל נתקלו באש שלנו ונסוגו.

החום במשוריין היה רב, ומאחר שהכל היה סגור בו, גדל המחנק. בבל הציע להתפשט מהבגדים העליונים והוא ביחד עם כולם ישבו ערומים למחצה. לאחר שאפסה כל תקוה לבוא העזרה מבחוץ, התחילו דיונים במצב שנוצר. כל האנשים היו בהכרה ברורה על הוויתם כי אין כל סיכויים לצאת מכאן. זרבבל הציע על כן, שאם המצב לא ישתנה לטובה ובמקרה שהערבים יצליחו להתקרב למשוריין נפתח באש חזקה על האויב, נשתמש בחומר הנפץ שהיה מחולק במקומות שונים במשקל לא קטן ונפעילו עלינו ועל הערבים.

השמש התחילה שוקעת, רוב האנשים שכבו באפיסת כוחות על רצפת המשוריין. האנשים שפצעיהם היו קלים עמדו בתצפית והנחיתו אש ברגע שנראה אויב מולם. עם דמדומים, הציע זרבבל לכל אנשיו להתלבש, כדי שבמקרה, שאפשר יהיה להתחמק מהמשוריין, יהיו כולם מוכנים לכך. כולם צייתו לו וגם הוא עשה כן. היריות בחוץ גברו והלכו ושאגותיהם של הערבים נשמעו מקרוב. בשעה 6½ נזרקו על המשוריין בקבוקי מולוטוב, אחד פגע בגלגל האחורי והשני במוטור, והמכונה התחילה בוערת. בבל ואחד מאנשיו תפש את מכבה השריפות וניסה להשתלט על האש שאחזה במכונית מכל צדדיה, אבל מאמציהם עלו בתוהו. י. ד. שהכיר את הדרך לכפר עציון הציע לבבל שכולם יצאו מהמשוריין, אבל הדבר היה בלתי אפשרי, כי היו בו שני פצועים שלא יכלו לזוז ממקומם והאש בחוץ לא פסקה. אז הודיע בבל לאנשיו, שכל מי שרוצה לנסות להתחמק יעשה זאת, כולם הסכימו, אבל כשנידרש גם הוא לעשות זאת, מאחר שלא היה פצוע כלל, לא נעתר לבקשת כולם ואמר: לא אעזוב את הפצועים במשוריין, לא אעזוב! הסתכלתי אותה שעה בפניו ונראה בעיני כרב־חובל של אנית נוסעים עצומה, הטובעת בלב הים, ורגש אחריותו כופה עליו לא להשאיר את אחרוני אנשי פיקודו הבודדים, הפצועים. טובע עמהם, עם אנייתו. כשניסה אחד לצאת, נתקל ביריות וחזר למשוריין. אז אמר זרבבל: ידעו האנשים, כי גם בחוץ, תלושים

הסיכויים להינצל... אבל אחפה עליכם ככל האפשר!... כשהחשיך והלך, לאחר שהייה קלה, כשהמצוקה הנפשית והגופנית גברה ואי־אפשר היה לנשום בפנים, חידש זרבבל את תביעתו ליציאה. האנשים: י. ד. פצוע ביד, ישראל צבי אחריו והשלישי אני פצוע ברגלי — יצאנו. כשהתרחקנו מרחק מה מהמשוריין, נשמעה התפוצצות אדירה והמשוריין על אנשיו התרסקו מול הרקיע הבוער.

מפי יעקב איגס

השיירה הגדולה

— לפני השיירה נסע המשוריין הגדול, פורץ־המחסומים, עליו השלכנו את יהבנו שאכן תצליח השיירה להבקיע את דרכה בשלום. לידו עוד משורין אחד ומכונית קטנה, בחינת גשש. גם את המאסף היוו שני משורייינים, ואחדים קלים מהם נעו רצוא־ושוב לאורך השיירה. וכך יצאה לדרך, נתקלה במחסום אחד בלבד והגיעה בשלום לכפר עציון.

— אפשר רבים מנוסעי השיירה השלו את עצמם, כי כשם שהגיעה בשלום כן תחזור בשלום. המלווים הפלמ"חים לא השלו את נפשם. עינם הלמודה לצפות ממרחקים גילתה, או דימתה, תנועת המונים ברכסים שמשני עברי הדרך, גילתה תנועה חורשת רעה בבית־ג'אלה ובאל־חדר. לבם אמר להם: ערביי חברון לא יניחו לשיירה לעבור בשלום, אחרי שזמן רב הצליחו לחסום כל תנועה יהודית בכיוון זה.

— כיון שכך, ניסו הפלמ"חים שעמהם נסע מפקד הגדוד עצמו, להאיץ ולדפוק בפורקי השיירה ולצאת מיד לדרך. ובינתיים מודיעים: הערבים מתרכזים בהמוניהם ומקימים מחסומים בדרך. כבר הקימו שניים, שלושה, ארבעה, חמישה...

— מוכרחים לצאת — ומתעכבים, מתמהמהים. רבע שעה — עוד מחסום, היו הבחורים עומדים, מביטים בפריקה וטעינה, ויודעים.

— שלושה קילומטרים לאחר שהשיירה עלתה על כביש חברון—בית־לחם גילה ה„גשש" (המכונית הקטנה הנ"ל) את המחסום הראשון. פורץ־המחסומים פינהו בלי תקלה. לא נסעו 100 מטר ונתקלו בשני ופינו גם את זה. עדיין לא פתח האויב באש, אך כבר הרגשת בו, כבר ידעת שהוא אורב מאחורי כל סלע, כל שיח.

— ארבעה מחסומים. המחסום החמישי. השישי. דומה — פורץ־

המחסומים עושה את המוטל עליו כראוי. אולי יצליח לפרוץ את כל המחסומים שבדרך? כמה מחסומים בדרך? כמה פעמים מתרחש נס? האויב קולע לצמיגי המכוניות. תחבולה בדוקה. היצליח פורץ־המחסומים להמשיך בדרכו מבלי שיפגעו צמיגיו?

— אותו רגע מודיע הקשר, אשר בפורץ־המחסומים על מחסום שביעי, אך כיון שצמיגיו נורו — אינו יודע אם יצליח לפרוץ. צ. מודיע: נסה, בשנית! — רוצה לומר: נסה, חבוב, נסה, לעזאזל, נסה! — אך אינו מוסיף אמונה ומקשיב: שמא? והוא יודע: הלה נוסע אחורה, כדי לפרוץ בתנופה, מתפרץ ואינו מגיע. מנסה בשנית — — — לצ. מובטח כבר שפורץ־המחסומים לא יפרוץ את המחסום השביעי, הגורלי.

משוריין אחד נשלח אל ה„פורץ", כדי להוציא את אנשיו שרובם פצועים. אנשי המשוריין מנסים להגיע ואינם מצליחים: אש תופת מרוכזת במישרין על אותם עשרות המטרים המפרידים בינם לבין פורץ־המחסומים. א. סבור: אולי יצליחו עם חשיכה, ופוקד על המשוריין להישאר בינתיים במקומו, כ־200 מטר מן ה„פורץ", לחפות עליו, כדי שהאויב לא יוכל להתקרב ולחסל את אנשיו.

— קול התפוצצות איום. א. אינו מחכה לדברי הסברה. הוא יודע, כל העת ידע, שאין זה אלא פורץ־המחסומים שעלה באש. וכן היה: מאותו רגע שהפורץ חדל לנוע, היו אנשיו מנותקים מן השיירה כולה, כלואים, אין יוצא ואין בא. עד כה היו הנהגים שליטים כאן, עכשיו נטל זרבבל הורביץ בן תל־יוסף, — מפקד „הפורץ" — את העניינים לידיו.

לכאורה מרחב פעולתו היה מצומצם ביותר: ארבעת כתלי המשוריין, על אחד־עשר האנשים שבתחומם, אינם מאפשרים תיחבול ותמרון, אינם מצריכים מחשבה ויזמה. למעשה לא היו אנשי הפורץ יכולים לעשות דבר, בלתי אם לירות מדי פעם, כדי לגלות לשאר אנשי השיירה כי עודם בחיים. וכן לטפל בפצועיהם שנתרבו והלכו. זרבבל הניח לאנשיו שיעסקו בשני תפקידים אלה, והוא עצמו, היחידי שלא נפצע עד הסוף, הוא הוגה בדבר אחד בלבד: האם רשאי הוא להניח לאויב להתקרב, עד שיהיה מאוחר מדי לגבי כל מעשה, או שחייב הוא לקדם את פני הרגע הזה בפעולה כלשהי? לא שאל בנפשו, מה ההבדל. אפשר שלא היה מצליח כלל להסביר — לא לעצמו ולא לאחרים — כי אכן קיים הבדל כזה. הוא, בן תל־יוסף, לא רצה לצפות למוות. אך הרשאי הוא לומר כן גם לחבריו? לא ידע. ולא היה איש

לשאול בעצתו. ששה פצועים. שבעה פצועים. שמונה. ד. חובש את הפצועים, מטפל בהם. ד. ושאר השניים, שאינם פצועים קשה, ינסו להתחמק. אין זרבבל מאמין שיצליחו, אך עליו לעודדם בהכרעתם. ד. מתכונן לצאת, ועמו עוד שניים. עוצר בו ושואל: „ואתה זרבבל?" זרבבל איננו עונה. הוא מסתכל בפצועים, וכל תשובה היא מיותרת — השלושה הגיעו בשלים לכפר־עציון.

עברו רגעים ספורים מזמן צאת השלושה מן ה„פורץ" ונשמע קול התפוצצות מחריש־אזנים. משנוכח זרבבל לדעת שבמכונית נשארו מלבדו רק פצועים בלבד שנידונו לכליה בטוחה, אם כי לא מהירה, החליט לבלי חכות עוד. אין איש יודע מה עבר עליו ברגעים האחרונים של חייו. את התפוצצות שמעו שלושת הניצולים — והבינו. שמעו אותה הנצורים בבית והבינו אף הם. ואכן, שמעוה גם הערבים, שרבים נהרגו בהתפוצצות הזאת...

סיכום פרשת השיירה הגדולה לגוש־עציון עגום היה. אך האויב לא נצח. מאות ממנו נפלו בקרב נבי־דניאל. ואולם התוצאות — שמועת הגבורה שנפוצה משני עברי הקווים — מרחיקות לכת היו.

מ. מגד

לילה של סכנות

„כבר עברו חדשים אחדים מאז אותו ליל — אך דומה לי שלא אשכחהו לעולם" — אמר. יודעים אתם מה קרה לאותו משוריין פורץ־מחסומים שנסע לפני „שיירת נביא־דניאל" — היה זה בחודש מרץ — וכל נוסעיו נספו בידי עצמם. גבורת האנשים שפוצצו את עצמם — והפילו כמה וכמה ערבים בפיצוץ זה — אינה נשכחת. נוראת הוד היא, חותמת את רישומה בלב העם — לעד. ושום מעשה אחר, שום נצחון, אינו יכול להעיב על זכרון שמונת הבחורים שכך מצאו את מותם: מתוך בחירה גאה של בני חורין, שאינם מוכנים ליפול בידי האויב. ובכן — לא כל אנשי איתו משוריין נספו באותו ליל, ליל ה־27 במרץ. כשאפסה כל תקנה שנוכל להיחלץ משם, כשאזלה כמעט התחמושת — היו ארבעה אנשים במכונית שטרם נפצעו, או שפצעיהם קלים. המפקד — ושלושה אחרים. המפקד, זרבבל, נותר עם אנשיו. הוא־הוא שביצע את „תמות נפשי עם פלשתים". אנו השלושה קיבלנו ממנו היתר לדאוג לנפשותינו. איני בא עתה להצדיק או לקטרג על שלשתנו... עם רדת הליל, היה ברור שעתה ירדו העיטים הצמאים

לדם אלינו, כדי לחסלנו... עכשיו אני יודע: זרבבל הבין זאת. הוא הבין שאנחנו לא נזוז משם. שהרי גם הוא נקלע ודאי בין תחושת יצר־החיים ובין תודעת הגורל המשותף לאנשי המשוריין, ומשום שהבין זאת — ניגש אלי ופקד עלי לצאת, להיחלץ. לא עניתי לו, אך הוא פירש את שתיקתי כאי־הסכמה ופקד עלי בשנית, בנמקו את הוראתו: „אנו יכולים — אמר — להחיש להם עזרה אם נצא ואם נגיע אל יתר חברינו ויחד עמהם נאגף את הצרים על המשורין, נבריחם ונוציא את הכלואים בו". סבורני, שלא האמין בדבריו. סבורני, שהבין יפה שאם עד עתה לא באה העזרה — סימן שלא יכלה לבוא. ואת דבריו אמר רק כדי להקל עלינו בהכרעתנו. ואילו הוא עצמו החליט להישאר... אתה רוצה להבין מהי גבורה? — חשוב נא בהחלטתו של זרבבל. שים עצמך במקומו וחשוב: להחליט להישאר עמנו יחד היה ודאי קל יותר. המלה „קל" אינה מגדירה זאת. שלח אותנו החוצה, אל סיכוי כלשהו להינצל, והוא עצמו נשאר — לבדו — עם הפצועים. ההייתי צריך להישאר אתו, להקל עליו? — ייתכן. אך אני האמנתי בפקודתו, בהסברתו. בכל לבי רציתי להאמין בה. דבקתי בה בצפרני, באותה הסברה האומרת שבידי נתון גורלם של רעי, שבידי להצילם... מובטח לי שאלמלא הפקודה וההסברה — לא הייתי מסוגל — פיסית, נפשית — לבחור בדרך השניה. ועד עתה איני יודע מי משתיהן היתה קלה יותר. הרגעים האיומים ביותר — היו הרגעים הראשונים שלאחר היציאה לדרך. מאחרי — הרעים הפצועים, הנתונים לחסדי גורל־סמוי ובידם אין להושיע... מה אעשה? — אותם רגעים, אולי לא היו אלה אלא שניות, חלפה־עברה מחדש, בחריפות ובבהירות, תמונת השעות האחרונות במשוריין. מה יהא עליהם?... אך בעוד אני רובץ כך בתעלה, והאויר מזדעזע פתע בקול נפץ איום. לא הייתי צריך לברר במוח מה קרה. ברור — ברור ומוחשי נצטיירה לפני תמונת הרגע האחרון, מראהו של זרבבל המצית את הפתילה ו..."

מסיפורו של לוחם

מ י צ ו י

ישנו בקליעה המושג „מיצוי", המציין את הישג היריות הפוגעות במטרה. וזהו הקו האופייני לזרבבל — לכשרון ידיו ולתכונות נפשו. מרוכז וצופה למטרה שהבריקה לעיניו, וקולע. הוא היה חד כאיזמל וחותך, כאחד הדן בסבכי ה„חטיבה", היה זרבבל ממצה את הדין. הוא לא ידע את מבוך השיקולים לכאן ולכאן, בעזבו את חבריו בפלמ"ח, התפרץ לבריגדה. אך ביום עברה התיצב שוב לרשותה, עד מיצוי כל הדין.

בפקדו על המשוריין בגור־האריות, ליד נבי־דניאל, בין גלי אויב המסתערים מכל צד, הבריקה בלבו ההחלטה ה„שמשונית", זרבבל מיצה את הדין עד תומו.

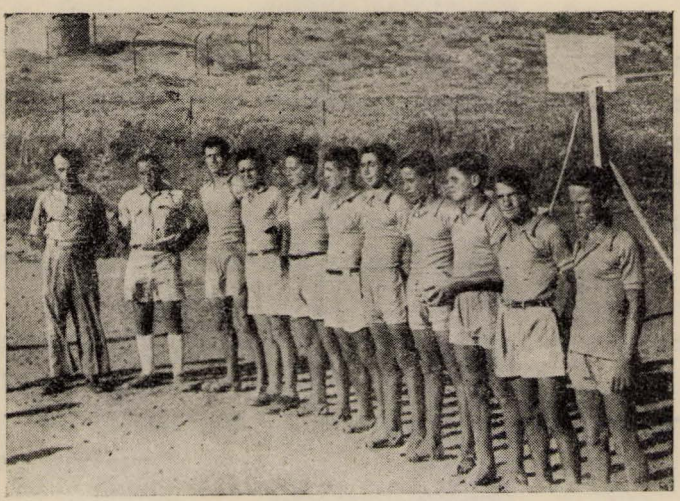
אכן ידע זרבבל לספר עם החבריה לאחר המעשה. ודורות על דורות יספרו עוד, יספרו על מעשה זרבבל.

מ נ ח ם

ב „ ב ר י ג ד ה "

„ — — — לאחר חיפוש מצאתי כמה ממכתביו של זרבבל, אבל אינני יודע אם יוכלו לעזור לך, כי אין בהם שום „ציונות". צנועים ופשוטים הם, ממש כמו שהיה כותבם. — — — אהבתי את זרבבל — — — התיידדתי אתו בעת שרותנו בצבא (הבריטי). מוזר, אך כאשר הופיע זרבבל בינינו לראשונה לא הרגשנוהו כלל, כי שקט וצנוע היה, אולם לאט, לאט החל להתבלט באימונים ובחברה, רכש לו שם של חייל מצויין ולא עבר הרבה זמן ונתחבב על כולנו. הוא שנא את ה„שויצרים" וביחוד את אלה שהתחנפו לאנגלים. כשהגענו לאירופה, ולא אחד מבינינו התגלגל קצת במדרון המוסרי, היה חשש לרבים מאתנו, ציפו לראות, כמה זמן יוכל ה„קיבוצניק" — זרבבל, להחזיק מעמד עד שייסחף בזרם השוק השחור והשחיתות? אולם יש להודות על האמת, כי הוא היה אחד המחוסנים ביותר בינינו והקיבוץ יכול להתגאות בבן הנאמן הזה. על זרבבל יודעים אתם יותר ממני, הן הוא גדל וחי ביניכם, ובטוח אני כי מות הגבורה שלו יאיר את פרשת חייו הצנועים וישרי הלב..."

(מתוך מכתב) חנוך

על מגרש „הפועל" (זרבבל השני מימין)

בין ראשוני הילדים ב„הפועל"

הוא השתייך לקבוצת הילדים הראשונה, שהתחילה לעסוק בתרבות הגוף. בתקופה ההיא היו נערים ספורים במשקנו והם התלבטו איך להוות קבוצה מלוכדת. זרבבל וחבריו הכניסו לקבוצתם ילדים מהכיתות הנמוכות, (לא הקפידו על כושר המשחק, כי אין מקפידים בתקופת־בראשית), הם התמזגו עם חבריהם המבוגרים, הכניסו חיים בתוך שורות „הפועל" במשק וכך נתאפשר לסניף לצאת לדרך המלך. קבוצה זו הניחה את היסוד לשאר קבוצות הנוער והילדים שקמו מתוך שדה פעולה זה.

בגיל צעיר נמשך זרבבל לכדורגל והיה נעים לראות אותו עם חבריו הקטנים משחקים ביניהם לבין עצמם ובתוכם גם הבת הבכירה. אמנם המטפלת חששה מאוד לבריאותה, אבל החבריא הצעירה לא ויתרה עליה. כעבור זמן־מה הם התחילו במשחק כדור־יד והופיעו באופן מאורגן נגד קבוצות הגוש והמחוזות. זרבבל וחבריו הצעירים, שחלק מהם זכו עתה לעמוד בגבורה בכל הקרבות למען שחרור העם, הראו כבר אז, את יכלתם בהתקיפם את שער יריביהם. הקטנים הללו ניסו את מזלם גם בקרב הקבוצות היותר מבוגרות. זכורני, כשהופיע אצלנו (ב־1938) „הפועל" חיפה, למשחק

ידידותי בכדור־יד נגד הבוגרים, ואז שותפו במשחק גם חלק מהצעירים, וביניהם גם זרבבל. ההתמזגות של הבוגרים והצעירים על המגרש היתה מצויינת. הצעירים שלנו עם דודיק בראשם, הראו את נַחַת זרועם מול ה„תותחים הכבדים" של קבוצת חיפה. שנת 9־1938 היתה תקופה של התעוררות גדולה בחיי הסניף. מרכז „הפועל" חיפש אכסניה חברית לסידור קורס ממושך לספורט שימושי עבור מפקדי פלוגותיו בחיפה. תל־יוסף הביעה את הסכמתה לאיכסונם וכ־50 איש מטובי הנוער והבוגרים על מדריכיהם בחיפה — הגיעו אלינו. במהירות הותקן מקום לספורט שימושי על מגרשנו, היה זה ספורט חדש: זחילה במכשולים דרך גדרות תיל ועל גבי קורות מעל בורות. זרבבל וחבריו ניצלו את ההזדמנות, התלהבו מהספורט החדש ולמדו את המלאכה מהגדולים. לפנות־ערב אפשר היה לראות אותו, את סולל ועוד אמיצי־לב — חוזרים על כל התרגילים, מתפשים כמו חתולים על הקיר הגבוה 4 מטרים, העומד להם כמכשול בדרך, ונעלמים חיש מהר מאחוריו. כל זה פיתח את שריריהם והעלה את אומץ רוחם.

בין המדריכים היה גם קופלר המנוח, איש יגור, אשר הקדיש את כל חייו להחדרת ספורט־המגן (ג׳יו־ג׳יצו, בוֹכּס וכו׳), בקרב פלוגות „הפועל", בנוער ובקורסים של ההגנה. אחרי שעות הקורס אצלנו, היה מתמסר לחברינו בצריף „הפועל". הנערים שלנו לא ויתרו גם על זה, ספורט־המגן משך את לִבּם. דבר ההתגוננות נגד האויב — היה צו השעה.

באותה תקופה ולאחריה, התחילו בני הנוער להתאמן בספורט זה, שהרכיש להם: זריזות, ערוּת ואומץ־לב, והפך לאחד המכשירים המועילים בידי איש־המגן. את התוצאות ראינו כעבור מספר שנים, בהיות זרבבל וחבריו בפלמ״ח ובצבא... בתקופה ההיא, הוחל במשחק חדש כדור־סל וכדור־עף, שהמתחילים בו, היו זרבבל וחבריו. התלבטנו אז בחוסר מאמנים עבורם, אבל נמצא גואל זמני, ש. ב. — מורה להתעמלות בחיפה. קבוצתו של זרבבל נתחבבה עליו, הוא הסביר להם את החוקים, (הם עברו גם את הקורס להתעמלות) ואימן אותם בכדור־סל. הקבוצה ניגשה במרץ רב למשחק זה, ולמרות המגרש הרע וללא מאור בו, אפשר היה לראותם בשעות הערב כשהם משקיעים את מרצם בהשגת מטרתם. זרבבל קטן־הקומה, נעשה ל„מגן" על סל קבוצתו והיה מגן עליו בחרף־נפש. הוא לא היה דברן בשעת משחקו, רק בעיניו היוקדות היה עוקב אחרי יריבו ובזריזותו היה עושה לאל את כל מאמצי מתנגדיו. קבוצתו הצליחה לעבור כמה שלבים של התחרויות עד

הגיעה לנצחון. הם זכו להשתתף בתחרות הגמר של האליפות הראשונה למשחקי כדור־סל וכדור־עף, שנערכה ב־1939 ע"י מרכז „הפועל".

זרבבל התבגר מהר, נכנס לעבודה במשק וכעבור זמן קצר, היה לאיש המגן ומראשוני הפלמ"ח. למרות היותו עסוק באימונים צבאיים, הוא לא הזניח את אימוני הגוף וביום הספורט שהתקיים בין פלוגה א' של הפלמ"ח ובין פלוגה יהודית מה„בפס" היה גם זרבבל וחבריו מתל־יוסף בין המשתתפים, בכל שטחי הספורט: כדור־סל, משיכות־חבל ועוד. בהיותו בבריגדה בניכר, התענין זרבבל בנעשה בבית ובשטחי הספורט. במספר המכתבים שקיבלתי ממנו, גילה דאגה לגורלו של הנוער במקום, התענין בפעולתם הספורטיבית, הביע את שמחתו בקבלו את התמונות של כל הקבוצות הצעירות במשחקיהם והשתתף בשמחת הישיגיהם.

החינוך שזרבבל קיבל בנעוריו בשדה הספורט, עמד לו, כשהיה לאיש־המגן והצבא. הוא לא היה רק קלעי בכדור־סל, אלא נעשה לאחד הקלעים הטובים בבריגדה העברית וקיבל את הפרס השני בהתחרות הצבא הבריטי. זרבבל אמיץ־לב, המגן על קבוצתו בשדה הספורט מגלה את גבורתו ואת אומץ לבו במערכת שחרורנו. בהגינו על חבריו במשוריין שלא יפלו חיים בידי האויב, הוא משלם בחייו, ומקיים על עצמו את מאמר פיו של הגיבור הקדמון: „תמות נפשי עם פלשתים". זרבבל היה לאחד מי"ב הגיבורים בישראל.

ש. מרגוזן

אחינו

ויאמר שמשון „תמות נפשי עם פלשתים". והיו המתים אשר המית במותו רבים מאשר המית בחייו. — (שופטים י"ד ל').

זרבבל, זרבבל בן שלמה הלוי הורביץ, אחי היקר! האמנם אינך עוד? — אופן נפילתך בקרב, בדרך גוש־עציון, מזכיר בהרבה את גבורתו של שמשון בזמנו, כי ברגע חמור, כשכלו כל הקצים החלטת: „תמות נפשי עם פלשתים".

עמדת בפיקודך עד הרגע האחרון, אתה הצלת שלושת חבריך שהיו פצועים קל, וכוחך המוסרי הרב לא הרשה לך כמובן להציל גם את עצמך, על עצמך ועל הפצועים הפעלת את חומר הנפץ במשוריין, התפוצצת יחד אתם וגרמת גם למותם של רבים מהאויב. זה מתאים לאופיך, לא ביישת את מקור מחצבתך.

מי שהכיר אותך היטב ידע שאתה מסוגל לזאת. ואתה שלטת גם על עצמך, ובהגיון קר. אין לי ספק שברגע האחרון צץ לפניך נוף העמק ותל־יוסף, שדות המספוא הרחבים והירוקים, הרפת שלנו ובריכות הדגים, משפחתך וחבריך. כי קשור היית בכל אלה. כל כך אהבת את העבודה, את חדוות היצירה ואת משקך ובכל רמ״ח אבריך התמסרת להם. למען נוכל אנו להמשיך ולקיים את כל זה — נפלת. ידעת את דרך היסורים והקרבנות שהמולדת תתבע מאתנו במחיר חרותנו ועצמאותנו. ועל כן תסכה בך רוח גבורה, רוח חלוצית, היתה בך נכונות והעזה ולא ידעת מנוח. במשך שלוש שנים קשות בפלמ״ח, במסעות הארוכים — הכרת כל פינה בארצנו, ואהבת אותה. יותר משנה וחצי בבריגדה העברית. והנה המכה שהוכית במותו של חיים חרודי ז״ל, חברך הטוב. ואיך התנפלת על העבודה במשק אז, ולא ידעת שבעה. עם ראשית המערכה, מיד נענית ולאחר פעולות רבות שהצטיינת בהן, נפלת מות קדושים וגבורה על מזבח המדינה היהודית. מוכשר היית, ואוי לנו שחייך הצעירים והתוססים נפסקו כל כך מהר. אמא — ממאנת להנחם, ומבכה כל הימים את בנה כי איננו.

ש. ה—ץ

בחוג המשפחה, ערב העליה ארצה (זרבבל בין האב והאם)

*

כשהנני סוקרת את דרך חייו של אחי זרבבל, עולים לפני ימי ילדותו, בהיותנו עוד בז׳ז׳מר בליטא. זכורני, והוא אז ילד קטן, היה צוהל משמחה בהסיעי אותו בעגלת חורף קטנה על פני השלג, היה אוהב כל מיני הרפתקאות, ושמח להן. במלאות לו שבע שנים כבר הראה אותות עצמאות וגבורה. לפתע נעלם מהבית למשך יממה, למותר לספר על הבהלה בבית, והילד איננו. למחרת בבוקר חזר עליז ומלא רשמים, סיפר בהתלהבות על כך שראה רכבת בבואה ובצאתה. מסתבר, כי בשמעו שבעיירה הסמוכה קושדר, עוברת הרכבת, נשא את רגליו והלך דרך יער גדול, על מנת לראותה. אגב סיפורו הנלהב, נשכח העונש שהיה בדעתנו להטיל עליו לכתחילה. מדי יום ביומו, היה בא לקרוא לי לארוחת הצהרים ובמקום להיכנס דרך הדלת, היה מטפס ועולה בחלון וקורא לי בקריאה משונה או בשריקה, ולמרות זאת שידעתי את סימני שׂבבותו זו, הייתי נבהלת לפעמים ואז היה פורץ בצחוק עליז. הייתי מרכיבה אותו על גבי ומסיעה אותו ממקום עבודתי עד הבית — והוא, ממשיך לשמוח ולצחוק על הצלחתו. ועוד אלפי דברים כגון אלה. בשנים האחרונות הייתי מזכירה לו פרטים מילדותו והוא מחייך ונהנה מתוך הקשבה ובעיניו הגדולות והנבונות מבע של תודת הכרה על זכר נעורים נעימים אלה. לאחר בואו עם המשפחה ארצה והנה חולפות השנים והילד גדל והיה לאיש חסון ורציני, בכל לבו מסור לקיבוץ ולמולדת ועל כך ידעו לספר מחנכיו וחבריו. מדי פעם בפעם, בבקרו בביתנו בראשון־לציון, היה רציני ושקט ואוהב להקשיב לפטפוטי ילדינו. ופעמים, בהתיחדנו לבדנו, שפך את לבו לפני על חברו חיים חרודי שנפל לפני בני עוולה. הוא דיבר ארוכות, בצער וביגון וכולו מדוכא מאוד. נפילתו השפיעה עליו קשה (אולי מתוך אינסטינקט לגורלו עצמו).

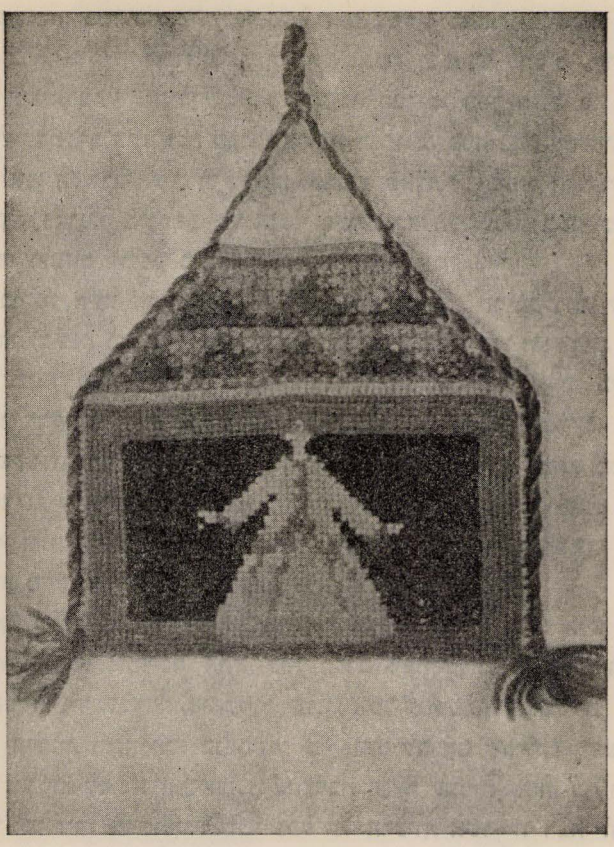
בשובו מחו״ל, סיפר בהתלהבות גדולה מרשמיו בביקורו בפריז, בימי חופשתו בתור חייל מהבריגדה היהודית: על התמונות שראה ב„לובר״ ועל המוסיקה שהקשיב באולמי הקונצרטים הגדולים שם. אבל בשובו הביתה, היה מאושר לראות שוב את תל־אביב עם הכתובות העבריות ולשמוע את שפתנו העברית ושבעתיים שמח להיות בביתו, במשק תל־יוסף. במשך זמן מה, ששהה במחנה הצבא, עד לשחרורו הסופי, בסביבתנו, ראיתיו לעתים קרובות יותר, זה היה באותם ימי רפיה, שעה שעל תל־יוסף עבר זמן קשה, לא שקט זרבבל, עוזב בלא יודעים את המחנה וממהר לעזור למשקו, עובד

בחצירים ועוזר בכל כוחותיו לאירגון החיים במשק, בחברה ובהגנה. בשובו למחנה, בדרך על יד עפולה, נעצר בידי אנגלי, שביקש כרטיס „חופשה", וזרבבל הוציא פתק „תנובה", שהיה בכיסו. הבריטי הפך והפך בו ואמנם הרשה לו להמשיך את דרכו. בספרו לי את המאורע, כמה צחק לבערותו של האנגלי. אני הקשבתי עצורת נשימה ולבסוף שאלתיו: מה היית עושה לו היית פוגש באנגלי מלומד? כל אנגלי בעולם לא היה עוצר בעדי מלנסוע לתל־יוסף ולעזור למשק בימים קשים אלה! — ענה.

זכורני, ביום חג לגדוד העבודה על שם יוסף טרומפלדור, שנערך בתל־יוסף (בשנת תש"ז) וזרבבל ממלא תפקיד בקבלת פני האורחים, באיזו חביבות מכבד סנדויצ'ים לקהל האורחים! כמה נאה היה והדור בלבושו, בחולצתו הרקומה והמסודרת יפה, שהוכנה עבורו במחסן הבגדים, לכבוד החג. בשקט ובחיוך על פניו, התהלך באגפי האולם הגדול, המלא מפה אל פה, מגש גדול בידיו ומכבד את הקהל החוגג בכריכים, ומדי פעם בפעם פנה אף אלי וכבדני בפנים מאירות והפצירני להוסיף להתכבד. באותו ערב היה מלא התפעלות מהקראותיו של פינקל מ„הבימה".

אך בטרם הספיק להתחיל את חייו מחדש, והריהו שוב חייל ולוחם לעצמאות ישראל ולמדינה. אחינו נפל בקרב גיבורים, בגוש עציון, המסמל את אופיו ומעיד על החומר ממנו קורץ. אנו, המשפחה המאושרת ניצלנו מצפרני היטלר, והנה פגע בנו החץ. מי ינחם לב אֵם שכולה? ידענו, כי כל מה שעשה, לטובת המולדת, ללא טובת הנאה עצמית עשה. כך ראיתיו מילדותו עד יומו האחרון. זרבבל נפל על הרעיון, אשר לו רצה להקדיש את חייו. אבל כה מוקדם, בראשית דרכו שקעה שמשו והוא מלא מרץ ובלבו תקוה להציל את שארית הפליטה, שכה עזר לה ורבות דיבר עליה. אוי לנו, כי אבדנו את אחינו הנעלה, אוי לנו, כי אבד זה, שהמדינה זקוקה לו כל כך, ואנו נשארנו בלב שבור. מבכה אותו אחותו

קרן הפוך

תיק קלוע, מעשה ידיו בילדותו

לזכר דודי היקר זרבבל

לפני פתוח ספר זכרונותי הקטן ובו רשום: „היי נאמנה לעמך ולארצך!" משפט זה נרשם בידי זרבבל דודי היקר לי, לפני נסיעתו לחו"ל ובמשפט זה ניצב לפני זרבבל בשלמותו ועל יסוד זה נלחם ונפל.

זכורתני, כיצד היינו יושבים בצותא, והוא היה משוחח על העבודה ועיניו יורות זיקים, אהה זרבבל, מה אהבת את העבודה, באיזו מסירות נצמדת אליה וכמה מאמצים גדולים היית משקיע בה.

והנה באה מלחמת העולם השניה והפרידה את זרבבל ממשפחתנו,

מהעבודה ומהמשק. הוא היה בין המתנדבים לבריגדה העברית ויצא לחו"ל. באחד המכתבים כתב לי, כי הוא מתגעגע הביתה, אך מוכן ומזומן למסור את נפשו למען שלום העם ולמען גאולת הארץ. אכן, היו בו תכונות נעלות: מסירות, נאמנות והקרבה עצמית. זרבבל היה ענוו עד למאוד. משחזר מחו"ל, לא סיפר על אות ההצטיינות שקיבל שם, בקליעה למטרה. כשנודע הדבר ונשאל על פרטים, היה עונה בביישנות שבענוה, דברי מניה וביה.

מה משתוקקת אני לשמוע שוב את דבריו: „יפה מאוד רבקה'לי, המשיכי לעבוד והצליחי!" — כך אמר לי כשסיימתי את נגינתי בפסנתר לפניו. הוא שמח על כל דבר שקרה לשמחת משפחתנו. החלה מתרקמת פרשת המלחמה בארצנו וגדלה החרדה לתוצאותיה. גם כאן זרבבל, מראשוני הפלמ"ח, מוכן ומזומן בכל רגע, להתייצב לשירות העם. ואמנם כך היה. המלחמה הארורה החלה בכל קצפה. המצב החמיר והוא הלך, ורבה היתה דאגתנו לשלומו. כשהיה בא לחופש, שאלתיו פעם: „זרבבל, מה יהיה בסוף?" והוא ענה לי בחיוך: „יהיה טוב, העיקר הארץ והנכונות להקרבה! כשנגמור עם „אלה", אחזור ואתחיל הפל מחדש!"

אך כאן היתה יד הגורל המרה באמצע, זרבבל לא שב, ואיזו הקרבה עצמית היתה זו... אהה, זרבבל, לוּ ידעת מה רב הסבל ומה עמוק הכאב על מותך, כמה השפיע הדבר על משפחתנו המיותמת ועל אמך השכולה, מה נורא ואיום הדבר!...

זרבבל, זכרך נחרת עמוק, עמוק בלבי ויהא שמור עמי לעד. תנצב"ה.

רבקה וורגן (בת 14)

גיבור ישראל

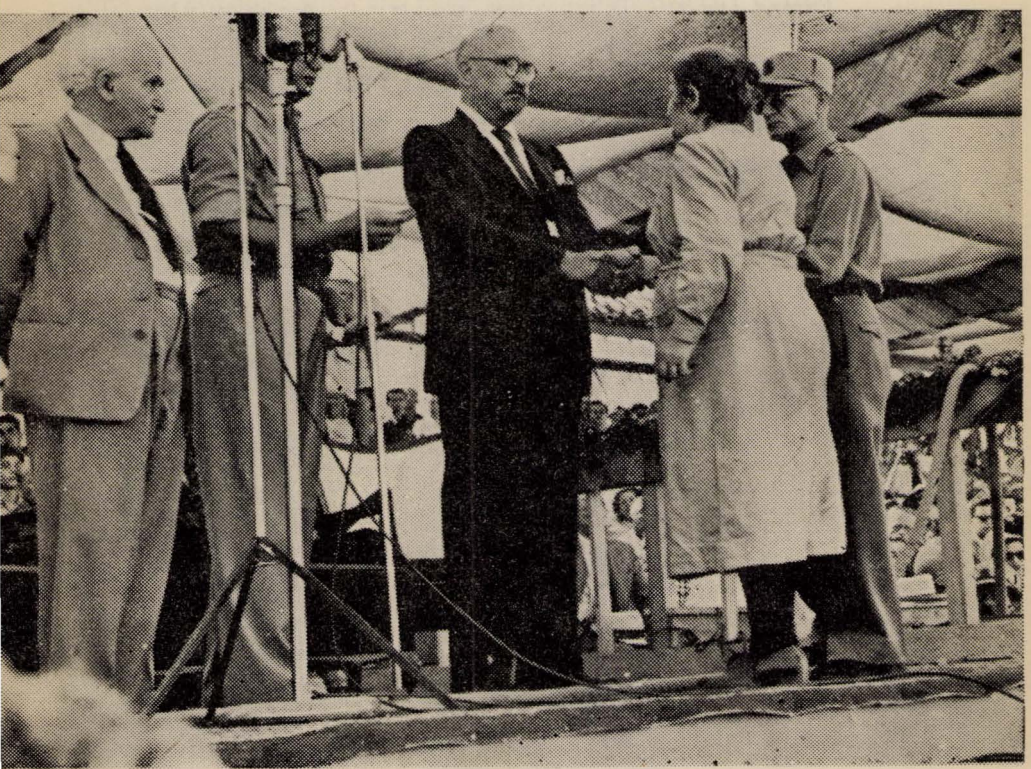
לאות ולעדות, כי המ"כ הורביץ זרבבל, גילה גבורה למופת, בחרפו נפשו בשדה הקרב, בנבי־דניאל ביום ט"ז באדר ב' תש"ח. וזאת אשר עשה: המ"כ הורביץ זרבבל שימש בתור מפקד פורץ המחסומים בשיירה שהותקפה ע"י כנופיות האויב ליד נבי־דניאל. בראותו שאפסה התקוה לו ולחבריו להחלץ מהמשוריין, פקד על השלמים בגופם שבמכונית לחמוק ממנה ולהצטרף ליתר אנשי השיירה בעוד הוא יחפה עליהם בנשקו. גם לאחר זאת לא נסוג, אלא הוסיף להגן על הפצועים שנשארו בתוך המכונית. לפי השערה, פוצץ את המשוריין על עצמו ועל חבריו הפצועים ברגע שנואש מכל אפשרות של הצלה, כדי למנוע נפילה בידי האויב.

על מעשה זה ניתן לו אות הגבורה, אות הצטיינות הנעלה ביותר אשר לצבא הגנה לישראל.

הקריה, יום כ' בתמוז ה'תש"ט

חיים ויצמן
נשיא מדינת ישראל

ד. בן־גוריון
שר הבטחון

מסירת אות הגבורה לאֵם

שנים־עשר המייצגים אומה

אין זה מסתמא אלא מקרה שדווקא 12 זכו לאות הגבורה שנמסר אתמול על ידי הנשיא בהענקות הראשונות על גבורה במלחמת ישראל על עצמאותה. אבל אין להתעלם מן הסמל שבדבר: מספר המעונדים כמספר שבטי ישראל בימי קדם. כי שנים־עשר אלה מייצגים את האומה שנתחדשה מקיבוץ הגלויות.

שנים־עשר הפרסים לא ניתנו על גילויי אומץ־לב בלבד. כל אחד מהמעשים דרש את עוז־הרוח של קרירות־דעת פנים אל פנים עם המוות, וגם מבחינה זו מייצגים השנים־עשר את האומה כולה, אשר עמדה עמידת שקט איתנים מול גורל בלתי אפשרי למראית־עין, אומה שעשתה בקור רוח ככל אשר דרש המצב המסוכן, אומה שהוכיחה במבחן עליון את זכותה לעצמאות לאומית, כשם שהשנים־עשר הוכיחו את בגרותם האנושית.

„פלשטין פוסט"

אות הגבורה

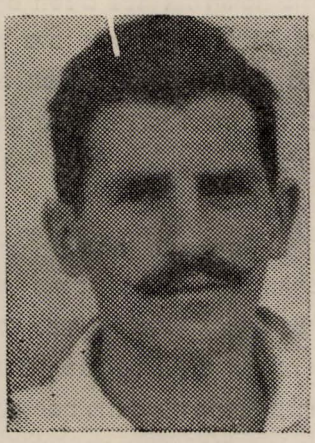
ניתן לשנים־עשר מחיילי ישראל, שמונה החיים אתנו וארבעה שנפלו בשדה הקרב. רבים ללא ספור היו מעשי הגבורה במלחמת ישראל. במלחמה זו, שמראשיתה היתה מלחמת האדם נגד המכונה ונגד אנשים שעשאום מכונות. במלחמה זו, במלחמת רוח האדם החפשי עלה האדם לפסגות הגבורה וההקרבה. ושנים־עשר אלה אשר נבחרו מכל גיבורי ישראל, כי בכל מעשי הגבורה שנרשמו לא נמצאו דומים למעשי גבורתם, העלו את גבורת הדור לפסגה המאירה לדורות.

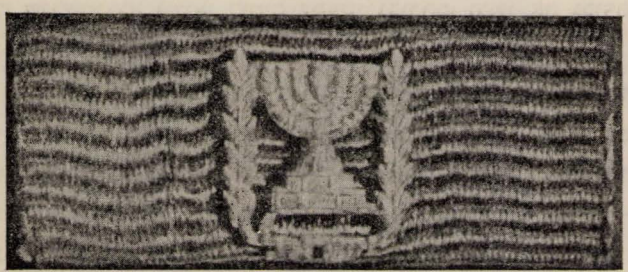
אות הגבורה ניתן לשנים־עשר והעם הזה והדור הזה אשר התפלש ביאוש ושתה את קובעת התרעלה של חולשתו עד תומה, זכותו עמדה לו שהגיע לגאון הגיבורים האלה והגבורה הזאת. אתם גאה הלב, להם נתון הלב. הם נחמו את העם הזה, צמא הגבורה וכוח המגן. אך כרוב גבורתם — עוד יותר נתון הלב להורי הארבעה אשר נפלו, להוריהם ולחברותיהם של הרבים אשר נפלו. מי ירשום גבורת אמהות אשר שלחו את בניהם ובנותיהם לקרב החירות ולמות גבורה — בדוגמת חייהן, בתמצית חינוכן, בחוד אהבתן לעם — והן זה שורש גבורת השנים־עשר ואלפי חבריהם אתם.

לא במטה־קסם צמחו גבורה וגיבורים בישראל. גידלה אותה ואותם גבורת יום־יום של עם הבונה את חייו. הפסגות האלה הזדקרו מתוך עמקי

היצירה העברית החדשה. על כן צבאנו אהוב ומנצח — כי עצם מעצמותיו ובשר מבשרו של העם. על כן משתלבת בו גבורת הפרט עם גבורת הכלל, יכולת האדם עם העצמה הטכנית, כי יד אשר אחזה בחרב מתגעגעת לאת. כך ייבנה צבאנו ומדמותו זו ישאב את כוחו: צבא הגנה, צבא עבודה, צבא העם.

„ד ב ר"

אות הגבורה

אות לעזות

כי הנה הורכין זרובבל

גילה גבורה למופת בחרפו נפשו בשדה הקרב

נבי דניאל ביום סז באדר ב תשח (27-3-1948)

וזאת אשר עשה

הרכב הורכין זרובבל שיעש בתוך מפקד פורץ
המחסומים בשיירה, שהוכפה ע"י כנופיות האויב
ליד נבי־דניאל. בראותו שאפסה התקוה לו ולחבריו
להחלץ מהמשורין, פקד על השלמים בגופם
שבמכונית לחפוק ממנה ולהצטרף ליתר אנשי
השיירה בעוד הוא יחפה עליהם בנשקו. גם
לאחר זאת לא נסוג, אלא המשיך להגן על
הפצועים שנשארו בתוך המכונית. לפי
השערה, פוצץ את המשוריין על עצמו
ועל חבריו הפצועים ברגע שנואש מכל
אפשרות של הצלה, כדי למנוע נפילה בידי האויב.

על מעשה זה ניתן לו **אות גבורה**
אות ההצטיינות הנכבדה ביותר אשר לצבא ההגנה לישראל

נשיא מדינת ישראל

שר הביטחון

הקריה יום כ בתמוז התשט

מכתבים

כפר־גלעדי, 5.1.43

שלום לך נ.!

קיבלתי את מכתבך ובו אַת מתאוננת על הכתב הלא ברור. כתבתי בשכיבה במיטה, נוסף על כך הייתי עייף ויצא לא כל כך יפה. כי בדרך כלל אַת הלא יודעת כי זה הכתב שלי הרגיל... השבוע היה לנו חופש והייתי בבית, באו גם יתר החברה משאר המקומות. בליל שבת התאספנו יחד עם אלה שנשארו, צדנו יונים ושפנים וסידרנו קומזיץ הגון עד 4 בבוקר. בשבת רתמנו עגלה ונסענו לטייל בעמק. אף על פי שבאים כל שבוע כמעט הביתה, מתגעגעים עד מות לחזור. אני בטוח שגם אצלך מתעוררים געגועים ולא כמו שכתבת שבשום אופן לא יכולה לחזור הביתה. אמנם נשארו רק מעטים, אבל כשבאים הביתה שמחים להיפגש עם כל אחד ואחד... בסוף החודש נצא לטיול למצדה למשך שבועיים, אני מקווה שיהיה טיול מוצלח מאוד...

שלום, זרובבל

22.4.43, פסח תש"ג

שלום לך נ.!

בטח תצחקי מאתנו, אם אכתוב לך על זה שאנחנו נשארים לשבת במקומות שלנו. לאחר הדיונים במשק ובינינו, מאיימים עלינו בהוצאתנו וכו', לכן נאלצים בינתיים לשבת עד התפרצות שניה שבטח תבוא, כי אנחנו לא משלימים עם זה. הטיול (למצדה) היה יוצא מן הכלל, נהנינו ממנו מאוד, אמנם ממצדה לא התפעלתי, כמו שסיפרו עליו, אבל בדרך כלל ההר עושה קצת רושם. חזרנו בערב פסח. הסדר השנה היה די מוצלח, בעיקר קצירת העומר בשדה. מהחיילים לא בא אף אחד, היינו רק מעטים מאוד, אבל היה מרץ והשירה והריקודים הצליחו מאוד... מה קרה לך שהתיאשת כל כך מהר ואיך יביט המשק על זה לאחר האסיפה ההיא בה הודעת ששום דבר לא יעצור בעדך ותלכי — — —

שלום, זרובבל

26.4.43

שלום לך נ.!

אמנם כתבתי לך לפני כמה ימים איזה מלים, אבל אחרי קבלי את מכתבך אכתוב לך שוב... אני רואה שאת מצטערת על הצעד שעשית ומיואשת — — — הלא התגייסת מתוך הכרה ואני מתאר לעצמי שחשבת גם על כל זה שיגיעו ימים קשים, בכל אופן תתגעגעי הביתה — — — האם חשבת שתוכלי לברוח חזרה — — — איך היה מביט עליך המשק ואיך היתה אז הרגשתך. הנה אנחנו רוצים ללכת, מסדרים לנו בירורים על גבי בירורים והרבה חברים מביטים עלינו בעין רעה. בכל אופן עזבי את מצבי־הרוח שלך, הם לא יועילו לך ורק ייאשו אותך יותר. כי אני יודע מעצמי בזמן האחרון. רציתי להתגייס והמשק לא איפשר, התהלכתי כל הזמן במצב־רוח רע, כך שלא חזרתי במשך כמה ימים למקום שלי. חשבתי, אם אחזור אז אצא מחיי המחנה, לא אשתתף בכלום, אלך מוקדם לישון... ומצד שני, אם אעזוב (אתגייס על דעת עצמי) יוציאו אותי מהמשק. בית אחר אין לי וכאשר הייתי מקבל חופש, לא הייתי בא בשום אופן למשק לבקר, ואז הייתי מסתובב ברחובות תל־אביב כמו פרחח. אבל אחרי החג אני מתכונן לחזור ולשכוח על הפל. נ.! שכחי את מצבי־הרוח הרעים, תראי, לאחר שתתרגלי, תשכחי על הפל ולא תתגעגעי כל כך הביתה. כפי שכתבתי לך היה „סדר" השנה די מוצלח, רק היו חסרים כמה מהחברה, אני בכל אופן הרגשתי בזה. היה לנו חופש לכל ימי הפסח, רוב החברה נסעו לטייל, נשארנו, רק: אני, חיים חרודי, גיורא ויוחנן ועבדנו בהובלת תלתן. את לא מתארת לעצמך כמה טוב לעבוד במשק, לאחר שנה שלא נגענו כאן בעבודה. ובעיקר לעבוד בחברה ביחד. את שואלת על הטיול שלנו, הוא היה טוב מאוד, הראשון שנהניתי ממנו מאוד. היינו בדרך 13 יום. וחזרנו בערב פסח. קיבלתי כמה מכתבים מס.. לפי מכתביו אני מרגיש שמתגעגע גם כן הביתה — — —

אני מקווה שתשכחי על מצב־רוחך וזכרי על מה שפעם התערבתי אתך. אז אמרתי לך: כמה שאת מיואשת וכמה שאת רוגזת על המשק, בכל אופן לאחר זמן קצר תתגעגעי ותרצי לחזור — — — והנה עכשיו הגיע הזמן הזה — — — תדעי שלא צריך להפליט מלים לפני שהרגשת אותם. שלום ולהתראות בחופש הבא במצב־רוח טוב ושמח.

שלום, ז ר ב ב ל

17.5.43

שלום נ.!

מכתבי זה יהיה קצר... אמנם לפני זמן מה קרה משהו בארץ, בטח שמעתם על כך. בשבוע הבא, תהיינה שתי חתונות: מרים והייני, דלילה ואסף. אנחנו מתכוננים לעשות „פנטסיה" שלמה. אמנם מ. עוזבת את המשק והולכת העירה אבל אנחנו מקווים שלא תוכל להחזיק מעמד שם ותחזור למשקנו או למשק אחר. מה נשמע אצלכם, השנה לא היה כאן אף חמסין אחד ונקווה שלא יהיה. מה אתך, איך מצב־הרוח? שמעתי כי השלמת עם העסק. בבית מצב העבודה כעת קשה, אין עובדים, גמרו לקצור את החציר ואין אנשים למכבש, התחילו לקצור את השעורה והוציאו לשם כך אנשים ממוסדות המלאכה. אמנם באו לעזרה תלמידים, אבל אינם שווים כלום. היינו רוצים לחזור כעת למשק, אבל אין נותנים. דרישות שלום.

שלום, ז ר ב ב ל

מצרים, 17.5.45

י. שלום רב!

בימים אלה ניגנה התזמורת כל היום (מ. וח. נמצאים יחד בתזמורת). — — — הערים סביב סגורות ולא ניתן לחיילים להיכנס ואף אחד לא יצא מחוץ לאיזור המחנה. מ. וח. הגיעו יומיים לאחר שנסעת והביאו לי דרישות שלום מהבית. סיפרו כי: את החציר כובשים והתחילה קצירת התבואה. קיבלנו מכתב מהבית ובו מסופר על האחד במאי, שעבר די בהצלחה והתזמורת ניגנה בניצוחו של אסף. כתבתי מכתב לחברה בבית: לחיים חרודי, י. ומ — — — ; תעשה גם אתה כך ותכתוב לכמה מהחבריא בבית, כי אתה הוא היודע, מה טוב לקבל מכתבים ובעיקר כעת, לאחר שלא ידוע מתי נחזור. ביקרתי בפורט תאופיק — העיר עצמה מלוכלכת ומטונפת, כדוגמת כל עיר ערבית; ביקרתי באיסמעאליה, הגנים שבה יפים וגם האגם — — — התכוננתי לפגוש בה את נ. ואת א. ג., אך האחרון עבר לאלפסנדריה ונ. עברה ארצה יום לפני בואי, כך שאת שניהם לא ראיתי ומי יודע אם אראה אותם עד שאחזור בכלל הביתה. פגשתי שם את חברתה של נ. ומסרה לי כי נ. השאירה מכתב בשבילי — — —. התכוננו לנסוע מחר לקהיר לחג השבועות, אבל ברגע האחרון לא נתנו לנו את הפסים ובלעדיהם לא כדאי לנסוע.

י.! מחר חג הביכורים ואגיד לך את האמת שאני מתגעגע להיות בחג בבית, כי את החג הזה אהבתי תמיד. כשאני חושב שהנה מחר אחרי הצהרים תתחיל החגיגה של הבאת הביכורים, עולים בי זכרונות מהיום הזה ויש לי געגועים הביתה. אבל דבר אחד אכתוב לך שאינני מתחרט על התגייסותי ומקוה לא להתחרט והנני מרוצה מאוד. גם רוב החברה שאני נמצא אתם, הם בחורים טובים והתחלנו להתקשר זה אל זה, כך שאפשר לבלות את הזמן הפנוי וזה העיקר, כי אחרת יכולה לתקוף אותך מרה־שחורה באין לך חברים וחברה.

י.! כתוב לי על הפל, איך שם החיים, האם יש לכם כל הדרוש לכם, מה חסר וכו'. אם תפגוש איזה חבר מתל־יוסף מסור לו דרישת־שלום חמה ושנתראה בקרוב בבית. מסור גם דרישת־שלום לכל החברה המופרים במחלקה שלך. שלום לך ולהתראות, ולפני זה לקבל מכתבים ממך,

חברך ז ר ב ב ל

מצרים, 2.6.45

שלום לך י.!

מאז מכתבי הקודם, כמעט שלא התרחש כאן כלום. המחנה הולך ומתרוקן ואנשים חדשים אינם באים. כרגיל מפריחים כאן שמועות בנוגע לעתידנו. מתי אעזוב את הארץ הזאת ונפליג לעבר הים — לא ידוע. אבל יקרה באשר יקרה, ניפגש אי שם ואשתדל לעבור אליכם בכל האמצעים האפשריים ואם אפילו הדבר לא יעלה — הריני בטוח כי נתראה. אני רואה, כי היתה לכם דרך טובה וכי הספקתם לראות משהו באיטליה, נקווה שגם אני אצליח לראות כל זה.

אני מקבל מכתבים מהבית לעתים קרובות מאוד וכותבים לי את כל החדשות המתרחשות במשק: את החציר גמרו לקצור ולערם ורק כבישתו מתנהלת לאטה, כרגיל, בגלל חוסר ידים עובדות. לפני שבועות מספר ירד גשם חזק שהפריע לזמן־מה לכבישת החציר ולקצירת התבואה. — — — את חג השבועות חגגו השנה כמו לפני שנה: היתה תהלוכת המכונות החקלאיות סביב המשק, לאחר זה עלו מביאי הביכורים ונכנסו דרך ארבעה שערים על המדשאה וכמו לפני שנה קיבלו את הביכורים, הנערות הניצבות ליד הבמות הקטנות. החג הצליח מאוד (ואני ישבתי אותו יום והסתכלתי בתמונות שישנן אצלי מהחג של אשתקד ואגיד לך את האמת שהתגעגעתי

באותו רגע — הביתה). שמעת בודאי, כי בארץ פשט הארבה, אמנם הוא לעת עתה בעמק הירדן, אבל חוששים מאוד שיעבור אלינו ואחזו באמצעים חמורים נגד התפשטותו. אלה שביקרו בעמק הירדן, סיפרו, כי היה זה דבר מבהיל, הם מופיעים כעננים, טסים באויר ולפתע הם יורדים על שדה ובין רגע נשאר המקום נקי מגידוליו. אני מקווה שאלינו לא יגיע — — —

מחברך ז ר ב ב ל

מצרים, 6.6.45

— — — קיבלתי השבוע מכתבים מחיים חרודי, י. ואחרים, — — — מספרים חדשות מהנעשה במשק — — — וחיים כותב לי על ערב ששי אחד שהרבה חברה התאספו ונתנו ביקורת על האופירה „פרמן" שהוצגה בבית — — — והוחלט — — — „...שאילו היו מחליפים את התזמורת ו־90 אחוזים של השחקנים, אולי היתה האופירה מוצלחת" — (מדברי חרודי עצמו. לפי זה אני רואה שהם לא נהנו ביותר מהאופירה).

י.! התאספויות ושיחות כאלו של החברה שלנו תמיד אהבתי ובעיקר כשהיה בא הביתה מ. ומתחיל בסיפורי המעשיות שלו. וכשהם כותבים לי על כל זה, תוקפים אותי געגועים לערבים ההם, שעה שהיינו באים ביום ששי הביתה, ובבית היינו מוצאים הרבה חברה והיינו מבלים את השבת בטיולים, בשיחות וכו' — — —. כשתפגוש את אחד התל־יוספים מסור לו דרישות שלום ממני — — — חברך ז ר ב ב ל

מצרים, 15.6.45

שלום לכם אמא, יהודית — — — קרן — — —!

המכתב שאני כותב לכם, הוא רק בזכות אמא שבאה לבקרכם. כי לא התכוננתי לכתוב אליכם, כל עוד שלא אקבל מכם מכתב. כתבו לי לפחות כמה מלים. אני בריא ושלם ומרגיש כאן טוב מאוד... בהתחלת החודש הבא, אני אבוא לחופש ארצה. וזה יהיה החופש לפני היציאה לאי שם מעבר לים, ובינתיים כאן בין החברה שלנו סופרים כבר כל יום עובר ומחכים בקוצר רוח לחופש הביתה.

אמא! תבלי טוב, ותשבעי נחת מהנכדים. לי אַל תדאגי, כי הכל אתי בסדר ומרגיש טוב. ומקווה להתראות בחודש הבא בבית. בתקוה לתשובה מכם. שלום ולהתראות ז ר ב ב ל

מצרים, 21.6.45

י.! מכתביך שהנך שולח אלי, מעוררים בי רגשות קנאה. אנחנו אשר יושבים במדבר שממה זה, צריכים לקרוא מכתבים אשר בהם אתה מתאר לנו מראות־נוף אחרים לגמרי מאשר כאן: יערות, אגמים, שלג וכו', אע"פ שבעוד זמן קצר גם אנחנו נהיה שם. אבל בינתיים יושבים בטינופת הזאת, ומראות שאתה מתאר אותם מעוררים בי פשוט רגשות קנאה אליכם.

מתקרב הזמן שנעזוב כאן ונעבור לאירופה. אני באופן פרטי „מבסוט" מאוד, שאנחנו בורחים מהמדבר הזה ועוברים למקום, שבעצם מחכים לו בקוצר רוח מאז התגייסותנו. המחלקה שלנו הולכת וגומרת כבר את האי־מונים, נשארו לנו רק עוד שבעה ימים. אחרי זה נוסעים לחופש הביתה אשר לו אני כבר מחכה בקוצר רוח. כל יום אני מחכה שיעבור כבר מהר. החופש יהיה קצר מאוד באופן יחסי רק 10—9 ימים, כי זה יהיה החופש האחרון לפני יציאתנו ל„אי שם" הרחוק. את הסלקציה עברתי בהצלחה, והקפיטן קבע אותי בתור עובד בברנקר בחיל רגלים ואני באופן פרטי די מבסוט מזה. המלחמה נגמרה כבר ובתור חייל בחיל הרגלים אני כבר לא נחוץ ואם יש לי כעת הזדמנות ללמוד איזו שהיא מכונה ועל ידי זה ללמוד גם מכונאות, אני רוצה לנצל את הדבר. והריני מקווה ובטוח שאתה לא תתנגד לדבר הזה, כמו שגם אני עצמי לא התנגדתי, כשהקפיטן הציע לי זאת — — —. אתה בטח מתאר לעצמך את המראה של המחנה כעת: אחד לא יודע מהשני, רצים הנה וחזור, בחדר־האוכל מחכים המון זמן עד שמקבלים אוכל — — —. קיבלתי מכתב מהבית — — — ואני אומר לך שוב הפעם התחל בזה גם אתה ואם קשה לך ההתחלה, אכתוב לחברה את כתבתך והם יהיו המתחילים (פרטים על הקציר ועל הבציר) — — — איך קיבלתם את הידיעה על מות אליהו גולומב. כאן השרתה הידיעה מצב רוח קשה, בעיקר לבחורים שהכירו אותו. ביום השבעה סודרה לזכרו אזכרה ב„נפי", בנוכחות הרבה אנשים. דווקא כעת, בזמן הזה מסתלקים מאתנו אחד, אחד, מהאנשים אשר נהיה זקוקים להם. אבל מה לעשות כשהגורל מתאכזר לנו בצורה נבזית כזו — — —. י.! כתוב כמו עד עכשיו, תאר את הטיולים שלכם — — —. אם אתה צריך מהבית דבר־מה מיוחד, כתוב לי ואני אשתדל להעביר אליך, וכתוב לי אם אתה רוצה, כמו שהצעתי לך שאשלח את כתבתך לחברה שהם יהיו המתחילים בכתיבה. אסיים בתקוה מהירה להתראות

חברך זרבבל

מצרים, 3.7.45

י.! הפחד שלך שמכתבך יגיע בזמן שלא אהיה כאן, היה לשוא. החופש שלי יחול רק ביום השני או הרביעי. את הפס־אוט אנחנו עושים ביום הששי ומחכים לו בכליון־עינים, כי מספיק במדבר המאוס הזה.

אתמול סיימנו את המטווחים ברובה ובברן. כידוע לך הייתי פוגע למטרה, בבית, לא רע ואתמול במטווח הסיום, שתוצאותיו נרשמות בפנקסי החיילים, הגעתי בקליעות להישג גדול והשגתי את המקום הראשון בדפו כעת, המקום הראשון מאז קיום הדפו הזה. מ־110 נקודות הגעתי ל־106 ואם מענין אותך, אציין לך גם את מספר הנקודות של הפגיעות — — — (תיאור של הפגיעות) — — — תיכף הביאו את שמי לפני המיג'ור והוא הודה לי בעד הפגיעות הטובות והודיע לי, כי זכיתי להיות ראשון בקליעות מאז קיום הדפו. בעוד כמה ימים צריכות להיערך תחרויות קליעה בין כל הצבאות החונים לאורך התעלה ואני משתתף בהן — — — יכול להיות שישלחו אותי לקורס מיוחד לצלפים, ככה, בכל אופן רומז לי הסרג'נט שלי, וזה דווקא לא איכפת לי.

י.! טוב שהתחלת בקשר מכתבים עם ג., גם לך יוסיף הדבר הזה הרבה וגם לג. יתן משהו, כי אני יודע מעצמי בזמן שישבתי בבית והייתי מקבל מכתב ממך, באיזו שמחה הייתי פותח אותו וקורא בו כמה פעמים. וג. היושב ברמת־יוחנן, באמת מתענין ודואג לשלומנו בלב שלם ורוצה שנחזור הביתה בריאים ושלמים, כדי שנוכל להוסיף למשק ממה שלמדנו בדרכנו הארוכה — — — מחברך ז ר ב ב ל

מצרים, 7.7.45

י.! — — — באמת! אין לי מה לכתוב כעת, כי הלא מחרתיים אנו יוצאים ארצה ואתה הלא יודע את זה כבר: מתרגשים קצת ורצים לקנות מתנות כאן ושם — — —. על הענין של הקראת מכתביך לחברה, נהנים מהם, לא מפני כושרם הספרותי (ודרך אגב לא נתווכח על זה, כי במכתביך מתוארים מראות הנוף יפה מאוד, לא יותר גרוע ממעשי סופר), אלא, כי כל אחד ואחד היה כבר רוצה בעצמו להיות במקומות ההם. ואם עדיין יושבים כאן, הרי לפחות ליהנות מהמראות האלה שאת תיאוריהם המוצלחים אתה מתאר. כי מחר מחרתים, גם אנחנו נתפעל מכל המראות הללו.

אסיים בתקוה להתראות בקרוב, מחברך ז ר ב ב ל

מצרים, 24.7.45

— — — חזרתי מהחופש אשר היה קצר מאוד רק שבעה ימים, שחלפו במהירות, מבלי שהרגשתי בהם. חלפו, ואני שוב יושב כאן בטינופת הזאת — — —. נסעתי הביתה במקצת פחד, כי לא ידעתי, איך יגיבו החברים במשק על המעשה שלי, איך יקבלו אותי ומה יגידו לי — — —, כשבאתי הביתה ונפגשתי עם ראשוני החברים, פג הפחד שלי במקצת, כי ראיתי שכולם מקבלים אותי יפה, אומרים לי „שלום" ושואלים אותי שאלות ובכלל אינם מזכירים לי את הדבר הזה שהלכתי בלי רשות. ובמשך הערב, כשנפגשתי עם יתר החברים ושוב אותה קבלת הפנים מבלי להגיד לי כלום ולהזכיר לי מַשהוּ, אז הפחד שלי חלף לגמרי והרגשתי את עצמי כמו בבית. גם החברה שלנו קיבלו אותי בשמחה. במשק נגמר כבר הקציר, (היבול — בינוני), גם החציר נגמר והולך ואת הקש לא התחילו לכבוש עדיין — — —. הבציר מתקדם יפה, כי השנה יש פרי, גם אגסים ותפוחים ישנם במשק והספקתי בבית לאכול כבר — — —. אשר הספקתי להיודע בבית ומפי חברה ה„מסתובבים" כמו שאנחנו „הסתובבנו" פעם — — —: המצב בארץ בזמן האחרון מתוח, יש שמועות שהאדונים שלנו מזיינים את הערבים בכלי נשק חדישים ביותר ובאותו זמן פורקים את הנשק מהנוטרים היהודים. יש הסתה גדולה — — —, הפגנות גדולות אשר תמונת המופתי נישאת בהן, ברמה. ברור שהם לא יושבים ומחכים שימסרו את ארץ־ישראל ליהודים, הם מתרוצצים בכל ארצות התבל ומשפיעים על הממשלות השונות לא לתת ליהודים את ארץ־ישראל. החברה שלנו אינם יושבים בחיבוק ידים ומובן מתכוננים למה שעלול לפרוץ — — —. הנך כותב שאתם זזים לגרמניה גופא. ואגיד לך את האמת שמצד אחד זה טוב, שסוף־סוף יווכחו הגרמנים שקיים צבא יהודי, אשר יודע לנקום את דם היהודים ולהראות להם שכוחנו עדיין במתנינו, אבל מצד שני, כמו שאתה כותב, הפליטים היהודים יסבלו שוב — — —.

מצרים, 1.9.45

— — — כשחזרנו מהחופש, היינו בטוחים כי מחר, מחרתיים אנו מפליגים — — —, ואז באה הידיעה שהבריגדה עזבה את איטליה ונעה בכיוון לגרמניה ועד שיגיעו ויסתדרו, אנו נשב ונחכה — — —. בינתיים הספקנו לעבור בחזרה ולהתחיל באימונים מתקדמים: תת־מקלע, מרגמה,

פיאט וכו' — — —. ובינתיים חיים כל הזמן על שמועות. י.! הספקתי לבקר בקהיר ובאלפסנדריה, לאלפסנדריה הגעתי בתורת מקבל פרס בהת־חרות הקליעה שהיתה כאן, אשר זכיתי בו להיות במקום שני מ־182 איש, קלעים מצוינים בעלי ותק. קיבלתי נסיעה חפשית לאלפסנדריה יחד עם אוכל, לינה ודברים קטנים אחרים — — —. אני מתאר לעצמי שאתה מקבל יומנים ולא אכתוב לך על הנעשה במשק ובחברה. על שריפת שני המחסנים שמעת בודאי. עלי השרתה הידיעה הזאת מצב רוח רע. ואני מתאר לעצמי את מצב הרוח של החברים בבית אשר אין להם בגדים ללבוש — — —. כשנפגש, ואני מקווה בימים הקרובים, אז נוכל לשוחח על הכל. בינתיים שלום ולהתראות. חג שמח.

חברך זרבבל

מצרים, 25.9.45

שלום רב לכולכם!

— — — חזרנו לכאן בתקוה שהנה מחר אנו נוסעים, ואני כבר מתבייש לכתוב לכם, כי שוב דחו לנו את הנסיעה. בינתיים אנו ממשיכים באימונים הרגילים. — — ככה הכל בסדר אתי, אני בריא ושלם ורק מצב רוח יש קצת אחרי שחוזרים מהארץ — — — שלום, שלום ולהתראות בארץ בקרוב.

זרבבל

מצרים, 25.9.45

— — — היום חזרתי מהחופש של שבעה ימים בבית. החופש הזה היה לי כאפתעה. בבית לא נפגשתי עם אף אחד כמעט, כי פשוט לא היה איש (משלנו) — — —. אבל בכל זאת בליתי לא רע — — —. המצב בחברה כעת לא מזהיר. פרצה מהלת הלימוד: לבית־הספר לאחיות ולסמינר הקיבוצים — — —. חיים הרודי לא חזר עדיין — — —.

י.! שלחתי לך 200 סיגריות וסבון לפני שבועיים — — —. שלום לך מכל החברה בבית, אשר מקווים שבקרוב נחזור כולנו בריאים הביתה —.

שלום ולהתראות

זרבבל

מצרים, 1.10.45

שלום רב לך י.!

אני כבר מתבייש לכתוב לך ממצרים, כי אנחנו עדיין יושבים כאן ובטח נשב הרבה זמן כאן — — —. כולנו עד אחד מסכימים לעבור לרחובות ולהיות בארץ, בעיקר בימים אלה, שהמצב בארץ מתוח, ומי יודע מה יתרחש בימים הקרובים ביותר. מצב הרוח במחנה אינו מזהיר — — —. בימים האחרונים הורע האוכל וכל החברה יוצאים רעבים. לפני שבוע ימים פרצה שביתה ולא קיבלו את האוכל במשך יום שלם — — —.

כשהייתי בבית, ראיתי את אמך. והיא ביקשה ממני למסור לך דרישת שלום חמה. השתדל לכתוב אליה באידיש שתוכל בעצמה לקרוא את דבריך — — —. המצב בחברה שלנו גם כן לא מזהיר — — —. לא רוצים לעבוד יחד, לא רוצים לשבת במסיבה הקטנה ביותר יחד, רוצים להסתלק מהמשק, כדי שלא להיפגש אחד עם השני — — —. אני מקוה, י. רק כשנחזור בקרוב, אז נוכל לשפר את המצב במשק ובין החברה.

י.! בחבילה שלחתי לך גם כמה חתיכות סבון ובאם אתה זקוק לדבר מה אחר, כתוב לי ואשלח לך, כי אני מתכונן לשלוח לך שוב חבילה — — —. ואם נחוצים לך דברים לפליטים, כגון: בגדים, (אשר נמצאים ברשותי), גופיות, תחתונים, מכנסי טרנינג די חדשים ועוד דברים קטנים, כתוב!

אנחנו מקווים שנגיע עוד לאירופה ונספיק לראות מה שאתם ראיתם. אבל מצד שני אנחנו רוצים לעבור כעת לארץ, כי בארץ, קיימת תכונה לקראת ה־9 באוקטובר, בו תבוא הכרזה מצד הממשלה האנגלית, על מדיניותה לגבי ארץ־ישראל.

בתקוה להתראות בקרוב, חברך ז ר ב ב ל

מצרים, 14.10.45

— — — אינני יודע מה קרה למכתבי ששלחתי אליך וכן עם החבילות — — —. אנחנו עדיין יושבים כאן ומן הנסיעה לאירופה התיאשנו מזמן — — —. בטח מגיעות אליכם ידיעות בזמן האחרון מהנעשה בארץ כעת וכל אותה התרוצצות של מנהיגינו בבירות של ארצות התבל למען שדל את מצפון העולם, שיכירו בנוּ סוף־סוף, בארץ־ישראל, כבית לאומי. באותו זמן מחמיר המצב בארץ, הולך ורע. מתחילות התנגשויות בין הישוב ובין השלטונות, בעיקר בנוגע לעולים בלתי ליגליים. בטח שמעת את מקרה

כפר־גלעדי ועתלית, על שחרור הפליטים ממחנה המעפילים מידי המשטרה וחיל־הספר. אמנם היו קרבנות אחדים ופצועים משני הצדדים, אבל בלי זה לא יכולים היו להוציא את הפליטים מעתלית. מצב הרוח בארץ הוא, שבקרוב יהיה מוכרח לפרוץ מַשהוּ, ואם יפרוץ, זה יהיה לחיים ולמות, מבלי להתחשב בכלום. ואנחנו יושבים במצרים ומחכים לאשר יקרה. ואגיד לך את האמת, שהייתי כעת מבכר להיות בארץ, מאשר להתרוצץ כאן במדבר הזה או אפילו לנסוע כעת לאירופה. כי אם יקרה מַשהוּ ואני לא אֶמצא בארץ, יישאר לי אחר כך מוסר כליות להרבה מאוד זמן. אבל מצד שני, אני מקווה שלא יעזבו 600 בחורים צעירים לשבת (ולהתרחק) מהנעשה בארץ. כי באם יפרוץ מַשהוּ, הרי גם אנו ניתן את חלקנו בצורה המתאימה ביותר. אמנם לקחו מאתנו את ה„צעצועים" — — —, אבל נמצא כבר מה לאחוז בידים. ככה אני מקוה וככה אני חושב, כי ודאי חושבים בשבילנו בארץ. ככה, מהבית אין הרבה חדשות. חיים חרודי חזר הביתה, אחרי היותו למעלה מחדשיים בדמשק. לפני יומיים קיבלתי ממנו מכתב, אשר בו הוא כותב לי על החוויה שלו בבית־הסוהר. הוא לא הופתע מהמאסר, כי לזה היה מוכן כל זמן פעולתו, ולכן היה לו יותר קל לעבור כל זאת — — —. כבר החלו ההכנות לי״ב בכסלו • : מכינים הצגה, מקהלה, התעמלות וכו׳. וזה יהיה כנראה, החג הראשון של י״ב בכסלו, שלא אהיה בבית ואת החסרון ארגיש כנראה טוב מאוד בערב החג. בבית מתחילים בהכנות לזריעה ובימים אלה כנראה יצאו לזרוע — — —.

מצרים, 15.10.45

שלום רב לכולכם!

קיבלתי היום את מכתבכם המשותף ושמח מאוד שסוף־סוף נזכרתם בי, ואני בטוח הודות י. שהגיע אליכם לבלות את ימי חופשתו. אצלי אין חדשות. אני עדיין „קבור" באותו מקום שאליו הגעתי לפני חצי שנה, ואף על פי שלפני שבוע היינו כבר עם רגל אחת החוצה, בוטל הדבר ושוב פירקנו את החבילות שלנו וחיים את החיים היומיומיים המתבטאים בספורט ובשחייה ואם לא השמנתי עד כה, זה רק בגלל המתיחות שחיינו בה מאז בואנו לכאן. בימים האחרונים החלה דאגה חדשה לנקר במוחנו וזה —

• יום העליה של משק תל־יוסף.

ענין ארץ־ישראל. לא ארבה לכתוב לכם על זאת, אבל אותנו, במחנה הצבא, הדבר הזה מדכא מאוד מאוד. כי אנחנו כמעט חסרי יכולת של הגשת עזרה באם יפרוץ מַשהו. אמנם אני מקווה שהמוסדות שלנו ידעו מה לעשות בנו, אבל אנו רחוקים מהארץ ועזרתנו כמעט לא תוכל להתגשם, בעיקר מפני שאנו יושבים בין הרבה גויים. אבל למרות הכל אנחנו מקווים שבאם יפרוץ מַשהו, אנחנו לא נעמוד מהצד ובכל כוחנו נעשה מה שיידרש מאתנו. ככה אני מקבל ידיעות מהארץ מכל מיני מקורות ובעיקר מהעתונות ולאו דווקא מהעתונים שאתם שולחים לי, כי את העתונות שלכם כבר לא קיבלתי למעלה מחדשיים. תכתבו מכתב, שלום, שלום

ז ר ו ב ב ל

מצרים, 25.10.45

שלום רב לכולכם!

מאז כתבי אליכם, התרחשו אצלנו כמה דברים, שאחד מהם הוא — עברנו ממחננו הישן שהיה במדבר, למחנה חדש, מחנה־מעבר הנמצא בעיר סואץ. המחנה הזה הרבה יותר מסודר ויותר יפה מאשר המחנה הקודם. גם הנוף מסביב הוא הרבה יותר חי מאשר שם. מלבד זאת נמצאים ליד העיר עצמה ויוצאים לפעמים לסייר בה קצת. נמצאים כאן גם הרבה חיילים ומלחים יהודים ובאים אתם במגע. התחלנו להאמין כבר שסוף־סוף נפליג לגרמניה ונצטרף לבריגדה היהודית הנמצאת שם. עתונים חדשים מהזמן האחרון לא הגיעו אלי, אני מקווה שלא שלחתם לי אותם, כי הם הולכים כנראה לאיבוד. קראתי את מכתבה של אמא ששלחתם לי במכתבכם ושמחתי מאוד מאוד עליו. היא שלחה לי מכתב ואני מחכה לבואו. אתם תמשיכו לכתוב לה מכתבים, כי היא פשוט רוקדת משמחה בקבלה מכתב מכם, ואני מקווה ובטוח שגם ממני. אף על פי שקשה לי מאוד מאוד לכתוב לה באידיש. אכתוב לה עברית וי. יתרגם לאמא. אני מקווה שהילדים הבריאו בינתיים, הכל אצלכם בסדר ושיש עבודה.

ד. ש. לכל המכירים, שלום ולהתראות

ז ר ו ב ב ל

מצרים, 28.10.45

מכתבך הגיע אלי כבר למחנה החדש בסואץ — — —. המצב בארץ מתוח, בינתיים מחכים להודעת הממשלה. כל הישוב נמצא במצב הכן — —. אגב אורחא, את ענין עתלית ביצעו החברה של א' וכולם בלי יוצא מן הכלל השתתפו בה. כפי ששמעתם הצליחה הפעולה במאה אחוז וכל הישוב שלח ברכות להם, — — —. מהבית לא קיבלתי כבר זמן רב, שום מכתבים ואינני יודע מהנעשה — — —.

ז ר ב ב ל

מצרים, 3.11.45

שלום רב לכולכם!

ביום הרביעי ב־7 בנובמבר אנו עולים על האניה ומפליגים לאירופה והנסיעה בים יכולה להימשך יותר משבועיים ולכן בזמן הנסיעה יהיה לי מה לעשות, וליהנות מהחומר ששלחת לי, י'.

בעצם, להפלגה הזאת הננו כבר מוכנים מלפני 4 חדשים והדבר לא בא לנו כמפתיע, אבל בזמן האחרון אין חשק ורצון לאף אחד מאתנו לעזוב את סביבת ארץ־ישראל ולהיות רחוקים ממנה. אבל תקוה אחת בקרבנו, כי בארצות ההן נוכל לעזור להרבה יהודים, בכל הדרכים כדי להעלותם לארץ־ישראל. אבל אחרי הכל, קשה מאוד מאוד לעזוב כעת ולנסוע לאירופה (אני מתאר לי שתבינו אותי). בעיקר לי אשר שירתי ביחידה שהייתי בה לפני התגייסותי לצבא כ־4 שנים וכל התכונה היתה לקראת הימים האלה, אשר באו כעת לארץ — קשה להשלים עם זה שאני לא אתן את חלקי מכל מה שקיבלתי שם. אבל את הנעשה אין להשיב. ורק תקוה אחת מפעמת בי שבכל זאת המשבר הקשה יעבור ולא יישאר לי מוסר כליות, כל ימי היותי בצבא. י' כותב שאמא מרגישה טוב מאוד ושמחה לקבלת המכתבים שלי, אשר אני כותב באידיש, אף על פי שבעצמי כמעט איני מבין ממה שאני כותב, כי קשה לי מאוד להתבטא באידיש, אבל כפי שהוא כותב לי, היא יכולה לקרוא את כל הכתוב שם. אסיים הפעם בתקוה להתראות בקרוב בארץ. שלום, שלום ז ר ב ב ל

מצרים, 5.11.45

מכתבי יהיה קצר הפעם, מאוד, מאוד — — —. מחרתיים אנו מפליגים ממצרים לאירופה ושלום, שלום ולהתראות מחברך ז ר ב ב ל

מצרים, 5.11.45

שלום רב לכם חיים ויוסקה!

לאחר 7 חדשים להיותי בצבא, הנני עוזב מחר בלילה את מצרים ומפליג לאירופה. אם תאמינו לי או לא, הריני עולה על האניה בלב מדוכא. כי לעזוב כעת את הארץ הרי זה כאילו בריחה מהמערכה. אמנם היינו גם כך נתוקים, אבל לכל הפחות הפרידה בינינו יבשה אשר ברגע הדרוש — היינו יכולים להגיע לארץ (זו היתה תכנית...) וכעת מאירופה לא יעלה על דעתנו מעשה כזה, וכדי לעבור את הים דרושות אניות, שלא נמצאות ברשותנו. לכן בכתבי את המכתב הזה אליכם, מצב הרוח אינו מרומם ביותר, אף על פי שבעוד שעה תתקיים כאן הצגה של הלהקה הצבאית בהנהלת גולדנברג — — — אמש ערכתי עם ז' נשף פרידה — — — סיפרנו זה לזה זכרונות מתל־יוסף ומנגבה — — — כמעט כל הזמן היינו מטיילים יחד בעיר ומבקרים את המקומות המעניינים שיש לבקר. ואל תחשבו שביקרנו — — —, תאמינו לי שעדיין לא הגעתי לזה ומקווה גם לא אגיע למצב שאתחיל לבקר במקומות האלה. אני נפרד מכם בתקוה להתראות בקרוב בבית, בעבודה ובחברה ובתקוה עוד יותר גדולה שהמצב השורר בארץ כעת יחלוף, והכרזת הממשלה תבטיח לנו בית לאומי בארץ־ישראל. אף על פי שעל הבטחות שלהם אין לנו הרבה מה לסמוך, אבל נקווה שהפעם יקום הדבר. ד"ש לכל החברה ולכל חברי המשק ומאחל לכם חג י"ב בכסלו שמח. אחוג את החג הזה ביחד עם יהושע ושאר חברי תל־יוסף אי שם באירופה ובשנה הבאה כולנו יחד בתל־יוסף. שלום, שלום ולהתראות

ז ר ב ב ל

אירופה, טולון, 15.11.45

שלום רב לכולכם!

כפי שהנכם רואים על הכתובת למעלה, הגעתי לארץ חדשה וליבשת חדשה. היום בבוקר הגעתי באניה לצרפת ומכאן בימים אלה אנחנו ממשיכים את דרכנו לארכה של צרפת, לבלגיה ולהולנד למקום חניית הבריגדה. הדרך

עברה עלי בשלום, עברנו מקומות יפים. העיר טולון עצמה כמעט הרוסה לגמרי. — — — מרגישים כאן כבר את הקור, אף על פי ששלג אין עדיין. דרשו בשלום הילדים ובשלום המכירים, מכתבי הוא קצר, כי פשוט הנני עסוק כעת. בינתיים שלום ולהתראות

מאחיכם ז ר ב ב ל.

אנטוורפן, 22.11.45

שלום רב לכולכם!

מכתבי זה נשלח לכם ממקומי הקבוע, בבריגדה, הגדוד השלישי, החונה כעת בבלגיה 3 ק"מ מאנטוורפן, עיר הנמל המפורסמת שנלחמו עליה הגרמנים והאנגלים. הדרך מטולון עד פריז היתה יפה ומענינת. עברנו ערים גדולות, נהרות ויערות, המון מנהרות. רוב השטחים של צרפת הדרומית מלאים כרמים, כנראה שרוב התושבים שם מתקיימים רק עליהם ועל היין שמוציאים מהם. במידה שמתקרבים צפונה, הולכים הכרמים ונעלמים ואת מקומם תופשים גני ירק ענקיים המשתרעים כמעט עד הגבול הבלגי. בדרך עוברים חוות חקלאיות רבות, שלכל אחת מהן צורה מיוחדת של בנייה. בפריז לא ביקרנו, כי המשכנו מיד את דרכנו, נשלחתי לגדוד השלישי, החונה באנטוורפן בו נמצא י. ל. חברי מתל־יוסף. עדיין לא ראיתיו, אבל מקווה אני מחר מחרתיים להיפגש אתו. המקום בו אנו נמצאים, הוא בוילה יפה וגדולה. בנין גדול בעל 3 קומות המוקף גן ענקי ובו מיני עצים רבים שונים. החברה כאן יושבים ומתפעלים מהמקום היפה הזה. הסתיו כאן מורגש כבר בכל תקפו. ערפל מכסה את השמש כמעט כל היום, העלים נושרים מהעצים והקור מורגש כבר, ומוכרחים לצאת כבר עם כסיות. כאן בסביבת אנטוורפן לא ניכר שסבלו הרבה מהמלחמה. בחנויות אפשר למצוא הכל והתושבים מלובשים וגרים במקומות יפים, לעומת צרפת ששם ההמון רעב וכשעברנו, רדפו אחרינו כדי לקבל סיגריה, ביסקויט או מאכל אחר. יהודים נמצאים כאן כשבעת אלפים, מוגשת להם עזרה עצומה מהבריגדה, גם ליתר היהודים כאן בבלגיה ובהולנד מוגשת עזרה ניכרת. כנראה נישאר כאן זמן די הגון. אני מסיים בתקוה לקבל תשובה מכם בקרוב מאוד. ד"ש לילדים. שלום, שלום ז ר ב ב ל

2.12.45

שלום רב לכם!

י.! מכתבך היה הראשון שקיבלתי כאן באירופה ולכן שמחתי היתה גדולה מאוד. זה למעלה משבוע שאני נמצא כאן באנטוורפן וכבר הספקתי לבקר בה הרבה מאוד. העיר גדולה מאוד וגם הנמל שלה ענקי, יש בעיר הרבה בתי שעשועים: בתי קולנוע, בית אופירה ענקי, ישנם גם הרבה בתי משחק כדי לסחוט את כספם של החיילים. וחיילים ישנם כאן הרבה מאוד, מכל אומות העולם. דבר יפה שראיתי כאן, הוא גן החיות הגדול מאוד. ומגרש יפה וגדול המשמש להתחרויות כלבים. וכאן אתה יכול למצוא את כל גבירי אנטוורפן יושבים על הכלבים המתחרים. והדברים מגיעים גם לידי מכות — — —. ישבנו כאן כמה חברה והתגלגלנו על הארץ מרוב צחוק למראה ההתלהבות הגדולה במירוץ. האנשים צורחים וצועקים וממרי־צים את הכלב. קשה לתאר את הדברים הללו, את זה יש לראות. נפגשתי עם י. ל. ואנחנו מבלים כאן כמעט כל ערב יחד עם עוד הרבה חיילים שהייתי אתם בארץ.

ישנם כאן הרבה מאוד יהודים באנטוורפן וכמעט כולם מסודרים ומתפרנסים. החיילים מהבריגדה סידרו את כל זאת. אבל ישנם כאן גם יהודים שהמלחמה עדיין לא פגעה בהם והם בעלי הון גדולים ושלא רוצים גם עכשיו לשמוע על ארץ־ישראל וביחוד לא לעלות, ולעומתם אלה היהודים הפליטים אשר הסתדרו כאן בעזרת הבריגדה — מחכים בקוצר רוח לעלות לארץ אבל... ועל המצב בארץ אנחנו שומעים כאן ועוקבים אחרי כל מעשה ומעשה הקורה בארץ. לא יהיה הבדל בינינו ובין הנמצאים בארץ, המלחמה היא גם לנו. אסיים בתקוה לקבל מכתבים לעתים קרובות. ד. ש. לכולכם ובעיקר לילדים. כתבו מכתבים. שלום

ז ר ב ב ל

15.12.45

שלום רב לכולכם!

היום עבר חודש ימים מאז הגיעי לאנטוורפן והצטרפותי לגדוד השלישי של הבריגדה. בחודש זה הספקתי פחות או יותר להיכנס לענינים שהבריגדה עוסקת בהם והספקתי להכיר מה זאת אירופה ואיך נראית ארץ אשר המלחמה עברה בה. כמה צריכה ארץ־ישראל להיות מאושרת שהמלחמה

לא הגיעה עדיה. הייתם צריכים לראות איזה הרס עשתה המלחמה הזאת בחיים הכלכליים, הרוחניים והמוסריים, את כל זאת קראתם בעתונות ושמעתם הרבה. אבל על אחד הדברים אעמוד במקצת והיא הזנות הגדולה השוררת בארצות: צרפת, בלגיה והולנד ואני בטוח שאותו דבר גם ביתר הארצות אשר סבלו במלחמה. אין כמעט אשה כאן אשר לא תמכור את עצמה בכסף, או בסיגריות או סתם... באהבה חפשית. ומענין שהגברים מביטים על זאת בבת צחוק, ונראים שמחים ונהנים, כשעוברים ברחוב והמון בחורות רובצות שיכורות וערומות לאחר שהחייל האמריקאי, האנגלי ויתר הצבאות הנמצאים כאן זרקו אותה. בארץ, כשתפשו פעם כמה יצאניות בבת־ים ובתל־אביב, עמדה כל הארץ על הראש והעתונות דיברה הרבה זמן על המוסר הירוד שנשתרר. כדאי היה לצאת ולראות את כל זאת ואז מרגישים כמה קרובה ללבך ארץ־ישראל ואז אתה משתוקק אליה פי כמה וכמה. יש הרבה יהודים כאן וביניהם הרבה מאוד עשירים אשר ברשותם נשאר כסף מלפני המלחמה ולא סבלו מגירושים וממחנות ריכוז. אלה עדיין לא למדו כי יהודים הם ולא רוצים לדעת על ארץ־ישראל ועל עם ישראל. אבל יש גם הרבה פליטים מפולניה, ליטה, גרמניה. אלה לא רוצים בשום אופן להישאר באירופה וכל מלחמתם היא עליה לארץ־ישראל. רק הממשלה הבריטית לא שומעת את הצעקות והסבל שהיהודים האלה סובלים. לולא הבריגדה הנמצאת באירופה, מי יודע איך יהודים אלה היו מתקיימים ומחזיקים מעמד, וזה אחד הדברים החשובים שעושה הבריגדה כאן באי־רופה. — — — ככה נמשכים החיים כרגיל: אנחנו מתאמנים במקצת, מטיילים ומבלים את הזמן. מכתבי תשובה על מכתבי לא קיבלתי ואני מקווה שתמלאו את החסר ותכתבו לי, אסיים בתקווה להתראות בקרוב בארץ ובבית

מאחיכם זרבבל

19.12.45

שלום רב לכם, י. נ. ש.!

את האמת יש להגיד, כי שמחתי מאוד מאוד למכתבכם, אף על פי שהיה קצר מאוד, והמשיכו לכתוב לי לעתים קרובות יותר. — — — אין סבלנות לשבת כאן ולקרוא דברים רציניים, את זאת כנראה אדחה לאחרי שאחזור הביתה. — — —

אסיים בתקוה שתכתבו לי את כל החדשות מהנשמע אצלכם, דרשו

בשלום אמא וי. במכתבכם אליהם. ד"ש לק. ובכלל לכל המכירים. שלום ולהתראות בבית
זרבבל

1.2.46

שלום רב לך חיים!

... בתחילת החודש אנחנו עוזבים את בלגיה ועוברים להולנד. תפקידינו שם עדיין לא ברורים. אם נשמש ליווי שיירות של שבויים גרמנים לגרמניה ולכל ארצות אירופה — — — יהיה לא רע — — — נמצא סיפוק בעבודה זאת, מהרבה בחינות שלא מפרסמים אותן במכתבים. אקווה שתבין — — — יש לי להודות לך על האינפורמציה הברורה על המשק, כי יומנים אין ורק דרך המכתבים שלך אני יודע על המתהווה. מסור שלום לכל החבריא שבבית. שלום לך ולהתראות בקרוב בבית

זרבבל

(בלי תאריך)

ליוסקה!

אני נמצא באנטוורפן — — — יש הרבה מאוד לראות כאן באירופה, אבל פשוט אינני יכול לתאר את כל זאת מה שאני רואה כאן — — — אני מתלהב מכל דבר חדש — — — כמעט כולנו וגם אני בתוכם מתהלכים ברגלים קפואות וכשקמים בבוקר קשה לרדת מהמיטה, כי לא מרגישים את הרגלים, הרופא אומר שזה יעבור, ומסביר, כי התגלגלנו מהחום של מצרים ישר לקור של אירופה. יש בינינו תימנים שהופחדו, שבקור הגדול ינשרו אזניהם וחטמיהם והם בכלל פוחדים לצאת החוצה — — — הייתי כותב לך על היהודים כאן, אבל אגיד לך את האמת שביהודים סובלים כאן עדיין לא נפגשתי. גם בבריסל וגם באנטוורפן נפגשתי ביהודים שרובם הגדול, הם בעלי בתי־חרושת ובחלקם סוחרים המרוויחים די יפה, רק שיחשבו במקצת על ארץ־ישראל. אבל הם כנראה אינם רוצים בזאת — — — שלום, שלום ולהתראות בבית

בידידות זרבבל

8.2.46

שלום רב לכם!

אמנם מכתב לא מגיע לכם (כי כתבתי לכם הרבה מכתבים ותשובה לא קיבלתי) אבל הפעם לאחר שובי מפריז, אני מוכרח לכתוב לכם אי אלה מלים — — — שלחתי אליכם: תמונות, מדליון קטן, מאפרות וידיותה — ואקווה שתקבלו את המתנה הצנועה ברצון.

על פריז אין לי מה לכתוב לכם, כי קשה לתאר את יפי העיר וכל הכלול בה. רק זאת אני יודע שהטיול הזה השאיר בי זכרון נעים להרבה זמן בחיי ואולי עד סוף ימי. ביקרתי גם בוורסיל, עיר המלוכה וקשה לתאר את העושר והיופי שישנו בארמון המלוכה ובגן מסביבו. ביקרתי גם באופירה, בהצגת בלט וגם את זאת לא אשכח לעולם. ישבתי באופירה, הסתכלתי כל הזמן בסביבה, כי קשה להיפרד מכל מה שנמצא שם. ביקרתי במוזיאונים, בפוליה ברז'ה, בארמון נפוליאון, בקברו, שער הנצחון, הגשרים על הסינה, כל זה בנוי באמנות נפלאה שקשה לתאר זאת. עוד דבר מענין בפריז, הרכבת התחתית, המחברת את כל חלקי העיר תחת האדמה. הקשר הזה אמנם מסובך מאוד אבל מסתגלים לזאת מהר. אני מקווה שגם אתם תהנו מהתמונות כמו שאני נהניתי בראותי את כל זאת במו עיני. מסרו דרישת שלום לשלומית ומסרו לה את מה ששלחתי לה ונשיקות רבות. היו בריאים וכתבו לי. להתראות בקרוב בבית ובארץ

מאחיכם זרבבל

27.2.46

שלום רב לך חיים!

— — — בימים האחרונים לא הייתי במחנה, הסתובבתי בערי הולנד, לא בטיול כי אם בתפקיד ועל הביקור הזה בערים אני רוצה לכתוב לך.

ב־25 בפברואר 1941 הפגינו פועלי אמסטרדם נגד גירוש היהודים מהולנד ובאותו יום נהרגו מספר פועלים שהשתתפו בהפגנה. לזכר אותו מאורע החליטו פועלי אמשטרדם להפוך אותו יום לתאריך זכרון ליהודים המגורשים ולפועלים שנהרגו. ביום זכרון זה השנה, הוזמנה הבריגדה היהודית להשתתף. נשלחו 30 איש ואני הייתי בין הצירים הללו (תיאור על אמשטרדם) — — העיר בכללה יפה — — — התושבים אדיבים מאוד וחברתיים. בשעה 4 אחה"צ החלה העצרת, ונפתחה בכיכר המרכזית של

אמשטרדם, התאסף קהל פועלים ולא פועלים, קרוב ל־50 אלף איש עם דגלים אדומים, לאומיים ולא חסרו גם הדגלים שלנו, דגל כחול לבן, כי היום בעיקר יום זכרון ליהודים. אנחנו החיילים עמדנו ערוכים בשלשות ליד סוכת הנואמים, כך שהיינו כל הזמן מופנים כלפי המצלמות של צלמים סתם וקולנוע, ואם יזדמן פעם יומן כזה לארץ, תוכל לראות שם „ארטיסט" אחד שהופיע בשמי הקולנוע וזה אני. בתחילת הטכס הופיעה המלכה ההולנדית וראש הממשלה. כיבדו אותם בעמידת דום והיא ענתה לנו ב„שלום". ושוב צולמנו לקולנוע, בזמן שהמלכה עברה על פנינו ובאותו יומן תוכל לראות אותי ליד מלכת הולנד (אגרייסער כבוד). רוב הנואמים היו יהודים, מדבריהם לא הבנתי כלום, כי דיברו הולנדית, אבל כמה מלים תפשנו בשעה שהם הזכירו „פלשתינה", „יודישע בריגדה" ועוד... בשבוע הבא אקבל חופש ואסע לפריז בשניה, לראות מה שלא הספקתי בראשונה — — — בימים האחרונים נופלים כאן שלגים בלי הפסק, אין לך מושג איזה מראה נהדר זה שכל סביבתך לבנה, העצים והבית, וכל היום אנחנו עומדים בחוץ ונלחמים בשלג, מגלגלים גושים ומקימים דחלילים ובחורים בגיל למעלה מ־30 נהפכו לילדים — — איך מצב הגשמים בארץ בימים האחרונים? כשאני יושב כאן נדמה לי שבארץ יורדים גשמים כל הזמן כמו כאן — — — מה עם משפטו של מיכאל? מה קרה בשרונה ומי הם ארבעת הבחורים שנהרגו, כתוב בזהירות אבל כתוב. האם נכונה השמועה שהופצה כאן, בנוגע לפיצוץ האוירונים (שחברה שלנו עשוהו).

12.3.46

שלום רב לכולכם!

כבר הרבה זמן לא כתבתי לכם כל מכתב ואי כתיבתי זאת לכם נבעה מכמה סיבות שלא אזכיר אותן כאן ואני מקווה שבעצמכם תבינו אותה. אני כותב וכותב ומחכה לתשובה ולשמוע כמה מלים מכם. כנראה לא הרגשתם אף פעם רגש של נכר. לוּ הייתם מרגישים פעם את כל הרגשות המשונים האופפים אדם כזה, היושב במרחקים ומחכה לשמוע אי אלה מלים מקרובי משפחתו ובכלל מהארץ, הייתם אולי כותבים פעם איזה מכתב קצר. אבל את האשמה הזאת אני מוכרח להוריד מכם, כי אינני מאחל לכם להרגיש רגשות כאלה כמו שמרגיש אני המרוחק מהבית וקצת מתגעגע, וכל מכתב שאני מקבל מהבית, או מחבר אני מוכרח לעבור עליו כמה וכמה פעמים,

כי פשוט כל פעם שאני קורא במכתבים אני חי את הרגשת הבית והארץ. גם מכם אני מבקש שתתנו לי את ההרגשה להימצא בחדרכם, ממרחקים, לשבת על הכורסה, אפילו במכתב הקצר ביותר, אחרי פריז עברתי מבלגיה להולנד, לעיר אינדהובן, בה שהיתי 3 שבועות ונדדתי שוב למקום מרוחק לעיר נימגן, לה יש היסטוריה מימי המלחמה. כשעוברים ברחובות בערים הללו אפשר לראות את ההריסות העצומות, שנעשו על ידי האנגלים והגרמנים. לפני שבועיים הייתי באמסטרדם, האג ורוטרדם, נסעתי לשם מסדר ליום הזכרון שפועליה הפגינו בשעתו נגד גירוש היהודים מהולנד. מלכת הולנד היתה נוכחת. בנימגן אנו עסוקים בשמירה על כל מיני מוסדות ומחסני צבא. וככה עוברים הימים כאן, אבל אני משתדל לנצל אותם ע"י ביקורים בסביבה. מהבית אני מקבל מכתבים לעתים קרובות מאוד וכמעט בכל מכתב גם אמא כותבת. הכתיבה קשה עליה מאוד, אבל היא כותבת ואני נהנה מאוד מאוד מכל מכתב שאני מקבל ממנה. את כל מכתבי אני כותב באידיש לפי הכתובת של אמא שתוכל לקבל אותם, לקרוא בהם, מבלי להזדקק לעזרתו של י. ומבלי שתחשוב כל מיני מחשבות מוזרות במקרה של כתיבה בעברית. מה נשמע אצלכם, איך אתם חיים את התקופה הזאת של החיפושים והמאסרים? כתבו לי על הכל, כי הכל יענין אותי אפילו אם לכם זה נראה כדבר קטן וחסר ערך. ואני מקווה שמכתבי זה לא יהיה לריק ותענו לי עליו; עוד מעט כבר שנה שהננו במדים. והזמן הזה חלף מהר מאוד, כמעט ולא הרגשתי איך עבר ורץ. הזמן מורגש רק אז, כשהננו נמצא בחדר לבדי ומעלה בזכרוני את הבית ואת כל קרובי הנמצאים בארץ. אז אני מרגיש שלא ראיתי אותם ולא שוחחתי אתם. אבל אני משתדל לנצל את הזמן הרב הזה וללמוד פרק הגון בחיים, שאולי פעם זה יישאר לי לזכרון נעים בחיים. מקווה לקבלת תשובה מהירה מכם ולשמוע טובות. ד. ש. לכולכם ובעיקר לילדים. שלום שלום,

ז ר ב ב ל

29.3.46

שלום לך חיים!

קיבלתי את מכתבך היום וממהר לענות לך מיד, כי אני מקווה שמכתבי יגיע אליך לפני החג, ואני רוצה לאחל במכתב זה חג שמח לך ולכל חברי המשק. באיזה מקום אחוג את הסדר אינני יודע, אם בהולנד,

אם בבלגיה או יכול להיות בצרפת, מקום שאשב בו, לבי יהיה אז בבית, זאת אני יודע. אני מקווה שהסדר בבית יצליח ותהנו, ואחרי הסדר תהנה גם אותי חיים, בתיאור הסדר ובשליחת ההגדה ההיתולית אשר על חיבורה הנך מזכיר במכתבך. מאז מכתבי האחרון אליך, הספקתי לעשות תזוזה קטנה. לפני כ־5 ימים בערך נלקחו 40 חברה מהגדוד השלישי וגם אני בתוכם ונשלחנו להוק־אוף־הולנד. בהגיענו לשם, נודע לנו שנשמש משמר על הגרמנים השבויים הנמצאים שם בתוך מחנה גדול מאוד, ואשר בזמן האחרון בורחים מהם רבים. לכן הביאו אותנו, החיילים היהודים לארגן שם קצת „סדר" — — — היות ששמרנו על הגרמנים, החלטנו ביניינו לעשות להם קצת את ה„מוות", הרבה לא יכולנו, כי היו ממונים עלינו סמלים בריטיים. אבל ניצלנו כל הזדמנות כהוגן בכל מיני צורות. למשל: לקחו חלק מהם ונתנו להם מברשות גילוח כדי לנקות בהן את בתי־הכסא של מחנה המעבר, שהוא די גדול, אף במברשות גדולות קשה לעשות זאת. עשו עוד דברים טובים וטובים מאוד שאותם נניח בצד, על זאת מספרים רק כשבאים הביתה ויושבים בחדר סגור עם עוד כמה חברה ומתחילים להיזכר בכל מה שעבר וגם בזאת נזכרים ורק אז אוכל לספר את מה שלא הזכרתי כאן. הצטערנו הרבה כשבאו להחליפנו, כי רק נכנסנו ל„תלם" וכבר הוצאנו חזרה — — — הימים כעת יפים, מוצפי שמש ומלאי חום ותקופה זאת דומה מאוד לזו בארץ, אותו מזג אויר. פשוט תענוג להסתובב בחוץ כעת וליהנות מהימים הללו... דרישת שלום לכל החברה ממני ומיהושע ומאחלים לך ולהם חג שמח. שלום, שלום,

חברך זרבבל

(קטע ממכתב)

21.3.46

מאז מכתבי האחרון הספקתי לנדוד עוד כברת ארץ — — — אבל יחד עם כל הטלטול אפשר לראות חתיכת עולם יפה. נימגן התפרסמה במלחמה, בה נחל חיל הצנחנים הבריטי את מפלתו הראשונה מאז האופנסיבה באירופה. באם אתה נזכר, כשהיינו אז יושבים ליד הרדיו ושומעים על כך, היה אז קצת קשה על הלב, כי חשבנו שהגרמנים שוב יתחילו בהתקדמות... ויחד עם זה היינו גם קצת מבסוטים, מה איכפת... יש כאן בעיר מקום יפה אחד שלעתים קרובות אני הולך לבקרו וזה נהר הריין עם גשריו העצומים

וכאן אני אוהב לעמוד ולהסתכל על תנועת האניות והסירות בנהר ואותה שעה מתרוממים הגשרים — — — ביקרתי במוזיאון של רמברנדט אשר נמצא בבית שבו היה גר. שהיתי כמה זמן והסתכלתי בתמונותיו אשר קלות להבנה ומביעות כל כך הרבה. באם תהיה אפשרות ניגש לראות קצת את הרביירה בדרום: את ניצה ואת שאר המקומות שהייתי קורא עליהם ב„רומן הזעיר"... כל ספר תמונית שאקנה לך יעלה לי לא יותר מ־20 סיגריות. נדמה לי שהנך יודע שמאז התגייסותי לצבא הפסקתי לעשן. לכן בסיגריות שלי אוכל לקנות מה שארצה.

7.4.46

שלום רב לכולכם!

סוף־סוף קיבלתי מכם כמה מלים בהשפעת אמא וי. אשר המריצו אתכם בהיותכם בתל־יוסף. אני מתאר לי ומקווה שמהיום והלאה תמצאו כבר זמן ל־5 רגעים לכתוב כמה מלים ואז גם אני אהנה מזה ואתם תצאו ידי חובה. הרבה מהנעשה אתי אין לי מה לכתוב, כי אני מתאר לי שקראתם את מכתבי בהיותכם בתל־יוסף, כי דווקא אז הגיעו ממני מכתבים, ברוך השם, במספר די הגון. את הכסף אספתי פרוטה לפרוטה בזמן האחרון וייחדתי אותו רק למטרה הזאת — מצלמה, כי אני עובר הרבה בארצות שונות ומקומות יפים מאוד ואני רוצה שיישאר לי מכל זה לזכרון. בינתיים אני מסיים את המכתב ומקווה לקבל תשובה מהירה מאוד. ד. ש. לאמא ולי.

שלום, שלום ז ר ב ב ל

בלגיה, 6.5.46

שלום רב לכם!

את מכתבי זה הנני כותב כבר מבלגיה, כי לפני כמה ימים עזבנו את הולנד והגענו הנה לכפר הקטן ליד הגבול בלגיה־צרפת. תפקידינו כאן כמו בהולנד, בשמירות שונות על רכוש צבאי; הסביבה כאן יפה מאוד בעיקר הודות ליערות המקיפים את הכפר, וכעת הכל ירוק ופורח. אנחנו גרים בבתי האיכרים ומרגישים את עצמנו כציווילים במדים. בזמן האחרון התחילו לדבר אצלנו על שחרור הבריגדה וכנראה בימים הקרובים נתראה בארץ. בינתיים שלום ולהתראות ז ר ב ב ל

שלום רב לכולכם! 9.5.46

לפני כחודש ימים החלו לדבר על השחרור של החיילים היהודים — — אבל בימים אלה נפוצו שמועות כי את אלה המשרתים בבריגדה לא ישחררו — — — כי לא רוצים שהבריגדה תעזוב את אירופה מטעמים „ציוניים", ומקווה שהנכם מבינים את כוונתי, כי אלפי יהודים תלויים עדיין מהבריגדה. שלום רב להתראות, שלום, שלום

ז ר ב ב ל

28.5.46

שלום רב לכם!

— — — כמה ימים היינו עסוקים בתזוזה חדשה, לעיר גנט, אשר בה מרכזים את כל הבריגדה, ומכאן ישחררו את כולם לפי נקודות הגיוס. אתמול יצאה הקבוצה הראשונה בדרכה ארצה, וכשמכתבי יגיע אליכם כנראה שיהיו כבר בארץ. לי יצא להשתחרר בסוף יוני או באמצע יולי. ככה חדש אין. במהרה נתראה ואספר לכם את הכל בעל פה. בינתיים שלום, נשיקות רבות לשלומית. שלום, שלום

ז ר ב ב ל

תל־יוסף, 6.6.47

שלום לך ח.!

— — — אבל המצב הוא לא כמו שחשבתי קודם, ולא אוכל לנסוע בשבת שלי. כי המצב בעבודה כעת חמור מאוד ומאז שעזבת אותי כאן, אחרי החג, עדיין לא היה לי יום מנוחה. התחיל הבציר ולזה דרושים הרבה ידים עובדות ובמשק מורגש מאוד המחסור באנשים. ואדם אשר מגיע לו יום מנוחה, דוחים לו לימים טובים יותר, כי הענבים אינם יכולים לחכות ומוכרחים לבצור אותם. — — — ח. אשאל אותך שאלה צנועה — — —: אני רוצה לשלוח לך כמה אשכולות ענבים, ענה לי איך לשלחם אליך, כדי שתהנה במקצת מאכילתם. ככה הכל בסדר, חיים, עובדים בלי שבתות וחולמים על ימים טובים — — — כי במקצת כבר עייפים. בינתיים שלום,

ז ר ב ב ל

שלום רב לך ח.! תל־יוסף, 16.6.47

התכוננתי לצאת היום לחופש של שבועיים, שהוא חופש שנתי, אשר לא היה לי מאז שובי מהצבא הביתה, וגם חופש אשר קוראים אצלנו „ירח

הדבש". רציתי לבלות את החופש הזה בטיול קצר בארץ, במקומות אשר לא ביקרתי מאז לכתי לצבא, וכמה שעות לפני הנסיעה הודיעו על עוצר כללי... חג הפסח עבר וכעת מתחילים במשק בעבודת הקצירה של התבואה וכיבוש החציר. השנה, היבולים לא מצטיינים בגלל חוסר הגשמים, אבל מקווים שמשהו יהיה. — — — כתוב קצת „רכילות" על ק. ועל יתר ה„ארטיסטים" המופרים אשר הנך נפגש אתם. בינתיים שלום ולהתראות בקרוב. ד"ש לך מאשתי. שלום, שלום ז ר ב ב ל

תל־יוסף, 12.8.47

שלום רב לך ח.!

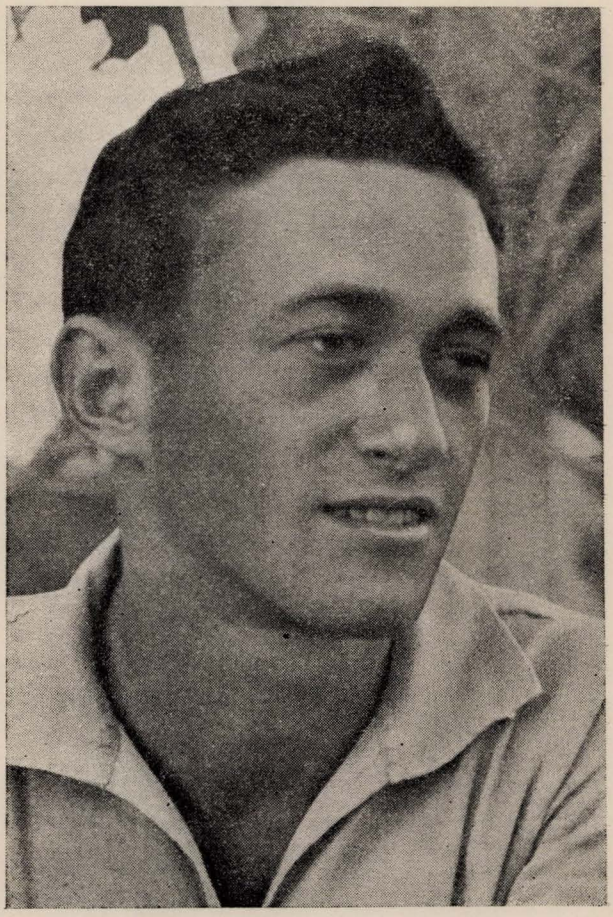
לא אתנצל בפניך על אי כתיבתי אליך ואי בואי לבקרך בחיפה, כי זה נובע מרוב עצלות ומעוד סיבה אחת שהנני מתבייש במקצת לכתוב לך — — — הסיבה הזאת פשוטה (יותר נכון לא כך פשוטה) — מצבי הכספי הוא רע מאוד ואם לפרט לך את הסכום, הרי הקרן היסודית שלי — היא בקושי 2 מילים, אשר גם אותם מצאתי במקרה מתגלגלים בארון עוד מהימים ההם, כשהכסף היה אמנם לא בשפע אבל היה. ולבוא אליך ולחיות ערב או יותר קצת על חשבונך לא כל כך נעים. לכן דחיתי את ביקורי מדי פעם בפעם. — — — על הנשמע אצלך, בטח תספר לי בבואי אליך ובזה תחסוך בול על מכתב התשובה לי על השאלה הזאת. ואני אחסוך מלים מיותרות במכתבי זה, כדי לספר לך מה נשמע אצלי. — — — אני מסיים ומקווה להתראות — — — שלום, שלום ז ר ב ב ל

כפר־יהושע, 4.12.47

שלום רב לך י.!

— — — המצב אתי כמו שהיה, בינתיים אני נשאר כאן, אבל במקרה שהמצב בארץ ישתנה לרעה, אחזור תיכף הביתה, כי כאן אין לי חשק לשכב „תחת המיטה" — — —. אני מתאר לי, שלכם היתה כבר עבודה בלילה גם בלעדי.

מה נשמע בבית, במה עוסקים החברה? נדמה לי שבכל יום מתרחש משהו בבית, כך נדמה תמיד למי שנמצא בחוץ ואינו יודע מהנעשה בבית — — —. שלום־שלום, ז ר ב ב ל

משה הררי

נולד בתרפ"ז — נפל בג' בסיון תש"ח
בקרב על גזר

חייו

נולד ביום הכפורים תרפ"ז לאמו לאה ולאביו ישראל גורא, בעיירה זרמבי־קושצ'לני, בסביבת ביאליסטוק — פולניה. אביו בעל אטליז ואמו עקרת הבית. הוא הצעיר במשפחה והאהוב על הכל. בילדותו למד ב„חדר" ככל ילדי עיירתו. עלה ארצה עם הוריו בשנת 1936 אל אחותו בקבוצת החוגים ברעננה. עם העברת הילדים למעוז־חיים, ומחוסר מקום לימוד במקום והעדר חברת ילדים שם, הוכנס לתל־יוסף ולמד בבית־הספר המשותף. גמר את חוק לימודיו באביב תש"ז. בכיתות ההמשך עבד ברפת והתקשר לעבודה זו ולפרות, ולא נעתר להצעת אמא שירכוש לעצמו את מקצוע הנהגות. משה נתגלה כתלמיד חרוץ ובעל כשרונות: חברתי וספורטאי, היה אחד מעמודי התווך של חברת הילדים, ופעיל בכל השטחים: סידור העבודה, ספורט, יומן, מסיבות, מחנאות וכו'.

הוא גמר את י"ב הכיתות בהצלחה, ובאותה שנה, בסוכות תש"ז התגייס ליחידות הפלמ"ח וצורף להכשרת רמת־יוחנן. השתתף ביחידה לפיצוץ הראדאר על הר הכרמל, בזמן המאבק נגד איסור ההעפלה, ומעוצם הדף האויר, הועף והושלך לתוך גדרות תיל ונחבל בידו. בקיץ אותה שנה נשלח לקיבוץ דליה, לקורס למפקדי כיתות ולאחר סיומו ישב ביגור וצורף לגדוד הראשון של הפלמ"ח. ב־31 בדצמבר 1947 השתתף בפעולת העונשין על בלאד־א־שיח', כתגובה על הרצח שבוצע בבתי הזיקוק. בפעולה זו חוסלו 60 פורעים. ב־18 בינואר 1948 השתתף בפעולה שניה: התקפה על בסיס כנופיות, בבנין מבוצר צפונה מערבה מכפר שפרעם. הכנופיה היתה מורכבת מערבים ומיוגוסלבים. לשם יצאה פלוגת הגדוד הנ"ל ומשה היה מפקד אחת הכיתות בה. הקרב היה קשה ולאחר שנגרמו לאויב אבידות כבדות, נסוגה היחידה באבידות קלות. כן השתתף בפעולת מארב למצוד מכונית ערבית שהיתה נוסעת מנצרת לחיפה בחסות בריטית וידוע היה שהיו בה מרגלים. המכונית נתפסה ואנשיה חוסלו. ב־11 במרץ אותה שנה, נערכה פעולת

עונשין על כנופיה, שהיתה צמודה לזו בשפרעם. הכנופיה התבססה בבתים מספר בכפר קנה ובעיקר בבית־הספר המקומי. הפלוגה יצאה מהבסיס שערה והתקיפה את האויב. הפעולה בוצעה בגרמה אבידות כבדות לכנופיה ובנסיגה קשה ומסובכת לאנשי הפלוגה, שנמשכה כ־5 שעות, בתוך אש כבדה של האויב. בשעת הנסיגה פגעו במשה שני כדורים, ברגל ובירך, אך הוא גילה כושר גופני ועמידה נפשית איתנה, לא הובל תחילה ברכב ולא הוסע בידי אנשים והגיע בשלום לבסיסו והוא פצוע לא קל וזב דם. משה חזר לתל־יוסף וכאן קיבל את טיפולו הרפואי ואת הסעד הרוחני. היה מרותק למיטה כחודש ימים וכשהתהלך, אמנם לא יכול היה לחזור לפעולה קרבית ואף לא לעבודה במשק, אבל מצא לעצמו תעסוקה, ע"י הדרכה ובעיקר נתמנה להיות צופר בפעולה אנטי אוירית. בפעולה זו מילא את תפקידו במסירות יוצאת מן הכלל. לאחר שהבריא פחות או יותר, בסוף מאי הגיע לצרפנד, מקום גדודו. מאחר שלא היה מוכשר לפעולות קרב, מחמת פצעו שלא הוגלד עדיין, נשלח לקובאב, ב־5 ביוני אותה שנה כדי לשמש אחראי ליחידת שירותין ומדריך לטירונים שם. ביום החמישי, ג' באייר תש"ח, 10 ביוני 1948, נקלע לקרב על גזר ונהרג עם עוד 28 לוחמים באותו יום, ונקבר בקבר האחים בגזר.

בכל הפעולות שהשתתף בהן נתגלה משה הרר כמפקד בעל כושר נהיגה.

מפי בני משפחה וחברים

גזר

בתוך שבעת ישובים ערביים, תקועה הנקודה העברית. עמדה חיצונית באגף המערבי של חזית לטרון ובאגף המזרחי של חזית רמלה. שיירות האספקה עושות את דרכן ירושלימה, פעם דרך חולדה ופעם דרך גזר. כשהחלה פעולת נחשון היה אצלנו בסיס היערכות של אותה זרוע ששומה היה עליה לאגף את מישלטי האויב. במקום שאנו ניחת מפני אלה המקיפים אותנו מסביב — הפכנו להיות מטילי אימים עליהם. היזמה בידינו. נכבשים המישלטים בסביבה: תל גזר, והכפר הגדול אל־קובאב בדרך לטרון — צבא ישראל מחזיק בהם. הערבים מעינבה ומאל־ברייה הסמוכה נסים מנוסת־בהלה. אנו תובעים מהצבא להחזיק גם באל־ברייה, החוצצת בינינו ובין רמלה, כי הן משם עלולה להיפתח הרעה עלינו.

והנה יום ה׳ 10 ביוני. עוד יום אחד נותר עד היכנס ההפוגה הראשונה לתקפה. נראה בעליל כי שני הצדדים הבינו כי יש ליצור עובדות אחרונות בטרם ירד המסך על הסיבוב הראשון. בלטרון רועמים התותחים, כוחות גדולים מתיצבים ומתאזרים לקרב מכריע. יודע האויב את חשיבות הקטע שבידיו ויודעים אנשינו מה יעלה בגורל ירושלים, באם לא יובטח נתיב בר־קיימא אליה והאויב יסגור עליה סביב. אף מחזית הדרום הקרובה פחות, נשמע רעם תותחים. הצבא המצרי מבקש להבקיע לו דרך אל תל־אביב.

בצהרי אותו יום ה׳, 10 ביוני היה הדבר. החברים אשר עסקו אותו יום בחפירות התעלות בחלקו הצפוני של המשק, הוזעקו לפתע ע״י אחד החברים: „ראו! כוח ממונע של האויב חודר לאל־ברייה״.

סיסי

*

ניתן אות האזעקה והחברים הסתדרו בעמדותיהם הקבועות מראש. אש תותחים נפתחה עלינו שעה ארוכה עד שהגיח חיל שריון משלושת עברי החצר והוסיף להמטיר אש מתותחיו וממכונות־היריה הכבדות. פגזי התותחים אילצו אותנו לעזוב את עמדות הלואי ולרדת לתעלות החפורות. שריוני האויב התקרבו עד גדר הנקודה ומאחר שעברו את שדה המוקשים, נעצרו כמה עשרות מטרים מעמדותינו. היה עלינו להגן על קו באורך שני ק״מ בערך, הוא אורך הגדרות המקיפות את הנקודה. ארבעים וחמישה בחורים ו־10 אנשי פלמ״ח בפיקוד משה הררי מתל־יוסף, שנקלעו במקרה למשק, היוו את חיל ההגנה בתוספת של 15 חברות שעסקו בתפקידי קשר ועזרה ראשונה. וכנגדנו — עשרה טנקים ומשוריינים למיניהם, שמנעו מאתנו כל תנועה מעל פני הקרקע. חיל הרגלים החל להסתער בחיפוי כבד של השריונים. חיל זה מנה כ־400 לגיונרים ועוד מאות אחדות של אנשי כנופיה מזוינים.

כיתת הפלמ״ח בראשותו של משה הררי, נכנסה לפעולה. אחד־עשר בחורים אלה תפסו את הקטע הצפוני, שהתקיפו האויב במלוא כוחותיו. אותה שעה כבר נפלו שניים מחברינו. מחמת ההפגזה נקרעו חוטי הטלפון ומפאת האש הכבדה לא הצליחו הקשרים־הרצים למלא את תפקידם כראוי, הורגש חוסר פיקוד וקשר בין הגזרות. כל קבוצת מגינים פעלה על דעת עצמה וניסתה להחזיק בעמדה בה התבססה. הודות לפעולת כיתת הפלמ״ח נמנעה התפרצות מידית של חיל הרגלים הערבי ועל אף החיפוי הכבד נאלצו

לסגת שלוש פעמים מחמת אש רובי הכיתה. במשך כל זמן הקרב, שהתנהל בערך עד השעה ארבע וחצי, נאלצו מגיני העמדות בגזרות האחרות לנטוש עמדה אחר עמדה, רק כיתת הפלמ"ח המשיכה ללחום בקטע המסוכן ביותר. עם קבלת הידיעה על הבטחת תגבורת מחוץ למשק, החליט מפקד הכיתה, משה הררי, לא לסגת — יהיה אשר יהיה. כי ידע: עם נטישת עמדת הכיתה יחדור האויב מיד למרכז הנקודה. למעלה משעתיים עמדו החברים בקרב פנים אל פנים עם האויב, מצוידים ברובים ורימונים בלבד, ונלחמו עד רגעם האחרון. אין בידינו עדות חיה לעמידתם, אף אחד מהם לא נשאר בחיים, אך גופותיהם נמצאו מוטלות בחפירת המגן זו ליד זו. שברי רימונים ובקבוקי־מולוטוב למכביר מעידים על קרב־מגע מר עם האויב המתפרץ. מפקד הכיתה משה הררי נפצע קשה וללא עזרת מי שהוא הגיע לבדו אל מקלט העזרה הראשונה...

י ע ק ב

ביום נפילתו

הכרתיו זמן מועט לפני אותו יום מר ונמהר. מלאתי תפקיד של נהגת הטנדר, קיבלתי פקודה להעביר את ציוד כיתתו וכדי המים ממישלטי הבוסתן אל עמדת הבריכה. ידעתי כי משה הררי איש תל־יוסף, שחזר לא מזמן ממשקו, לאחר שנפצע בקרב בכפר קנה, כי הוא מ"כ ומאמן את הטירונים. נעים היה לשוחח אתו, מאחר שהיה היחיד בין כל אנשי הצבא ביחידתו שגילה יחס ער לכל.

— — — באותו יום, כשהיריות גברו והלכו, רצתי אל מקלט העזרה הראשונה. מצאתיו מלא פצועים וביניהם מפקד כיתת הפלמ"ח, משה הררי, ששכב במיטתו, כשכתפיו חבושות, פניו פצועים והוא עצמו נראה נושך את שפתיו מרוב כאבים וסובל יסורים, כפי שנודע לי בינתיים, היה בין הפצועים הקשים במקלט. הוא הכירני, ניגשתי אליו, רחצתי את פניו והוא שאלני: מה חדשות על גלי האתר!... סיפרתי לו כל מה שידעתי, כי התגבורת בדרך (איש מאתנו לא שיער לעצמו כי אין אמת בדברי ההודעה על התגבורת). הוא התענין במצב הקרבות במשק ובמצב הכללי. לפתע נודע כי שני משוריינים של האויב מתקרבים לגדר המשק ובעקבותיהם באים עוד. נשמעה קריאה מפי חבר: הערבים ליד הגדר! ניגשתי לפתח הצפוני של המקלט וראיתי המון רב של כפיות אדומות מתנפנפות ברוח וכידונים נוצצים בשמש. נראה לי כי פורצים לבתים בקולות טרוף, בלווית קריאות

התלהבות ויריות משתוללות. לפתע הושלך מה שהוא בפתח המקלט ואש פרצה בו. נשמע קול: חבריא! צריך להימלט! הפצועים ירדו מאצטבאו־תיהם והתכוננו לצאת מהמקלט בעד הפתח הדרומי. הרעש סביבנו גדל, ההצטופפות ליד הפתח רבתה, ואי אפשר היה לצאת. קראתי: דגל לבן! — אחדים רצו לחפש מה שהוא לבן, מצאתי כילה לבנה, באותו רגע שמשה קפץ ראשון מעל משכבו ובתנועת מרץ כבירה אחז ברובהו, השלכתי על אמיר הרובה את הכילה הלבנה והוא יצא ראשון מפתח המקלט הבוער. אחריו צעדו האחרים, רובם חבושים, אל מול הערבים שלא פסקו מלירות ומלהשתולל. באותו רגע כיוון אחד את רובהו, נשמעה קללה ערבית ומשה הררי נפל מיד סמוך לפתח ליד רובהו. נפלתי על האדמה, ובהרימי את עיני, ראיתי קצין בריטי, קראתי אליו באנגלית וביקשתיו שיפסיק את האש, היות שאנו עוסקים רק בעזרה ראשונה. הוא הרים את ידיו וקרא: חלס יא שבב! — אבל לדבריו לא היו אזנים קשובות, חייליו היו שכורי נצחון. התחננתי לפניו שוב על נפשנו... כשגופתו של משה נמצאת ביני ובינו. כעבור שעה קלה הובלנו שבויים לרמלה...

מפי כרמלה האלחוטאית

*

בב' בסיון, 9 ביוני תש"ח, עבדתי במטבח. בא משה הררי, שידעתי עליו, כי הוא חבר תל־יוסף, מ"כ של יחידת הפלמ"ח החונה בסביבה והם באים הנה להתרחץ מדי פעם בפעם. הוא נראה לי עייף וביקשני תה, השקתיו קפה, פרשתי לפניו לחם ותוך כדי שיחה התענין במתרחש במשקנו. יחסו זה העלה אותו מיד בעיני, מעל פני שאר חיילי אותה יחידה, כי היה היחיד שגילה ענין בחיינו ובמשקנו. אגב סיפר שהוא יצא מחר לפעולה צבאית.

למחרת יום ה', ג' בסיון, העשירי ביוני, ערב ההפוגה הראשונה, נראתה תנועת אוירונים חזקה של האויב. בשעה 12½ בצהרים נערכה אזעקה כללית במשק. מצד צפון נראה טור של משורייני האויב מתקרבים ופניהם אל המשק. כל אדם סודר בתפקידו, ואני במקלט העזרה הראשונה. המקלט עצמו היה בנוי עצים, סמוך לחדר־האוכל במרחק של 4 מטרים ממערב לו ואינו מצויד כל צרכו.

התחילה הפגזה של תותחי השדה מצד ברייה הנמצאת מרוחקת כ־

800 מ׳ מערבה מהמשק. הובא הפצוע הראשון — זה היה משה הררי. הוא נפגע מרסיסי פגז בגופו ובפניו ובא לבדו. הוא החזיק את עצמו כגיבור. שמענו מפיו כי נפגע בשעת פעולתו בתעלת הקשר שבין המזרוניה ובין עמדת האורווה, קטע זה שייך לאחת החזיתות העיקריות של המשק, חזית הפונה צפונה וגלויה מול האויב ממש. הוא הפסיד הרבה דם, חלוש בגופו אך חסון ברוחו. חבשנוהו והשכבנוהו במיטה. המצב התחיל מחמיר מרגע לרגע. והנה הודעה, כי הערבים קרובים לגדר, והנה: הקרב נערך כבר בפנים המשק עצמו. חלחלה עברה בגופינו. חכינו לפקודה, אך לא באה (אחר כך נודע לנו כי איש כבר לא היה בחוץ). פתאום נזרק משהו בעד הפתח הצפוני של המקלט. אש גדולה נאחזה מיד בסמוכותיו ובכל מערכת העצים בו. לכתחילה הופיעה הצעה להימלט על נפשנו. רבים התחילו להתקרב אל הפתח הדרומי, ההידחקות היתה מרובה, נשמעו קולות! „צריך להיכנע!". ראיתי את משה הררי קופץ מעל מיטתו, חבוש תחבושות, בידו הרובה ועל אמירו כילה לבנה והוא צועד אל מול הפתח הדרומי של המקלט — עיניו לוהטות ופיו קפוץ. בעקבותיו הלכו האחרים, 8 פצועים, הרופא, שתי האחיות וכשש חברות. אך יצא מן הפתח, נשמעו יריות והוא נפל במקום מתבוסס בדמו, מבלי להוציא הגה מפיו. גם השני אחריו נפל. הופיע קצין בריטי ונתן פקודה להפסיק את האש. הובלנו שבויים אל רמלה. באותו ערב בשעה 7 שוחרר המקום מידי האויב, על ידי הגדוד הראשון של הפלמ״ח בפיקודו של אסף שמחוני, שבא למקום בלי הוראה מגבוה. ההרוגים וביניהם משה הררי, הובאו לנען ומשם למחרת נקברו בקבר אחים בגזר.

מפי רות סימון

מ ש ה׳ ל ה

אחרי ציפיה של שנים לתינוק קטן בבית, נולד משה׳לה בערב יום־הכפורים 1927. השמחה של שלושת הילדים הגדולים בבית היתה גדולה מאוד. עם הישמע קול בכיו הראשון התפזרנו חיש מהר, בחצות הלילה, לאורך ולרוחב העיירה לבשר לכל הקרובים והמכרים שיש לנו אח צעיר. אפשר להגיד עליו שהוא נולד במזל של אהבה. אהבו אותו כל בני המשפחה, שכנים ואפילו סתם אנשים שהיו פוגשים אותו ברחוב. היה זה באמת ילד חמד.

לפי המסורת המקובלת בעיירות הקטנות נמסר משה׳לה, הקטן עדיין, ל„חדר". הרבי היה בא אלינו לעתים תכופות הביתה על מנת לשבח את

בחוג המשפחה, ערב העליה ארצה

עדינותו ורצונו ללמוד. וכשאחר כך עבר לבית־ספר פולני, למרות האנטי־שמיות שכבר שררה בין המורים, היה גם שם אהוב עליהם. בבוא אמי למנהל בית־הספר להודיע לו שהיא מתכוננת לעלות אתו ארצה, הצטער מאוד ואמר לה: חבל מאוד על ילד כל כך טוב, כי מה יגדל ממנו באסיה?...

שנות ילדותו הרצופות פחדים של שכנים גויים ברחוב ואבא חולה בבית נתנו בו את אותותיהם. שנה לאחר מות אבא, הצלחתי להביא את אמא ואת משה׳לה לקבוצה ברעננה. למרות היותו בן 9 הופיע לפני קטן וצנום. מלא פחדים, ובפרט בלילות בהשמע יללת תנים. גם פה בקבוצה, על הגבעה, הוא מתחבב מהר על החברים ומתוך שאין הרבה ילדים, רק ארבעה, גם הוא נחשב כקטן, מרכיבים אותו על הכתפיים ומשתעשעים אתו.

במשך חודש ימים הוא לומד את השפה. מתוך רצוננו שיקבל חינוך פועלי אין הוא הולך ללמוד ברעננה, אלא נשלח לבית־הספר לילדי עובדים בכפר מל״ל. יום יום הוא רוכב על חמורו בין שבילי הפרדסים, פוגש בדרך

ערבים ומשתדל ללמוד את שפתם. וכשהאוטובוס עולה גם לגבעת ח"ן הוא נעשה הנוסע הקבוע ובישיבה על ברכי שמואליק הנהג הוא גם מצליח לקבל ממנו לפעמים את ההגה.

בבית־הספר, למרות היותו חדש בארץ הוא משיג את הילדים בלי־מודים, מתחבב עליהם וגם קושר קשרי ידידות. ועם אחד מהם, נמרוד שכטר מירקונה, שומר על קשרים גם בהיותו כבר חבר בתל־יוסף עד שחברו נופל בסביבות בית־הערבה.

עם העברת הילדים למעוז מתעוררת שוב שאלת חינוכו. אחרי מאמצים רבים הצלחתי לסדר אותו במשק תל־יוסף. לאחר כמה ימים הוא מוכן לחזור למעוז וללמוד אצל יצחק'לה כי עצוב לו ומשעמם בלי המשפחה. החברה רוח ה. העובדת בחברת הילדים בתל־יוסף משתדלת לקרב אותו אל הילדים והוא מסכים להשאר. אבל אין זה פשוט כל כך. זו הפעם הראשונה לו להתחיל את חייו באופן עצמאי. רוב הילדים הולכים אחרי הלימודים לחדרי הוריהם והוא מבלה את שעות הפנאי בחדר הקריאה של החברים. פה יש עתונים שונים, פה אפשר גם לזכות אצל חבר בשח. אבל במשך הזמן מקרבת אותו משפחת לוהב. מזמינים אותו לחדר, ובשנים האחרונות זה נהפך לביתו והם לו כהורים. יש ברצונם, שבגמר לימודיו בבית־הספר המשותף ימשיך עוד ללמוד, אבל משה'לה עונה: „מספיק דגרתי 12 שנה, עכשיו עלי לעבוד במשק". ובגמר לימודיו הוא מתמסר לעבודה ברפת. באיזה צער הוא כותב לי על המחלה שפרצה ברפתות עין־חרוד ותל־יוסף. בינתיים, המחלה לא הגיעה לרפתו והוא נהנה שעוד חולב חלב ולא מוגלה. אין זה כבר אותו משה'לה, זה בחור חסון עם הרבה מרץ. לעצמו אין לו הרבה זמן פנוי. אפילו את משפחתו קשה לו לבקר כי תמיד בערב ובשבתות יש לו פעולות חברתיות. הוא גם ספורטאי וזה גוזל ממנו הרבה זמן. אבל לא שוכח יום הולדת של בני אחים ואחות. ואם אינו מצליח להגיע, אז לפחות נשלח פתק קטן עם ברכה או תשורה קטנה מעשה ידיו.

עם התגיסותו לפלמ"ח מתחילה שוב תקופה חדשה בחייו. תחילה הוא נמצא ברמת־יוחנן ואחר כך ביגור. כאן בתפקיד מדריך נפגש עם חברי הנוער העובד, צעירים ממנו והאחריות להם גדולה מאוד. בצער רב הוא מספר לי על שניים מחניכיו שנפלו בפעולה בכפר קנה שבגליל והוא אז נפצע ברגלו. אין הוא יכול להשלים עם זאת שהוא צריך לשכב במיטה, כשחבריו נלחמים במשמר־העמק ואחר כך בזרעין. כשרק הרופא מרשה לו

לקום מהמיטה אין הוא יושב בחיבוק ידים. מארגן את הפעולה האנטי־אוירית בתל־יוסף ומאמן חברים יותר קשישים ממנו.

אין הוא אוהב לספר על עצמו, אבל לאחר תקופה ארוכה מתברר לי, דרך אגב, שבפעולות „המאבק" עם האנגלים היה חלקו בפיצוץ הראדאר ושם הוא גם נפצע קל. אבל אין הוא רוצה שאדבר על כך. ואת אמא הוא משתדל להרגיע כי עוד מעט הכל יגמר ויהיה טוב. הפצע עוד לא נגלד והוא ממהר לחזור ליחידתו. שוב הוא מקבל על עצמו לאמן עולים חדשים ובהתקלקל מכונת־היריה ממהר לקבוצת גזר לתקן אותה. בצהרי אותו יום מוקפת הקבוצה טנקים של האויב. 60 הם מספר המגינים, בתוך זה חמש־עשרה חברות העסוקות בתפקידי קשר ועזרה ראשונה, מול מאות לגיונרים ואנשי כנופיות. משה'לה וחבריו תופשים את העמדה הקדמית ביותר ובה מחזיק שעתיים עד שנפצע. הוא מגיע למקלט הפצועים כדי לקבל עזרה ראשונה. ובינתיים האויב פורץ לתוך המחנה. ובצאת משה'לה מהמקלט נופל מכדור.

קבר האחים בגזר גדול מאוד. מצאו את מותם באותו יום, לאחר עמידה של גבורה, עשרים ושמונה חברים וחברה אחת.

היום במלאת שנה לנופלו נזכור אותו בכאב גדול, אבל גם בגאוה גדולה. נדע לספר לילדינו כשיגדלו, שהיה לנו בן לתפארת.

ב ל ה

ב ח ב ר ה

משה'לה איננו!

„משה'לה איננו", אני שומעת ולא שומעת, אין המלה „איננו" משכנעת אותי, שבאמת — איננו, נפל ואיננו. ושוב לא נראה אותו זקוף וצעיר.

„נפל" מלה אחת, והיא אומרת שהחיים הצעירים האלה אבדו, אבדו לגמרי. ופתע נראה כל הסובב מאיים, והמוות נראה קרוב עד מאוד, ורשימות ההרוגים שבעתון שהייתי קוראת אותן, כך ביעף, מתוך נסיון לדובב את השמות הזרים והרחוקים, נראות באור ברור ואיום, כולם כולם משה'לה כאלה, חולמים על העתיד, ורוצים לחיות, רוצים מאוד! והעובדה „נפל" מסיימת הכל, מכריתה תקוות ומאוויים רבים כל כך, לחיים, לאהבה. ומתבהרת

אמת קשה וכבדה, שהרבה שולם במלחמתנו לעצמאותנו, וחשש מאיים בפני מה שעוד עלולים אנו לשלם.

עודני זוכרת את משה'לה „הגדול" ברעננה. אנחנו בני 6—5 והוא בן עשר, והוא „השופט" ואמרותיו מוחלטות ובלתי מעוררות „משה'לה אמר ש..." ובמשחקים הוא היוזם והמארגן. באיזה אושר היינו אוספים בשבילו בולים ותמונות „דובק" ו„מספרו" (כלומר גם אנו היינו שותפים „כביכול" באוסף), ותמיד היה מתלווה אליו זנב של אוהדים ומעריצים.

במעוז התרופפו במקצת היחסים, משה'לה למד בתל־יוסף, רכש לו שם חברה, ואנו הפכנו להיות „קטנים", מובן שענינו לו ביחס שכנגד „תראו עליו, חושב לו את עצמו, כאילו שהוא כבר חבר"!

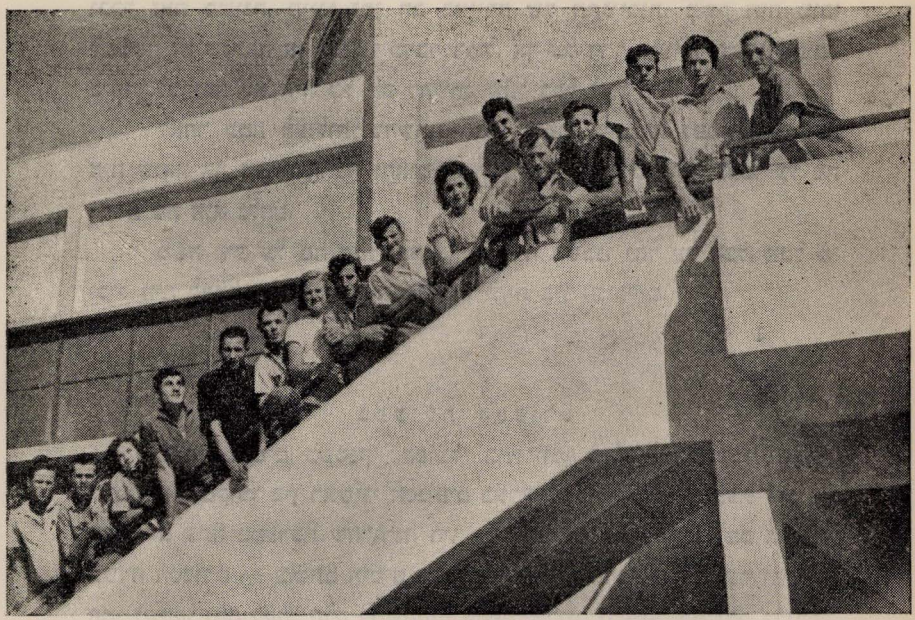
אך במחנה הנוער העובד הראשון שלנו, נסע אתנו משה'לה כמדריך, ורכש לו הערכה כללית מחודשת מצד כולנו. היה בעל מרץ והומור חי ומשעשע. הוא שעשע את כל המחנה בהציגו במסיבת הסיום את: אדולף היטלר, ומרום השמחה היתה כשחילק „מדליות" למארגני המחנה „בשביל ערותם והשתתפותם היפה בחיי המחנה" (המדליות — היו כמובן, ממיטב ירקות המטבח).

בתקופה האחרונה היינו רואים את משה'לה בהזדמנויות בודדות, ואז היה נאמר „שלום" חטוף וקצר, אולם היה זה „שלום" לחבר, שלום לחבר משלנו.

והנה נפל... ר ח ל ה

•

עדיין זוכר אני את משה בבואו אלינו: קטן, בלתי מפותח וביישן; תחילה מסתכל במשחקינו ואינו מעז להשתתף בהם. בימים הראשונים הפתיע אותנו, את כולנו, כשוער. הוא עמד בשער באומץ ופעמים מתוך הכרח, כי הבין כנראה שעמידתו תקבע את כניסתו לחברת הילדים, כי היינו רגילים לכבד את החזק והמצטיין בספורט. ובאמת, הצלחתו בשטח זה, בימים הראשונים החישה את כניסתו לחברת הילדים ונעשה כ„אחד משלנו" ואף יותר מזה — כחבר מבוגר מאתנו ובעל נסיון, אחד שראה לא מעט וידע הרבה. עם זה התבלט בלימודים ובמשחקי האשקוקי. תחילה כשהיו כל הילדים הולכים להוריהם, היה משה נשאר לבדו, אבל תמיד ידע להעסיק את עצמו, ואף פעם לא השתעמם — כך נדמה לי. וכך היה יושב בחדר־

בני המשק, (משה הראשון מימין, נתן — הששי)

הקריאה, משחק באשקוקי, קורא בספר או מדפדף בחוברות הירחונים והשבועונים שבו.

גדלנו יחד עמו ולכן לא הרגשנו בהתפתחותו ובקווי אופיו העצמיים. עכשיו אולי אפשר יותר לסכם זאת. אופיו לא השתנה מאז בואו, היו בו אותם קווים של חוזק והחלטיות שבמעשה כמו בתחילה. אבל נוסף לו דבר מה חדש, ערכים חדשים, דברים שהוא רוצה להבינם, הוא משתדל לחשוב עליהם עד הסוף. פעמים רבות הייתי מוצא אותו יושב וחושב ולעתים קרובות בישבנו יחד היה מעורר נושאים חדשים שלא הרהרתי בהם עד נגיעתו בהם.

בשנה האחרונה היה מדבר על גיוסו. תחילה בדרך של צחוק, אבל היה ברור לי, כי חשב על כך ברצינות רבה. גיוסנו המהיר, כצעד ברור בשבילנו, נראה אמנם כדבר רחוק, אבל מקווה. עכשיו מבין אני, שהוא הרגיש את עצמו הרבה יותר גדול מאתנו, מבוגר מאתנו וכחבר בחברה אחת, דרש מעצמו יותר והתגייס. לכאורה, היה בזה משום מעשה רגיל

ובכל זאת משונה. חיינו זמן רב באוירה של התגייסות, משה היה מוכן למעשה זה שנראה אז לכולנו כדבר רגיל. אך על דרך ביצועו חשבנו הרבה ביחד. לכאורה לא היה על מה לחשוב, אבל בכל זאת היה.

לאחר כמה פעולות שהשתתף בהן סיפר, שתמיד, לפני כל פעולה היה שואב את הכוח, הרצון והאומץ על ידי זה שהיה מזכיר לעצמו על מה ולשם מה הוא נלחם.

משה ידע על מה הוא נלחם... לכאורה חשבנו יחד על הכל, אבל מי יכול היה להעלות על דעתו שגם משה יהיה בין הנופלים.

ג.

בפעולת הספורט

באותם הימים, כשסניף „הפועל" בתל־יוסף פילס לעצמו דרך והתחיל לתפוש את מקומו בין ראשוני הסניפים בארץ במשחק כדורסל, בעת שהבנים העומדים עתה במערכת שחרורנו, היו עוד צעירים, ואת אומץ לבם השקיעו בשדה הספורט — באותם הימים הגיע אלינו משה הררי. חיי הנוער והילדים המו ושקקו והם לקחו חלק במשחקים הספורטיביים ובעיקר במשחק כדורסל, שברבות הימים היה לאחד המשחקים האהובים על הנוער. באותו הזמן התחיל להתבלט בין הילדים משה'לה, והוא עודנו רך, כמעט ילד. לא היתה בו החוצפה היתירה לתפוס מיד את מקומו בין ילדי הקבוצה, אבל לאט לאט סלל לעצמו את דרכו. תחילה, כשהוכיח את יכולתו במשחקו בכדורגל, התחילו השחקנים הצעירים לקרבו אליהם, כאילו ידעו לנחש— הרי משלנו יהיה. אבל הוא עסק במשחק זה רק זמן מועט, כי משך את לבו כדור־הסל, שהיה לאחד המשחקים האהובים עליו, עד יומו האחרון.

במשך שלוש שנים רצופות, לחם משה'לה עם שאר הילדים בקבוצה על התואר „אלופי כדורסל" בהתאגדות „הפועל". באותו פרק זמן (1942־3־4), לא מעט כוחות ומסירות השקיע משה'לה עם חבריו, עד שזכו בגביע ל„צמיתות". משה'לה הצעיר, היה חלש במקצת בגופו, אבל לא כן ברוחו. הוא למד חיש מהר את חוקי המשחק והתענין גם בהלכותיו. בשבילו, היה הענין למעלה מן הרגיל, לא רק מהבחינה הגופנית בלבד. והודות ליחסו זה הפך להיות לקברניט קבוצתו. משה'לה מרכיב קבוצת שחקנים, והוא הרוח החיה בה. במשך הזמן נעשה מדריך של קבוצות ילדים צעירים ממנו. משה'לה צעיר, אבל בר־דעת ומושך אליו את אהדת כל חברי קבוצתו ושאר

השחקנים. לא מעט סבל היה גורם משה'לה לקבוצתו וגם לנו בתחלואיו. כי בזמן ההתחרויות הארציות, כשכל נקודה ונקודה חשובה לנצחון קבוצתו, דווקא אז, כמו להכעיס, היה מוטל בקדחת. היבריא משה'לה עד משחקי הגמר המכריעים? — היתה המשאלה והתפילה בלב כל חבריו הצעירים. ומה רבתה השמחה כשמשה'לה הופיע אתם יחד במגרש ההתחרות.

זכורני פעם במשחק על מגרשנו, בזמן שמשה'לה נפצע בעינו והיה הכרח „להורידו" מן המקום, כולנו חששנו לגורל עינו. אבל בגמר המשחק מופיע משה'לה על המגרש ולמרות עינו החבושה המדאיגה את כולם, הוא אינו מוותר על כך להיות עם קבוצתו ולשמוח בנצחונם, ולהצטלם עמהם. העיקר להיות יחד עם כולם, להיות חלק בלתי נפרד מחבריו.

ומשה'לה עולה במעלות ההישגים. הנה עלה לדרגת שופט. אין זאת מלאכה קלה, ביחוד לנער צעיר שעליו לעמוד בפני שתי קבוצות של שחקנים תוססים, שכל מרצם נתון לנצחון. לא תמיד יכול השופט לשלוט במצב ולא תמיד ישנה האובייקטיביות אצל השופט. לא כן היה משה'לה.

נזכר אנוכי בשיפוטו במשחק בין קבוצתנו ובין קבוצה אחרת של נוער. הוא היה רציני, כאילו לא הכיר איש על המגרש בשעת המשחק. הוא ראה לפניו רק את החוק ואת הצדק. הוא, משה'לה הצעיר, התרוצץ בין השחקנים עם הצפצפה בפה ובקור־רוח הוא שלט על שתי הקבוצות בעלות המרץ, ריסן את כולם באובייקטיביותו והודות לרגש הצדק שבו, לא הוגשו ערעורים על החלטותיו המהירות. לאחר גמר המשחק, לא היו ילדינו מרוצים משיפוטו ואחדים טענו אלי: משה'לה היה פחות מדי אובייקטיבי, וברוב המקרים העניש אותנו! — העמדתים על טעותם, כי היו רגילים, אם מ„שלנו" השופט, הרי אפשר לנצלו לפעמים למטרות המשחק. אבל משה'לה, לא כן היה. הוא היה לדוגמה לשופטים אחרים וחינך בשיפוטו את השחקנים. הוא עלה במשחקו ובכוח שיפוטו והוכר גם על ידי מרכז המשחקים של „הפועל", ולא פעם הוטל עליו תפקיד השופט, כי ראו בו כוח עולה. למשה'לה היה סיפוק רב מעליותיו. אני זוכר את שמחתו, כשבא פעם אלי לאחר שובו מהתחרויות הבזק, בהן שפט וסיפר בגאווה על כך, שהוטל עליו לשפוט בין שתי קבוצות קשות, איך שריסן אותן ולא היה כל ערעור על שיפוטו.

כשנערכה תחרות חשובה של קבוצת הבוגרים, או שאנו לא יכולנו להשתתף בה, היה משה'לה מופיע בפני והרגשתי, כי דבר־מה מעיק עליו. מה יש משה'לה? והתשובה היתה: איך להגיע לשם? — והבינותי לרוחו.

משה'לה היה מקבל סכום כסף להוצאותיו על חשבון הסניף, אם כי הדבר לא היה כל כך צודק כלפי שאר חבריו. אבל בטחתי בו, כי נסיעתו איננה לבטלה, אלא לשם לימוד וידעתי כי הוא ראוי לכך ובעבודתו המסורה יגמול משה'לה לסניף „הפועל".

ב„מירוצי האביב", שהוכרזו מטעם מרכז „הפועל", שאנו מקיימים אותם זה שנים, הוכנס צביון חדש. מאחר שחלק מפעילי „הפועל" — התגייסו והיו טרודים בעניני בטחון, תפשו משה'לה וחבריו הצעירים, מקום נכבד בהכנת המפעל הזה, הוא ניגש לענין בכל הרצינות והשקיע מחשבה רבה ולא מעט מזמנו החפשי. הוא היה עובר בכל פינות המשק, בהן היו צריכים הרצים לעבור, מודד את השטח ומגיש תכנית ממשית לביצוע המירוץ כולו. כמה פעמים נמסר לו ביצוע המירוץ כולו והיה עונג רב לעמוד ולהסתכל איך הוא ויאיר, ייבדל לחיים ארוכים, מוציאים לפועל את תכנית המירוץ על מאות הילדים והנוער.

בתקופה האחרונה, לאחר כל מפעל ספורטיבי שהתקיים במקום, היה משה'לה מופיע אלי ועוזר לחבר דו"ח לעתונות הספורט. זמן רב היה מקדיש אח"כ לטלפון במזכירות על מנת להתקשר עם העתונות והרדיו ומוסר להם את פרטי ההתחרות. במסירותו לעניני הספורט ובקשריו החברותיים, רכש משה'לה את אֵמון הפל. אפשר היה לסמוך עליו. ידעתי, אם הוא עוסק בענינים, הם יהיו על הצד היותר טוב. הוא עלה והתקדם בפעילותו והיה בודאי עולה להיות מרכז סניף „הפועל" במקום.

והנה הגיע גם תורו והתגייס. למרות היותו טרוד, היה מתענין בכל הנעשה במקום. לא פעם, לפנות ערב, בביקורו בבית, הייתי שומע דפיקה בדלת והנה משה'לה מופיע עם ילקוטו על שכמו, להגיד „שלום" לבני ביתי. היה יושב קצת וממשיך את דרכו — „עלי להיכנס למשפחת לוהב וגם להם להגיד „שלום", עוד נתראה מרגון ועוד נשוחח!" — ובשיחה אתי, נודעו לי הרבה דברים על משה'לה זה, שהספיק במשך הזמן לעמוד בטבילת האש, ובקרבות מסוכנים לא מעטים הוא השתתף. והנהו מ"כ. אח"כ רוצים לשלוח אותו לקורס מ"מ, אבל אין לו כל רצון לכך. מדוע לא משה'לה? קשה להיות בתפקידים כאלה. אם אתה חושב, שאני הוא משה'לה שהכרת קודם, הרי אינך אלא טועה! נהפכתי לאכזר במקצת. הנוער מהפרברים אינם מבינים את המצב בו אנו נתונים. הם גם רחוקים מעבודה, פשוט אינם רוצים לעבוד ובאימונים קשה אתם ואיך לא להתאכזר אליהם? ואיך לא לאחוז

אותם בידים חזקות! (הרי הם אינם בני משקים!) — ככה היה משה'לה מתנה לפני מעניניו ומספר מהרהורי לבו, אינו מעלים דברים ובגילוי־לב משיח את לבו, למרות זה שלא היה לו כל כך נעים הדבר, והוא איש אמת.

לאחר המערכה בכפר־קנה, נפצע משה'לה ברגלו. שמחנו, כשהתחיל להבריא והתהלך שוב בינינו. בימים האחרונים לפני נסיעתו האחרונה, שוחחתי אתו רבות ודיברתי על לבו, שלא ימהר לחזור אל בסיסו, כי הרי טרם הבריא לגמרי והן לקרבות לא יצא. אבל משה'לה בשלו: כעת לא הזמן לנוח, אמצא לי שם עבודה, כי יש צורך באימונים ולהכשיר מילואים! — כשנפרד ממני באחרונה, ניחמני: עוד יגיע הזמן ואחזור לתל־יוסף, אז תראה באיזה מרץ נתחיל בעבודה! — דברי נחמתו לא נתקיימו וכעבור ימים ספורים נפל משה'לה בגזר.

במשך השנים שהכרתיו והיינו במחיצה אחת, הוא הפך להיות חבר לי, למרות גילו הצעיר ממני. כמה טוב ונעים היה לפעול אתו. מסופקני אם רבים ידעו מה היה טמון בנער השקט, המחונך והמנומס הזה? מה רבה היתה יראת הכבוד לפני בוגר ממנו. משה'לה היה תלמיד טוב בבית־הספר שלנו, פועל צעיר ומסור וחייל אמיץ ונאמן לעמו עד הרגע האחרון.

איך נפלת? איך התאכזרו בך ובנשמתך הטהורה צמאי הדם האלה? כואב הלב ואין נחמה. שלום לעפרך חברי היקר!

שמואל מרגון

בפעולות תגובה

פעולת התגובה הראשונה של יחידותינו, היתה על בלד־א־שיח' ב־12 בדצמבר 1947 הפרוור הערבי השוכן בדרך נשר—חיפה, שממנו יצאו המשתתפים העיקריים ברצח בבתי הזיקוק. הפרוור היה מוקף במחנות צבא של האנגלים ויחידות הלגיון הערבי. הפעולה בוצעה בכוח, שהורכב מיחידות שונות של הגדוד ומחלקת חי"ש מחיפה. ברגע האחרון צוידו האנשים בסטנים, מספר רובים ושנים שלושה מקלעים. היתה זאת הפעולה האופרטיבית הראשונה, שביצענו בהיקף כזה כשבידינו לא היה מכשיר קשר, לא חגור והנשק הוצא ברגע האחרון מן ה„סליק". הכוח שפרץ לאיזור המטרה הותקף באש כבדה, שניתכה עליו מעבר מחנות הצבא ומכוחות מקומיים. אולם המטרה הושגה! והנצחון בבלד־א־שיח' נתן את הדחיפה לשורת פעולות תוקפניות נוספות.

משה השתתף במערכה בכפר קנה. הגיעו ידיעות, כי כנופיה חונה בכפר ומתכוננת להתקיף את ישובי הסביבה. הפקודה היתה לחדור אל תוך הכפר ולהשמיד את הכנופיה, אך ניתן איסור חמור לפגוע בתושבים הנוצרים. הודעה זו היתה בעוכרי המבצעים. בהתקפה על כפר זה, בפעם הראשונה היה בידינו מכשיר קשר (אחד ויחיד!). הפלוגה נעה בלילה ברגל, הגיעה בשעה היעודה, בחסות החשיכה, למטרתה ונכנסה בקרב עם הכנופיה. אולם, מתוך הקפדה על משמעות ההוראה, לא לפגוע באנשי המקום הנוצרים, קשה היה לזהות את בתי הנוצרים ולהבדילם ביניהם ובין הבתים ששימשו בסיסים לאנשי הכנופיה. ההשהיה בחיפוש אחרי הבתים גרמה לגילוי כוחנו הפורץ וניתנה שהות לערביי הכפר להזעיק כוחות מהסביבה. כוחותינו הוקפו מכל עבר, הקרב התפתח לכל הכיוונים, היה זה קרב קשה ואכזרי. כל דרכי הנסיגה נחסמו. בפעם הראשונה עמדו יחידותינו בקרב של שעה וחצי בלי הפסק. האנשים גילו אומץ רוח וכושר תימרון והצליחו לחמוק מזרועות האויב.

מדברי אסף שמחוני

בין קרב לקרב

בשהותו של משה בבית, בעת התרפאו מפצעו, לא בילה את זמנו לריק. עודנו צולע ברגלו הפצועה, והריהו כבר מדריך ומאמן קבוצות נוער וחברים בכל סוגי האימון. גם לי הזדמן להשתתף תחת הדרכתו בקבוצה אחת לרימון. יחד עם קליטת התורה וביצוע האימון לפי הוראותיו, היתה לי הפתעה נעימה וקורת רוח לציין בלבי את יכולתו וכשרונו להדרכה. איזה דיוק ובהירות ההסברה, קיצור ותמציתיות הביטוי; הדגמה מאלפת ורבת יכולת של ביצוע. ועל אלה מה נאה ורבת חן גישתו לחניכיו הקשישים, שלחלק מהם ישנם כבר בנים בגילו. כיצד הצליח לאזן את הטקט הנכון של גישת כבוד ויחס הראויים לתלמידים כנ"ל, עם הטלת המשמעת והמרות הקפדניים ההכרחיים לאימון זה. הרהרתי: גוזלים אלה שצמחו להם כנפים וגדיים אלה שגדלו להם קרניים כמה התפתחו ומה רבה יכולתם! מה צר שהם נאלצים להקדיש מימיהם ומכשרונותיהם למלאכת המלחמה במקום יצירה ובנין. והנה נקפדו גם חייו של משה במלחמה האכזרית הזאת. אין נחומים אלא שחייהם הקצרים ורבי העלילה, גבורת הקרבתם ומותם ישוזרו במסכת התקומה של עמנו וארצנו.

א. ק.

מכתבים

לימימה רב שלום! יגור, תש"ו

קיבלתי את מכתבך ושמחתי מאוד. התכוננתי כבר כמה פעמים לגשת לבקרך ובגלל ענייני־דיומא, לא יצא הדבר לפועל. גם היום חכיתי כבר על יד הכביש לרחמי הנהגים (היום — שבת) והנה תפשני הגשם וברחתי הביתה כל עוד נפשי בי. אורח חיי, כפי שאת מתארת לך השתנה במקצת ועד כמה שאני יכול להרגיש בכך הריני חושב שאני מצליח, אם כי אני לא בין „האריות". מבחינה פיזית הרי העבודה לא קשה אלא מצריכה הרבה זמן להכנתה. במשך הזמן הספקתי כמובן להיות גם בתל־יוסף ולדאבוני לא הצלחתי לפגשך אף פעם, אולם את דרישות השלום שלי בודאי קיבלת. למרות חילופי המקומות, ההווי והאנשים, החיים בכלל די משעממים. לי יש רושם שאני נשאר למרות כל הנ"ל אותו משה הררי שאת מכירה, עם כל הפגמים שבו ועם כל החיוב שבו (אם יש בו דבר כזה). זה בודאי אומר לך הרבה ביחס להתאקלמות בחברה ובפעולות וביחס לאורח חייו בכלל. אותו „איש קטן" כמו קודם. עכשיו התחילה אצלי תקופה חדשה ושונה במקצת מהקודמת, תקופה שמחייבת די הרבה ורבת אחריות, ישנה אפשרות של גישה לאנשים למיניהם, הכרתם ושגעונותיהם. אותי תקופה זו לא משלהבת ואיני שש לקראתה כאל מציאה גדולה. ההיפך הוא הנכון. אבל אפשרות השתמטות עכשיו כבר איננה. אני יודע שישנם רבים ששמים לקראת זה מתוך רצון העליונות. אבל אני לא מרגיש בצורך ואין לי רצון כזה. עד עכשיו עדיין לא נכוויתי בפגישה עם אנשים ואם זה ימשיך כך הלאה הרי

בזאת תהיה חצי־נחמה. גם אַת, כפי שאני מתאר לי וכפי שכתבת התגלגלת לעולם משונה אחר. מענין היה להפגש ולהחליף דברים, רשמים וחוויות. אני בעוד יומים־שלושה „עף" מכאן ללמד משהו חדש ואז לא נוכל להתראות. בכל זאת אני מקווה לעשות מאמץ ולהגיע איך שהוא. עד אז רב שלום ואחולים לבביים.

מאחיך מ ש ה

רמת־יוחנן, 22.5.47

שלום ימימה!

תתפלאי בודאי לקבל מכתב זה לאחר ש„התיאשת" מלקבל אות כתובה ממני. אבל כמה זמן אפשר להיות „חזיר" ובפרט שעכשיו לא אוכל להגיע לעתים כה קרובות תל־יוספה. ובכן, החיים משעממים. יום רודף יום, ובמהירות עצומה. התקופה שחושבים אותה אחר כך לנהדרת ביותר עוברת באפס מעשה וכמעט באפס־הנאה, מלבד אי־אלו זערורי שביעת רצון עם פגישת מכרים ישנים והחלפת זכרונות „מהימים הטובים ההם" (האם הם באמת היו טובים) ומימי הביקור בתל־יוסף. איני מתאונן, כתבתי זאת למען תביני את הלך־הרוח, וכשתביני אותי, תדעי על ידי זה יותר מאשר מכתב עם עשרות עובדות וסיפורים יבשים. אולם מכיון שבלי אלה האחרונים, המכתב לא יהיה מכתב, כזה שאנו רגילים לקבל או לכתוב, אלא מגילה של השתפכות־לב וסנטימנטליות — לא אפסח הפעם גם על אלה, ומשהו בכל זאת יש לספר. ראשית, רותה. ח. היתה פה בהסתכלות בבית־הספר והחלפנו במשך הזמן פעם־פעמיים זכרונות ורשמים והיה נחמד. פגשתי אותה בבוקר אחד לאחר החליבה ברפת, הלכתי „לסחוב" אֶפנַים ולטייל קצת, (דרך אגב פה למדתי לרכב על אפנים) ופתאום ראיתי דמות מסתכלת עלי באי־בטחון וכשהתקרבתי הכרנו אחד את השני. והלכנו אחד לקראת השני בחיוך רחב תוך לחיצת ידים חזקה (רותה הוסיפה גם טפיחת שכם כמו שהיא רגילה), התישבנו באמצע המדרכה ופתחנו את הפיות. חשבתי באותו יום לכתוב לך והיא ביקשה למסור לך ולכל החברה דרישת שלום חמה. גם אני מצטרף לדרישת השלום ומוסיף עוד, ברור שקודם כל לאמא ואבא שלך — ד"ש חמה חמה לנועם ולכל הג'מעה, לבני כיתתי ובסוף — למיכל ולאסתרקה.

חג שמח ולהתראות „אחיך" מ ש ה

תסלחי לי על רשלנות הכתיבה, הסיבה היא שכתבתי את המכתב ביומים, ככה שהרציפות נפסקה ואתך הסליחה... — מ.

יגור, 29.6.47

לימימה שלום רב!

זה זמן רב שלא כתבתי וזמן רב יותר שאַת לא כתבת, ומצאתי לנחוץ לכתוב היום ודוקא היום. כי היום הייתי צריך להיות אתכם, להיות אתכם על יד קברו של חיים*. עד עכשיו הייתי רגיל לבוא כמעט רק לשמחות ולחגיגות (כך בכל אופן יצא והרבה פעמים גם במקרה) אבל אם אני משתדל להיות קשור למקום הזה שקוראים לו תל־יוסף, בקשר איזה שהוא. הרי הייתי צריך להיות שם גם בימי־הכאב ובמיוחד ביום זה. אבל מסיבות שונות לא יצא לי להגיע ובמידת מה מכתב זה צריך למלאות את זה. ואצלי שום שינוי. הזמן רץ מבלי להרגיש בו (אף על פי שדי משעמם ולפעמים משעמם מאוד) ורק תאריכים מסוימים משמשים כעין אבני־קילומטר בצדי הדרכים המראים לך שכך וכך עברת, (וכמה עליך עוד לעבור?) אפשר להגיד שהתקופה הראשונה עברה. בתל־יוסף עוד שמעתי מפי שכנתך לחדר שתקופה זו קשה ביותר מבחינת הרגשה, היא הגבילה את התקופה הזאת מחצי שנה עד שנה. מודה על האמת, תקופה „זו" נמשכה אצלי רק שבועיים־שלושה פלוס תאריכים מסוימים בעלי משמעות מיוחדת. אינני חושב שהרבה תלוי בי, יתכן כי זה בתת־ההכרה מקשה במידת מה על ההרגשה, אני מתאר לי שעל שלי יותר משלכם, ואני יודע שזה גרוע אבל מה אפשר לעשות? אני רואה שכתבתי יותר מדי, אני לא רגיל לכתוב כל כך הרבה ולכן הפעם אסתפק. ימימה, מה עם התמונות שמשה ו. היה צריך לתת לך בשבילי? שלחי לי אותם בבקשה. מסרי שלום לכולם ובמיוחד להורים, לנועם, למיכל ולאסתרקה. כמובן שגם לג'מעה שלי. דרך אגב, מותר להם סוף־סוף לבקר אותי (ויתכן שיהיה כבר מאוחר) שלום, שלום ולהתראות

מ ש ה

את היומן לא קיבלתי זה עדן ועדנים (שבועיים!) השתדלי למלאות את מקומו, ובהקדם.

מ.

* יום השנה לחיים חרודי, שנפל ביום השבת ה„שחורה", בידי קלגס בריטי.

חל־יוסף, 2.8.47

שלום רב!

סוף־סוף זכיתי למה שאתם זוכים כל שבוע־שבועיים, הכוונה היא למכתב שקיבלתי מכם. ואכן היתה זו אפתעה נעימה וביחוד התמונה עם טלי החמודה. והתרגלתי אמנם לשגר ולשגר מכתבים מבלי לקבל אף פעם את התשובה, אמרתי שהתרגלתי אבל לא השלמתי. ובמידה מסוימת זה שימש בלם לכתיבתי אני. אני רק מקווה שזה דבר חד־פעמי והמשך יבוא על אף חוסר הזמן של בלהה, כי כמה זמן דרוש לשם כתיבת מכתב המשתרע בסך הכל על חצי עמוד או אפילו עמוד שלם. ודבר יותר קל ויותר נעים (לי בכל אופן) לשלוח תמונה של טלי, לשם זה אין צורך בזמן.

כמה ימים לפני שקיבלתי את מכתבכם נודע לי כבר שחג העשור נדחה ל־15 אבל לדאבוני לא אוכל להגיע גם אז. אוכל לבקר אתכם רק אחרי ראש השנה, כי מצב העבודה בענף שאני עובד בו מחייב אותי להשאר כאן.

שלומי כאן טוב מאוד ואני ממשיך כרגיל בעבודתי, ומוטב שאמא לא תדאג כל כך, כי אינני כבר אותו משה'לה שירד לפני עשר שנים מהאניה. אם דיברתי כבר על תאריכים הרי מוטב להזכיר שני תאריכים הממשמשים ובאים. אחד — בעוד חודש בערך 10 שנים לעליתנו ארצה, והשני — קצת יותר מאוחר יום הולדתי, יותר איני רוצה להגיד מאומה ודי לחכימא ברמיזה... הפעם אסיים ואני חוזר ומבקש שוב — ענו!

שלכם מ ש ה

דצמבר, 47

לימימה רב שלומות!

אֶת בודאי כועסת שלא כתבתי במשך כל הזמן וביחוד בזמן כזה. במידה ידועה כעסך צודק אך יש סיבות לכך, והן ידועות — ואני — — — שבאתי לראותך אמנם לא באופן מיוחד כי דבר זה לא ניתן עכשיו, אלא לבקר את — — — אולם ברגע האחרון זה לא יצא לפועל והייתי צריך לצאת לשמירה לאחד ה„חורים". ימימה, אֶת מוכרחה לבוא הנה לבקר אותי, אני פשוט מתגעגע, ולך הרבה יותר קל לעשות זאת. אני לכשעצמי מרגיש טוב ועדיין חי, אלא שהחיים יצאו ממסלולם הרגיל והושבתו לגמרי. אתה

חי בתוך בליל של סידורים ומעשים ולא חש את המסגרת היומיומית הרגילה — לא בעבודה, לא בשינה ואפילו לא באוכל, — פשוט חיי צועני. או משהו שמבטא יותר. אבל העבודה לכשעצמה נותנת את סיפוקה ואינני מתלונן על כך. אבל תאמיני שאני חולם ומתגעגע לפרה חולבת, לארוחת בוקר של רפתנים, למקלחת שלאחרי העבודה ולחולצה רוסית של המחזור. לכאורה זה יראה לך פשוט ואולי אפילו מצחיק אבל זה פשוט ככה. על כל פנים ישנם רגעים שמזכירים לי זאת, שעה שאני מקבל יומן מהמשק עם כמה מלים כתובות ערבית ע״י נ. או חבילה זעירה שלא תכנה הכלכלי הוא החשוב (זה לא חסר לי) אלא עצם הדבר עצמו ובעיקר הפתק הזעיר שבתוכו, עם כמה מלים חמות מחנה׳לה ומעוד כמה מהחבריא. ימימה, קצת השתפכתי ועתה די! ממך אני רוצה שתבקריני (הן תאחרי את המועד) ולפחות כתבי קצת, וברציפות! ד״ש חמה לרינה ולאלישבע. כשתהיי בבית מסרי שלום חזק חזק להורים ולנעם וליתר החבריא. לאמא תגידי שלא תדאג! שלום, שלום ולהתראות שלך מ ש ה

יגור, 22.1.48

למשפחה כולה שלום רב!

מה שאתם רוצים לשמוע: אני חי, בריא ושלם. להגיע אליכם קשה עכשיו שבעתיים בגלל הנטל הקשה של העבודה המוטל עלי בימים האחרונים. והעבודה לא תמיד מן הנעימות ביותר. לפני יומיים טיפלתי בקבורתו של חניך שנפל — התפקיד הקשה ביותר שהיה לי פעם — היתה הפגישה עם ההורים השכולים והצורך לנחם אותם בזמן שאתה בעצמך אבל כמותם — זה דבר קשה מאוד, ולהתגבר עליו יש צורך בעצבים חזקים שלא תמיד שולטים עליהם בזמנים כאלה. והצורך בשליטה עליהם מטיל עליך התאמצות עצומה.

שלום!

אני מניח שקיבלתם את הפתקאות ממני ע״י חברים שונים מההכשרה הנמצאת במעוז. אני יודע שבימים אלה אני צריך לשמור שמירת יתר על קשר מכתבים עם המשפחה אבל לא תמיד זה אפשרי. רציתי מאוד לבוא לחנוכה מעוזה ושוב לאכול ולהנות מהלביבות שאמא בודאי היתה מטגנת, אולם בימים אלה אנו לא יכולים לחשוב רק על דברים שבהנאה ובין יתר

הדברים שמוותרים עליהם תהיינה הפעם גם הלביבות של אמא. בשנה הבאה אדרוש את המגיע לי מהשנתיים שהפסדתי, ואתם, בלו בנעימים את החג בלעדי. במקומי בודאי טלי מדליקה כבר נרות חנוכה. חג שמח וכל טוב לכם. שלכם מ ש ה

27.1.48 ,יגור

לימימה — שלומות רבים!

אין לתאר את עצם השמחה בקבלי כל כך הרבה מכתבים (ודברים טובים!) מהבית. לחברה שלי נתתי ל„זלול" ואני שקעתי בקריאה ורק לאחר זאת הצטרפתי לחגגא. יתכן שאינני כל כך בסדר, אבל החברה השתלטו על החבילה וגמרוה ולאסף המסכן לא השאירו מאומה זולת קופסת גפרורים ומשחת שינים וסבון — שהיו בפנים. כמובן שהצחוק היה רב. כן ימימה, התרגלנו לצחוק יומיים לאחר הלוויה, ועורכים קומזיץ עם קריאה בעתון על נפול חברים. לו היינו שוקעים באבל על כל חבר שנופל ובמצבי־רוח שבעקבותיהם, הרי מצבנו היה גרוע מאוד וטוב שקצת מתאוששים לאחר כל מכה (אם כי בקושי רב). ימימה! על אף התרופפות הקונספירציה יש להזהר ולא לכתוב בצורה כמו שכתבת כי אַת יכולה להכשיל אנשים ומעשים. אצלי המצב רגיל. החבריא מיתר המקומות עלו הגלילה לאחר ההתקפה על יחיעם ואילו אנחנו נסענו והוחזרנו באמצע. — — — גם דודקה פ. היה אצלי דקה אחת בלבד לפני נסעו הביתה. היום יצאתי ליד השער וראיתי את יהודה צ׳פוק, מסרתי דרכו שלום ואיני יודע אם יזכור למסור. גם מ. מסתובב כאן לפעמים. אַת רואה — אני לא מנותק מהעולם. להגיע עכשיו הביתה קשה, על אף המרחק הקטן. לפני כמה ימים נסעתי לבית־החולים להוציא את אחד החניכים שלי ששכב שם לאחר מקרה מעציב. טוב שבימים אלה ישנם עוד אנשים שיוצאים בריאים מבית־החולים. חפשתי שם את רינה אבל לא מצאתיה. כבר לא ראיתיה הרבה זמן (ומוטב שלא אפול לידיה). במכתב שקיבלתי מועד החוג חזרו על הבקשה שאכתוב לחברה כולה, אבל על אף רצוני איני יודע מה לכתוב, כי הרבה מאורעות לא מתרחשים אצלי ואלה המתרחשים אין מקומם על הנייר אלא בצורת „צ׳יזבאט", בעל־פה. וזאת אעשה לכשאבוא, ואבוא — לאו דווקא „פצוע קל" כמו שמיכאל איחל לי. (אגב, הברכות האישיות על הפתק המיוחד מצאו מאוד חן בעיני חברי־ל„מקצוע" וישבנו ערב שלם וצחקנו). הפעם אסתפק, כי העבודה האחרת

גם כן רובצת עלי. עכשיו אני עסוק כמה ימים בעבודה אחראית קצת (כזו של מוטקה בת"י) וה„טראבלס" רבים. גם מכתב זה הופסק פעמים באמצע בגלל דברים שהיה להסדירם. מסרי שלום לכל הנוער וחבל שמפאת חסר זמן וחסר כשרון אני לא יכול לענות לכל אחד כמה מלים. בקשי את סליחתם ותודי מאוד בשמי ובעיקר בשם יתר חברי־ל„מקצוע" על השי לט"ו בשבט. שלום מיוחד להורים ולנעם. להתראות

אחיך מ ש ה

9.3.48

רב שלומות!

הבטחתי לשגר לך לפרקים איזה פתק ואני ממלא את ההבטחה על אף השעה המאוחרת ועל אף העייפות הרבה. רק עתה כתבתי מכתב לאמא ברעננה, המכתב האחרון שקיבלתי ממנה מצא מאוד חן בעיני בגלל הנימה המפתיעה שבו. אמא שלנו נעשתה גיבורה ובמקום לכתוב כמו כל האמהות, שבכל מכתביהן אומרות רק: „בריאות", „שמור על עצמך", „אַל תקפוץ ראשון לאש", „אַל תצא מהגדר" וכו' וכו', היא מסיימת את מכתבה במלה „תצליח". וזה דבר חדש אצל אמא שלנו ודבר שמאוד מצא חן בעיני. אכן, הצלחנו קצת „לחנך" אותה ברוח שלנו אם כי אני בטוח שהיא דואגת כמו שהיא יודעת לדאוג מאז ימים ימימה. אבל טוב לראות שהיא מתגברת על עצמה (ואפילו אך כלפי חוץ).

אצלי חדש אין. העבודה רבה ומתרבית והאחריות גדלה והולכת. לפעמים פושטים קצת את המעטה „הצבאי" ומבלים ערב כ„ציווילים" מאז, אבל ערבים אלה מעטים מאוד. עכשיו עם גידול מספר האנשים בשרות הדאגה גדלה והולכת לאנשים אלה ומתחילים גם אנו להרגיש ברוחה המת־בטאת בבגד טוב, בנעל ובכובע גרב. רק עתה אנו מרגישים כמה הוזנחה החטיבה במובן זה קודם לכן. שלכם מ ש ה

תל־יוסף, יום חמישי, סוף מרץ 1948

לסבתא ש־טלי, לאמא שלה ולענתי — שלום רב!

ראשית — רב תודות על „משלוח המנות" ששלחתם לי, אם כי דברים מכגון אלה לא חסרים לי גם עכשיו. הבנתי בעצמי שאמא בודאי לא נותנת לבלהה לגשת לבקר אותי ובמידה ידועה היא צודקת.

אני מרגיש טוב ואתמול התחלתי כבר להתהלך קצת. למקלחת הנמצאת במרחק חמישים מטר מהחדר אני מגיע כבר בלי קושי מיוחד. הפצעים הולכים ומתרפאים והרופא שבע רצון ממהלך הריפוי. אני חושב שבעוד שבועיים־שלושה אוכל לחזור ליגור. אם הרופא ירשה לי וזה יתאפשר מסיבות אחרות אשתדל להגיע ליום יומיים למעוז. אבל אין לדבר על זה לפני שאוכל חפשית להתהלך. יתכן שיצטרכו להעביר חתיכת עור ממקום אחר לפצע עצמו כיון שלפצע אין עומק, אבל יש לו שטח רחב, במקום תשאר למזכרת — צלקת.

הטיפול בי כאן — איבער אלעס! אין ספק שבמעוז הוא היה פחות טוב. אני לא רוצה להעליב בכם אבל אין ספק שבמעוז הייתי משתעמם כהוגן. היום קיבלתי גם את התשורה מועדת הקשר במעוז.

מנוח אני מוסיף לקבל דרישות שלום כמעט יומיומיות. גם החבריא ביגור באים לעתים לבקרני.

כאן בינתיים קרה אסון גדול מאוד — דן צביק, בן המקום וחברי לחדר שנים רבות נפל על הגלבוע ועוד חבר נהרג בדרך לירושלים. אהרן, חברי לכיתה נפצע קשה בצוארו וכפסע היה בינו ובין... בניתוח הצליחו להוציא לו את הקלע ועכשיו מצבו הוטב והוא מתהלך.

קשה כל יום לקרוא על חברים שאתה מכיר אותם והם נופלים וקשה שבעתיים כשאתה שוכב במיטה. החבריא שלי נמצאים עתה בסביבתכם וכמדומני שמחוללים שם נפלאות.

מאמא אני מבסוט שהיא קיבלה את זה כך ולא בצורה שתיארתי לי שהיא מסוגלת לקבל. אין כמוך — אמא!

בינתיים אני משמין והולך כמו ענתי שלך. סדר היום שלי מורכב מארבע דברים עיקריים — ארוחת בוקר, ארוחת צהריים, ארוחת ארבע וארוחת ערב. ובאמצע — פרפראות: תפוחים, שוקולד, יין וכו'. (כמעט שזה היה כדאי!).

כמובן שקשה להתרגל לסדר חיים כזה, בעיקר אחרי שלושה חדשים סוערים כאלה, אבל מה שלא עושה השכל עושה הזמן. מתרגלים לכל מצב.

אסיים הפעם. כן, שכחתי — בלהה ביקשה לדעת את פרטי המאורע. כמובן שעל הנייר הזה הרבה אי אפשר לכתוב אבל באופן כללי ובצמצום — קצת.

בהתקפה שהיתה לפני שבועיים על הכפר הערבי קנה שע"י נצרת

נפצעתי מיד בהתחלה ומיד חבשו אותי. את הנסיגה שהיתה ארוכה הצלחתי לעשות בכוחות עצמי מבלי להזדקק להיות מובל באלונקה. רק דרך קצרה הובלתי באלונקה. מיד עם בואנו לבסיס נלקחתי לבית־החולים. שם צולמתי והוכנסתי לחדר־הניתוחים. חטטו בפצע ושלחו אותי הביתה. הפצע עצמו לא היה נורא, והוא נמצא בבשר בלבד. אחד מהשלושה נרפא כבר לגמרי, השני עומד להרפא והשלישי שהוא הגדול ביותר יתרפא במשך הזמן. כאבים כמעט שלא היו לי לגמרי מכיון שקיבלתי זריקה נגדם. הפעם — מספיק צ׳יזבאט!

ולאמא! — אַל דאָגה, זה יהיה בסדר! שלום ולהתראות

שלכם משה

תל־יוסף, 17.4.48

שלום דרוריק! כידוע לך אני נמצא בבית, נפצעתי קצת ברגל באחד מ„הטיולים" שלנו. בקרוב אני חושב לשוב לבסיס. בינתיים לא טמנו החבריא ידם בצלחת ויצאו קצת לטייל, אפילו כאן בסביבה הם היו. וכאן מול כפר־יחזקאל נפל צביקה כרמלי שלנו ונפל בצורה כזאת שלא היה כל צורך בזאת, פשוט מאסון. כמובן שהאבל היה רב, אבל לא מנע בעד החבריא לצאת עוד באותו לילה לפעולה אחרת ודמו נוקם. בינתיים נוסף אלינו עוד תל־יוספי לפלוגה — גדעון כנעני, ואין מה לדבר על אביו של יואב שהוא „האיש בפלוגה" — פשוט פלוגה תל־יוספית. הדאגה אליך היתה כאן רבה, בעיקר לאחר נפול זרבבל ועכשיו עם פרישת השלום האחרונה ועם הידיעות הטובות מסביבות ירושלים — נמוגה במקצת.

יוחנן, יעקבלה וכל החבריא מוסרים לך, לגדעון וליוריק דרישות שלום לרוב ולהתראות! חזק!

משה ה.

(18—17) אפריל 1948

אהלאן נעים!

הפעם נתחלפו במקצת התפקידים. אני היושב בבית ואתה המתרוצץ על הגבעות של ג׳וערה ודלית־א־רוחה. על כל פנים ההתרוצצות שלך קצת יותר רצינית משלי. ביום הששי היה כאן המ״פ שלי (אסף שמחוני) שסיפר על מהלך הקרבות וסיכמם. כנראה שיצא לך להיפגש עם רבים מבין אלה והנך מלא בודאי צ׳יזבאט.

אמש היתה כאן אזכרה לדן, ישעיהו וזרבבל. תוכן האזכרה היה לא הנפילה, המוות בלבד, אלא גם טעם הנפילה ואופן הנפילה. ומאזכרה כזאת אתה יוצא — לא כמו באזכרות רגילות — בראש שחוח, אלא בהרגשה מחודשת ובהחלטה מחודשת — להמשיך. ולאחר החלטה כזאת — אין לך ברירה אלא להישאר ולהירקב כאן, — כך המצב אצלי כיום. אני משתעמם כאן נורא, עדיין איני יכול לעבוד ואפילו התכנית לתעסוקה בערבים (החומר שנדברנו, שאעביר אותו לפל"ם), אינו יוצא לפועל בגלל העדרך. מחר אני נוסע לבית־החולים ושם ייקבע סופית מה אתי. נקווה — שעוד אגיע אליך לפני שתספיק לחזור. אגב, כמה זמן?

אם הנך נמצא או בא במגע עם חברייא משלי, מסור להם שלום. מסור שלום לכל התל־יוספים שאתך, ממני ומג'קי.

חזק! מ ש ה

תל־יוסף, יום ראשון, תחילת מאי 1948

לאמא, בלהה והילדות שלום רב!

— — — שלומי טוב מאוד. אני כבר מהלך לגמרי וחדל מלצלוע לאט לאט. באחד הימים הקרובים אסע לעפולה כדי לגמור עם כל העסק הזה, פעם אחת לתמיד. אני חושב שתיעשה לי העברת עור. אינני חושש מלכתוב זאת, אם כי יכולתי להימנע מזה. הבטחתי לאמא שאספר הכל... החברייא שלי ממשיכים להילחם ובסביבת משמר־העמק הם עשו גדולות. אני חושב שבעוד כמה זמן אוכל לחזור ולהצטרף אליהם, ולאמא — רב תודות בעד אחוליה „שזה יקח הרבה זמן". לאחר שאחזור מעפולה אני חושב להגיע לכמה ימים גם למעוז, עד עכשיו נמנע ממני הדבר בגלל הטיפול התמידי שהייתי צריך לקבלו כאן. עדיין אינני יודע היכן אפסח השנה, כי זה תלוי בתוצאות נסיעתי לעפולה — — — אסיים בברכת „חג שמח" לכולכם ובמיוחד לאמא, להתראות בסדר זה ואם לאו — הריני מבטיח לאמא שאבוא בשנה הבאה. חג שמח! שלכם מ ש ה

תל־יוסף, יום ששי 28.5.48

לאמא והמשפחה שלום רב!

לא מצאתי לנחוץ בהיותי כאן „להטרידכם" במכתבים רבים, אבל פטור בלי כלום אי אפשר. בינתיים אני נמצא כאן. עמדתי כבר לחזור, אבל

בגלל התנאים הרפואיים שעדיין הייתי זקוק להם, נאלצתי להישאר כאן. כמובן שאני לא יושב גם כאן בחיבוק ידים. העמיסו עלי ג׳וֹבים למכביר: אימונים, הגנה אנטי־אוירית. נסיתי כבר כמה פעמים להוריד אוירון וללא הצלחה. הפחד מפני אוירון כאן הוא כמו... שמעתי שאמא היתה חולה, רציתי מאוד לגשת לבקרה אבל בגלל התפקידים שלי כאן לא יכולתי להתפנות לכך. הייתי מאוד רוצה לדעת מה שלומה עכשיו.

אני עומד לגמור את ה„קריירה החולנית״ שלי ולחזור לעניינים. מתי בדיוק אינני יודע. שלום לכולכם ובמיוחד לידידתי טלי.

שלכם משה

תל־יוסף, 11.5.48

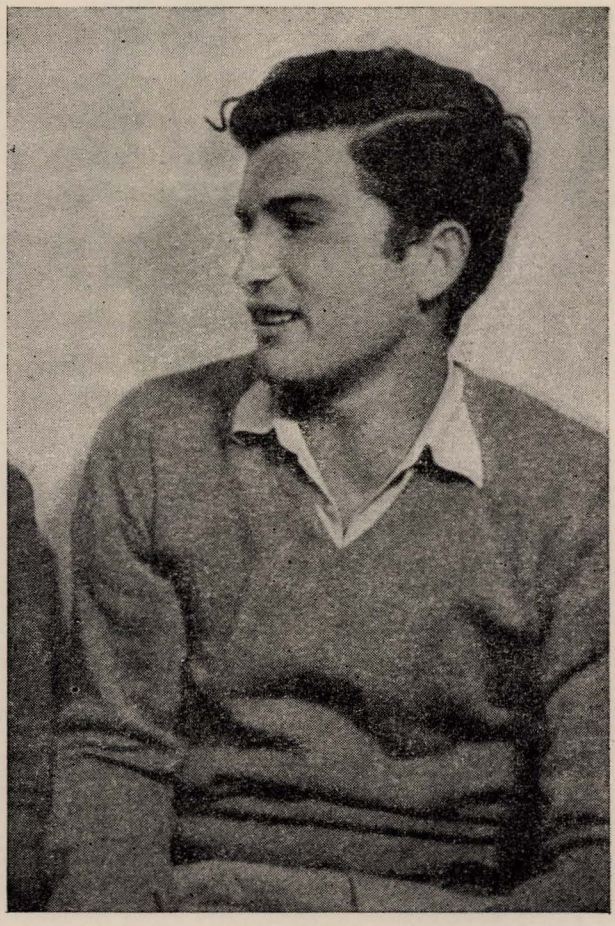
לאמא, בלהה, עמנואל, טלי וענתי — שלום רב!

עד עכשיו שרצתי בתל־יוסף ורק ממחר אני מתחיל שוב לעבוד קצת. מחר אני יוצא ליחידה. בינתיים הספיקו לעשות לי ניתוח פלסטי שלא הצלית. מצב הרגל עכשיו טוב, הפצע עדיין פתוח. כנראה שלא אוכל עדיין להשתתף בפעולות ועבודתי תהיה בודאי בהדרכה ובענינים סידוריים. וכמו שהבטחתי — הריני מודיע לכם על כך. ועכשיו שלום ולהתראות.

שלכם משה

יש להניח שמעתה לא אוכל להתקשר אתכם לעתים כה קרובות כמו קודם, לכן — אַל דאגה במקרה שלא תקבלו מכתב. כמובן שאני אשתדל שהקשר יהיה תמידי.

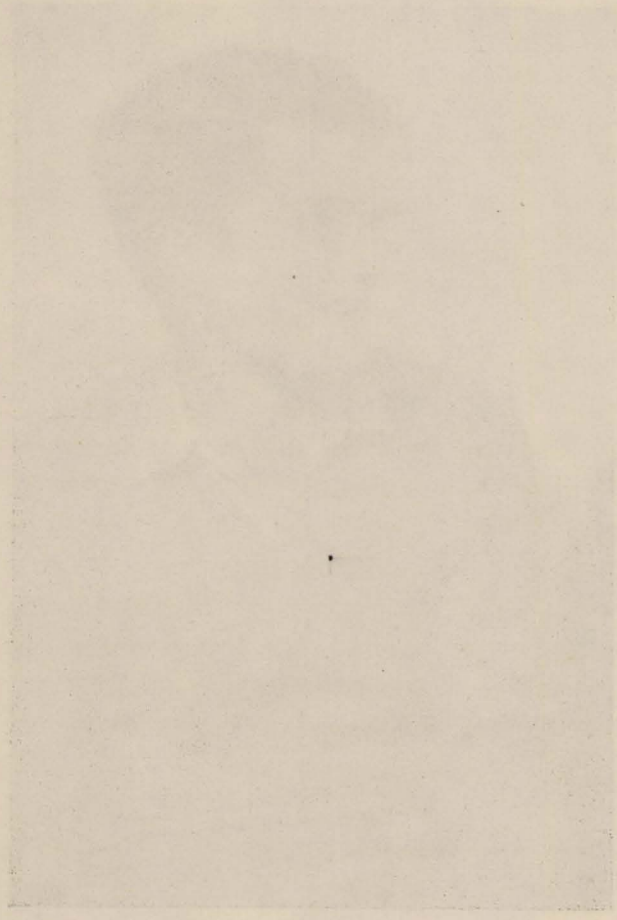
שלכם משה

נתן דוֹבז׳ינסקי

נולד ב־24.9.1929 — נפל ביי״א בתמוז תש״ח

בחרבת קורקאר ע״י שילטא, בחזית לטרון

ל ב ן

נתן נולד במאורעות 1929. את חדנה, בנסיעתה לבית־החולים ללדת, לוויתי עם נשק ביד. איזה אושר ושמחה הגיעו לנו למחרת בהתבשרנו על הולדת הבן. אני מציין ביחוד את המלה „לנו", מפני שזמן קצר לפני זה שכלנו בבי״ח זה את בתנו הבכירה בגיל הרך.

מה אומר על נתן, ומה כבר לא נאמר על הבנים הרבים שנפלו, שכולם קרוצים מאותו החומר: אהבה לקרקע ולמולדת. במשך שנותי בארץ עברו עלי תקופות פרטיות וציבוריות קשות, אבל המאורע המכאיב והקשה ביותר שהשאיר גם עלבון איום — השבת השחורה ופרשת רפיח. ברגע זה עומדות לפני כל הדמויות הצעירות שהיו אף הן אותה שעה ונפלו עתה במערכה, ביניהן גם נתן. אני כבר הייתי במכלאה ובחרדה וגעגועים ציפיתי להופעתו של נתן, ובבואו הוקל לי. הכרתי את אופיו וידעתי שלא יבייש אותי, והוא עמד במבחן. בשיירות לעתלית ורפיח לא נסענו במכונית אחת, ולמרות ההשגחה של מלווינו הקלגסים הבריטיים שלא הרשו לקום או לזוז, השתדלתי תמיד למצאו ו„לחטוף" מבט־עין עליו. חדשיים בילה נתן ברפיח, חזר הביתה בין האחרונים. חיפש אותי, התחבק והתנשק אתי. ראיתיו והוא אחר, גדל והתבגר.

באו ימי הכרזת המדינה. אחרי ההרג הרב שנעשה בעמנו בתפוצות הגולה, שרישומו נתן את אותותיו גם על ילדינו, הוטלנו גם אנו עתה במערבולת דמים קשה. ידעתי שנתן כמו צעירים רבים אחרים, לא ינוח ולא ישקוט עד שיתגייס. בבקרו חבר בביה״ח שנפצע בחזית, חזר במצב־רוח קשה. — ראה את זוועות המלחמה, אבל החליט, שנחוץ גם שיהיה מי שיחליף את האנשים האלה. בשבועות האחרונים לפני התגייסותו התהלך בהרהורים קשים: מצד אחד הלחץ של המשק שעליו להשאר במקום ולמלא את חובתו למשק, ומהצד השני קריאתו הפנימית העמוקה. מתוך ראיית דברים יותר נעלה, יסודית ועמוקה — והתגייס.

בן שנתיים

באותו בוקר, כשהמשפחה ליוותה אותך, אותה שעה של הליווי האחרון והנשיקה האחרונה, הרגשתי שאתה נתן לא שש לקרב, הפרידה היתה קשה עליך. נזכרתי שלפני זמן קצר בראותך את אמא חולה אנושה, אמרת ש„זוועה" היא לראותה בכך אבל נקווה שהיא תבריא, — והיא הבריאה. אבל עתה „זוועה" הרבה יותר קשה היא, שלא לראות בכלל את גופך שנגדע בבת אחת, ולא זכית לבוא לקבורת ישראל.

לא אתנה פה הרבה על הביאוגרפיה ותכונותיו האישיות של נתן. הוא חי אתנו 19 שנים פחות חדשיים. אף פעם לא היה לי צורך להתענין בהתנהגותו בחברה ובעבודה. הדברים שנמסרו לנו על אודותיו גרמו לנו תמיד נחת־רוח. בלכתו לעבודה היה עובר ע"י חדרנו. גאה הלב כשראינוהו בפשטות כזאת: ישר קומה, יחף, בלוריתו פרועה. ובערב, בפגישת המשפחה הכרנו מראש את בואו: צעד בטוח ושקט, מזמר לו זמר — ועכשיו נשאר חלל ריק. ההורים והקרובים ביותר, לעולם לא שוכחים את זה וכואבים את האבידה. נמסר לי ע"י חברים שעשרת הימים שנתן היה מגוייס וכל הזמן כמעט בחזית, הוא חי בידידות ואחווה עם כל החברים, התחבב עליהם — כי אלה היו תכונותיו.

את המכתב השני והאחרון קיבלנו מנתן כבר 10 ימים לאחר שנפל חלל. הוא כתב את המכתבים מהמישלטים בחזית. מתוך המכתב רואים איך שכולו נתון לענינים הסובבים אותו ואותנו בימים אלה.

קשה ומכבידה כתיבה כזאת. אחיו הצעיר שנתבקש לכתוב איזה ציון לזכרו אמר, שהוא יותר מדי קרוב לו מכדי שיוכל לעשות זאת. גם עלי זה מאוד מכביד ואסיים: טוב לעם שזכה ככה לגדל בנים אמיצים בעלי עוז נפש ושאר רוח כאלה, ובעמקותם ובהכרתם יודעים לקראת מה הם הולכים.— אבל אוי להורים ולקרובים בנפול עליהם בנים חביבים כאלה.

נתן בן 2½ עם אמו ואביו

נ ת ן, בטרם שיצאת לאויר העולם לוויתי אותך עם אקדח ביד, והנה עתה נפלת בשדה קטל על יד המרגמה. חיים קצרים חיית וגם אותם בדרך של שרשרת ארוכה של עינויים לעם ולאנושות.

אוי לאמא ולאבא, הצריכים לקונן על בן־חמד שנפל חלל.

א ב י נ ת ן

ה ק ר ב

נתן הגיע עם חברו א., למחנה צריפין, בסיס הגדוד הראשון של חטיבת יפתח, ב־9 ביולי, 1948 יום אחד לפני סיום ההפוגה הראשונה. למחרת עם חידוש הקרבות ב־10 ביולי נשלח לפעולה, להשתתף במיבצע „דני". היה בין כובשי הכפרים הערביים באיזור רמלה המזרחי־דרומי: עינבא, ג'ימזו, ודניאל ובאיזור הצפוני־מזרחי של לוד: חדיתא; ב־15 בחודש יצא לפעולת כיבוש הכפר ברפיליה באיזור המזרחי של שתי הערים. לאחר כיבושו ישב עם פלוגתו במקום והתחפרו בו. ב־17 ביולי הוטלה על הגדוד משימת־ההשתלטות על צומת הדרכים החשובה בבית־סירא המחברת את הכבישים רמאללה—לטרון ובית־נבאללה—לטרון. תכנית הפעולה של הגדוד היתה: פלוגה אחת תפוצץ את הגשרים בכבישים רמאללה—לטרון והשניה תכבוש את המישלט חרבת־אל־קורקאר החולש על צומת הכבישים בבית־סירא. נתן היה בפלוגה הדתית, חניכי מקוה־ישראל, בה היתה מחלקה בלתי דתית. על יחידה זו הוטלה המשימה של כיבוש המישלט חירבת אל־קורקאר. בסיס היציאה היה — ברפיליה. היחידה יצאה בליל ה־17 בחודש יולי, עברו דרך הכפר שילטא, שנכבש עוד עם ערב, ועם שחר הגיעו אל המישלט חירבת אל־קורקאר, וכבשו אותו בלי התנגדות. מאחר שהמישלט לא היה מבוצר, התחילה פעולת ההתחפרות במקום. עם האיר הבוקר, הוברר, כי בין שילטא, ששימשה משענת לכוח שבמישלט, ובין המקום הנכבש זה עתה, ישנו בית חרב שנתפש בידי הלגיון הערבי, דבר שלא היה ידוע עליו לכתחילה. העובדה הזאת איימה על כיתור היחידה. כן נתגלה, כי מזרחה מחרבת־קורקאר, סמוך לכביש, נתרכז כוח אויב, שהיה מורכב מ־30 כלי רכב מסוגים שונים — מספרו הגיע לגדוד — אשר התכונן כנראה לתקוף את בודרוס, על מנת לפרוץ לבית־נבאללה ולהכשיל את ההישגים הצבאיים של צבא ההגנה לישראל בכיבושי לוד, רמלה ואזוריהן.

האויב הוטרד על ידי הפלוגה שבחירבת־קורקאר וכך הופנה כל כוחה לגורם שלא היתה מוכנה לו לכתחילה. היחידה שלא הספיקה להתחפר כראוי במישלט — בודדה לגמרי. ובינתיים נפתחה התקפה כבדה של האויב בסיוע תותחים ומרגמות על היחידה שבמישלט, אשר נמשכה כמחצית היום. משורייני האויב הקיפו את חירבת־אל־קורקאר, והיחידה לא יכלה להיחלץ מחמת החסימה המוחלטת על דרכי נסיגתה. האנשים התחילו נסוגים מהמישלט אחד אחד, מבלי אפשרות כל שהיא להוציא עמהם את ההרוגים שמספרם הגיע ל־46. נתן היה כבר מחוץ לטווח האש, אבל מאחר שהמ״כ נפל, נשלח הוא לאסוף את הכיתה, שהיתה בתפקיד של חיפוי הנסיגה וכמובן בין האחרונים. וכאן בדרכו חזרה אל המישלט — נפגע מפגז מרגמה ונפל...

הודות לעמידת היחידה הנועזת, הושגה המטרה ונמנעה התקפת הנגד של האויב; הכוח הרזרבי רותק לבסיסי הקו הכבוש, שילטא, שהוא הגבול המזרחי של מדינת ישראל עתה ונמצא בשפולי הרי יהודה במעבר לשפלת החוף.

מפי אסף ש.

בשילטא

הכפר שילטא, אשר רק אתמול שימש מערת פריצים, נכבש באש תותחינו ובעוז רוחם של בחורינו. מחלקה אחת פושטת בכפר, חוליות מסיירות את הסימטאות הצרות והעקלקלות, אם לא נשאר פה ושם מארב העלול להפתיע את אנשינו. לאחר הסיור והסריקה נכנסת הפלוגה ומתבצרת היטב בעמדות חפורות. יום שבת מטיל את צלו הענוג והשליו. אי משם חותר ג׳יפ. המג״ד בחיוך קל על שפתיו שואל לשלומנו. ופתאום שריקה — מזעיקים למיפקד מחלקתי. המ״מ מודיע: על כל אחד להיות מוכן, על כל הציוד והמלאי, למיפקד פלוגתי. בעצלתים קמים החברה ופונים איש איש לעברו. האפסנאים עוברים ומוסיפים מלאי נוסף של תחמושת ומזון. הפעם מחלקים שוקולדה ומנת אֶסקימו. במיפקד הפלוגתי מסביר המ״פ את תפקיד היום העומד לפנינו: „נשארו עוד עד גמר ההפוגה, 24 שעות שאו״מ הקציבה לנו, עלינו לנתק את עורק התחבורה של האויב בפרשת הדרכים רמאללה— לטרון. לשם זה עלינו לכבוש את המישלט אל־קורקאר החולש על הכביש. תהיו מוכנים להתנגדות נמרצת של האויב!״ המ״מים מסבירים לכל מחלקה לחוד את מקומה היא במערכה הזאת.

עם דמדומי הערב עוזבת הפלוגה את שיפולי הכפר, ואנו חוצים שדות ירוקים. מדי פעם חניות קצרות, פקודות חרש נמסרות מפה לפה. „לשמור על קשר עין" — מצווים המפקדים. אנו מקיפים גבעות ומגיעים עד לוואדי הנמצא בקירבת המישלט. כאן נערכת הפלוגה ומתפרסת למחלקותיה. מחלקתנו פורצת במעלה הוואדי ומסתערת על המישלט. אנו על המישלט. אחרינו באות מכל עבר שאר המחלקות, מתחילים להתבצר ופתאום הואר השטח בכדורים זוהרים: האויב גילה אותנו.

בזה אחר זה התחילו פגזי האויב להציף את השטח. העמדות לא היו מוכנות והרגמים טרם הספיקו להציב את המרגמות. אנו מבחינים שהאש באה אלינו מכיוון הבית הבודד הניצב על גבעה מאחורינו. אש האויב גוברת במידה ניכרת ומכל הצדדים. המקלעים שלנו פועלים אבל בלי כיוון מדויק. אי־אפשר לכוון את אש המקלעים בגלל צליפות הצלפים, שהמטירו אש על כל מי שרק העיז להוציא את עצמו מעמדתו. נאקות הפצועים גוברות. החובשים זוחלים מעמדה לעמדה לחבוש את הפצועים. עם אור היום הוגברה האש הצולפת. תגבורת האויב מתחילה נוהרת מעברים שונים במגמת כיתור הגבעה. פלוני מבחין במשוריינים מתקרבים. האויב מגביר את האש מכל הצדדים אך אינו מעיז להסתער. מרגע לרגע מתרבה מספר הפצועים, כוחותינו מידלדלים והולכים. לאחר שמונה שעות של קרב לאור היום מתקבלת פקודת נסיגה. אנחנו נסוגים. אש הצלפים גוברת, אנו גולשים מהמישלט בכיוון לואדי המוצף כולו בכדורי צלפים. רבים שלא התמצאו בשטח, רצו בכיוונים שונים ונקלעו לתוך לועי הברנים של משורייני האויב. אנו מתקדמים לאיטנו בתוך הואדי. שריקת כדורים ופגזים מלווה אותנו. למולנו שדה קמה. זונקים לתוך הקמה, השבלים מבליעות אותנו בתוכן. כמה יקרתן לי השבלים הזהובות! חיים הבאתן לי! יקרתן שבעתיים בהעלימכן את חברי הבודדים שגם הם מצאו מחסה בתוככן!

א. בן־אליהו

לקול המצפון

לא ידעתי כי בוגר הוא, הכרתיו כילד־חמד, טוב־לב, עם בת־צחוקו על שפתיו. כעת הופיע לפני בפעם הראשונה — גדול, מבוגר, תובע בתוקף את זכותו למלא את חובתו לעמו בשלמות ללא סייג. שאלת גיוסו ושל עוד

שניים מבנינו הצעירים, הועמדה לדיון בהנהלה ובאסיפה הכללית, אך תביעותיהם נידחו. השיחה האחרונה בינינו, לפני נסיעתו, ארכה מספר שעות. הסברתי לו כמיטב יכולתי את המצב והוכחתי לו כי אצלנו מתגייס הקיבוץ ככלל ולא כפרט. משקנו נתן את כל בניו לגיוס ומילא את חובתו בכל המסגרות והחטיבות מעל המכסות והאחוזים. גם קיום המשק, חוליה חשובה במערכה שלנו. עליו איפוא, להישאר ולהמשיך בעבודה בענף שלו. החזית עצמה, נמצאת על ידינו, וגם כאן יוכל למלא את חובתו במערכה בכל פעם, לכשיידרש. נתן לא קיבל את דברי והסביר: אמנם חבר משק קיבוצי אני, אבל מצפוני האישי, אינו נותן לי לשבת בבית, אינני יכול ללכת עתה אחרי הצאן, בזמן שהנני מרגיש, כי אני כל כך נחוץ שם. — ומצפונו הורה לו לעשות מה שחשב. במקום שאשכנע אותו, הוא השפיע עלי ברצונו החזק ובעמדתו האיתנה.

לאחר השיחה הזאת יצא מיד לדרך. כעת ידוע שבעברו את תל־אביב, לא נשאר שם אפילו ללון לילה אחד ומיהר לבסיסו בצרפנד, למען לא לבזבז אף רגע לריק והצטרף לחבריו בפלמ״ח, בגדוד הראשון, בו משרתים רוב בנינו. ביום א׳, שמונה ימים לאחר בואו, נפל בקרב, במערכה הכבדה שהתנהלה בסביבת מודיעין, בהרי יהודה.

להוריו ולנו אבד בן יקר וחבר מסור, ולעמנו חייל נאמן ואמיץ.

מ. ש.

*

קשה להשתחרר מן התדהמה שהשתררה עם נפילתו של נתן. לא איש־מלחמה היה הנער ולא גינוני־צבא משכו את לבו. זה צו־המצפון דפק, דפק בו ונתן התפרץ מביתנו אל החזית. כל ההסברות שהומטרו עליו — כל הנוער הבוגר בחזית, חברים רבים נחלצו למערכה, המשק נמצא במתיחות מאיימת ונוסף על כל אלה עלולה החזית לפרוץ בכל רגע גם אצלנו, הכוחות הצעירים המעטים חייבים להישאר בבית, — נתן הקשיב להן בכובד־ראש; כל זה נכון! — אמר — ונדמה כאילו השלים. אבל כאשר ביקר בבית־החולים וראה בעינויי החברים הפצועים ושמע מפי הבאים מהחזית על הנעשה שם, שוב לא יכול היה להחזיק מעמד בבית. בלי חשבונות, מקומי לא כאן — החליט — עלי לצאת לחזית. אם נעצור אותם הרחק מכאן, הם לא יגיעו הנה — היו דבריו.

לא איש קרבות היה נתן מטבעו ולא ריח של אבק־השריפה משך אותו לחזית. יעידו על כך השקט שלו ובת־הצחוק התמימה שלא סרו מעל פניו. כי נועד הנער ללכת אחרי הצאן או אחרי המחרשה, ומעורה היה נתן בטבע ובמשק. לא ההווי הצבאי והרגשת המדים רמזו לו — הוא הלך לחבריו בפלמ״ח, כדי להשתתף בחזית־האש הראשונה, הקדמית. הזמן האיץ בו, כאילו הכרח להביא את עזרתו לחבריו.

שני מכתבים הספיק לשגר הביתה, בין קרב לקרב. לא תמצא שם תיאורי־קרבות, רק הנוף בו חנה, החברה שלתוכה נקלע ורוח האנשים שאתם חי.

איכה היה נתן קרבן־עולה? הוא הקריב את עצמו כליל. נתן הטוב, בן העבודה והשלום. אין תמורה לאבידה ומעשה היחלצותו יהיה למופת לבאים.

א ר י ה ז.

*

היה זה לפני כשנה באמצע ההפוגה הראשונה, כשמאחרינו קרבות גדולים במשך אותה שנה והעיקר שבקרבות הללו לא הושגו כיבושים ממשיים ולפנינו היה הבלתי ידוע מרובה: מלחמה או המשך ההפוגה. באחד מאותם הימים, שוחחנו, נתן ז״ל ואני בנושא זה. הרגשתי שהענין אינו נותן לו מנוח והוא מתלבט קשות בדבר הדרך, שיבחר לעצמו. „דבר אחד ברור אם נמשכת המלחמה אתגייס, ואם לא תימשך אשאר לעבוד במשק!״ — כך טען. וזוכר אני איך היה נוהג לעיין בעתון ועוקב אחרי המתרחש, כדי להסיק מתוכו על מצב המלחמה. יומיים לפני גמר ההפוגה החליט לצאת להילחם מפני שנוכח שהמלחמה תימשך ובאמת נמשכה. נתן בא לצרפנד ולא הספיק הרבה שם. הוא קיבל את כל הציוד הדרוש ובהיותו בחור בריא וחסון ניתן לו מטען הרבה והוא קיבלו אגב צחוק — ובאותו יום יצא לאיזור הקרבות. הוא הספיק במשך עשרת הימים להשתתף בכיבושים של הכפרים ענבה, ברפיליה וחדיתה שבאיזור לוד—רמלה, ובכולם הראה את כוח עמידתו הגופנית ואת יכולתו הנפשית.

והנה באותו יום לפני חידוש ההפוגה הוטל תפקיד נועז על פלוגת גדוד ראשון של פלמ״ח: חסימת כביש לטרון־רמאללה. אני נזכר במצב הרוח המרומם שבו יצאו האנשים לקראת משימה זו, וביחוד משהובאו מתנות וחולקו בין החיילים ערב היציאה. הפלוגה יצאה לפני חצות לילה ועם שחר

תפשה את המישלט השולט על הכביש חירבת אל־קורקאר — אולם לא יכלה להחזיק בו מעמד והיתה נאלצת לסגת תוך אבידות. נתן שהצליח לסגת בין הראשונים, קיבל פקודה לחזור ולאסוף את אנשי הכיתה לאחר שמפקדם נהרג. הוא הלך למלא את הפקודה ובעצמו לא חזר עוד.

א ו ר י

ה ג מ ו ל מ ח ל ב . . .

„— — — ושאול והמה וכל איש ישראל — — — נלחמים עם פלשתים; — — — שלשת בני ישי הגדולים הלכו אחרי שאול למלחמה — — — ודוד הולך ושב מעל שאול, לרעות את צאן אביו בית־לחם; — — — וישכם דוד בבוקר ויטוש את הצאן — — — וילך — — — אל המערכה — — —; ויחר אף אליאב בדוד ויאמר: למה זה ירדת ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה — — — ויאמר דוד: מה עשיתי עתה, הלא דבר הוא! — — — ויטוש דוד את הכלים מעליו — — — וירץ המערכה — — —"; (שמואל א׳ פרק י״ז).

בית ישי מילא את חובתו ומכסתו לעם. שלושת הבנים הגדולים — הלכו למערכה. מדוד הצעיר נדרש להישאר בבית עם אבא ולקיים את המשק. כי מאין ימצאו קלי ולחם וחריצי־חלב ללוחמים? אולם דוד — מצפונו לא נתן לו: „וישכם בבוקר וישא וילך..." „אחיו הבכור ניסה „לחטוף" אתו שיחה וליסרו על נטשו את צאן אביו, בעת ש„משק בית ישי", מילא את אשר נידרש ממנו ואף למעלה מזה: „ויחר אף אליאב בדוד...". אולם דוד הצליח לשכנע את אחיו, כי אינו יכול אחרת: „ויאמר דוד: מה עשיתי עתה, הלא דבר הוא..." אינני יכול להמשיך עתה, ללכת אחרי הצאן, מקומי עתה דווקא במערכה הכבדה. — „ויטוש דוד את הכלים מעליו וירץ המערכה".

ואלה היו גם דברי נתן שלנו: אינני יכול כיום ללכת אחרי הצאן, בזמן שהנגי מרגיש כי אני כל כך נחוץ שם. — האם לא הוד קדומים מרחף מעל מלים אלה? ואם לא הדרת מקור־מחצבת אופפת אותן בזוהר עילאי? — שרשים להם מנבכי ימי עמנו, מ„ראשון דור".

א. ק.

מ ב צ ע „ ד נ י "

מיד עם גמר ההפוגה הראשונה הוכנסנו למיבצע „דני", שתפקידו הראשון היה לכבוש את לוד ורמלה, ששימשו אגף חזק ומבוצר לעמדות הלגיון בחזית ירושלים; כמו כן שימשו כבסיסי התקפה קרובים ביותר ללב הארץ ולתל־אביב ושלטו בצומת הראשית של מסילת הברזל. השלב הראשון

של התכנית, שהוטל בחלקו על חטיבתנו צריך היה להשיג את כיתורן של שתי הערים, על־ידי כיבוש כל הכפרים השולטים על דרכי התחבורה אל הערים ומהן החוצה. בתנועת מלקחיים טיפוסית יצאו מן הבסיסים שתי זרועות חזקות: האחת — מן הצפון בפיקודו של „הזקן", והשניה מדרום שבוצעה על־ידי חטיבתנו, חטיבת „יפתח". ב־12 ביולי 1948 פרצו יחידותינו ללוד. הקרב על העיר נמשך שעות רבות ותחנת המשטרה החזיקה מעמד יום שלם, לאחר כיבוש העיר. נסיון של „התמרדות" מצד בני העיר דוכא מיד, ואז החלה המנוסה המבוהלת של התושבים, שהקיפה אחר כך גם את תושבי רמלה.

עם השלמת כיבוש הערים החל השלב השני של הפעולה, בו הוטל עלינו, חטיבת „יפתח", כחלק מן הכוח הכללי, להשתלט על צומת הדרכים לטרון—רמאללה—בית־סירה. נתפסו הנקודות הקיצוניות: שילטא, אל־בורג' וביר־מעין על משלטיהן החולשים על כביש לטרון—רמאללה.

עם ההתקפה על איזור לטרון, נתברר שחנה שם כוח גדול של הלגיון, במשוריינים ורגלים, החשש לכיתור ע"י שליטת כוחותינו באיזור בית־סירה הכריח את הלגיון לרכז את כל כוחו להדיפת נסיון זה. וכן החלו התקפות קשות של ריכוזי שריון גדולים וחיל רגלים על שלושת הכפרים שבידינו: שילטא, אל־בורג' וביר־מעין. הודות לכוח לחימתה הנועזת של אחת מפלו־גותינו הצלחנו להדוף את כל התקפות הנגד של הלגיון בהוציאנו מכלל שימוש כ־14 משוריינים קרביים של האויב.

ביום האחרון של המערכה, ערב ההפוגה השניה, ריכז הלגיון כוחות גדולים של רגלים ומשוריינים (כ־30 במספר) והחל לנוע צפונה, כדי לתקוף את החטיבה השניה שלחמה בבית־נבאללה. המזימה הזאת שוכלה על־ידי הפלוגה שישבה על מישלט קרוב לכביש; בהמטירה אש סמיכה על כוח האויב הנע צפונה, מנעה בעד התקדמותו באופן מוחלט. אז ריכז הלגיון את התקפתו על המישלט. לאחר קרב עז הצליחה הפלוגה לסגת לשילטא, על אף האבידות הכבדות שסבלה ותוך פגיעה קשה באנשי האויב ובשריוניו.

חוברת „י פ ת ח"

בחברותא

בדרך למחנה ילדי הקיבוץ התהפכה המכונית עם ששים ילדי המשק והתגלגלה במדרון התלול. נתן נמצא מתחת למכונית, לחוץ ע״י תא־הנהג. בתוך הזעקה שקמה, הוא נשאר שקט. רבים בודאי המקרים הדחופים ומי יודע, אם לא קרה גם אסון. נתן נחבל כהוגן, האוטו מעיק על כל גופו ולוחצהו לאדמה והוא שוכב ומחכה. אין לאבד את העשתונות ואין להתרגש. והנה באו גם החבריא שנשארו שלמים פחות או יותר. הם ניסו להרים מעליו את המשא ולא יכלו. שאלתו הראשונה היתה: מה שלום החבריא? ארך הענין, נתן ביקש לעשן, האנגלים אשר נזדמנו למקום והגישו עזרה לפצועים, מסרו עבורו סיגריה, אך הוא דחה אותה, לא רצה בהשתתפותם ובעזרתם. מקרה זה מבליט את קווי־אפיו של נתן: בטחון, חברות טובה ועמידה עקרונית. בחיוכו הגלוי ובטוב־לבו היה לוקח לב. בכל היה מצלצל צחוקו. מעולם לא ניפר בו כובד־ראש. באשר היה נתן, שם היה הווי, שוקקה חברותא. היתה זו שובבות מטוב־לב ומעולם לא התרגזו עליו באופן רציני. הוא אהב את צחוק־החבריה ולו גם על חשבונו. לעתים היה מביים כשלון לעצמו במסיבות מבדחות, למשל מקרה שקרה על המקבילים בשיעורי ההתעמלות — ובלבד לשחרר את השמחה, שתתגלגל במרחב. איש רעים היה, אהב להשיח עם החבריה, להשיח מטוב־לב. הוא היה מתידד בקלות ולא ידע בכך כל לבטים, כשם שלא ידע בכלל, סבך מהו. בהפסקות, בין הלימודים היה מתישב עם חברים על הדשא, בין השיחים ומספר על דא ועל הא, אין נסתר ואין מעצור נפשי. וכן ידע גם להקשיב — בעינים צוהלות ובלב פתוח. מעולם לא היתה לו לנתן שאיפת־כבוד, לא היה לו ענין להצטיין במשהו, להיות ראשון, להשיג. העיקר להלוך באור, בשמש, בצחוק ובחברה. גם בטיולי הכיתה, לא ידיעת־הטבע נתנה לו ענין, על פי רוב היה מפגר אחר המורה ומתמידיו והיה חי עם רעיו את החופש והמרחב בהנאה ובמשובה. גם בבית, בערבים ובשבתות היה אוהב לשוטט עם החבריא על הגבעה, בשדות — היו יושבים ומשיחים עד הציק להם הרעב. נתן היה אוהב את טוב העולם הזה. היה משוטט במטבחים ובמכוורת (ובכל מקום שהגיע) בעליצותו הטבעית ובטוב־לבו הגלוי היה משכך את האנשים הרציניים והרגזניים ומעולם לא היה יוצא מהם בידים ריקות. אפילו עם הזקן במכוורת, שידע רק גרמנית הסתדר כשמנת הדבש נדבקת ונוטפת. אכן היה לו הומור בריא, ובטחון. אולם עיקר הטעם בכל אלה היה בחברות. מעולם לא נהנה

יחידי מפרי־צידו. אברהם׳לה אחיו היה מביא לו לביה״ס ארוחת עשר והוא בקביעות היה משתף חברים בסעודה. כשהיו מטיילים בשדה או באחת הגינות, היה נתן הראשון המגלה דבר־מאכל. כי שוטטן היה נתן. עוד לאחר גמרו את י״ב הכיתות בבית־הספר היה יוצא מגדרו ומתפעל, כשראה סרט עם „כובע גדעונ׳צה״ חולצות עם משבצות, חגורות צבעוניות באלכסון, סוסים ואקדוחים. הוא אהב להתידד עם אנשים, חיבב את העיסוק אתם, את מגע־החיבה. בעת סיור לימודי בבית־השיטה נעלם נתן. לאחר חיפושים הוא נמצא בבית־החרושת, כשהוא מגלגל שיחה ערה עם החברות העובדות במפעל ומקבל הסברה על המכונות ועל דרך פעולתן, כביכול. הוא היה הראשון בחברה ובכיתתו שהיה מוצא מגע עם ילדי־החוץ. באותה הפשטות הלבבית היה גם מקנטר את אחד החברים, אך הוא הבחין בגבול הצחוק. אם קרה — וזה לעתים רחוקות ביותר — שהגיעו הדברים עד לידי פגיעה, ידע לתקנה. כעבור ההפסקה, שוב היה חבר ואת הפיוס היה רוכש באותו בטחון, שבו בכלל היה כובש אנשים. נתן לא ידע „ברוגז״, אולם הקלות שבה היה מרפרף בין הענינים הרציניים של החיים לא עמדה בסתירה כל־שהי עם רצון ואופי מובהק, אשר לא התערערו ע״י שום השפעה ושכנוע. על פרשת התגיסותו עוד ידובר. את אלה שהכירו אותו יפה הוא לא הפתיע. גם במשחקים ובתעלולים, כשהיתה מתלקטת החבריא ונתן היה אומר: בזה אינני משתתף! הרי ידעת שכן יהיה. לא בעצבנות היה מתנער במקרה כזה, כי אמר את דברו ישר ובתוקף. וגם במקרים כאלה לא היה פוגע והחברות לא נדלחה אף לרגע. קו זה באפיו התבלט במיוחד ברגעי מבחן רציניים — ב„שבת השחורה״, בעת ההתנגדות במשק, ואח״כ במכונית שבהן הובלנו למעצר ושבקושי החזיקו אותו שפוף — וכן בעתלית, ורפיח. בהומור שלו ידע להוציא את אנשי הסדר הבריטיים מכליהם. כך נתגלה באופיו עם תקופת ההתגיסות וכזה היה בתביעתו להגשמתה. בביקוריו אצלנו, בני כיתתו בעין־חרוד אותה תקופה שנלחמנו בעד התגייסותנו, היה נתן מטיח כלפינו: אתם רק רוטנים ואינכם מסוגלים לבצע. לגבי דידו היה ברור שאין זו בעיה של חיפוש ענין בחיים. הדרך היתה לו ברורה, כל האמצעים אליה כשרים והוא הסתדר מיד למחלקה קרבית. במשק החקלאי היה נתן מעורה ודבק בו לאהבו. לא פעם היה „סוחב״ אותנו לתל־יוסף להראות לנו את החדשות באורנה, ברפת, במכונות. והיה גאה על כך. הוא ידע את הענפים ובעת הלימודים, אשר כרגיל לא הלהיבוהו ביותר, כשרק

צף ענין מעשי הקשור במשק מיד היה נתן מתעורר ומגלה בקיאות. בעת שיעורי הרפת היה נלהב להרכיב מנות מזון, בשיעורי החקלאות התמצא יפה בבעיות הקרקע. ועם כל הופעתו הנרפית הנה היה מגלה אחריות בעבודתו. ביחוד בלט יחסו בהליכותיו עם בעלי־החי. וכך מספר אחד מחבריו בבית־הספר „לא פעם היה מלגלג עלי שאני עובד כל הזמן בדיר. והנה פעם הפתעתיו על הגבעה ביום מנוחתי כשאני רכוב על סוסה והוא רץ ללא הפוגה בתוך הירק, כדי לעצור בעד הכבשים שלא יתפזרו. פניתי אליו בנימה של קנטור, אך הוא הסביר שהעדר חייב לחזור לדיר שבע ומרוצה. כמובן ביקש ממני לרדת מהסוסה ולנהל קצת את הצאן שאני רגיל יותר במלאכה זו והיא עולה לי ביתר קלות — ובהומור הטוב שלו הביא גם הפעם טובת הנאה". החברה היתה נשמת אפו בלעדיה חייו אינם חיים, לכן גם לא ויתר על כיתה י"ב, — הגדולים מגויסים והילדים בבית־הספר. אך בשבתות ובחגים, בימי־לימוד ולאחר הצהרים, במקום החוגים שלא השתתף בהם, היה עובד ברפת.

הקשר של נתן למשפחתו היה עמוק וללא תסביכים. הוא היה גאה על אבא והתיחס אליו באהבה ובהערכה חברית. היה מושך אותו למשחקינו בכדורסל ובטיול לגליל, היה עוזר לו מדי פעם, לא עזב אותו לרגע ושמח, שיש לו אבא צעיר כזה. מחלת אמו השרתה עליו דכאון ובעת המשחקים בכדורסל היה יושב בצד — משמים. את שני אחיו אהב אהבה טובה וגלויה. ובשעה שעמד להקים לראובן את השובך, חיפש במיוחד יוני־מניפה, שאל איך לטפל בהן ולהרגילן שלא תברחנה מפניו ובהנאה היה מספר כל פעם על שמחת הקטן, שהיונים כבר אינן מפחדות מפניו והן ניגשות אליו ליד. לאברהם׳לה היה אוסף בולים. בכלל אהב נתן להתעסק עם ילדים קטנים, והם גם נמשכו אחריו. היה זה מחזה שכיח לראות אותו המגודל, הגבוה, בין ילדים צעירים ממנו. היתה ביניהם שפה משותפת והוא ידע להשתעשע אתם, כאילו לא היה הבדל בגיל. נתן היה מסוגל להפסיק באמצע את המשחק בכדורסל על המגרש, כשהיו עוברים הקטנים על מנת להלוות אליהם. הוא היה מסכים ברצון לגור עם קטנים ממנו בחדר ולא הבליט את גילו הגדול. זה היה טבעי מאוד אצלו. הוא ירד אלינו מהכיתה היותר גבוהה, חששנו במקצת מפניו — מפני ידו החזקה וגם היה מתגרה בנו לעתים. אך נתן נכנס לחיי הכיתה בידידות כנה ומיד נמוגו הספקות — היינו חברים. עם הופעתו בתוכנו נוצר הווי בכיתה, נתלקטה חברה, בכל התעלולים שהיינו עושים

היה נתן חפשי מערמה ומהסתר־דברים. הוא היה ישר מאוד. היה מקבל על עצמו אשמה, גם כשלא היו חושדים בו. ובמקרים אלו לא היה זה מעשה קונדס, אלא הודיה רצינית, תוך גילוי סולידריות וחיפוי על חבר רך ממנו. איך גמלה אצלו ההחלטה להתגייס על כך כתבו כבר. חבריו במשק היו כולם בפלמ״ח. דמו לא נתן לו מנוח בבית. לא היתה כאן שאלה של הוכחות ושכנוע. לפני התגיסותו היה בא ערב־ערב אלינו, לעין־חרוד. בבית נשארו רק הצעירים. ערב צאתו סידרנו לו מסיבה על הדשא והיה זה אחד הערבים הטובים שלנו. נתן ידע לשמוח, הוא ידע לחיות חיים. רבים נפלו בשילטא. בבטחונו הטבעי הוא כבר נמצא מחוץ לאש האויב, אך הערבות החברית החזירה אותו. בודאי כמו אז בשכבו לחוץ תחת המכונית — „אין לאבד את העשתונות ואין להתרגש״. הוא דאג לחברים. נתן ידע לקדש עקרונות.

מפי חבריו לכיתה מעין־חרוד

חוג הרפתנים
נתן, הראשון משמאל בשורת היושבים
משה הררי, הראשון משמאל למעלה

הרי עות

היינו שלושה צעירים מנהלל, שנכלאנו בעתלית והועברנו אח״כ לרפיח. במכלאה 8—7 הכרתי את נתן. הוא משך את תשומת הלב בתום לבו, בבדיחות דעתו ובשלוות רוחו. מאחר ששנינו היינו הצעירים שבחבורה שם, מצאנו מיד שפה משותפת. לאמיתו של דבר היה נתן הפותח בהיכרות זו, הוא לא חיכה הרבה ובאותו יום העתיק את אלונקתו למחיצתי.

היינו משוחחים ארוכות. מבנה המושב היה סתום לפניו והוא תבעני לספר לו הכל: מהמסד עד הטפחות. אבל לא הסתפק בזה, הוא התענין בפריון העבודה במושב, בחן יפה את הספק מלאכתי ברפת ולאחר בדיקה בא לידי מסקנה, שהוא מספיק יותר ממני. דבריו לא נתקבלו על דעתי, אך בהמשך הזמן אישר את אמיתות הוכחותיו. הוא שאלני לא רק בענינים העומדים ברומו של עולם המושב, אלא ביקש לדעת פרטי פרטים של החיים שאני נתון בהם: המקום בו נמצא ביתנו, המרחק בינו ובין הכביש, מה מקיף אותו (צמחיה, בנינים וכו׳), חברי ושמותיהם, קומתם ומלבושיהם, מלאכתם וקשריהם החברתיים, אופיים ורעיונותיהם. חקר: היפים הם אם מכוערים, הגיבורים הם או פחדנים, חכמים או פתיים. על עצמו לא סיפר, אלא רק על המשק, על העבודה בו, על הנוף ועל חבריו.

לפי הצעתו של נתן העתקנו שנינו את אלונקותינו מן המכלאה אל החצר הגדולה. מרוחקים משאון מאות האנשים, היינו שוכבים על יצועינו, עוטפים את הראשים במגבות ומפקירים את עצמנו לשמש ולרוח־ים. — „העיקר להגיע הביתה שזופים כלאחר קייטנה״ — אמר נתן. באותו זמן הרבה לקרוא בספרים (מאחר שנתמניתי ספרן המכלאה, זכה בספרים שאיותה נפשו), גילה ענין רב בהם והביע את דעתו עליהם.

עם הבולמוס למלאכת המחשבת בלבנה, עץ, חוט, לחם, גרעינים וכו׳ — שגילו האנשים ובעיקר הצעירים שבהם, — לא משך נתן את ידיו מזה וקלע חגורה צבעונית. במשך הזמן הוא עשה מניפה רבת־פאר, שעוררה התפעלות בעיני רואיה ואנשי חיפה — רצו לקנותה מידיו, אך לא נעתר להצעתם המפתה.

עם תחילת השחרור, בהופיע הסרג׳נט הבריטי, להקריא את שמות המשוחררים, היינו נוהגים לזנק מיצועינו יחד עם כולם, מצטופפים סביבו ושואגים יחדיו — בתקוה שגם שמותינו יוקראו. אבל לאחר שנשתחררו רבים, גם שני הצעירים הנהלליים יצאו, ושמות שנינו לא הוקראו — נשתררה עלי

רוח דכאון והתהלכתי מיואש למדי. עם הופעת הכרוז, היינו ממשיכים לשכב באלונקותינו, כאילו ההתעוררות במכלאה אינה מנת חלקנו. בשעה זו טוב היה במחיצתו של נתן. כל מרה שחורה לא ניכרה בו, הוא המשיך להיות בדוח ברוחו ושלו בנפשו. ישותו נראתה שופעת רוב טוב ואור, כשמש־מרפא שקלטנו בצוותא.

נשארנו בין אחרוני הכלואים, אני מדוכא ובלתי שקט והוא אדיש לכל התכונה סביב, אך עליצות בטחונו לא רפתה. וכך באחד הבקרים, בשכבנו מול שמש ומופקרים מול רוח־ים, נודע לנו במקרה דבר שחרורנו. לא האמנו למשמע אזנינו, — מרוב שמחה ויתרנו על לבוש ונעל ויצאנו ערומים למחצה. שחומי־עור, חסוני־גוף, הוסענו אל ביתנו, מול חופש ואור, בהתרוננות־הרוח ובבדיחות־הדעת.

באחד הימים ביקרני נתן במשק. מצא מיד את ביתנו מבלי לשאול אדם בדרכו. עם בואו שוחח עם חברי ועם חברותי, שסיפרתי עליהם בשהותנו ברפיח, כך כאילו מכיר אותם זה שנים, ולאמיתו של דבר לא ראם כלל. כוח זכרונו זה הפליאני עד מאוד.

פעם הזמנתי את נתן לנשף בנהלל. משהופיע, הייתי עדיין עמוס עבודה רבה, והיתה צפויה סכנה שלא אספיק להגיע אליו. מיד הוא הציע את עצמו לסייע לי בעבודתי במשק. שמחתי מאוד על הצעתו, וביקשתיו לחלוב את שש פרותינו. לאחר המעשה, לא נשאר לי, אלא לציין כי עשה את מלאכת החליבה במהירות יתר ממני. הודות לו הצלחנו להשתתף בנשף ולבלות בנעימים אותו לילה. באותו מעמד הכיר נתן נערים ונערות, נתחבב מהר עליהם, ועל כולם עשה רושם ברוח השמחה שבו ובחן הילדות השפוך בישותו. לביתנו היו באים חברים רבים, אלי ואל אחותי. לא כולם נתקשרו אל בני משפחתנו ואלה לא תמיד הצליחו להתקשר אליהם, רק נתן היחיד, בגילוייו ובמעשיו משך את תשומת לב הכל, נתקשרו קשרי ידידות בין אמי, אחותי ובינו, רק הודות ליחסו הנלבב ולישותו שהקרינה חברתיות. יש לציין כי לאמיתו של דבר, היה נתן הפותח בהתידדות, והתמסר מיד לה, על מנת להשתלב בשרשרת האחוה והריעות.

בביתנו מצא ענין מיוחד בלימוד נהיגה באופנוע. שאיפה זו מילאה את כל הוויתו, אבל מאחר שלא ידע עדיין לנסוע באופנים, הצעתי לו שיתאמן בהם, כדי שייקל עליו הלימוד באופנוע. לכן, בכל ביקוריו בנהלל, מסר את זמנו לנהיגה, אך לא הספיק ללמוד אותה.

לאחר מקרה התאונה סמוך לטבריה, סופרו מעשי הבלגתו וקור רוחו, בשכבו תחת המכונית. כשהתאספו סביבו יהודים וערבים והיו אובדי עצות איך לחלצו מהאסון, קרא אליהם מתחת המכונית: סעו לטבריה, הביאו ג׳ק והרימו את המכונית! לאחר יצאו מבית־החולים, ביקרני למרות המתיחות בעמק וההתקפות. שאלתיו בקנטור־נעורים: נו נתן מה עם הג׳ק? — והוא: לא בג׳ק. החבריא נתנו כתף והרימו את המכונית, והריני לפניך!

באותה פגישה היה שונה מכרגיל, מתיחות נפשית הילכה בישותו ואמר כי לא ישב בבית. אמנם הוא צעיר ויודע כי ישנה מכסת התגייסות במשק, אך בשום פנים לא יישאר במקום. מאחר שידעתי את משיכתו לנהיגה הצעתי לו שיתגייס להיות נהג וכך תתגשם משאלת חייו. אך מה השתוממתי להכרזתו, כי הפעם הוא הולך להלחם יחד עם חבריו. הליכתו זו אינה משתמעת לשני פנים. ובאותה שעה נתכסו פניו ארשת־רצינות. היה זה נתן אחר, שלא ראיתיו בכך עד כה.

לאחר מזה, כשגויסתי לתפקידים שונים לא נשארתי בנהלל — ולא ראיתיו יותר.

יש לי חברים רבים וביניהם היו לי שלושה רעים השונים ממני בגיל, באופי ובמהות; יאחד מהם, היה נתן מתל־יוסף. אלה היו חברי הנאמנים ושלושתם נפלו ללא עת.

מפי זאב סלוצקי

במשחק

הצעיר שבחבורה היה ולא הספיק להשתתף בפעולות שאר חבריו המבוגרים, אבל חשב את עצמו כאחד מהם. נתן מלווה את קבוצת הילדים והנוער בהתחרויות השונות מחוץ למקום ודואג לפעמים, להביא ארוחת הצהרים למשתתפים בהתחרות ספורטיבית שנערכה באיזור. מי יעיז להורידו מהעגלה או מהאוטו למרות הצפיפות? ומי יוציאו מהרכבת?

מלכתחילה היה רשלן במקצת באימונים, ולא תפש את הרצינות שבמשחק. אבל חיש מהר התחיל להתפתח גם במובן הגופני והפך ביום בהיר אחד לנתן גבה־קומה וחסון, משכמו ומעלה משאר חבריו הצעירים. נתן מופיע כבר בצורה אחרת לגמרי על המגרש, הוא מורגש בין חברי קבוצתו ואחראי יותר בעדה. הוא נעשה לאחד המגינים המעולים של קבוצתו, יש לו אפשרויות פיסיות, גובר בו הרצון לנצחון קבוצתו ועושה הכל למען שניהם. הוא איננו מתעצל כבר לרוץ, לא מורגש בו ה„לא איכפת לי", ואם קרה שקבוצתו הפסידה, היה הכשלון פוגע גם בו, אבל לא נפל ברוחו. כשלון אומר: יותר להתאמן, יותר לשחק, יותר לדרבן באימונים, ואיך אמר לי פעם הרבי שלו — משה'לי: נתן כבר מורגש על המגרש! נתן הצעיר לא המשיך שנים רבות בשדה הספורט, כשאר הילדים שקדמו לו. תפשתו תקופה קשה ואכזרית, בוגרי הילדים התגייסו כולם והוא לא מוצא לו את מקומו על המגרש ולא בעבודה: בדיר וברפת. צר לו המקום בבית והוא נדחף לשדה הקרב, מקום שחבריו לוחמים לא בכדורי סל ורגל, כי אם בכדורי מוות, המפילים חללים רבים וכה יקרים. אך המוות אינו מפחידו והוא שואף להופיע בשדה הקרב, להילחם יחד עם חבריו, אשר הוא, נתן ליווה אותם בהיותו צעיר בהתחרויות, רק בתורת מסתכל. כעת לא יהיה יותר מסתכל, הוא השיג אותם, הוא שווה עם כולם. וכך השיג את מבוקשו, למרות התנגדות הכל להליכתו. נתן, החייל הצעיר, לא התאמן עוד במחנה, הוא כבר מאומן, כי הרי בן משק הוא, אין זמן לחכות — אלה ימי הכרעה לעם ולארץ. בימים הספורים, כשנתן משתתף בפועל בקרב יחד עם חברו הצעיר, מתגלה כלוחם אמיץ. באיזו קבלת פנים נתקבל שם: בשריקות של כדורי מוות, בהתפוצצויות של פגזי מרגמה ותותח. הריהו במרכז משחק הדמים האיום בחיים, אבל נתן הצעיר לא שכח לשם מה הוא בא למקום, הוא ידע מה עומד לפניו. הוא לא נרתע מהמערכה הכבדה. הפצצה הארורה של האויב פגעה בו וניתקה את פתיל חייו הצעירים לעד. ש. מרגון

מכתבים

שלום לך מ.! תל־יוסף, 1947

אַת בטח תתפלאי שאני כותב מכתב זה — — — אבל אני מרגיש צורך לכתוב לך. אומרים, שמכתב נותן סיפוק (ואני הרגשתי את זה) מיום שנפרדנו כבר רציתי לכתוב לך מכתב. היו לי כבר כמה חברות, אבל עם אף אחת לא התכתבתי, ומכאן תביני, שזהו המכתב הראשון. הרבה התלבטתי: אם להתחיל להתכתב אתך ואני עוד לא יודע מה תהיה ההגבה מצדך. אני תקוה שלא תכזיבי אותי. כשהגענו הביתה — — — התפלאו איך נסענו והגענו מחיפה בעוצר — — — הצטערנו שלא נשארנו עוד יום אצלך; שלושת הימים היו ימים טובים ולא ישובו עוד, ואחרי ימים טובים כאלה, כשבאים הביתה נעשים אדישים לכל דבר — — — אני לפעמים מנסה לנחש מה אַת עושה ברגע זה. לפני השינה עולה דמותך לפני. אומרים שכל ההתחלות קשות ולכן אני מתקשה קצת בכתיבת המכתב. תסלחי לי על הכתב ועל חוסר פסיק ונקודה, כי זה חדשיים, שגמרנו ללמוד ולא אחזתי עפרון ביד. אני תקוה שלא תאכזביני. ממני באהבה, חברך נ ת ן

4 במאי 1947

שלום לך מ.!

רציתי לכתוב לך עוד אתמול, אבל אצלנו היה חום איום. — — — אַת כנראה לא הבינות מה שרציתי להביע בהתחלת מכתבי או שלא התבטאתי נכון. בקשר לכתיבת המכתב לא היו לי כל ספקות. — — — אַת כותבת שהנך מחכה לימים טובים, כל אחד חושב שמרגע מסוים יתחילו חיים טובים. (וזה רע מאוד) צריך להשתדל להטיב את החיים. — — — גם אצלנו החיים כמו אצלכם, אבל מנסים להטיב אותם. ביחוד החיים משעממים שאַת רחוקה ממני. את המכתב אני כותב לך לפני השינה, כי כל היום עובדים וכמעט שאין זמן לקרוא בספר. מרוב עייפות שכחתי לכתוב לך על ה־1 במאי.

ממני באהבה, חברך נ ת ן

שלום לך מ. היקרה! מאי 1947

אני מתאר לעצמי, שאַת תקראי את הכתובת, אולי תחשבי שזו סתם מליצה. אני מתגעגע לימים שהיינו יחד, ואלה היו ימים טובים. את המכתב רציתי לכתוב לך עוד בשבוע שעבר, אבל הייתי הרוג. היום נפתח אצלנו סמינר של כיתות י"א וי"ב. הטוב שבסמינר שאין בחינות — — —

ממני באהבה, חברך נ ת ן

שלום לך מ.! יום רביעי

— — — היתה לנו הרצאה על תקופתו של ברדיצ'בסקי. המרצה נגע בשאלת אהבת העם והיצר האַרוטי. יצר זה מתחיל מאהבת חברים ועובר בכל דרגות האהבה למשפחה, לילדים, לעם וכו', והוא איננו דבר מופשט. אני איני יודע, אולי הוא תלוי בבן־אדם. אני בכל אופן הרגשתי, שיצר זה מתחזק בי מהביקור הראשון שלך, וביחוד, הפגישה האחרונה חיזקה אותו בי.

השבוע התחיל הבציר אצלנו. הענין הוא לא רק בבציר אלא פשוט החלה עונה חדשה המוסיפה קצת תוכן לחיים. הולכים לטייל לכרמים, אך טיול כזה היה יותר מושלם, אילו הייתי הולך אתך. בערבים משעמם ואני הולך ב־9 לשכב לישון, וזה גרם לדבר חיובי, התחלתי לקרוא ספרים ברצינות. אני קורא ב„מלחמה ושלום" לטולסטוי. — — — במכתב הקודם כתבת לי שתשלחי תמונה והיא עדיין לא הגיעה.

ממני באהבה, חברך נ ת ן

סרפנד, 9.1948 ליולי

שלום לכם הורים יקרים!

אחרי היום הראשון אין לי הרבה מה לכתוב. — — אתמול הסתובבתי עוד כאן כמו אורח. פגשתי את כל החברה: מיכאל, גדעון, עקיבא, גיורא — — היום אני כבר חייל במלוא מובן המלה. המחנה כאן ממש עיר, בריכות שחיה, מגרש ספורט וכו׳. אני ואורי צורפנו להכשרת מקוה־ישראל, חברה שעושים רושם טוב. — — לעת עתה אני מרגיש את עצמי נהדר, נראה איך יתקדמו העניינים הלאה. תענו מהר, תשלחו גם יומנים, תמסרו שלום לכל החברה.

שלום

בנכם נתן

המכתב האחרון

שלום לכם הורי היקרים!

מכתב זה אני כותב לכם מבלי שקיבלתי מכם תשובה על מכתבי הראשון. אני כותב לכם אותו, כשאני נמצא בכפר ערבי תחת עץ תאנה ואפשר לצלם את זה „בדבר השבוע" — „כתיבת מכתב בחזית". התנאים, המקום והסביבה השתנו לגמרי בכל המובנים מאותו מקום בו כתבתי את מכתבי הקודם. אני נמצא על גבעה וממנה נפרשת כל השפלה עם הערים לוד ורמלה שעל כיבושן קראתם בודאי בעתון. אתם בטח לא מרגישים כמוני, הנמצא בסביבה זו, את חשיבות רכישת שתי ערים אלה אשר למעשה היו מבצר הערבים בשפלת יהודה ואליהן נהרו כל תושבי הסביבה החל מיפו ועד ירושלים, ומכל כפרי הדרום והשפלה — העמק המקיף אותם כולו ירוק, לוד טובלת בחורשות זיתים, ורק המסגדים מציצים ומתריעים על הימצאות העיר. העמק כולו מעובד וזרוע דורה ותבואות חורף. תושבי הכפרים בסביבה, שבאחד מהם אני נמצא, עוסקים כולם בחקלאות ואת תוצרתם הם מביאים לשוק בלוד. בכפרים מצאנו הרבה תבואה, בקר, עופות וכו׳. תושבי הכפרים כאן אמידים; בתיהם נקיים ויפים לעומת כפרי סביבתנו, למשל „קומי". כאן אתה יכול למצוא גני שזיפים, תאנים וכו׳. בבתים אפשר למצוא רדיו, רהיטים יפים וכו׳. מהכפר רואים את סביבת פתח־תקוה באופק, אשר לוד ורמלה עד ההפוגה היוו חזית לגביהם, הם עכשיו מהווים גוש יהודי טהור. אני נמצא במחלקה כבודד עם הכשרת בוגרי מקוה־ישראל, חברה

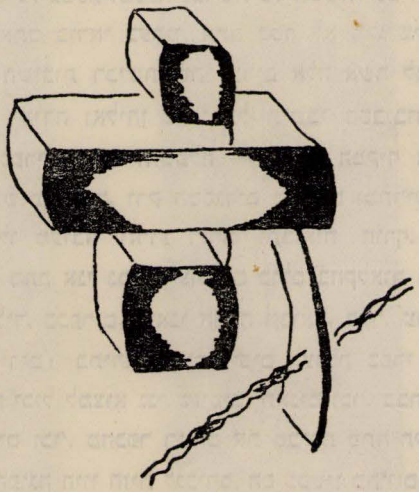
טובים ושמחים ובמקום כזה חשוב הדבר מאוד. הספקתי להתידד עם כמה מהם. אתמול היתה לנו שיחה. הבעיה העיקרית שעמדה לדיון היתה שאלת השלל. בבית, הדבר הזה נראה מופשט מאוד וגם לא כל כך חשוב, אך כאן הבעיה מעסיקה את כל הגורמים למיניהם. השלל הוא גורם הורס מכל הבחינות ואני מקווה שזה מובן לכם ואין צורך בהסבר. לפי העתונים, המצב בסביבה (ע"י הגלבוע) לא בכי טוב. קראתי שכבשו את פקוע בגלבוע ואת סג'רה בגליל־התחתון אך אני תקוה שאם חס־וחלילה יגיעו יותר קרוב לא תביישו את השם שאנו גאים בו.

אברהמ'לה, תכתוב לי בפרוטרוט על הנעשה בדיר, ובשאר ענפי המשק ועל הנעשה במשק וכו'. תגיד לילדים מהכיתה שיכתבו לי ותמסור להם דרישת שלום. כן תשתדלו לשלוח לי חבילה כי זה חשוב מאוד כאן, אף על פי שהאוכל מצוין וגם מבושל כל יום וגם ירקות טריים ישנם.

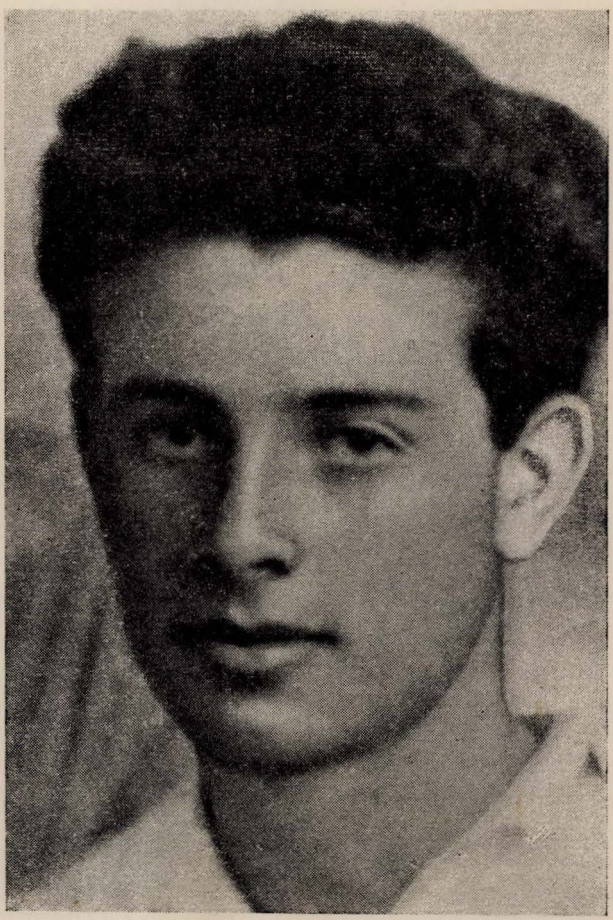
אמא אַל תדאגי במובן זה, גם מים יש בשפע ומתרחצים כל יום. — — התנאים גורמים לזה שאני חושב לפעמים כי אני נמצא במחנה הנוער־העובד, אך זה רק כשנמצאים בבסיס. הספקתי כבר להרגיש הפגזה וכדורים.

תמסרו דרישת שלום לכל החברה. שלום לכולכם

ממני בנכם נ ת ן

מסבכה (מונוגרמה) — רישום מעשה ידיו

יוחנן כנעני

נולד בכ״ג בתמוז תרפ״ה — נפל בכ״ב בתמוז תש״ח

בפלוג׳׳ה, בפריצת הדרך לנגב

פרשת חייו

יוחנן נולד בכ"ג בתמוז תרפ"ה, ב־15 ביולי 1925, כבן שני, לאמו לאה יעקובסון ולאביו אליעזר כנעני — בתל־יוסף.

הישוב היה עוד לרגלי הגלבוע, על התל ובאזורו, אך החברה שאפה לקבוע את הנקודה במרומי גבעת קומי. מחמת אויר קשה ומחלות — מחד גיסא, ומגמת החינוך מאידך, הוקם שיכון ילדים על ראש הגבעה. וכך נתחנך יוחנן כמו כל הילדים הראשונים למעלה, מנותק מהישוב ומהמשק ולפעמים, במקרים מיוחדים, מורד למטה ונמצא במחיצתם. בשנתו הראשונה, עברו עליו מחלות שונות: בגיל ששה חדשים חלה בברונכיט כרוני, בגיל 9 חדשים ועם מלאות לו שנה בדלקת הריאות — כתוצאה מתנאי השיכון הרעים ומשיטות טיפול בלתי מושלמות כל צרכן באותם הימים. בגיל שש מתחיל ללמוד בבית־הספר. אמנם, אינו מגלה התלהבות מיוחדת ללימודים, אך יש בו התעניינות לכל הסובב אותו במשק ובחברת הגדולים ובעיקר נמשך במיוחד למלאכת המתכת ולמכונות. ככל בני גילו במשק יש לו זיקה לספורט ולאימונים צבאיים. ההגנה על המשק ועל הישוב העברי בארץ מפני כל המחבלים למיניהם, והצורך בידיעת התגוננות מפני שונאי ישראל, אינם נותנים לו מנוח. הוא תובע את יציאתו מבית־הספר והצטרפותו לשורות המגן. אך לאחר שנתקל בהתנגדות נמרצת לכך מצד המשק, אשר החליט לשלוח אותו להשתלמות במקצועות טכניים, מכיון שנתגלו בו כשרונות מיוחדים להם, הוא נוסע אל בית־הספר המקצועי, שעל יד הטכניון בחיפה. במשך שתי שנים הוא לומד שם ומסיים את חוק לימודיו בהצלחה רבה (בשנת תש"ד). בימי הפגרא מבית־הספר, הוא נשלח לקורס של מפקדי כיתות ומסיימו בהצלחה, ובבואו הביתה, הוא ממשיך בפעולות המגן השונות המרובות כל כך בבית: בהדרכה לילדים ולחברות הנוער, במסעות ובסיורים, בהרי נפתלי, בהרי הגלבוע ועל חופי הירדן. פעולות שונות הוא מבצע פעמים לאחר יום עבודה קשה ואחראית במסגרות ובמכונאות חקלאית במשק.

ואף על פי כן לא נחה עליו דעתו. אמנם הוא מעריך את המעשים שהוא עושה אותם במקום, אך לוהט בקרבו הרצון להצטרף לשורות העושים את מלאכת המגן ממש, העומדים יום יום לפני תפקידים מדיניים שונים, הן בהעברת מעפילים, והן בחבלות הכנופיות הערביות והמשטר הבריטי הרועץ. והוא תובע את התגייסותו לפלמ"ח. מוסדות המשק וגם אסיפת החברה דוחים שוב את תביעתו והנימוקים ברורים: יוחנן צעיר למדי, כוחותיו המקצועיים דרושים מאוד למשימות משקיות, יזמתו האירגונית בשדה המגן הכרחית לדור הצעיר על כל סוגיו במקום ונוספו עליהם גילוייו בשטח החיים התרבותיים. — הרי זה שמשון הצעיר, שבן־לילה צמחו לו תלתלי הגבורה והתבונה.

במעשיו היום־יומיים במשק, מקפיד על ביצוע העבודה בשלמותה ובנקיונה. מדריך נאמן לצעיר ממנו ואח לכל נדכא. באימוני שדה ובמסעות, הוא חבר לפל, אבל „מתאכזר" לכל מתרפה, נלחם בכל הופעה של הורדת מתח המשימה שהוטלה עליו ועל כיתתו. ברור לו, כי רק בדרך של חישול אופי הנער, הסתגלותו לכל הקשיים, „התגמשותו" בכל המצבים והתנאים שיועמד בהם — רק בדרך זו ידע הדור הצעיר לנצח את אויביו בכל מקום ובכל תנאי.

בשבת השחורה, ב־29 ביוני 1946, ממלא יוחנן עם כיתתו תפקיד חשוב בחסימת הדרך לפריצת הבריטים למשק. עם שובו מרפיח, הוא מוכנס לעניני ה„סליקים" ומשקיע בהם את מיטב רוחו ואת כל אונו לשכלול הכלים הדרושים ולהשבחת הפעולה עצמה.

עם הכרזת או"ם, מגוייס מיד בפעולות המגן באיזור. ביום ההתקפה של „צבא" קאוקג'י על טירת־צבי, (ב־18 בפברואר 1948), הוא אץ עם כיתתו, באותו יום גשם עז, להגיש עזרה לישובים הדרומיים המותקפים. אח"כ נשאר עם יחידתו בעין־הנצי"ב, על מנת לשמש תגבורת במקרה של התקפה מחודשת מצד האויב, ובינתיים עורך סיורים באיזור בית־שאן ולאורך הירדן. הוא קובע יחידות הבטחה, מפני התנקשויות של ערבי בית־שאן ובנותיה, על עובדי הגן והשדות בישוב בו יושב. אבל עם זה, אינו מתנזר מעבודה ומסייע למשק הצעיר, כדבריו באחד ממכתביו: „...במסגריה יעצתי להם לעשות כמה וכמה דברים, שבשבילם חשבו להזמין מומחה מהחוץ...". משתתף בפעולת עונשין על בית־שאן, כתגמול בעד התנקשותם בתחבורה היהודית.

עם התכונה לכיבוש כאוכאב־אל־האואה ועם הצורך בהגנת 2 הישובים המבודדים באזורו, הוא מועבר למושב „מולדת", ומתמנה מדריך ליחידת טירונים שנשלחה לשם.

ביום הקרב המר בגלבוע, (ח' באדר ב' תש"ח) בנפול 7 מטובי הנוער של ישובי העמק וביניהם דן צביק, הוא אץ להגיש את עזרתו האישית. בבואו הוטל עליו לארגן מחדש את הכיתה השסועה והדווּיה. בהופעתו הוא מלכדה ומעודד את רוחה.

עם נטישת הכפר קומי (בסוף מרץ), מתמנה יוחנן לאחד המפקדים של חיל המצב במקום, בראש הגבעה, המישלט החשוב היחידי, בידי כוחות ההגנה בימים ההם בבקעת יזרעאל. הוא משתתף בהתקפות על זרעין־יזרעאל וכואב את כשלונן. הוא לוקח חלק בפעולות של פיצוצי הגשרים בכבישים: עפולה—ג'נין, יזרעאל—ג'נין, ובמסילת הרכבת: עפולה—בית־שאן וג'נין. בתחילת מאי משתתף עם כיתתו בכיבוש הכפרים הערביים באיזור הדרומי של בית־שאן: אשרפיה ופרואנה, ובכיבוש העיר עצמה, ביחידת הרגמים, ושמחת הנצחון עוברת על גדותיה בלבו ובלב כל אנשי הישובים בעמק. התפקידים המוטלים על יוחנן, הם תפקידי האומה עצמה וקדושים הם לו, ואין לו דבר בעולמו עתה, רק הם בלבד. הוא משקיע את כל גופו ואת כל נפשו בהם, את כולו עד תום, כי למען העם הדווי הוא ממלא אותם. כדברי עצמו באחד המכתבים באותו פרק זמן: „יש בי משהו שלא היה בי עד התקופה הזאת וזה — התמסרותי לתפקיד. היום אין בי שום דבר אחר מחוץ לתפקיד. את רוב שעות היום והלילה אני מקדיש לזאת..."

יוחנן גויס לגדוד „גדעון", שברבות הימים יהיה גדוד 13, בחטיבת גולני. התפקידים מרובים, הסכנות האורבות לכל אחד ואחד מרובות מהם ומה רבים הקרבנות היקרים שנפלו. יוחנן חש את עצמת השעה הגורלית לאומה ומטיל את כל ישותו בתפקידים שהוטלו עליו, ברצונו או למרות רצונו. אך יודע הוא, כי המעשה של כל אחד ואחד, בכוחו להכריע את כף המאזניים בנצחוננו על האויבים המרובים ששתו עלינו סביב. כדבריו במכתביו: „— — — והדרך שלפנינו היא להילחם באויב ולהשמידו. הוא לא יוכל לנו. רצוננו לחיים הוא חזק ונדע לעמוד בכל פינה — — — ליפול ולקום ולהמשיך במלחמה — — — אנו עומדים בפני הדבר הגדול ביותר, העומד להתחולל בארצנו. כל אחד חושב ומנחש מה יהיה אחרי ה־15 במאי — — —".

באמצע מאי הוא נשלח מטעם הגדוד אל קורס למפקדי מחלקות בקרית־אליהו (בסביבת נתניה). עם תחילת הלימודים, הוחמר המצב באיזור ירושלים, ולרגלי הדוחק באנשים בעלי ותק קרבי, גויסו כל משתתפי הקורס לשם יצירת חטיבת 7. חטיבה זו כללה בין השאר גדוד גח"ל, פיקודו הורכב מאנשי הקורס, ועל יוחנן הוטל להדריך את העולים החדשים. בסיס האימונים היה בתל־ליטוינסקי והתפקיד שנמסר לידיו לא נראה לו מכיון שלא ידע את שפתם ותבע את העברתו לגדוד המשוריין או ליחידת ה„חומש", אך לא נתאפשר לו הדבר. בסיסי גדודו חולדה ונען לסירוגין. לאחר הכשלון של חטיבת 7 בכיבוש לטרון, החליט לעזוב את מקומו ועבר לגדוד הראשון של חטיבת יפתח, — שירד באותו הזמן מהגליל והתבסס במחנה צרפנד — בו שירתו חבריו במשק ואחיו, ובני המשקים באיזור. יוחנן הוכנס מיד לפלוגה המסייעת, השתתף בכיבוש אל־קובאב ומפיו נודע על נפילת משה הררי בגזר. ישב במישלטי בית־סוסין, בית־ג'יז. ועם תחילת ההפוגה נשלח לקורס מ"מ — אך השתתפותו בו הוכשלה. לקח חלק במבצע „דני", בכיבוש הכפרים עינבא, חדיתא, ג'ימזו, דניאל ולאחר 4 ימים (ב־15 ביולי) בכיבוש ברפיליה, אל־בורג', ביר־מעין ובפשיטות על מודיעין וסביבתה וכן בפיצוץ גשרים בדרכי התחבורה החשובות של האויב: לטרון־רמאללה, בית־סירא— בית־נבאללה. השתתף בקרב על כיבוש שילטא ובנסיגת היחידה שבה נפל נתן דובז'ינסקי. עם חידוש ההפוגה השניה (ב־19 ביולי), המשיך לפעול כמ"כ ביחידת־הרגלים בגדוד הראשון. שהה במחנה צריפין, ישב במישלטים של המקומות הכבושים וקיבל חופשה הביתה. בשהותו בבית (20—24 ביולי) נראה נסער מעצמת הכיבושים וספוג חוויות של קוממיות ישראל בארצו. על הקרבות השונים בהם השתתף סיפר בלי כחל ופרכוס, בטון עצור ומבויש כמעט. אותה שעה, מבטו מוזר ותוהה כשדמויות חבריו הלוחמים נצבות מול עיניו והד נפילתם במערכה פועם בלבו. מודיעין הכבושה, היתה לו לסמל הכיבוש המחודש ולחדוות הנצחון על אויבי ישראל כבימי המכבים. באותה שעה, בספרו את פרשת המערכה, נראה כאותו יוחנן החשמונאי משכמו ומעלה, חסון הגוף, טהור העין ואדיר הרוח.

בשובו מחופשתו ולאחר סיום ההפוגה השניה יצא עם גדודו למיבצע „ג'יס". הבסיס היה במחנה צריפין ובסיס היציאה משק גת. ביום הפריצה (ב־29 ביולי, בכ"ב בתמוז), הוא מצליח עם יחידתו לפרוץ לתוך פלוג'ה, לכבוש עמדות אחדות של האויב. מפאת העדר תגבורת, אין אפשרות להתבצר

במקום ומתקבלת פקודת נסיגה. בדרך נסיגתו נפגע בכדור בראשו, נופל מלוא קומתו באפיק נחל, אחד מאותם נחלי הארץ בהם ערך סיורים עם יחידתו, ואותם אהב. על אהבה זו ועל הגנתנו נלחם מול אויבים רבים ששתו עלינו, על הגנתם נתן את נפשו הטהורה והקריב את גופו החסון.

נ ח מ י ה צ.

כיצד נפל...

בכ׳ בתמוז הועברתי ממחנה צרפנד אל גת, לפעולה מסוימת. שם נקבע בסיסו של הגדוד הראשון „פלמ״ח״, שהיה מורכב משלוש פלוגות. למחרת לאחר ארוחת הערב נקראנו למפקד הכיתה, יוחנן כנעני, בן תל־יוסף, בחור זקוף קומה ורציני. הוא הסביר כי צורפנו לכיתתו בפלוגה א׳ של הגדוד. היתה אחת משתי הכיתות המוגברות במחלקה. הכיתה היתה מורכבת משלוש חוליות: שתים של רובאים והשלישית בת שלושה אנשים למקלע. המשימה שהוטלה על המחלקה כולה ובתוכה גם עלינו: לפרוץ לפלוג׳ה, לבער את האויב, להשתלט על המקום ולהחזיק בו. יוחנן מסר לנו את ההוראות האחרונות בדבר התנהגות הכיתה: עלינו להתקדם כגוף אחיד, לא לפגר ולהיות צמודים למפקד. הוראותיו נאמרו בבהירות ובקול צלול והרגשנו כי לפנינו מפקד שאפשר לסמוך עליו. הצטיידנו בתחמושת רבה, כדי שנוכל לעמוד בפני התקפות־נגד של האויב, שעם כיבוש המקום ירצה ודאי להוציאנו משם. לפני חצות לילה יצאנו ברגל, הלכנו בדרך שדות ולאחר כמחצית השעה הגענו לנקודת ההיערכות של הגדוד שנקבעה סמוך לכביש פלוג׳ה—עיראק אל מנשיה, מערבה מן הגשר שעל הנחל אל מיחאור. פה התארגנה פלוגתנו להגנה הקפית ועל שאר הפלוגות הוטל לכבוש את המישלטים המקיפים את פלוג׳ה. שכבנו במקום וחכינו לפקודה. רק לאחר קבלתה ע״י האַלחוט, כי נכבשו המישלטים, יצאה פלוגתנו לדרכה. חצינו את הכביש, נכנסנו לתוך אפיק הנחל ואדי אל־מיחאור המפותל, שרחבו כ־4—5 מ׳ ובמידה שהתקדמנו התרחב והלך בין קירות זקופים של גבעות הגיר. באותו זמן נערכה התקפה על עיראק־אל־מנשיה, נשמעו קולות נפץ אדירים, מעל ראשינו זמזמו כדורים אבל המשכנו להתקדם בכיוון פלוג׳ה. סמוך לחצות הגענו לקירבת הכפר, במרחק של מאות מטרים ממנו. המחלקות התפרסו והתחילו להתקדם במבנה הסתערות תחת רתק של מכונות־היריה ומרגמותינו. תחת חיפוי זה הגענו לנקודת הזינוק, כמאה מ׳

לפני קווי האויב, שבינתיים הרגיש בפלוגתנו ופתח באש חזקה עלינו. ניתנה פקודה להסתער, המחלקות המשיכו בביצועה. במחלקה השכנה נפצעו מספר אנשים והפסיקה להסתער, מחלקתנו פתחה במטח אש מכל הכלים ובקולות צעקה ובקריאות עידוד הסתערו על העמדות הקיצוניות המזרחיות של הכפר פלוג'ה, האויב עזבן תוך כדי מנוסת בהלה אל פנים הכפר. בגלל גדרות הצברים שנתגלו לפתע בדרכנו התחלקה מחלקתנו לשניים, אך בפיקודו של יוחנן המשכנו להסתער; הוא השגיח כל הזמן שנרוץ בצותא, במבנה אחיד והמריצנו להמשיך בהסתערות למרות אש המקלעים שניתכה עלינו מעמדות האויב, שמשני צדי הכפר. מחלקתנו פרצה לכפר, השתלטה על אחד ממבואותיו והתחלנו לבער אותו מן האויב. בזמן שהותנו במקום פקד יוחנן עלינו לטעון שרשרות כדורים במכונות. פקודותיו שקטות ורוחו שקולה.

ידענו כולנו, כי הודות לאירגון המופתי של יוחנן, עלה בידי כוחו־תינו הדלים להסתער על הכפר ולכבוש אותו. בשהותנו בכפר לא נערכה עלינו כל התקפה, לא היה ביניינו כל פצוע, שכבנו ושמחנו על הצלחת ההסתערות והכיבוש. לאחר ששאר כוחות הגדוד לא הגיעו למקום, התארגנו להגנה הקפית וחכינו לפקודות מהמטה הקרבי. לאחר זמן קצר נתקבלה פקודת נסיגה. יוחנן אירגן את כיתתנו לנסיגה, ומיד התחלנו בה. עם תחילת נסיגתנו ניתכה עלינו אש כבדה של מקלעים, מצד צפון, משמאל לנו. מפקד המחלקה שאל את יוחנן, מה דעתו על המקלעים הללו, הלנו הם או לצרינו. יוחנן אמר שלפי דעתו, הרי אלה בראנים וכידוע כלים אלה נמצאים בידי האויב. נטינו ימינה והתחלנו לסגת במהירות, כשהגענו סמוך לעמדות החיצוניות של הכפר, ניתכה עלינו אש כבדה משני צדיו. התחלנו נסוגים בקפיצות ריצה ובשכיבה, קפיצה ושכיבה ויוחנן רץ לפנינו. לא הספיק לרוץ ריצות מספר ויוחנן נפגע בראשו ונפל סמוך לעמדות הקיצוניות של הכפר בפנים הגדר, שלפני שעה קלה כבשנון. מיד התחילו לטפל בו, החובש קבע את מותו. האש גברה והלכה, בהלת הנסיגה היתה מרובה, נאלצנו לסגת במהירות האפשרית, בהשאירנו את יוחנן ועוד שני הרוגים בשדה הקרב.

התנהגותו של יוחנן כנעני כמפקד כיתה, אומץ רוחו וקור מזגו חברו יחדיו להיות סמל המפקדים והיו למופת לכל המחלקה כולה.

הוא נלחם כאריה ונפל כגיבור.

מפי איסר קפלן

„זה לא צודק!"...

הכרתיו כשהיה בן שש, שעלה לכיתה א'. הוא היה ילדותי מאוד ולבו לא שעה ללימודים כלל. הספר לא ענין אותו והוא רצה רק לשחק. היה זריז בעפרון ואהב מאוד לעסוק בציור, היה מאומן בפטיש ובמחט ואהב מאוד לעשות במלאכת יד. במשך שעות יכול היה לבלות באלה וכשנדרש להפסיק היה מביע התנגדות. כל עבודותיו היו יפות והצטיינו בדייקנות.

היה בו אופי מרדני ולא רצה להכנע לנוהג המקובל ובכל כפיה מצא אי־צדק. הוא היווה מעין משמר הצדק. כשנענש היה בוכה ומתמרמר, זורק את מלתו כלפי העולם: „זה לא צודק!". לא רק על עצמו היה מגן, כי אם גם על חבריו. מכולם היה תובע מעשי צדק ואף כלפי מעשה פלוני של אמו, שהיה נראה בעיניו לא צודק, היה מטיח ברגש: „את לא צודקת!".

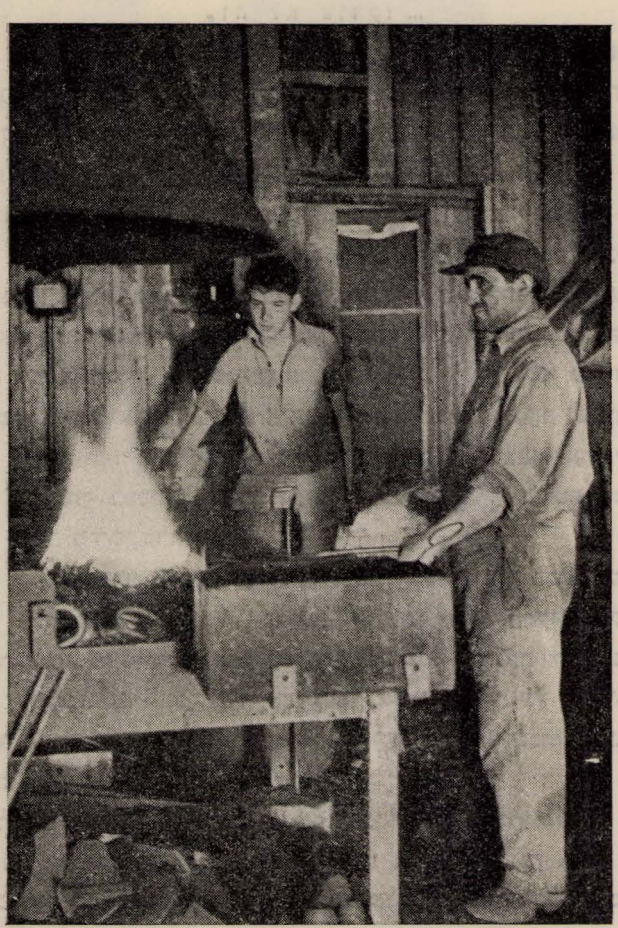
משגדל והיה בחור חסון ואמיץ הרוח, נעשה אומן ואמן. לאחר לימודיו, זכיתי להשתתף במסיבת הסיום, ומשראני אמר לאמו: „באמת אמא! הן עליזה היתה מורתי הראשונה!".

מאז, התגורר בעליית הבית בו התחנך בכיתתי, והיה גאה מאוד על חינוכו בבית הזה. פעם בבוא אחד מחבריו שלא מילדי המקום לבקרו, וזה מתבדח על שיוחנן חייב להתכופף, כדי שלא יגע בקרקפת ראשו בתיקרה, אמר: „שמע! אני זוכר עוד את הזמן שכאן זחלתי על המדרגות, אז חלמתי תמיד, להגיע פעם בראשי אל תיקרת הבית הגבוה הזה... יהגה נתגשם חלום אחד!... מה אתה אומר? כדאי לגור כאן?!..." הוא גר בשכנות עם ילדי כיתתי. הם חיבבוהו מאוד ובדרכו על פני המדרגות היו מעכבים בעדו מדי פעם בפעם, חוטפים עמו שיחת רעים, והוא מתלוצץ עמהם בלשונם ומשיב להם כגמולם. פעמים היה מתישב על המדרגות ומספר להם סיפור. הם היו מזמינים אותו למסיבות ומכבדים אותו בממתקים.

לפני שנה ומחצה, באחד מטיולי עם ילדי כיתה א', פגשני יוחנן ופנה אלי: „עליזה! כמה פעמים את עוד חושבת להתחיל מ,א"", — וכשעניתי לו: „עוד פעמים אחדות" — הוסיף „אני מזמין אצלך כיתה א' לבני" — אמרתי לו בצחוק, כי אעשה זאת ברצון אם יזדרז, סיים: „אקח זאת לתשומת לבי...!" אך הגורל האכזרי רצה אחרת והוא לא זכה לכך...

ואני רואה את יוחנן הקטן־הגדול מטיח כלפי העולם האכזר את אמרתו הנצחית: „זה לא צודק, זה לא צודק!".

עליזה בת חנוך

בסדנא (יוחנן משמאל, רפאלי ז"ל מימין)

בעל המצפון

בעל אופי חזק, אמיץ הרוח, עשוי ללא חת, פשוט בדיבורו וטבעי בהליכותיו ועם זה בעל לב רגש. לא קל היה להרגיזו ולא נמצא פוגע בזולתו. על בקשת הזולת אליו, מעולם לא ידע להגיד: לא!

יוחנן שש לקראת כל עבודה קשה ומוכן לכל מעשה מועיל שיש בו משום נשיאה בעול. כך הכרתי אותו, כשהשארתיו ילד וכך מצאתיו בשובי כעבור 5 שנים והוא איש העבודה וחברי למקצוע. רצונו נחוש לשנות את

פני העניינים במשק והשקפתו קיצונית בדבר דרך ביצועה. בעבודתו ישר־רוח ובעל מצפון טהור.

פעם הוטלה עליו עבודה גדולה ואחראית והוא שמח על כי זכה לה. והנה טעה במידות, נראה היה לו שקילקל את העבודה ונתעצב מאוד על הדבר. מששאלתיו: מה קרה יוח! הוא סיפר, כי קילקל עבודה ובזבז חומר יקר של המשק (היה זה תותב גדול עשוי ברונזה), הנזק שגרם לענין הביאו לבכי ממש. לאחר בדיקת הדבר, הוברר כי אמנם טעה אבל לא קילקל, אלא להיפך, עוד צריך היה להפחית חומר כדי להביא את הכלי למידותיו הדרושות. כמה שמח אז על הדבר, הוא קפץ מרוב שמחה והיה מאושר כילד.

והנה ימי המאבק, תנועת המרי, עליה ב' בקצב מוגבר ויוחנן מתמרד: תנו לי ללכת! — הוא תובע את התגייסותו. המזכירות דוחה את תביעתו, אך יוחנן אינו נרגע, הוא משדלני שאראה אותו כבלתי נחוץ למקצועו במשק ומפצירני שאמליץ בפני המוסדות על התגייסותו. אך לשוא, כי ידוע, מה רב ערכו בעבודה וחשיבותו באירגון הנוער במקום לפעולת הגנה. יום החלטת או"ם — סערת נפשו של יוחנן גוברת. נדמה לו כי האדמה בוערת תחת רגליו. הוא נצמד לנשק אך מסוּר גם לעבודה, בלילה פשיטות באויב והיום לעבודה. למרות הכרתו שהמשק זקוק לו, הוא פורץ גדר והולך לשורות המגן, על בקשתי שעוד יישאר עד כמה שאפשר יותר לעזור בעבודה הדחופה, הוא משיב: אין לי מה לענות! ידעתי — הצדק עמו.

למרות הדם הנשפך, לא ניטשטשה דמות האדם שבו. באחת הפעולות שבה השתתף, חזר למחרת לעבודה, הוא נראה לי רצוץ בקרבו למרות העליזות הנראית על פניו כלפי חוץ, כדרכו. הרגשתי שדבר מה מתחולל בנפש הנער. בצהרים הוא ניגש אלי ואמר: שמע חיים! אני מוכרח להתפרק ממועקה בלב, שמור לי סוד! פצעתי ערבי וייתכן מאוד שהרגתיו, זה כואב לי נורא, תאמין לי! נכון, פקודה היא פקודה ועלינו להתרגל לדבר, כי הרי סוף־סוף הם רוצים להשמידנו. אבל כל כך קשה לפגוע באדם. אני מתבייש לספר זאת למי שהוא אחר, שאני ה„גיבור", ה„חברה־מאן" כל כך רגיש בנקודה זאת!... אף פעם לא עלה על דעתי כי כך יציק לי הדבר!...

והנה אני מגלה את סודך, יוחנן אחי לעבודה ורעי הצעיר, לדאבוני ולשברון לבי. הרבה ימים שחורים עברו עלינו עד אשר קמה מדינתנו, אבל אותו יום, בו נפל יוחנן בפריצת הדרך לנגב, היה יומי השחור.

חיים קלעי

הלוחם

כמכת רעם הממה אותי הידיעה על מות יוחנן. אמנם הורגלתי לנפילת חברים וידידים בימים האחרונים, אך לא יכולתי להעלות על דעתי שאף הוא יהיה בין הנופלים. במשך אותו יום ריחפה דמותו לנגד עיני וזכרונות שונים עלו בלבי.

הנה אני יוצא עם כיתתי וגם יוחנן ביניהם, צעיר אבל רציני ומבין, מבצע פעולות ומצליח בהן. במטווח הטוטו מצטיין ויוצא ראשון במנין הנקודות. בשבילו אין בזה משום הפתעה, הוא מרוצה אך אינו מתגאה. כעבור זמן לא רב גמר בהצלחה את הקורס למפקדי כיתות. עם שובו למשק לאחר תקופת לימודיו בבית־הספר המקצועי בחיפה, נתמנה לאחראי על אימוני הנוער והילדים במקום. הוא משתדל לבצע את התכניות בהצלחה ומארגן ביניהם פעולות שונות. פעמים היה בא אלי מתלונן על חוסר מסירות מצד הנוער ונראה מיואש מהעדר נכונותם לאימונים. בפיו הצעות שונות: החמרה בדרכי חינוכם לשם הגברת האימונים ויעילותם. לאחר בירורים ושיחה אתו, הוא שב לתפקידו במרץ יתר וממשיך לשאת בעול האחריות. באחד הימים, הודיע לי, שהחליט להתגייס לפלמ"ח, באמרו: „כולם מתגייסים ופועלים גדולות ואני יושב כאן כאילו משתמט"... לאחר הסברתי הממושכת על תפקידו בעבודה ועל אחריותו בהדרכה במקום וכי הליכתו אומרת הפקרת כל ילדינו והנוער, ושאין אחר במקומו, שינה את דעתו והסכים להמשיך. רק כעבור זמן רב יותר, עם התגברות עליה ב' והצורך בכוחות מאומנים ובימאים, שוב העמיד את תביעתו בתקיפות יתר, לא הסתפק יותר בהסברתי, והביא את ענינו לאסיפה הכללית. לאחר שנתקבלה החלטה שלילית, היתה רוחו עכורה עליו במשך ימים רבים.

והנה השבת השחורה. יוחנן בראש חברת הנוער בכוחות הרזרווה. עם התקבל הידיעה כי האנגלים עומדים לפרוץ דרך שער הכביש אל פנים המשק, נשלח עם יחידתו לחסום בעדם את הדרך. הוא חסם ככל שיכול, בקורי־רוח, לא זז ממקומו אף לאחר שנדקר בכידון בידי הבריטי ורק בכוח הצליחו להזיזו ממקומו. הוא היה מוכן להיכנס אתם בקרב עד הסוף. אבל, היות וההוראות היו אחרות ידע להתגבר ולשלוט ברוחו.

והנה מלחמת השחרור. יוחנן מתגייס מהרגע הראשון. תחילה כמפקד כיתת החי"ש שלנו ואחר כך כמפקד מחלקה של חיילים מהחוץ, שבאו עם הגיוס הגדול בארץ. בראש כיתתו ובשיתוף פעולה עם כוחות ממשקים אחרים

הוא משתתף במיבצעים אחדים: בפעולות סיור באיזור, בהכנת החומר על תכונת האויב. עם ההתקפה על טירת־צבי השתתף בהחשת העזרה לישוב. לאחר זה הוא מועבר לעין־הנצי"ב בראש יחידת התגבורת לישובי עמק בית־שאן הדרומי. לאחר כל פעולה היה בא ומבקש משימה רצינית יותר ולא תמיד מסתפק בתשובתי, כי נכונו לו מיבצעים רציניים, וכי עליו להכין את עצמו ואת אנשיו היטב לקראתם.

ביום הקרב ליד נוריס, בחודש מרץ, — הפעולה הרצינית הראשונה למחלקת החי"ש שלנו, — בו נלחמו עשרות מול מאות, נפלו קרבנות יקרים וביניהם דן צביק ז"ל, ירדה רוח האנשים מחמת הכשלון והקרבנות. אותו זמן היה יוחנן עם מחלקתו החדשה במושב „מולדת" והנה כשירדתי מההר לקבוצת זרעים, התיצב יוחנן לפני ומודיע לי: שמעתי במולדת כי אהרן ש. נפגע, קפצתי על בהמה ובאתי הנה בדהרה בלי רשות. תעשה בי כהבנתך! — והוא כולו דרוך. ידעתי את מצבה הרע של מחלקתו במולדת שנשארה בלעדיו, אך מהצד השני הרהרתי במצב הקשה בו נמצאת היחידה של החי"ש וידעתי מה טוב היה לו היה כאן יוחנן כדי לעודד את האנשים ומעלה את רוחם. אמרתי לו: עשית לא נכון, אבל עכשיו ארגן את הכיתה! והרגשתי שהכל יהיה בסדר. והנה יוחנן כבר פוקד את אנשיו, בודק את נשקם ומארגן את הכיתה. הוא עושה זאת באותו שקט שבבטחון, בנכונות לכל ובמסירות ללא גבול.

לאחר מזה הוא מתמנה מפקד של קומי. עם היווסד גדוד „גדעון" נמנה יוחנן בין אנשיו, ומשתתף בפעולותיו: פיצוץ גשרים בעורקי התחבורה הראשיים — ג'ינין—עפולה, מסילת הרכבת בית־שאן—עפולה, ג'ינין—עפולה, לוקח חלק בהתקפה הראשונה על זרעין־יזרעאל וכואב את כשלונה. עם תחילת מאי, משתתף בכיבוש הכפרים: א־שרפיה ופרונה, הסמוכים לבית־שאן, כפתיחה לכיבוש העיר עצמה. ב־13—12 בחודש משתתף בכיבוש בית־שאן. מאז פעל בשורת משימות וכיבושים: מיבצע „דני", איגוף לטרון, ובאחת מפעולותיו לפריצת הדרך לנגב נפל.

נפל... איך נפל?! לו אפשר היה רק עוד פעם לראותו בקרבו האחרון. אם לא לפחות לשמוע זאת מפיו, איך היה הדבר, כיצד נפל.

למה הלך?! הלך ולא יחזור עוד וכל תכניותיו ומרצו לפתע נפסקו... והוא כל כך יחסר לנו, יחסר למשק, להוריו השכולים, יחסר לי, לכולנו...

וכך יישאר יוחנן בזכרוני, בלבי לעד... דוד יזהר

המחנך

כשנכנסתי לעבודה על מנת להתקשר לענף המתכת, הייתי „מטולטל" מזמן לזמן בידי חברי הענפים ממקום למקום, והייתי מדוכדך למדי. יוחנן לקח על עצמו להכניסני לעבודה. באותו זמן, הוחל בהקמת הלול הגדול, האמריקאי. הוא לימדני את מלאכת הריתוך ושאר המלאכות הכרוכות בביצוע העבודה הזאת. שיטת עבודתו היתה כולה מיוסדת על חסכון בתנועות וכך נשתבחנו בהספק עבודה מצוין. הוא היה ראשון במקום עבודתו, ראשון פותח את המוסך והאחרון עוזב אותו. חכמת המכונה ומעשה המרכבה משכו את לבו וכאילו קסמוהו, נדמה היה כי בכוחו לבלות את רוב ימיו ולילותיו בעיסוק בהם. ואמנם ב מ ל א כ ת ו שעשה היה מתרכז כך, שנראָה כי אין לו דבר בעולמו אלא היא בלבד. כך היה משקיע את עצמו בכל מלאכה ובכל מעשה שעשה.

*

הייתי בכיתת האימונים שלו. באחד הימים למדנו אימוני חבלה, ב„פלוגת וינגייט". משבאנו לבסיס האימונים, נערכה כרגיל השבעה מסורתית: לשמור על הישובים מפני הערבים ומפני האנגלים כאחד. שיטת הלימודים הותאמה במיוחד לצרכי חבלה בשיירות האנגליות ובחוליות הכוח של הערבים. אימונים אלה בשעתם היו מייגעים את הגוף ומדכדכים את הנפש. הז'לניט המשתפשף, מספיג את העור, הראש סחרחר, הגוף נחלש, ואין כל משיכה לאכילה. כל אותו זמן לא טעמנו טעם אוכל. לפי התכנית, היינו צריכים לערוך מסע לילי לאורך 15 ק"מ. החבריה היו עייפים מאוד והתחילו מתנגדים לביצוע המסע. יוחנן לא וויתר על התכנית, למרות שהוא עצמו השתתף באימונים אלה במרץ רב, ואף היה עייף לא פחות מאתנו. האנשים נכנעו לתביעתו. הלך בראש הכיתה בדרך לא דרך, בנחלים ובשדות טרשים, ורק בשעה 3 לאחר חצות לילה חלף כאב הראש, נמוגה העייפות והאנשים התנערו לקראת הבוקר. באותו לילה, ידעתי, כי מה שנתן לנו אז, היה בו משום התווית הדרך לעתיד. הוא הורה לנו את המטרה שלאורה נצעד תמיד, לא להשתעבד להלך רוח ולא להכנע לתביעות הגוף העייף, אלא שיהיה בנו כושר הסבילות נגד רצון הגוף, לכבוש את רגישותו, להעלות את הרצון והכוח הנפשי, על מנת לבצע את המשימה שהוטלה עלינו למרות הקשיים הניצבים בדרך.

יוחנן שאף תמיד להעלאת האנשים, להעלאת כיתת משקו ולהגברת כושר פעולותיה. כך היה בשטח התחרויות הספורטיביות וכך גם במסעות ובאימוניהם.

במסעות, כשהיה מוטל על מספר יחידות להגיע אל מטרה מסוימת, היה עושה את כל המאמצים שיחידתו תגיע בהקדם למקום ובסדר מופתי. תמיד השתדל שנהיה מאורגנים וממושמעים ושקד על ראשוניותנו.

עוד לפני תקופת מלחמת השחרור, הוטל על מספר יחידות לערוך תימרון־אש על קבוצת זרעים. המשימה היתה: „לפרוץ למשק", „לחפל במחסן הנשק". כל המחנה היה בעמדות, זרקור פעל במלוא המרץ, כיתתנו התל־יוספית, פרצה ראשונה את הגדרות וראשונה חיבלה במחסן הנשק, לעומת הפיגור של שאר היחידות שהשתתפו בתירגול זה. תמיד שאף שנהיה ראשונים: בעבודה ראשונים, בפריצה ראשונים, בביצוע תפקידים ראשונים.

אבל מעולם לא העלה את עצמו על חניכיו, למרות ריבוי תפקידיו לא העדיף את עצמו על אנשי־חייליו. תמיד יחדיו, תמיד כאחד מהם.

באחד התרגילים־תימרונים, שבוצעו על קבוצת גבע, הוטל עלינו להיות כ„יחידה ערבית", המתקיפה את המשק, לערוך אח"כ נסיגה במרחק של 25 ק"מ ועם העברת פצוע על הגב בדרך נסיגתנו. כל אחד היה מסיע את הפצוע על גבו לפי תור מסוים. הפצוע נקבע י. ה. הקל במשקל. יוחנן כמובן לא ויתר על זכותו להיות אחד מהיחידה, ובהגיע תורו להסעת הפצוע, התנגד לשאת את הנ"ל, בטענו: אין בזה משום „קונץ" להסיע את י. ה. !... והוא בחר בי דווקא, הכבד בכולם להסיעני אל המקום שנקבע, במקרה זה השיזף הבודד המסתמן באופק, סמוך לכפר נעורה. הדרך היתה מלאה טרשים וקשה, הוא היה תשוש־אונים מהמטען במעלה ההר, אך בשום אופן לא הסכים להתחלף עד שיבצע את משימתו. יגע, רצוץ וכושל הגיע אל מקום מטרתו — אבל הגיע.

יוחנן מגלם בקרבו את כל הנעלה בדור הצעיר. במעשיו היום־יומיים עיצב את דמותו. ביחסי החברות במסעות, במעשה ובמלה היה למופת לכל איש מגן, לכל נער עובד ולכל לוחם בארץ־ישראל.

מפי יאיר בן־צבי

איש השורה

„יוחיק" — כך קראנו לו עוד מילדותו. נער עליז, אהוב על הכל ועם זה רציני, שקול בדעתו ושקוד במעשיו. בגמר לימודיו בבית־הספר המקצועי בחיפה, חזר מיד הביתה. היה לפועל מצוין. בחור — וידי זהב לו, אדם חרוץ ומסור לתפקידו, בעל־יוזמה ובהיר המחשבה. עוד בהיותו צעיר, כמעט ילד, גילה ענין תמיד בבעיות ההגנה במקום. בגיל 15 נכנס לגדנ"ע, היה פעיל בו, למד את דרכי ההגנה והשתלם בה. בתקופת מלחמת העולם השניה, התבלט יוחנן בין חבריו באחריותו הרבה ונשלח לקורס מפקדי הגדנ"ע, שם הצטיין בהתנהגותו ובכשרונותיו ועם שובו הביתה התמנה למדריך של הנוער במקום. מיד לאחר המלחמה מתחילה „תקופת השפל", מורגשת ירידה בשורות ההגנה, כולם דואגים למשק ולעניניו, אין זמן לאימונים ולפעולות בטחון. יוחנן אינו מתיאש וממשיך בתפקיד ההדרכה. בחור חסון, עובד את יום עבודתו במסגריה, כשהוא אחד מעמודי התווך שלה ובשעותיו הפנויות, לאחר יום עבודה קשה, מטפל בעניני השורה והבטחון. הוא המדריך היחידי במקום. מאמן את הילדים, את הנוער העולה ואת הנוער הארצישראלי. הוא מגלה יחס לבבי לעולים החדשים ולמרות טרדותיו הרבות וחוסר ידיעת לשון האידיש, הוא מקבל על עצמו לאמן את קבוצתם. בבת צחוק על שפתיו, בעינים נוצצות ובתנועות־יד מאלפות הוא מסביר לעולים החדשים את כלי הנשק ומרכיש להם את המושגים הראשונים בעניני אירגון והתגוננות. הוא מתחבב עליהם והם מעריצים את מדריכם הצעיר. עם תחילת מלחמת שחרורנו, משתתף בפעולות שונות, ומתמנה למפקד ובמירוץ הימים יצא לו שם בין מפקדי גדודי הנוער באזורנו. המוסדות המרכזיים והגושיים תובעים אותו למדריך הנוער הנפתי. אנו מסרבים, כי יוחנן דרוש לנו בבית, לכולנו. בעיית הנשק ואיחסונו, התפקיד האחראי והסודי ביותר בימים ההם, העסיקה את ותיקי ההגנה במקום. רק יחידי סגולה זוכים להיות נמנים על חוג סודי זה. יוחנן רוכש את אֵמוּן הוותיקים ונמנה על האחראים בחוג זה. רכישת נשק באותם הימים, היתה בגדר של חלום — ויוחנן מוסר את כל מרצו וכוח יצירתו, לייצור כלי נשק במקום עם עוד חברים. לאחר שובנו מרפיח עמדה לפנינו עבודה מרובה בהעברת כל מחסני הנשק. החברים הבאים בחשבון לעבודה זו היו מועטים מאוד. יוחנן מוכנס לפעולה אחראית זאת, ביחד עם זרבבל ז"ל, יהושע ואסף ייבדלו לחיים ארוכים. הם מוכנסים לסוד העניינים ומאז לא

פסקו בהם, הוא השקיע את מיטב זמנו בפעולה זו, הכניס המצאות לשם שכלול הסליקים והקדיש את כל יכולתו לשם סידור טוב יותר של המחסנים. מעולם לא עזב עבודה מסויימת מבלי לגמרה. בימים — בנין מיכלים לסליקים ובלילות — בחפירת הבורות למענם. עם מלחמת השחרור התגייס גיוס מלא למרות התנגדות המשק. הוא לוקח חלק פעיל בפעולות: מעשי ענשים נגד העיר בית־שאן ובשריפת מכונית הנוסעים של העיר הערבית בדרך לבית־יוסף (הפעולה בוצעה כאזהרה לערבים שהפריעו לתחבורה היהודית בין בית־שאן ובין טבריה). בהיותו בגדוד 13 נשלח יוחנן לקורס קציניים, אך השעה אינה יפה לכך. בגלל הצורך הדחוף במפקדים לניהול הקרבות העזים שהתחוללו אז באיזור ירושלים, נתבטל הקורס ומשתתפיו חולקו בין יחידות הקרב השונות. ליוחנן נמסרה כיתה מבין אנשי הגח"ל. מאחר שלא ידע את שפתם ומפני סיבות נוספות ביקש להיות מועבר למקום אחר. כשנודע למפקד היחידה שיוחנן נשק מעולה, מסר לידיו את התפקיד. אבל הוא לא מצא בו כל סיפוק והשתוקק להשתתף בקרבות. לאחר שיקולים רבים הוא עובר לגדוד הראשון של הפלמ"ח שבו נמצאו אחדים מבני תל־יוסף, וביניהם אחיו גדעון, ייבדל לחיים. ימי כיבוש רמלה ולוד, מיבצע „דני". דני מס היה בקבוצת ההכשרה בתל־יוסף ונפל בין ל"ה. יוחנן הכירו יפה והיה בין מעריצי המפקד המוכשר. במיבצע זה משתתף יוחנן במספר קרבות משורת המשימות: בפעולת הכיתור על רמלה, במיבצע הדרך לירושלים ובפעולה על לטרון ששם נפל בננו נתן ז"ל, יוחנן עובר עם הגדוד לנגב. משקי הנגב במצור, אין יוצא ואין בא. יש לפרוץ את הדרך אליהם ויהי מה ויוחנן בין הפורצים. הגדוד הגיע לקיבוץ גת מקום ההערכות לקרב. מכאן יוצא יוחנן בראש יחידה בלילה, בדרך ללא דרך והוא בין העשרות נגד אלפים, מחלקה שנשקה קל, מול בריגדה של מצרים המצוידת בנשק כבד וחדיש. אנשינו פורצים את עמדות האויב, הן נעזבות והאויב סובל אבידות רבות. בחורינו מגיעים עד הבתים, אבל כוחם דל והם מצווים לסגת. יוחנן מחפה על חבריו בדרך נסיגתם, ולפני כניסתם לאפיק הנחל, בשטח פתוח, על יד קיר, פולח כדור אויב את גופו והוא נופל במקום. גופתו נשארת בשטח האויב ומקום קבורתו לא נודע עדיין.

יוחנן, בן העמק, שפך את דמו על שחרור הנגב ואדמתו, על עצמאות עמנו ועתידנו. עם אבדן יוחנן אבד לעמנו חייל אמיץ ומפקד מחונן, למשפחתו ולנו בן אהוב וחבר יקר.

מאיר שחר

בשדה הספורט

יוחנן השתייך לחוג שעסק ברוב המקצועות של תרבות הגוף. עוד בהיותו בן 13 נתגלו בו נטיות ספורטיביות ולמרות גילו הצעיר אהב להתחבר עם הספורטאים המבוגרים ואפילו עם הרבי שלו, האהוב עליו — דודיק. והמטרה — משותפת לשניהם.

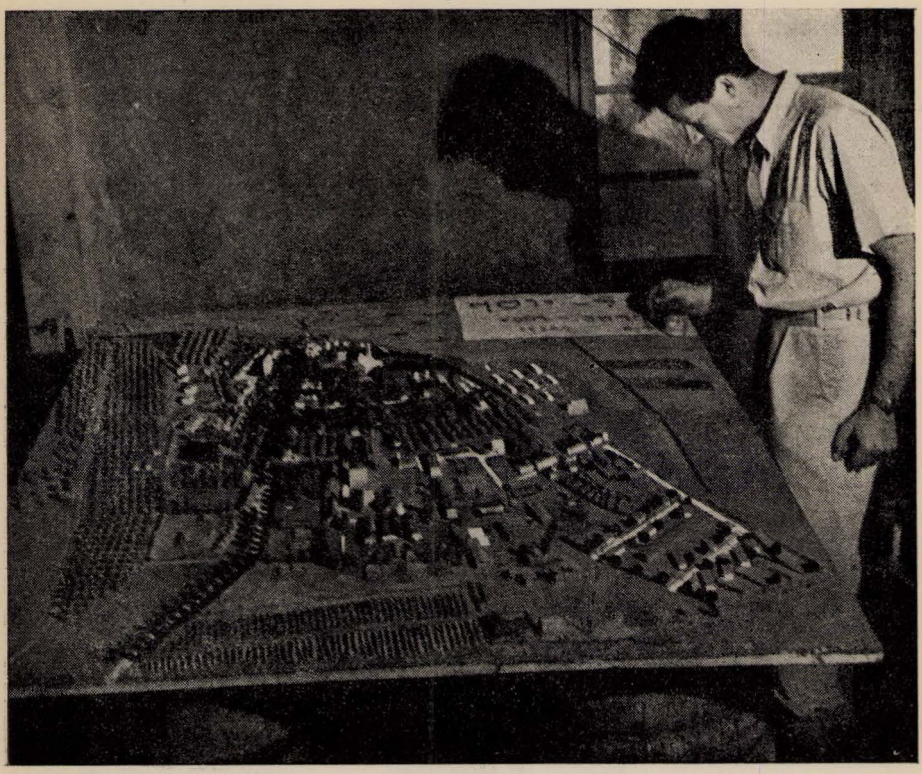
יוחנן התחיל מופיע עם דודיק מורו ועם שאר החברים, והמגרש היה להם מקום הלימוד העיקרי במלאכת האטלטיקה הקלה, קפיצה לגובה, תרגילי חבל, אימונים של קפיצה לרוחק, הזינוק (סטרט) לריצה וכו'. בהיותם אתלטים בודדים, היתה שמחתם רבה בהצטרף אליהם נער או נערה, כי הרי נוסף עוד כוח לקבוצת הספורטאים בתל־יוסף.

יוחנן מתחיל להשתתף באליפות הארצית שבאתלטיקה קלה. הוא מצליח לעבור את ההתחרויות הגושיות, המחוזיות ואת כל צפון הארץ וזוכה עם שאר חבריו בתל־יוסף, להגיע להתחרויות הגמר של האליפות שהתקיימו בפתח־תקוה (1941). והנה החלה המערכה של התחרות הגמר. איש איש מתיצב לפי מקצועו במקומו. אני עוזב את הדודיקים, המוטלים, האספים והדלילות לנפשם, אבל את יוחנן הצעיר מהם, פרי־בכורי תל־יוסף, הריני מלוה, בחרדה ובתפילה... יוחנן ניצב בין תריסר הקופצים לגובה, נערים חסונים, בני עיר וכפר והוא הצעיר בכולם, ביישן במקצת ורועש פחות מכולם. כל מתחריו מטילים עליו צל של פחד, והחבל עצמו, היתגבר עליהם? אחד אחרי השני מתרוממים הנערים הנחמדים באויר, מעל גבי החבל המתוח שבין עמודי הקפיצה. יוחנן מתחיל להראות את כוחו. הנה מורם החבל ליתר גובה ושוב קפיצות. אבל לאט לאט מדלדלת השורה, כשמתחריו מתחילים ליפול בזה אחר זה והחבל מתרומם מעלה. יוחנן מתחיל להתעצבן. אני מעודדו, שוב קפיצות מוצלחות מספר והוא נשאר עם עוד נער. המתחרה האחרון נכשל גם הוא והשופט מכריז בקול חוגג: „יוחנן כנעני". אבל יוחנן אינו זז ממקומו, פחד נופל עליו — בפני הקפיצה האחרונה. ניתנת לו מנוחה של מספר דקות. הריני מנצל את שעת הכושר ומעודדו: „אמונה בכוחותיך, אומץ לב יוחנן! דע, פה קופץ משק תל־יוסף! נצחונך — נצחון תל־יוסף! זכור!" הזמן חולף. יוחנן מאמן רגע את רגליו, הוא מאמץ את כל כוחות נעוריו ומתרומם יפה באויר, הוא מתגבר על כל המכשולים ומנצח. יוחנן כנעני — ראשון בין הנוער של „הפועל" בארץ. מחיאות כפיים סוערות — כים נרגש. השופט לוחץ את ידו ויוחנן נבוך במקצת, אינו רגיל למצבים כאלה, דמעות

זולגות מעיני מרוב שמחה. גם אצל שאר החבריא באותה התחרות, השמחה לא קטנה — מצבם טוב.

יוחנן השתתף עוד בכמה מקצועות אחרים: ריצה, קפיצה לרוחק ועוד. ניצלנוהו כראוי, כי קבוצתו היתה קטנה, 5—6 נערים וזכו בכמה מקומות ראשוניים, ובמספר הנקודות הם זיכו את תל־יוסף אחרי תל־אביב, ירושלים וחיפה.

יוחנן — שחיין. העדר בריכת שחייה בישובנו, אינו מאפשר לנו לפתח את הספורט הזה. ב־1939 התקיים קורס קצר בשחייה, בהדרכת הח' קופלר המנוח, נשלחו לשם מספר ילדים ונוער וביניהם גם יוחנן. הוא תפש את התורה ובעיקר הצטיין בשחיית החזה. ב־1942 מצליח יוחנן להגיע להתחרות הגמר של האליפות בשחייה, שנתקיימה בגבעת־חיים. שם הוא נפגש עם אלופי הנוער של עמק הירדן, תל־אביב ועוד מקומות ותוהה על קנקן אלה שנתנסו כבר והגיעו להישגים. יוחנן מתייצב במערכת השחייה, בלי אימון רב וללא מקום לימוד. הנהו כבר בתכונה של זינוק (סטרט) — השחייה ל־100 מ', שחיית חזה — ומתחריו מטובי הנערים במקצוע זה. צפצוף — וקופצים המימה. כדגים הם מרגישים את עצמם בבריכת השחייה, אבל להם עוד ענין — נצחון. הם חותרים למטרתם, כציי מלחמה לקרב. סיבוב ראשון, שני, שלישי והאחרון. יוחנן יוצא מכלל מכשולים, הוא בין המתקדמים ולבסוף הוא זוכה לקבל את המקום השני בארץ. מאז עולה יוחנן בעיני בני עמק הירדן וקושר קשרים אמיצים עם האחים חדש, השחיינים המיוחסים מקבוצת כנרת, ומתחבב עליהם. הוא השתתף בעוד התחרויות מספר במשך אותה תקופה. אמנם, יוחנן עמוס עבודה, אבל אין מניחים לו, הרי קיימת גם אליפות המשחקים לכדור עף וסל והוא נתבע גם לשם. יוחנן תופש את מקומו הראוי לו בקבוצה וכמגן הוא לוחם במשך שלוש שנים רצופות בקבוצת כדורסל של הנוער המשותף, וכך מתקיימת ריבונותה של קבוצתו במשך אותו פרק זמן. ב־1942 נשלח יוחנן ללמוד בחיפה. עצוב במקצת בקבוצה, חסרונו יורגש בה. הוא מבטיח לבקר בבית מדי פעם בפעם ולהתאמן יחד עם חבריו. כעבור זמן מה, באחד מביקוריו, הוא סיפר לי, כי „הפועל" חיפה רוצה לשתפו בפעולה, הוא מתאמן יחד עם קבוצת הנוער שם בכדורסל והעיקר הם רוצים שיירשם בתור חבר סניפם. — הכל טוב ויפה יוחנן! — אמרתי לו — השתתף והתאמן, הדבר לטובתך, אבל לא להירשם בסניפם. אחרת אתה מאבד את זכותך להופיע בשם תל־יוסף

יוחנן ליד תבנית תל־יוסף, מעשה ידיו

בהתחרויות, זה החוק! — כמובן שיוחנן לא ויתר על ביתו.

בשנת 1944 הוא מופיע מטעם בית־הספר המקצועי בכינוס הספורט של בתי־הספר התיכוניים במחוז חיפה, בו נערכו התחרויות באתלטיקה קלה ובמשחקי כדורסל. באתלטיקה קלה, זוכה יוחנן במקום הראשון בהדפת כדור ברזל וקבוצתו המורכבת מתלמידי ביה"ס המקצועי — מגיעה לגמר בכדורסל.

להתחרויות הגמר, שנערכו אחר כך בתל־אביב, שבהן הופיעו כל הקבוצות של ביה"ס התיכוניים שניצחו במחוזותיהן וביניהן גם קבוצתנו מבית־הספר המשותף — השתתף גם יוחנן עם קבוצתו מחיפה. מצבו היה מסובך ועצמו מדוכא ברוחו. העובדה כי יצטרך ללחום נגד חבריו בני משקו, נגד דוד"קה ועמוס, נגד רפי ומאולי — דיכאה אותו. אבל כחניך בית־הספר

בו למד היה חייב להשתתף בתחרות. למרות מצבו המיוחד הוא אינו מתכחש לעצמו ומשחק בנאמנות לטובת קבוצתו. רק לאחר ההתחרות, כשקבוצת בני משקו ניצחה את בית־ספרו, לקח חלק בשמחת חבריו — ילדי ביתו. בסוף אותה שנה התקיים בחיפה גמר אליפות המשחקים. בקבוצתנו השתתף גם יוחנן. היה מתוח במקצת וחרד לפגישה עם קבוצת הנוער בחיפה. הוא הזהיר את הנערים שלנו: קבוצת חיפה חזקה למדי ועלינו להתכונן לקראת המערכה הכבדה. יש להם בטחון גמור שינצחונו! — אמר. על כן היתה שמחתו של יוחנן גדולה כשהופיע, יחד עם חבריו בקבוצה נגד נוער חיפה וניצחו אותם. נערינו הפגינו את כוחם המלוכד במשחקם, לעיני בני העיר ולעיני חבריו מהטכניון. ב־5־1944 זכתה קבוצתו בנצחון בכדורסל באליפות המשחקים, בפעם השלישית. ובזה סיים יוחנן את תפקידו בקבוצת הנוער. הוא ממשיך את פעולתו הספורטיבית וכעבור שנה הוא מופיע עם קבוצת הבוגרים. הקבוצות אחרות ואף המשחקים שונים, אבל גם שם הם קוצרים את יבול נצחונם. בגמר האליפות, שהתקיים בחיפה, הם הוכיחו את יכולתם במשחק, בפעם הראשונה כבוגרים, בהופעתם נגד הקבוצות החזקות. המשחק האחרון והגורלי היה דרמטי מאוד, אלפי עינים רותקו לשדה המערכה ולמשחק, והכל תהו ורגשו: בידי מי תיפול ההכרעה? אהדת הציבור כולו היתה מלווה את בני המשק. בנינו שיחקו בשקט ולא איבדו את עשתונותיהם ולבסוף נחלה קבוצתו של יוחנן נצחון מכריע על קבוצת תל־אביב, היא זכתה להיות ראשונה בין הבוגרים.

הגיע הזמן ויוחנן גויס לתפקידי ההגנה, הקודמים לספורט. יוחנן נהפך במשך הזמן למדריך ולמפקד בהגנה. היה מסור בלב ונפש לענין, מרגיש על עצמו אחריות כבדה וממלא כל תפקיד שהוטל עליו. ברובו ככולו שיקע את עצמו בבעיות ההגנה, אבל עם זאת אינו שוכח גם את חבריו ואינו מבייש את עברו הספורטיבי. ב„מירוצי האביב", שנתקיימו באותה תקופה, היה יוחנן משתתף באופן פעיל. כמדריך לקבוצות הנוער העולה, שהדריכם באימוני נשק והגנה וכמפקד רץ בראש והריצם בשבילי שדות וכרם, לא ריחם עליהם והעלם על גבעת קומי. בדרך למעלה היה נפגש עם מפקדו הותיק דודיק, שהתקדם למולו עם קבוצת רצים, לאחר ברכת פגישה היה יוחנן מריצם בשבילי בית־הספר המשותף. אך אין זה עוד יוחנן הנער הרץ לבית־הספר, כי אם „כגיבור לרוץ אורח" כשבעקבותיו שרשרת ארוכה של נוער. למרות אבני הנגף והמכשולים המרובים שעמדו לו בדרך הריצה, בא

יוחנן, רענן יותר מחניכי קבוצתו הצעירים ממנו בשנים.

אם כי ידעתי שבתקופה האחרונה היה יוחנן דרוך לפעולותיו וקשה היה לי להטרידו, אבל בכל מקרה פנייה היטה אוזן קשבת והיה עונה לי: אשתדל, שמואל! והיה, כשהופיע ברגע האחרון ותשובה חיובית בפיו, שיוכל לנסוע להתחרות פלונית, היתה זו שמחת כולנו. פעמים היה לו רצון למתוח אותי קצת, כדרך שנהגו ילדינו להתפנק בשטח זה, אך במהרה היה מרגיעני ומיד יוצא עם תרמילו ונעליו להתחרות שעמדה לפניו.

במשך שמונה שנים רצופות השתתף יוחנן בכל פעולות הסניף והיה נאמן לו ומסור לענייניו. מסופקני אם נשארו עוד מגרשי ספורט בארץ, שעליהם לא דרכו רגלי יוחנן ושלא השתתף בהם בכל התחרויות הספורט לסוגיהם השונים. רבים מבני הנוער בארץ הכירוהו, ורבות הפעולות השונות בהן נפגש אתם. הוא ידע איך להתנהג, ידע, שאינו רק שחקן או מתחרה סתם, אלא גם שליח סניף, שהוא חלק ממשקו — תל־יוסף. בקבלו את החינוך מחבריו הותיקים בשדה הספורט, למד לדעת, כי אפשר לנצח בלי „שפיכות דמים", אפשר לזכות בשדה ההתחרות הספורטיבית גם בלי מלחמת אחים. שקט וחביב היה. יוחנן היה דוגמה לרבים ומופת לאחרים. איך נעקרת מאתנו יוחנן היקר!

שמואל מרגון

על רֵע

יוחנן. צעידה בוטחת. זקוף וחסון. ראש שחור ומקורזל ועינים טובות. ישנם רגעים, בהם נשכח האסון האיום מהלב ונדמה שעם שוב כולם, תשוב גם אתה. שוב נראה את שחוקך הטוב, ונשב סביבך ואתה תספר. כן כמו שהיית מספר בחום ובהתלהבות... ומאז עבר הרבה הרבה זמן, אך תמיד נמשך הלב להזכר בעבר. עולות תמונות, פרקי חיים המשתלבים למסכת יפה ולוהטת. כל אדם, ועל אחת כמה וכמה ילד, נחרתו בלבו תקופות בנין בארץ, תקופות התפתחות, אך לא כל אחד ידע לתת ביטוי לרשמיו. לכל אחד דרך התרשמות משלו, וצורת ביטויו שונה. תקופת חומה ומגדל במאורעות 9־1936 נחרתו עמוק בלבנו ולזאת נתן יוחנן ביטוי כשבנה תבנית של שדה־נחום, שעלתה להתישבות באותו זמן. עינו החדה, דיוקו, ועבודת ידו העדינה נתגלו יפה. במשך המאורעות, כשכולנו, כל הילדים חיים את התקופה ומתעניינים כמובן בסוגי הנשק ובדרך הפעלתם מַרְאֶה יוחנן התעניינות מיוחדת במבנה שלהם, וכבר אז יש לו כל מיני תכניות

והמצאות לשכלולם. המשק גדל והתפתח, ואנחנו הילדים עוקבים אחרי התפתחותו וחיים כל תנודה קטנה בחייו, יוחיק נמשך באופן מיוחד למכונות חקלאיות, למוסך. כאן הוא מוצא עולם ומלואו ואף בבית־הספר מורגשת נטיתו להנדסה ולשרטוט. עברו שנים, כשהוחלט לשלוח את יוחנן לבית־ספר מקצועי, היה מאושר, אף כי לא מעט ספקות ליווהו בצאתו, זו הפעם הראשונה, לחיים עצמאיים ולחברה זרה. גם בחיפה התבלט מיד ביושרו ובפשטותו וכולם חיבבהו. הוא פעיל בתנועת „מחנות העולים", היה מדריך בגדנ"ע ועם כל אלה הוא לומד במרץ ומצטיין. באותה תקופה ראינוהו לעתים רחוקות יותר. הוא התבגר, נעשה יותר תקיף ובטוח וידע לעמוד על דעתו. והנה חזר למשק, חזר מלא מרץ לעבודה, ורצונו רב להרחיב את המוסך ולפתחו. יוחנן מלא ביקורת ובראשו מתרוצצות תכניות שונות על הכנסת מכונות חדשות ושכלולם. במשקו הוא עובד מחושך עד חושך, בשבתות אינו נח, אינו שם לב לעייפות, ויש לו סיפוק. — על אף העבודה הקשה חי הוא גם את חיי החברה במשק. נבחר לועדה וממלא את תפקידו בנאמנות ובמסירות. משתתף באסיפות ובשיחות, תמיד מורגשת ערותו לבעיות חברותיות שונות. כן, יוחנן התבגר ובכל זאת נשאר בו משהו מהילד: תום, פשטות וגישה ישרה לדברים. ויושר זה מלווה אותו גם בהתגיסותו לצבא. בבואו לחופש הוא מספר בחום ובהתלהבות, ומורגשת אז הדבקות הכנה לאדמה שעליה גדל, הדבקות הטבעית. דבר זה ברור כל כך, לכן ברורה גם המלחמה על כל שעל אדמתנו. וברורה גם הפשטות בה הלך לקרב, שממנו לא שב.

י מ י מ ה

מתוך מכתבים של בני המשפחה

„זה היה בעצם היום שהכרתי את יוחנן במלוא קומתו... טיילנו בעמק דן שלנו לאורך הנחלים השוקקים והוא כמו עופר האיילים, מקפץ ומדלג על פני זרמי המים המשקשקים ואז הרהרתי בלבי: איזו שלימות בבני הנוער האלה, שעלו וצמחו מתוך העמקים. ביראת כבוד הסתכלתי בו ושאלתיו: מה שאיפותיו לכשיתבגר. — „אנו הנוער — אמר בפשטות — חלק בלתי נפרד מהמשק בו גדלנו, נמשיך לשפר ולבסס את זה מה שעשו אבותינו..."

והרהרתי עליו: כמה טבעיות שופעת מדבריהם של עלמים אלה, אין הם אוהבים פולמוס, דבריהם כדרבנות, — כיאה לדור ראשון. והרגשתי

את עצמי כל כך קטן לעומתו. שלימותו הבלתי מעורערת היא שהובילה אותו בלי מורא ופחד בשבילי המולדת, ומכאן גבורתו העילאית ועמידתו... טרם פרש את כנפיו במלוא תנופתן וצנח נפל..."

י. ש.

"...אני נזכר במאורע לפני חדשיים: מכונית נוסעים שנסעה בדרך תל־אביב ראשון־לציון, נרדפה ע"י מטוס האויב. הנוסעים יצאו מתוכה כדי למצוא מחסה בתעלה אחת שנראתה בשדה והם עלו בשדה מוקשים. רבים נהרגו וכולם נפצעו ונשארו בשדה המוקשים. במקרה עבר יוחנן בנסיעתו ובראותו את המחזה, לא היה אובד עצות, למרות האזהרות הקשות שהוזהר, הגיע ראשון לאותו שדה קטל והתחיל להוציא את הפצועים מתוך המוקשים. כשבא אלינו, נדהמנו וזועזענו למראה בגדיו, גופו ופניו המכוסים דם. והוא, הרגיענו בבת צחוקו: זה לא כלום, זה לא שלי! —

רק לפני שבועות מספר הוא ביקרנו ביחד עם גדעון והוא אז הראה לי את חלקי מכונת־היריה שהתקין בעצם ידיו.

איך נפלו גיבורים ויאבדו כלי מלחמה..." מ.

בעמדה בנען

למודיעין

פגשתני רק שלשום, יוחנן, רעי האהוב: „בוא, סע אתי למודיעין", וכולך גאה על כיבושך את מודיעין, מולדת הגבורה, מולדת יוחנן ויהונתן החשמונאים. מרחיבי גבולות ארצנו ומבססים אותה. ואושר אין־קץ ממלא את הווייתך על שהיית בין כובשי המקום ובין גואלי הבקעה החמודה בינה ובין בן־שמן, אחותה הגיבורה; וזוהר עילאי שופע מעיניך ומכל ישותך, וגופך כמיתר דרוך המנעים אלפי זמר לנצחון.

ואתמול בכית׳ מר על שאת גופך המפואר לא אראה יותר. ועתה אני בוכה על שאת קולך הרונן והמבשר גאולתנו לא אשמע עוד. ואבכה מר, כי לא אראה יותר בנצחונותיך המזהירים; לא אשמע עליך יותר במסכת הכיבושים של חירות ישראל על אדמתו הנגאלת; ועם שוב קהל גיבורינו לא אראה אותך ביניהם.

ואתה לא תהיה עוד להוריך השכולים, לידידיך הרבים כל כך, לחניכיך בכל קצות הארץ; תהיה חסר במערכה, ובשובנו משדות הקרב ביום הנצחון האחרון; תחסר לנו בסדנת חיינו בימי חול, ובמסכת חגינו ייעדר מקומך. ולבך הטהור יחסר לכולנו.

והן רק אתמול היה הדבר. התהלכנו יחד בין הרי הגליל, וברוחך העז לבלי חת אתה משרה חדוות גבורה על הנערים זה מקרוב עלו, הנבוכים ממחשוף סלע ונמקים מחוסר מים לשתיה. ואתה גוחן על גבי סלע ונצמד אל טיפת מים ומכריז: כך, חבריא, מרווים את הצמאון! לא תמותו מזה! רק אומץ־לב! אַל חת ואַל פחד!

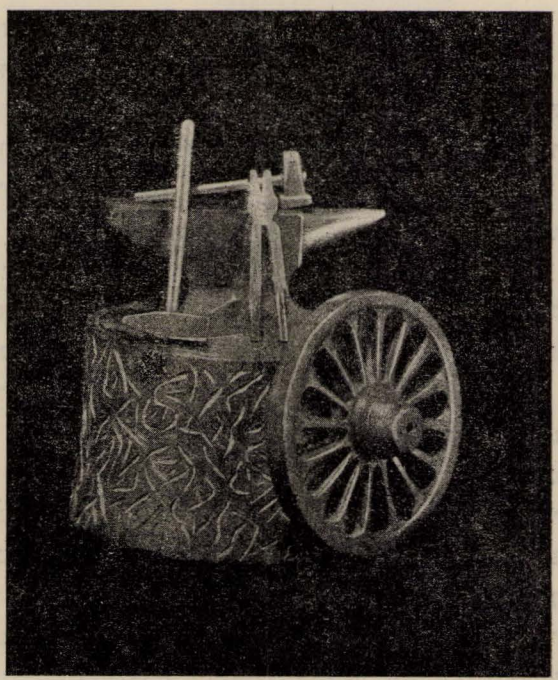
רק אתמול צעדנו במשעולים נסתרים שבין בקעתנו ובין ההר, כדי שהמשעבד הבריטי לא יראנו. וחזון הגאולה, חזון ישראל בפינו, ושירת הדרור נישאת ומתנפצת אל נקיקי סלע ומערערת קיני מרצחים. ואתה מדובב: יבוא יום בו נשחרר ארצנו מהקלגס הבריטי ונהיה שוב לעם, ויקומו גיבורי מודיעין כבימי קדם, ונגרש את השונא ונטהר את ארצנו מן הטומאה כבימי יוחנן ויהונתן בני מודיעין החשמונאים. פסענו במשעולים עוינים והיינו כחולמים. והנה אתה, יוחנן, היית לגואל השבילים והנקיקים הללו! ואתה, יוחנן, היית לאחד הגיבורים. הגשמת את חזון ישראל בנפשך הטהורה והאצילה, ביצעת את טיהור ארצך בגופך, גאלת את מולדת הגבורה, את מודיעין. ואהה! כי נפלת טרם עת!

אללי לנו כי נפלת, יוחנן! אַל ננוח עד יקום חזון החשמונאים —

הוא גם חזונך־חזוננו, עד כי ארצנו תיגאל ממשנאינו ושוב תהיה כבימי החשמונאים.

כיוחנן ויהונתן בני מודיעין, מלכי ישראל המרחיבים גבולות ארצנו ומבססים אותה, היית, יוחנן, בן עמק יזרעאל, חניך יוסף הגלילי, אתה, טהר־הנפש, נאמן הנאמנים, גיבור הגיבורים!

נ. צ.

סדנא בזעיר אנפין, עשויה נחושת, מעשה ידיו

ממכתביו

12.7.42

שלום לך גדעון!

— — — כידוע לך מלאו לי, לפני כמה ימים, 17 שנה. באתי בדרישה למשק שיתנו לי להיכנס לאיזה תפקיד. רציתי ללכת אליך הגלילה, אבל ידעתי, שהמשק לא יאפשר לי את זאת. אחרי שנודע לי שהגיל הוא מ־17*, אמרתי, שאם לא הגלילה — אלך הנגבה. אבא אומר, שמה שהמשק יחליט — כך אעשה. לעת עתה אני תקוע. אני מקווה שבאחד מימי הקיץ הבהירים נתראה אי־שם, באחת מפינות ארצנו, ועל שנינו תהיה העבודה — לשמור על ארצנו מכל אויב ורע. שלום רב לך

יוחנן

חיפה, 29.4.43

שלום לך נעמי!

את מכתבך קיבלתי אמנם באיחור זמן, מפני שהייתי במשך כל חופש הפסח בבית. מה אומר לך ומה אספר לך, איך עבר הפסח השנה, אני מתאר לי שרבים יכתבו לך על זאת, אבל לא כולם יכתבו שווה בדיוק, כך שתוכלי לרכז את הכל יחד וליצור לך את הרושם הכללי — — — כמו תמיד, כן גם השנה היה קציר העומר, היה לא רע, אלא שהתזמורת והקוצרים לא התמזגו יחד, אסף היה המנצח, מפני שחיטריק לא בא. אבל... הרושם הכללי היה יפה, הריקוד של הילדות היה טוב, התהלוכה היתה פחות או יותר בסדר. האורחים היו מרובים וגם אלינו באו. יש לציין שכל החברה היו חוץ מהחיילים וזה היה חבל מאוד. בערב התכנסו כולם בחדר־האוכל. הילדים הקטנים הביאו את העומר, אח"כ רקדו הילדות שוב את הריקוד הרגיל (המסורתי) והיה מוצלח מאוד. לאחר זה סודרו השולחנות בשביל הילדים

* הכוונה לגיל התגייסות לפלמ"ח.

והתחילו להקריא את האגדה. תוכן האגדה היה די טוב, האוכל היה גם כן טוב, בכמות ובאיכות ואם נסכם — הרושם הכללי של הסדר היה יפה מאוד. ואחרי זה התחילו הריקודים. מה אומר ומה אספר לך, נעמי! אַת מכירה אותי יפה ואַת יודעת שאינני נוהג לרקוד, אבל בכל אופן הפעם רקדתי מהתחלה עד הסוף מבלי להפסיק כל הזמן. נעמי! תארי לעצמך את ההת־להבות, זו הפעם הראשונה בחיי ובחיי גדעון, שאנו רואים את אבא רוקד ולא רק את אבא, אלא את כל החברים הזקנים (כמו שאנו קוראים להם). גם הם רקדו הרבה זמן. סידרנו מעגל של חברה צעירים ובפנים הכנסנו בכוח את כל ה„אבאים והאמהות" שירקדו גם הם. נעמי! שמחה כזאת קשה לתאר אותה בכתב, בכל אופן לי.

אנחנו, כל אלה שבאו מחוץ לבית לזמן החופש, עבדנו במשך השבועיים של חופשתנו. נעמי! אינני יודע אם שמעת על הטיול שהחברה עשו, גדעון, חיים, זרבבל והשאר. הם היו במצדה והגיעו כ־40 ק"מ דרומה מסדום; הם התרשמו ממנו כל כך שכל הזמן הם מדברים על הטיול, כמו שאַת בזמן שחזרת ממצדה...

אעבור לאלה הימים אשר בהם אני נמצא בחיפה. ביום ה־1 במאי, אני חושב להיות פה בחיפה, איך יהיה ומה יהיה עוד אינני יודע, אמנם אני רוצה לנסוע ל־1 במאי הביתה, כי גם אצלנו מתכוננים לנשף גדול, אבל לא נותנים לי לחזור מכל מיני סיבות ולכן אשתתף עם „מחנות העולים". הם מכינים מקהלה ואני אשתתף בה. בית־הספר נמצא כרגע במצב של פרוס־פריטי, שתי כיתות יוצאות לעבודה במשקים לחודש ימים, כיתה ב' מקצועית לגבע, כיתה ב' ימית לנען. פנינו להנהלה שגם אנחנו רוצים לצאת לעבודה.

בזה אסיים את מכתבי ולהתראות בזמן הקרוב ביותר ועם הנצחון.

שלום רב, יוחנן

נעמי! קשה להפסיק לכתוב, אומר לך את האמת, כל רגע מבצבץ בראשי דבר חדש אבל מכיון שמאוחר ויש לי שיעורים, כי בשבוע הבא בחינות, אני אגמור ומקווה שבמכתב הבא אכתוב יותר. שלום, שלום, שלום ולהתראות!!!

חיפה, 22.6.43

שלום לך נעמי!

אֶת כנראה כבר מתפלאת (על זה) מדוע אינני כותב לך. את מכתבך קיבלתי כבר מזמן, עוד לפני החג. למעשה לא סיפרת לי כלום מהמתרחש אצלכם ועל מהלך החיים שם. זה מובן לי בהחלט, בתוך מחנה כזה יכולים להיות החיים חדגוניים. אבל לא כך אצלי. כל יום ויום מתרחשות אצלי תמורות וחדשות, וזה מובן, כי כל מה שנכנסים יותר ויותר (לחיים), גם רואים יותר ומרגישים ויודעים יותר מהנעשה בהווה ובעבר ופחות או יותר רואים מה יהיה בעתיד.

לא ייתכן כיום, שיסתובבו נערים ונערות ברחובות העיר, ילכו מקצה אחד של רחוב למשנהו, יספרו את הבתים שעל פניהם הם עוברים... ולכן אנחנו אומרים זאת, („מחנות העולים") ולא רק אנחנו, גם בכל תנועה אחרת כך, אמנם בצורה אחרת קצת, — לא ייתכן שהמצב יימשך כך... ואני כבחור הבא מהמשק, אינני יכול להשלים עם המצב בשום אופן. אומר לך נעמי, בזמן הראשון בבואי הנה לחיפה, כשהייתי נפגש עם כל זאת, לא הייתי מרגיש כי זה דבר יסודי, אבל כיום, לרגלי המצב השורר בארץ ומצד השני השאננות של חלק גדול מהנוער הרי זה מרגיז באופן איום. נעמי! אני מקווה שבפעם הבאה כשאכתוב לך, אוכל לספר לך יותר... כידוע לך מהמכתב הקודם, הרי כיתה ב' — (מחיפה) יצאה אלינו לעבודה והם חזרו כבר, יש לציין שהם עבדו טוב מאוד (התל־אביביות שהיו יחד אתם, מהן כמעט לא היו שבעי־רצון בכלל) וכעת כשהם נסעו, מרגישים במשק שוב את המחסור בידים.

נעמי! אוכל קצת לסקור על היחס שהיה בין התלמידים ובין הנוער המקומי, ואני כנויטרלי, נכון יותר, אני הבא במגע ישיר עם ילדי המשק ועם התלמידים ומשניהם שומע את דעתם הנכונה, בלי שום הכחשות (סטיות — כנראה או משוא פנים) — יכול להביט על זה ישר... אמנם מזלם של התלמידים לא מוצלח, מפני שבאו בתקופה קשה מאוד שעברה על המשק. למחרת בואם, קרה המקרה עם עמנואל, למחרתו היתה הלוויתו. לאחר יומיים מת גולדנר האב, ובתוך כל המהומה הזאת, הופיעו הכרזות של הועד הלאומי בדבר עריכת אזכרות־אֶבל לגטו וַרשה ולפתע נתקבלה הידיעה על מות חיים קייטלגיסר. כך קרה שלא ניתן לעשות כלום: לא מסיבות ולא פגישות, ואותן שנערכו היו במצב רוח מדוכא, כל זה לא איפשר ליצור

באמת יחסים חברתיים. אבל בשבועיים האחרונים, כרגיל אצל כולם, התחילו לקשור יחסים וביום האחרון נוצרה אוירה כזו, כאילו שייכים כולם לגוף אחד. (על התל־אביביות אינני יכול לכתוב לך כלום...) כעת, כשאני נפגש עם החיפאים, הם מלאי שבחים על המשק וכל הזמן מדברים שהם רוצים לחזור ולהמשיך בחיי עבודה... החג כשלעצמו היה מוצלח מאוד, כל האוירה מסביבו: „הנה הילדים הראשונים!", הילדים הראשונים של המשק, אותם הילדים שלפני שנים לא מעטות הם היו ילדים קטנים, והנה הם מבוגרים ולא רק מבוגרים אלא נכנסים כבר לחיי משפחה. כל זה יצר הווי מיוחד במינו, בין כל החברים המבוגרים ובין ההורים. על אחת כמה וכמה בין הנוער אשר ראה: הנה הם אותם המחותנים, רק אתמול שלשום, אכלנו ביחד בגן הילדים, וכל יום ויום היינו הולכים אתם, רבים זה בזה, מרביצים ומשחקים, הנה אלה נהפכו פתאום ע"י דבר כל כך משונה, התחתנו והא לך! הם כבר בחורים! באמת כל כך משונה ובזמן שחיים את זה, הרי השמחה וההתלהבות כה גדולה, שכולם כאחד התלהבו ויצרו את האוירה המצויינת הזאת. אביא לך משל קטן. באותו יום של המסיבה ישבתי עם רות הקטין ואכלנו והנה היא אומרת לי: יוחנן, אני לא ארקוד היום מפני שאני מדוכאה מאוד מהנעשה בעולם! — אז אמרתי לה: רות! אני בטוח שלא תוכלי להתגבר על זה וכשכולם יתלהבו, תתלהבי גם את! — לא! — היא אומרת. נו ובערב בזמן המסיבה... וכשכולם עוד לא התחילו לרקוד, היא כבר רקדה.

נעמי! יש לכתוב עוד הרבה על זה, אבל מפני שיש גם על דברים אחרים, לכן אפסיק בזה ואעבור לתחרויות אשר היו לי השבת בתל־אביב. אלה היו התחרויות על הגביע הארצי של „הפועל". אני נסעתי עוד ביום הששי לתל־אביב ומשם ישר למקוה־ישראל אל גיורא. בערב הלכתי עם גיורא ועם עוד ילדים לשמוע את ברטונוב במחנה חיילים. למחרת בבוקר נסעתי לתל־אביב לכינוס „הנוער העובד" שהתקיים שם ובו השתתפו גם החברה שלנו. דרור, גדעון ש. אהרן שמי ודויד. אחרי הצהרים התחילו ההתחרויות. המשחק הראשון היה בין „פלד" והגדודים העבריים, המשחק השני היה בינינו ובין הקבוצה הירושלמית, הצעירים הנוצרים, ואנחנו ניצחנו אותם. המשחק השלישי היה בינינו ובין „פלד". אנחנו ניצחנו אותם וקיבלנו את הגביע, כל שחקן קיבל מדליה.... נעמי! יש לכתוב עוד ועוד, אבל זאת נשאיר לפעם אחרת. כעת שלום רב ולהתראות, יוחנן

כפר־ילדים *, 11.8.43

שלום לכם הורי, אחי ואחותי!

— — — איך אני מבלה כאן את הימים? אנו עובדים 8 שעות ביום, עד 1—2 בלילה. בערבים החפשיים, יושבים יחד ושרים, כפי שאומרים — קושרים קשרים חברתיים. היחסים בין חבר לחבר, הם בדרך כלל די טובים. אני רוצה לציין את המשטר השורר כאן. אילו היה אותו המשטר בין אותם הבחורים שלנו בבית — לא היו מגיעים למצב הגרוע שהגיעו. כידוע לכם, התנגדתי תמיד למשטר קפדני, אבל כאשר אני רואה מה ערכו של משטר זה על בחור או בחורה שלנו, שבדרך כלל אינם יודעים כל גבול — אני רואה את החיוב שבדבר. אילו היה איזה משטר בחברה שלנו — היתה היא יותר טובה. כאן אין דבר כזה, שכל אחד יוכל להתנהג ככל העולה על לבו ואינו מתחשב עם שום אדם אחר, כמו שזה נהוג לפעמים בחברה שלנו — — —

שלכם יוחנן

3.2.1944

שלום לך ר.!

— — — שמעת בודאי על הגיוס החדש לצבא. המשק היה צריך לגייס שני חברים, נוספים לגיוסים הקודמים. נקראה אסיפה ונשאלו אם יש מתנדבים, והנה איש לא התנדב. האסיפה נגמרה בלי כל החלטה את מי לגייס. הרגשתי שהאסיפה הזאת היא לגמרי לא לכבוד לנו ואז קמתי והודעתי על התנדבותי לצבא. כמובן שנתקלתי בהתנגדות חריפה מצד המשק. אמרו לי: כמובן צעד יפה עשית, כך צריך לעשות כל בחור ובחור, אבל אתה לצבא לא צריך ללכת! — התחילו לספר שהנוער בגיל צעיר אינו צריך להתגייס לצבא, אלא (לפלמ"ח)... האסיפה המשיכה את דיוניה, כאילו בכלל לא התנדבתי ואז החלטתי שאני מתגייס לצבא ויהי מה. מתי זה יהיה לא אוכל לומר לך. לא כל כך פשוט ללכת בלי רשות...

שלום, יוחנן

* בקורס לאימונים.

20.3.44

שלום לך ר.!

— — — אספר לך קצת מהנעשה בבית. אתה מזכיר את ועדת התרבות ותפקידיה. עלי להעיר לך, דרך אגב, כי בבחירות שהיו כעת לועדת התרבות נבחרו גם שנים מהנוער המקומי: גיורא ואני. אני הייתי בראש הרשימה, קיבלתי 158 קול מתוך 160. שני הקולות שחסרו — הם שלי ושל גיורא. אולי קצת תתפלא על זאת, שבמשק תל־יוסף לא מצאו תרבותניק יותר חשוב מאשר יוחנן. אולם אם אני עד היום לא ידעתי להעריך את עצמי, הנה כעת אני רואה עד כמה מעריכים אותי. אינני רוצה פה להתפאר לפניך, אלא רק להראות לך איך בכל זאת אנחנו הולכים ונכנסים לתוך החיים המעשיים של המשק.

— — — מדי פעם בפעם אתה חוזר על המלים „אצלכם במשק הגדול". לך נדמה כאילו אנחנו, הנוער המקומי, איננו מרגישים מה זאת יצירת מפעל חדש, אצלנו הכל מן המוכן. אין זה נכון. בודאי יש לכם הרגשה טובה של יצירה, אשר אתם יצרתם בעצמכם. אינני שולל הרגשה כזאת, אדרבא ברצוני, שרבים יוכלו להרגיש זאת, אפילו אני. אבל אנחנו אשר חיים כבר בתוך היש, ולא רק חיים בתוכו אלא חיים א ו ת ו, אנחנו מרגישים את היצירה ב מ ח ר אשר לפנינו. כאשר מה שהוא זז לטובה, ההרגשה היא כאילו של יצירה מחדש. דבר זה קושר אותי אליה יותר ויותר, כי תפקיד זה הוטל עלינו, על הממשיכים. אנחנו גם כן „מתחילים" והתחלתנו היא לגמרי לא קלה. אמנם הורינו מסרו לנו משק גדול ויפה, אבל מצבו הכספי קשה וזאת אנחנו נצטרך לתקן ויותר מזה את מצבו החברתי. בנו תלוי גורל המשק בעתיד, בבנים אשר קנאותם היא קנאות של בנים לביתם ולנפשם. בשום פנים לא יוכלו להשלים עם זאת שנפשם תהיה פגומה. איננו אומר שהחבר המבוגר משלים עם זאת, אבל את הרגשתו איננו יודע — את הרגשתי אני, הנני יודע — — —

— — — עבודתי העיקרית במוסך היא הכנת המכונות החקלאיות לתקופת הקצירה, הכבישה וזריעת תבואות־הקיץ. השבוע בניתי מכשיר מיוחד לזריעת תירס (והרכבתיו) על המקלטר שקנינו. בקיצור, יש לי עבודה מעל הראש ואילו היו באים אלינו היום עוד ארבעה כמוני — גם אז היה עוד מחסור באנשים. — — — (הסיום חסר).

4.4.45

שלום ר.!

— — — שאלת אותי שאלה אשר באמת קשה לענות עליה. אתה שואל מה חושב כל אחד מאתנו וכיצד הוא מתייחס לזאת, שהנה בנים עוזבים את הוריהם והולכים למפעל. הן ההורים מזדקנים ופעם יצטרך מי שהוא לפרנס אותם, מי יעשה זאת? פעמים רבות שאלו אותי את השאלה הזאת (בהיותי בחיפה) וגם הפעם אענה מה שעניתי תמיד. כמו שהורינו עזבו את הוריהם והלכו להגשמה, למפעל, לבנין בית במולדת — כך יכולים גם אלה שבעיר ללכת. ואם הוריהם לא יכולים להתפרנס בעצמם, תהיה להם האפשרות המלאה ללכת אל המשק אשר בו חיים בניהם, כשם שבכל המשקים חיים גם הורים של חברים. וכעת לשאלה אחרת: מה אנחנו חושבים על הליכה למפעל? ודאי שלנו יהיה הדבר יותר קל משום שלעבוד אנו יודעים, יודעים את עבודות השדה וגם החיים המשותפים אינם דבר שאנו צריכים להסתגל אליו רק עכשיו. באמת יש הרצון ללכת למפעל. לעתים כשאנו יושבים ומדברים על התישבות חדשה, מעלים את השאלה. מדוע אחרים, מחובתם לצאת למפעל ואנו לא. אולם נזכר אני, שפעם התעורר בינינו ובין המשק ויכוח מענין ודי קשה. המשק רצה לקלוט חברת נוער מתוך מחשבה שהנוער הזה יישאר במשק כממשיכים. אז קם חיים חרודי ואמר: „לא! בשום אופן לא נסכים לזאת! כל הנוער הבא מבחוץ, מתפקידו לצאת למפעל חדש; אם מצב המשק קשה מפני שאין לנו נוער בוגר — יסבול קצת ובעוד 3—4 שנים יהיה מספר הבנים גדול יותר!". אנחנו הסכמנו לדעה זאת וזוהי הסיבה מדוע לנו אסור לעזוב את הבית — אפשר לומר וצריך לומר — את המפעל! אי־אפשר להגיד שזאת לא „הגשמה", או כפי שאחרים אומרים „הגשמה מן המוכן". באיזו מידה זה „מן המוכן" כתבתי לך באחד ממכתבי הקודמים.

— — — אני שומר וכותב לך את המכתב במיטה. הילדים לא נותנים לי לישון, ולקום עדיין אינני רוצה. אמנם זאת עצלות, אבל תסלח לי... קורא אני ספר מענין: „עמל חיים" של וירה פיגנר — — —

שלום, יוחנן

5.9.47

לס. חביבתי שלום רב!

עברו רק 3 ימים מיום עזבכם את המשק. שלושה ימים, הרי הם בעצם כלום — אבל ימים ספורים אלה, הם כאילו תקופה שלמה. אנו חיים עכשיו ימים של מתיחות רבה בפני מה שעלול להתרחש. הדבר גורם להתרוצצות ולעבודה מרובה (במשך שלושת הימים עבדתי 44 שעות מתוך 72; יום אחד עבדתי 23 שעות בלי הפסקה)*. מה מתהולל בי במשך ימים אלה, לא אוכל לומר. אינני יודע בעצמי אם זאת עצבות, הרגשה של געגועים, או ימים של דאגה למה שעלול להתרחש — — —. שלום רב לך

מיוחנן

תל־יוסף, 30.11.47

לס. היקרה שלום רב!

סיפרת לי פעם שהייתם נוהגים לשיר בנגב את השיר „העמק הוא חלום, זוהר ואורה" אבל במקום: ה„אורה" שרתם: „הורה". את התנגדת לשיבוש ואמרת: העמק הוא לנו חלום, חלום זוהר, אבל שם ה„הורה" חסרה וזאת מצאתם בנגב. ס. גם בעמק ישנה הורה. קשה לתאר את ההורה של אתמול, יותר נכון של היום בבוקר. תחילתה היתה מיד לאחר הכרזת המדינה היהודית. ישבתי אמש ליד הרדיו, לא הקשבתי לנאומים כי לא הבינותים. אבל לפי הבעת הפנים של החברים אפשר היה לדעת כל דבר. ודאי גם אתם ישבתם באותה שעה ליד הרדיו, אבל אין להשוות ישיבה של משפחה לעמידה של ציבור שלם. והיו הרבה מומנטים מצחיקים, למשל, כאשר הודיעו שידבר „הציר הרוסי גרומיקו" התעוררו מיד כל ה„זקנים" ופשוט „עלו" על הרדיו. הם חשבו שהוא ידבר רוסית, לאכזבתם הוא דיבר אנגלית. לו ראית איזה יאוש תקף אותם. אבל תארי לך מה היה אחרי ההכרזה. חברים התנהגו פשוט כמו ילדים. רצו לפעמון והתחילו לצלצל צלצול אזעקה ואז התחילה ה„תמונה" איך שחברים רצו מבוהלים בפיג'מות, בגרבים וכו'. כולם צוהלים ויותר מכולם דודיק. הוא אסף מיד את ה„שבב". לקחנו חבילות קש, עלינו לראש הגבעה ובטקס חגיגי, בשירת ההמנון, הודלקה מדורה תוך „שירתו" ** של אותו דבר שתמיד רצינו לשמוע. אתמול הוא „שר" באופן יוצא מהכלל...

* בסידור נשק.
** ירות.

מיד לאחר השירה פרצה הורה סביב למדורה. אחר זה ירדנו לחדר־האוכל ואז התחילו הריקודים. הלכו והעירו את כל הילדים הקטנים מכיתה א׳ ואילך. תארי לך מה זה היה בשביל הילדים, כשמעירים אותם בשתים בלילה, ומרשים להם לרקוד בין החברים ובפרט כשהחברים עצמם רקדו כמו ילדים. בשתים וחצי הופיעה עין־חרוד בתהלוכה מנער ועד זקן ויחד רקדנו עד שהלכתי לעבוד בשעה שש בבוקר. ס.! זאת היתה הורה שהעמק לא רקד זה 26 שנים. — בקשר לבואי אליך, אני תקוה שבחנוכה אהיה אתך, אבל מי יודע... קיבלנו מדינה, אבל אַת יודעת שלקבל זה לא מספיק, צריך לקיים אותה... ומי יודע אם יתנו לי לנסוע — — שלום ולהתראות ומזל טוב לכבוד המדינה. טוב לישון לילה ראשון בתור אזרח יהודי במדינה עברית.

שלום, שלום לך

מחברך יוחנן

כ״ה בכסליו תש״ח, א׳ דחנוכה — 8.12.47

שלום רב לך ס. החביבה!

— — — לא תקופת שלום ולא ימי שמחה הם ימים אלה. הימים הם ימי מלחמה, מלחמת העם על קיומו. כעת מאבד האדם את ההרגשות הרגילות שלו. יום יום נוספים קברים לעשרות. כל יום עולה על משנהו. ובכל זאת נשאר האדם אדם ואינו נופל ברוחו — — —. הישוב נכנס לתקופה חדשה וכמובן שגם אני נכנסתי לחיים החדשים. קשה לכתוב ברגעים אלה, מה מתרחש בלב... — — — כתב לך את המכתב יוחנן, אך אין זה יוחנן, זה שהכרת עד כה. כעת אני מי שהוא אחר. על כל פנים, משהו, שלא היה בי עד התקופה הזאת, וזה — התמסרותי לתפקיד. היום אין בי שום דבר אחר מחוץ לתפקיד. את רוב שעות היום והלילה אני מקדיש לו.

שלום לך מיוחנן

תל־יוסף, שבת, 20.12.47

לס. יקירתי שלום רב!

לא בי האשמה על אי קבלך את מכתבי — גרמו לכך קשיי התחבורה וסדרי הדוֹאַר עכשיו — — ועכשיו קצת על הנעשה במשק. המצב קשה

מאוד. אין גשמים. ברדיו מודיעים על תצפית מזג האויר למחר ואומרים: מזג האויר יהיה נוח. בעיר אין מרגישים מה זה כשלא יורד גשם. כל השדות הצהיבו וחלק גדול צריך כבר להפוך ומתי ירד גשם איש לא יודע — — קיבלתי על עצמי הדרכה לסוג חדש של בחורים והם הנוער משפיה. היו לי כבר כמה סוגים של חברות נוער: בני משק, נוער א"י, נוער מתורכיה, עולים מארצות שונות אבל בחורים מעדות המזרח לא הדרכתי עדיין. אני מקוה שכשם שהסתגלתי לכולם כך אסתגל גם אליהם. הדבר הקשה הוא שהם מרגישים את עצמם נחותי דרגה ומכל דבר נעלבים מהר, בחשבם שאנו רוצים להשפילם. לכן הגישה אליהם היא מאוד קשה וזהירה, אבל נמצא את הדרך. שלום, שלך יוחנן

תל־יוסף, 31.12.47

לס. חביבתי שלום רב!

משום מה נדמה לי שנותק הקשר ביניגו. עבר כבר יותר משבוע, שלא בא מכתב ולא נשלח מכתב — — — כתבתי לך על מספר רב של שעות שאני עובד. מה יהיה אתי באמת אינני יודע. מאותו היום שעזבתם את תל־יוסף, התחלתי לעבוד בלי חישוב הזמן, בלי הבדל בין יום לבין לילה. יצאתי לגמרי מהחיים היום יומיים של המשק. לפני עזבך סיפרתי לך על החלטתי להתחיל ללמוד והנה היום לאחר שלושה חדשים שעברו מאז, אני יכול לסכם מה שלמדתי. אמנם למדתי הרבה אבל לא מה שחשבתי ללמוד. במשך שלושת החדשים קראתי לא יותר משלושה ארבעה ספרים. מה אני היום, קשה לי לתאר לך. כולם אומרים: יוחנן אתה זה שרוכב על עצמך ולא האחרים עליך! אתה מוכן לקבל עליך הכל. ישנם במשק עוד בחורים אשר יכולים להירתם בתפקידים שאתה מקבל עליך, למה לך לקחת הכל? מדוע אני מתנהג באמת כך, קשה לי להסביר. סוף־סוף כולנו עומדים בפני אותו הגורל. נכון אינני יכול להאשים שום אדם רק אותי עצמי — — הגעתי לכך שאני כמעט חדלתי לבקר בחדר ההורים. עוברים ימים שאינני נפגש כמעט עם אמא או עם אבא. כמובן שכעסם עלי הוא רב. הם אומרים: מילא כשס. היתה בתל־יוסף ולא באת אפשר עוד להבין, אבל עכשיו האומנם עד כדי כך אין לך זמן? — — — בימים האחרונים קרה אצלנו מקרה אחד חמור של השתמטות מצד בחור צעיר אחד שהתחתן לא מזמן. נזכרתי שפעם שאלת אותי: מה יהיה, יוחנן, כשאנו נחיה יחד, אתה תצא בלילות ואני

אשאר לבדי בחדר? את התשובה נתתי לך מיד: אנו נחיה יחד אבל יהיו ימים ולילות שאני אהיה אי־שם במשמר ואת תצפי לבואי, מפני שזהו מצבנו, מצבו של עם הבונה מולדת. גם את הבינות יפה שאני לא ארשה לעצמי לשבת בבית בשעה שאחרים יחרפו את נפשם. אינני יחידי החושב כך. המקרה שלפנינו הוא מקרה בודד ומרגיז מאוד. — — שלום לך

שלך יוחנן

17.1.48

לס. היקרה שלום רב!

— — — הזמן עובר ומיום ליום נופלים קרבנות חדשים. רבים הם הנופלים ואנו התרגלנו לזה. מדי פעם שומעים על אלמוני ופלוני שנפלו. האדם שומע ולאחר דקות מספר — נשכח הדבר. אך לא כן הדבר, כשהנופלים הם חברים קרובים, שאתם עבדתי, יצאתי בערבים, בערבי חורף קרים לשמירה מחוץ לבית וכו'. חברים טובים ויקרים, אשר אנו יודעים את מסירותם לתפקיד ולמשק, והנה הם בנופלים: דני, יעקב, סבי ועוד. — — — יום המבחן הולך וקרב, מה שנעשה היום בארץ, זוהי רק התחלת ההתקפה של האויב להשמי־דנו. נכונים לנו ימים קשים הרבה יותר מאלה ואנו מוכנים להם. אין משתמטים ביניינו. כולנו כאחד, מוכנים לצאת לקרב. — — —

ברור לי ס. שאנו נוכל לעמוד הודות לרצוננו הרב, רצון העם לחיות במולדת חפשיה, לכן לנו הנצחון. — —

כתבי מה מעשיך גם מחוץ לעבודה בתפקיד.

שלום לך, שלך יוחנן

29.1.48

לס. חביבתי שלום רב!

— —— לפני דקות מספר חזרתי מטיול לילה בהרי הגלבוע. טובה ההרגשה לטייל בלילה על ההר בזמן שלא המשרוקית היא השומרת אלא ה... מדי לילה בלילה ולעתים בבוקר, אנו יוצאים ו„הם" עדיין לא באים, הם מפחדים מאתנו... אני דר באוהל וכעת אני מבין, מה זה אוהל דולף ומיטה עם שתי שמיכות דקות ותמיד להימצא ב„הכון", (בשפתנו — „מכה נגדית"). פעמים רבות כתבתי לך, שמתחוללים בי דברים משונים. עוברים ימים על ימים וכל יום שונה ממשנהו. אנו חיים היום על פי השיר „היום

אנו פה ומחר אי־שם". נכנסתי לחיים של חייל, של איש צבא, החי חיים שונים מאלה של איש־משק ודברים אחרים לפניו. המשק, דבר, שקשה לי לחשוב עליו, היות וכל מחשבתי נתונה לנעשה מסביבי ולתפקידי. אסור לשגות בתפקידים כאלה. פה אין מקום לשגיאות. בקשר להליכתי לקורס, זאת שאלה, שקשה לעמוד עליה בכתב.

שלום רב לך, שלך יוחנן

13.2.48

לס. היקרה שלום רב!

— — — מתקתק השעון וזז המחוג, חולפים ועוברים הימים ושוב מסגרת שחורה ביומן המשק. נפל שמואל קורי, אחד הבחורים הטובים, שהיו בחברת הנוער העולה. בחור שידע את עתידו ואת העומד לפניו. זהו כבר החניך השני שלי, שנפל במלחמת הקודש (הראשון היה נפתלי). זוכר אני את הימים הראשונים שנכנסתי להדרכה. אז לא היתה לנו שפה משותפת. שמואל ידע קצת עברית ואתו קשרתי את הקשר הראשון. ראיתי בו דמות יפה ומרכזית בחברה. הוא התחבב במיוחד על חברי המשק — — —

— אבל למרות כל זה לא נפלה הרוח ואף שנשארנו מספר קטן של בוגרים במשק, אנו יודעים להתאסף מדי ערב בערב סביב הפינג'ן ושרים. הרבה פעמים ישבנו ושרנו, אבל הפעם זה משהו מיוחד במינו. מדי פעם, מופיע מי שהוא מבוגרינו ומספר על מה שעבר עליו ועל יתר בחורינו באשר הם שם ואחרי סיימו, מתחילים לשיר וממשיכים עד שעה מאוחרת. ביום ששי שעבר ישבנו עד שעה אחת ורוב השירים ששרנו היו דווקא מימים עברו, מימי הילדות. — — אסיים את מכתבי. ברצוני ללכת לחדר ההורים, סוף־סוף ליל שבת הערב. ודאי גם אַת יושבת ברגע זה סביב השולחן עם כל בני משפחתך. — — שלום, שלום

שלך יוחנן

להורי שלום! עין־הנצי"ב, 25.2.48

— — — תפקידנו בעין הנצי"ב, הוא להיות שומרים, אבל יחד עם זה אנחנו גם קצת עובדים במשק — — —. אנו יוצאים גם להבטחת העובדים בשדות מחוץ למשק. אני בדרך כלל יוצא ג"כ עם הכיתה לסיורים, אבל אחרי חזרי, אני עובד במשק באותו דבר שגם בבית אני עוסק בו. — — —

בסיכום הם אינם יודעים מהו המקצוע שלי, מפני שעבדתי אצלם בכל מוסדות המלאכה: בנגריה, בסנדלריה, במסגריה וכו' ובכל מקום מבקשים אותי שאמשיך לעבוד בו. בכלל יחסם אלי הוא יפה. במסגריה יעצתי להם לעשות כמה וכמה דברים שבשבילם חשבו להזמין מומחה מהחוץ. והנה התברר להם שאני יכול להיות המומחה וכבר ניגשנו לביצוע העבודה. בקיצור אין לי על מה להתאונן. שלום רב

שלכם יוחנן

לס. החביבה שלום רב! 6.3.48

— — — הולך אני וצועד קדימה. בהביטי לאחור, אני רואה את הדרך הארוכה שעברתי, אבל בהביטי לפנים והנה... הדרך עוד יותר ארוכה וקשה. למעשה עברנו רק את ההתחלה והדרך שלפנינו היא — להילחם באויב ולהשמידו. הוא לא יוכל לנו. רצוננו לחיים הוא חזק מדי ונדע לעמוד בכל פינה, בין הרים וסלעים, ובדרך ללא דרך, ליפול ולקום ולהמשיך במלחמה. עד כה תמיד שתקתי, עשיתי ולא דיברתי. גם היום, מתפקידי לעשות ואני מקיים זאת. אכן מטילים עלי דברים שהם למרות רצוני. הייתי מעדיף להיות בכל מקום אחר, אך לא להדריך. אבל מה לעשות, לא נוכל להכניס חיילים לחזית מבלי לאמנם תחילה. אני מקווה שבקרוב עוד יצא גם לי להילחם ולהכות באויבינו — — —

זאת הרוח השורה היום בקרב כל אחד, חוץ מיוצאים מהכלל. לו ראית איך הבנים שלומדים עדיין, תובעים את אימונם וכל אחד רוצה כבר לצאת! באותו בוקר של ההתקפה על טירת־צבי קמו כולם, ורצו לצאת לעזרה ומה עלוב היה אותו בחור שאמרו לו: אתה תשב בבית. — — ס. זוכר אני מה שסיפרת לי באחת השבתות כשישבנו יחד. היה זה יום שירד גשם רב, נשבה רוח חזקה, הדלת דפקה כל הזמן ואת סיפרת על חייך, שהיו לא קלים, שהיתה לכם תקופה של מחסור רב בבית וכו'. קשה היה לי לתפוס את זה, כי חיי היו אחרים, שום דבר לא חסר לי ולא ידעתי מחסור, רעב. תמיד הייתי בחברה בין ילדים ולא ידעתי גם מה זאת בדידות. לא חשבתי על זה כי לאחר אין ולי יש. נזכרתי בזה עכשיו כי גם היום יורד גשם חזק אבל היום הנני לבדי... מי יודע מתי ייפסק הרצח, אבל אני מקווה, שיבוא היום הנכסף. יהיה מה שיהיה, יבוא היום — והוא לא רחוק — ואנו נחזור ונהיה שוב יחד — — — שלך יוחנן

לס. שלום רב! מחנה גדעון, 10.5.48

ימים רבים עברו מאז שקיבלתי את מכתבך האחרון ומאז נדם הכל. לא שלום, לא דרישת־שלום, כל קול אינני שומע. גם אני לא הרביתי בכתיבה בימים האחרונים — לא כבימים מקדם שהייתי כותב כל שבוע או פעמים בשבוע — אבל לא הספקתי. אני ממשיך כל הזמן בשליחת מכתבים — נשארו רק חמישה ימים עד סיום משטר העריצים עלינו. אנו עומדים בפני הדבר הגדול ביותר העתיד להתחולל בארצנו. כל אחד חושב ומנחש: מה יהיה אחרי ה־15 במאי, ולאיזה שלב יכנס הישוב במלחמתו. זה מספר שבועות, שאנו מכים באויב בכל מקום, אם בצפון או בדרום — בכל מקום האויב ניגף. האם זו רק התחלה או הסוף? יש לחשוב שזוהי התחלה והסוף עדיין רחוק. חביבתי, זה לי החודש החמישי שאני כבר מגויס. כעת אני נמצא „במחנה גדעון". את המקום הנך מכירה טוב. פעמים מספר עברת על ידו בלילות חשוכים, בדרך לא דרך, בבוץ ובגשם, כשהדרכים היו סגורים, וההליכה היתה רק ברגל. היום, הכל שלנו וישנה הרגשה של מולדת חפשית.

— — בסביבה שקט. השכנים מתנהגים כילדים טובים.

שלום לך חביבתי, שלך יוחנן

(מכתבו האחרון)

לס. חביבתי שלום רב! סרפנד, 20.6.48

נגמר החופש ושוב אני חוזר לחיי החייל. בדרך חזרה מהקרבות ליד ירושלים הלכנו חלק ברגל ועלי לציין שזה היה מענין ללכת בדרך זו. אותה דרך שכבשנו בקרבות עזים ושדם כה רב נשפך בה, והנה עכשיו אנו עוברים בה ברגל והיתה הרגשה כאילו מטיילים בתוך הבית. בערב הגעתי לתל־אביב ולמחרת נסעתי הביתה. כמעט כל הנוער התאסף לשבת בבית. אמנם שלושה בנים חסרים והם לא יבואו יותר לעד... בערב התאספנו כולנו על הדשא ופרצה שירה, שזה זמן רב תל־יוסף לא שמעה כמוה. שרנו עד מאוחר בלילה. למחרת נסענו לביקור בבית־שאן ובשאר הכפרים בסביבה. — המצב בעמק אחרי הכיבושים הוא הטוב ביותר מבכל השנים הטובות של שלום. תמונה נהדרת היא לראות איך כ־12 קומבייינים קוצרים את שדות הערבים. עוד לא היתה לנו שנה עם כמות יבול כזו — — הפעם לא ארבה בכתיבה, בפעם הבאה אכתוב יותר. שלום ולהתראות

שלך אוהבך יוחנן

לַבֵּן

— — ואולם ברגעים — — די לי לעצום רגע את עיני ונגלו לפני,
כמו לאור הברק המהבהב כל נתיבות חיי מראשיתם — —
כעין פיסת יד של אש, יד נעלמה ומהירה, תצא
פתאום והושיטה לי את כל תמצית ילדותי,
תרומת ימים ושנים, כשהיא מקופלת
ונתונה בתוך נרתיק קטן של הרף עין אחד — —
וברי לי כי ביום הפקד עלי פקודת כל האדם — —
בשעה אהרונה זו יצאו אלי שוב כל מראות ילדותי
מאחורי הפרגוד — —
פתאום יזרח עליהם אור שבעת הימים וכבו עם אור נפשי לעולמים — —
(מתוך „ספיח" לח. נ. ביאליק)

מעין זאת יארע לאדם לא רק ביחס למראות ילדותו הוא, אלא גם ביחס לילד טיפוחיו ביום הפקד על ילדו פקודת כל האדם. כל תמצית החיים של הילד, תרומת ימים ושנים, מופיעה לעיני ההורים ברגע המר והנמהר, בהרף עין אחד, כשהאור המלווה אותם שוקע וכבה לעולמים.

וכך בהגיע אלי באופן פתאומי הידיעה המרה על מות בני, והנה כל תמצית חייו קמה ונצבה לנגד עיני, בבת־ראש, כשהיא מקפלת בתוכה את כל העבר שלו — הילדות, הנערות והבגרות למן היום הראשון ועד יום הפרדה לנצח. חלפה כבזק ושקעה תהומות, ואני על פי התהום.

*

מאז עברה שנה. אולם לא היה אף יום שדמותו לא תופיע לנגד עיני; אם בדמות תינוק נישא על כתפי ביום בוץ חרפי; אם כילד בא עייף ויגע לחדר לאחר התרוצצות בפינות שונות של המשק; ואם כנער, עם החיוך הטוב על שפתיו, רץ לבשר אותנו על תחרות ספורטיבית מוצלחת; או שאראהו כמתבגר תוהה על דרכי המשק והחברה, מתלבט בשאלות שונות וסולל את דרכו בחיים. ואחרון אחרון בשנותיו האחרונות: פועל, מדריך ולוחם — אישיות צומחת ועולה תוך מאמץ פנימי בלתי פוסק לדלות את כוחות־הנפש שהיו אצורים בתוכו.

אכן לא בנקל הגיע למה שהגיע. היו לו רגעים קשים בחייו, ביחוד בשנות ילדותו, בהן נאבק על התפתחותו הראשונית. כאשר נתקל בקשיים מסוימים בדרכו, אם בלימודים או בשטחים אחרים — לא רצה להשלים עם זאת. אבל לא תמיד האמין די בכוחותיו שיוכל להתגבר. דבר זה גרם לו לעתים עגמת נפש ו„מצבי רוח". רק לאט לאט השתחרר מכל אלה וגבר בו האֱמון בכוחותיו, משנוכח שלא מעטים השטחים בהם הוא מצליח ואף מצטיין. זה עודד את רוחו ורומם אותו, שימש לו משענת לעליה, גם באותם

הדברים בהם ראה את עצמו תחילה כמפגר. וכך הוא עולה משלב לשלב ואפקו מתרחב. הוא בוחן את עצמו ואת נטיותיו ומבקש לפתח את כשרונותיו בשטחים שיש לו בהם בטחון עצמי. חיבה יתירה נודעת ממנו לספורט — והוא מבקש לפתח את יכולתו בו; מלאכת היד משכה אותו מילדותו — והוא מוצא זמן לעסוק בה: לחתוך, לגזור, להרכיב צעצועים שונים וכו'. גם החשק ללימודים גובר, אם כי לא בכולם מצא ענין. יחד עם זה הוא מקשיב, מתענין, קולט את הנעשה בעולם, בארץ ובעולם היהודי ורוקם במסתרים ובצנעה את תכניותיו לתעודת חייו.

*

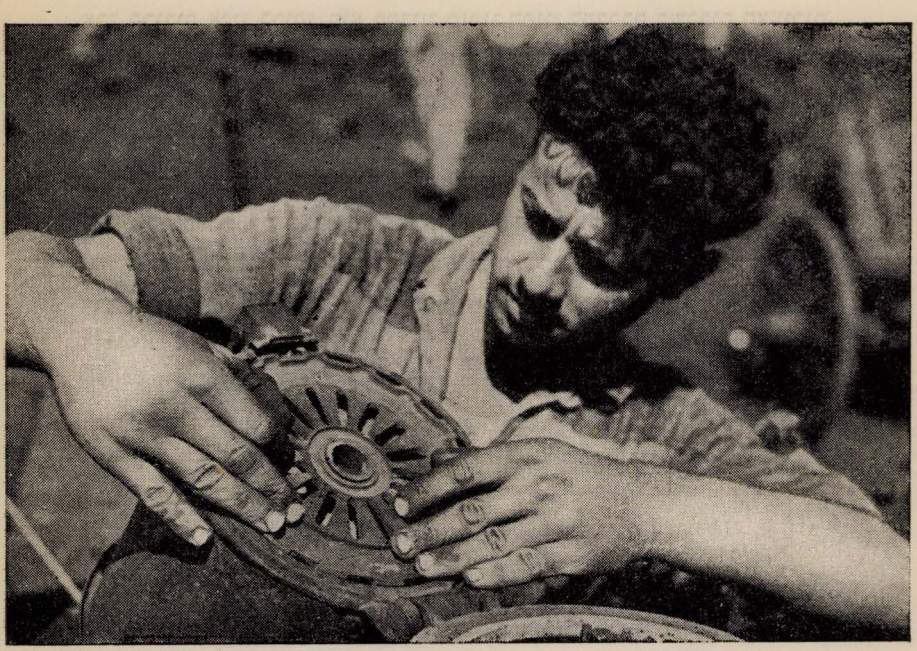
שלב חשוב בהתפתחותו, שימשה תקופת לימודיו בבית־הספר המקצועי בחיפה. כאשר הוחלט במשק לשלוח אותו שמה — נתעוררו בנו ההורים, חששות רבים. נער רך, חסר נסיון־חיים, גדל ב„חממה" סגורה — היעמוד במבחן, כאשר יתיצב פתאום מול מציאות חיים שונה בתכלית? היקום בו הכוח לעמוד מול פיתויי העיר השונים על ברקה החיצוני, מול השפעות שונות של הנוער והחברה העירונית המורכבת ומגוונת — השפעות העלולות להיות מסוכנות דווקא בגלל החידוש שבהן לבן כפר?

הוא עמד במבחן. העיר לא זאת בלבד שלא משכה אותו — היא דחתה אותו מיד. במרירות רבה היה מדבר, בבואו לביקורים הביתה, על הריקנות הרבה שבקרב החלק הגדול של הנוער העירוני; על חיי הבטלה, הישיבה בבתי הקפה, השיחות על אפנה ותלבשות. (באחד ממכתביו לנערה הוא מספר על כך בלעג רב). ואחרון אחרון על ההשתמטות ממילוי תפקידים לאומיים. הימים — ימים סוערים. המלחמה עם היטלר מזה, ומאבק־הישוב נגד הספר הלבן מזה. יוחנן חי את סערת התקופה. הוא מתפרץ לפעולה: לשלב את עצמו במערכות העם והארץ, להתגייס לפלמ"ח ללכת אל אחיו, ייבדל לחיים, לדרום (גדעון היה אז בנגבה) או להתגייס לצבא. המשק מונע אותו, — מתוך שיקולים מסוימים — מלעשות כן. בעיר הוא איננו מרגיש כלל, מחוץ לחוגים מצומצמים, את דופק התקופה. העיר נעשית שנואה עליו ובקושי הוא מסיים בה את חוק לימודיו. הוא נוכח יותר ויותר — ביתרון חיי הכפר על העיר — יתרון החינוך של הנוער שלנו, הדרוך לכל מעשה חלוצי ונכון לכל פעולת הקרבה, החי „חיים ממשיים" והרחוק מ„השטויות העירוניות". סיפוק מה הוא מצא בהיותו בעיר בתוך תנועות הנוער ההסתדרויות שהיו אמנם מוגבלות מאוד במספר חבריהן, והרמה אינה מספקת

אבל קרובות אליו ברוחן. הוא מקדיש מזמנו הפנוי להדרכה בשכבות הצעירות, בהתחלה במחנות העולים ואח"כ בנוער העובד. איננו מסתפק בהדרכה „מופשטת" והוא יוצא אתם לפעולות: להדביק כרוזי „החומה", נגד האנגלים על גזרות הספר הלבן וסגירת שערי הארץ, נגד ההתעללות בישוב העברי בארץ וכו'. האנגלים עוקבים אחרי המדביקים ושמים מארב, אולם החבריא מצליחה לברוח. רק באחת הפעולות האלה היה בכל רע: שוטרים בריטיים אחדים התחילו לרדוף אחריו במיוחד כגבוה שבין החבורה. הוא בורח ועובר דרך סימטאות, מקפץ על מדרגות והם אחריו. רק בתחבולות ערמה והודות לזריזותו המופלגת הוא הצליח בכל זאת להתחמק מידם. אולם כל זה אינו אלא מעשה „פרפראות", מעין ספורט וחישול האופי, אומץ הלב וכשרון התחבולה. אקדמה למשהו רציני הרבה יותר. הוא מוצא את דרכו לאירגון „ההגנה" במקום, רוכש מיד אֵמוּן הפל, משתתף באימונים ומכשיר את עצמו לקראת הבאות.

*

מיום התבגרותו לא ידע יוחנן מנוחה בנפשו. שתי תעודות קרובות בחייו, היו מתרוצצות בקרבו. מצד אחד היה חזק בו הרצון להשתלם במקצוע האהוב עליו ואשר ראה בו לא רק גדולות לעצמו אלא גם חשיבות רבה בשביל המשק. הוא חלם על מפעל מתכת גדול במשק, אשר ירכז בעלי מקצוע מנוסים וכוחות צעירים מבני המקום; מפעל לתהילה אשר יוציא תוצרת מעולה לשוק, ישמש מקום עבודה להרבה חברים ויעמיד את תל־יוסף בשורה אחת עם יתר משקי הקיבוץ הגדולים, הבנויים על חקלאות ותעשיה כאחת. הוא ראה את תעודתו בעתיד להיות יוזם ומבצע תכנית זו, לתת את כוחו ואונו למשק אשר גדל בו, והיה קשור אליו בכל נימי לבו. נוסף לכך הוא אהב את המכונה, את מעשה היצירה — שבה, את ההמצאה ואת העבודה המושלמת, המלוטשת. הוא שאף לחדור במשך הזמן לתוך תוכו של „מעשה מרכבה" זה ולהיות שותף ליצירה (אחד הדברים האהובים עליו ביותר היה ייצור עצמים מיניאטוריים, מלאכת־מחשבת שיש בה עבודה עדינה ויחד עם זה גלום בהם איזה רעיון סמלי. לא היה סיפק בידו לייצר הרבה דברים כאלה אבל העבודות שעשה הפליאו את עין הרואים). אולם מצד שני, הדריך את מנוחתו קול פנימי אשר קרא לו כל הזמן: „לא עת עכשיו לשבת בבית, לעסוק במלאכה, קום והתגייס, מלא את חובך לעם ולארץ!" — ומצפונו העיק עליו כל השנים האלה. אמנם הוא מצדו תבע

עם המכונה

כל הזמן את גיוסו בפני המוסדות, ובפני האספה, גם איים באי ציות — אך המשק לא נענה לתביעתו. אבל זה לא הניח את מצפונו. „האם מפני שאני נחוץ למשק, ואם גם עוסק בהדרכה — הריני פטור מגיוס? האין כאן מצדי — היה שואל את עצמו, ולפעמים בשיחה גם אתי — השתמטות בצורה נסתרת, מתוך חולשת עמידה על תביעתי גם כלפי המשק?"

*

היודעים האבות את בניהם, המכירים הם את מסתרי נפשם? — מי אב או אם ואינם בטוחים כי יודעים את נפש ילדם עד תום?

יוחנן לא היה „סגור". היה משיח לפנינו את אשר עם לבו. מספר על הרפתקאות שונות שהיו לו בחייו. מוסר אפילו על ענינים אינטימיים. תכניותיו והתלבטויותיו, יחסו למשק ולחברה, לאנשים שנפגש אתם ואפילו לנערה אשר אהב — כל אלה היו לכאורה גלויים לפנינו. אולם הנה עברתי על שפע המכתבים אשר כתב (לא על הכל!) ולפני נגלו הרבה פינות בנפש ילדי שלא ידעתים במידה מספקת (רק חלק מהמכתבים ניתן לפירסום.

דווקא אלה שהביטוי בהם הוא בלתי אמצעי ביותר, בלתי מהוקצע ביותר, חושף את מסתרי נפשו העמוקים — והם הם המכתבים האינטימיים מאוד — אין להעמידם לראנה). איזו פינות של תום וזוהר, צניעות ויושר לב, טוהר נפשי ורגישות עמוקה! כן, רגישות! — זו התכונה ה„בלתי לגלית" ביותר אצל בנינו שהם כה „סולדים" ממנה, כה מצפינים אותה עמוק, כה משתדלים לכסות במעטה של „שוון נפש" ואפילו „קשיחות"! איזו רכות ועדינות ברגשות. כמה ידע הוא לאהוב, להיות נאמן, להתחטא כמו ילד (אגב, הוא אהב מאוד ילדים והם גם אהבוהו). אחריות, מסירות, נאמנות — תכונות אלה ליוו אותו בכל: בעבודה, בהדרכה, בלחימה ובאהבה.

יוחנן היה ישר־דרך — הוא לא ידע סטיות. מעולם לא הטיל ספק בדרך שלו ושל חבריו. תפיסתו היתה בריאה. הוא לא העמיק בתיאוריות, לא נהה אחרי תורות עיוניות מופשטות. אולם היו לו חושים בריאים, אינטואיציה עמוקה ותבונת חיים. הוא דן על הכל והעריך את הכל לפי המעשה. בדעותיו, בשאלות השנויות במחלוקת בתנועה, היתה לו גמישות רבה — לא נתפס לדוגמתיות. מקשיב היה להסברות בלי דעה מוקדמת, וקובע עמדה לענין הנדון בשיקול דעת.

*

יוחנן היה אמיץ לב בטבעו — לא ידע פחד, אולם לא הסתפק בתכונתו הטבעית והשתדל לחשלה. היה עורך טיולי לילה, לעתים בשבילים מסוכנים, לא רק לצרכי אימונים ובטחון, אלא גם לשם חיסון עצמי בפני פחד (על זה סיפר לנו אחר כך בתקופת המלחמה). כאשר נשלח, בתקופה הראשונה להתגייסותו, לפעולות פרטיזניות כגון: פיצוץ גשרים, מעשי תגמול שונים וכו' לא נחשבו פעולות אלה בעיניו למאומה. „עד כה לא עשיתי עדיין שום מעשה גבורה" הוא כותב באותם הימים.

כאשר הלך למלחמה היתה לו הכנה נפשית מלאה לקראת העלול לקרות. „אני מוכן לגמרי לתת את נפשי על מדינת ישראל" — אימרה זו שמעתי ממנו פעמים אחדות, בהדגישו את המלה „לגמרי". גם באותו היום בו נפרדנו לנצח, חזר אגב שיחה, על המשפט הזה ובשקט גמור כדרכו. עם זה אין במכתביו הרבים שכתב, תוך כל תקופת המלחמה אף אות של חרדה לנפשו, אף רמז קל למה שיכול למצוא אותו. במידה שהוא מספר על המלחמה עצמה הוא דרוך ומתוח לרגלי רצינות המצב, שהוא רואה אותו בכל חומרתו (אם כי איננו מטיל צל של ספק ביחס לנצחון), אולם

בשעה שעובר לדבר על עצמו הוא חוזר לטון הקל, בלי כל התרגשות, מתעלם כאילו מהסכנה וממשיך לרקום את חלומו על חיי משפחה ועל ילדים.

הרבה ימים ולילות של חרדה על גורל הבנים, ליווּ אותנו, כאת כל אלה שבניהם השתתפו במלחמה. הראשון התגייס גדעון, ייבדל לחיים, אחריו יוחנן. אולם הנה באה ההפוגה השניה. יוחנן בא הביתה במחצית יולי. בתום החופשה, נפרדנו מתוך שקט פנימי — כי הן הפוגה עכשיו. חכינו גם לגדעון. משלא בא, ובינתיים הגיע כ' תמוז, אמרנו: ודאי הם צועדים עכשיו במצעד הצבא בתל־אביב. אולם אותה שעה צעדו האחים בשדות גת ופלוג'ה. „אני מקווה" — כותב יוחנן לאחיו בהיותו בן 17 — „שבאחד מימי הקיץ הבהירים, נתראה אי־שם באחת מפינות ארצנו, ועל שנינו תהיה העבודה לשמור על ארצנו מכל אויב ורע". הפגישה ההיא ביניהם היתה האחרונה.

פלוג'ה. צי־האויר הישראלי לא החטיא את המטרה
ואדי מחאור (מסומן ב־×), המקום בו נפל יוחנן

*

אני רושם את הדברים האלה כשמולי מתנוססת תמונתך נתונה במסגרת שחורה. מנורת החשמל על השולחן, שלאורה אני כותב — מעשה ידיך היא. הכוננית של הספרים בחדרנו — ידיך כוננו. על הארון מונחים דברי אומנות שלך. רוחך בכל פינות החדר וכולך חי לנגד עיני, כשהחיוך הרחב שלך, הבלתי פוסק כמעט, נסוך על שפתיך. הן ככל שגדלת והתבגרת, כך התמזגה ישותך בישותי, כן הוספת להעשיר את תחושת האבהות שלי וכה מחריפה, איפוא, עכשיו תחושת אבדנך בשבילי.

לא אתאונן על גורלי — גורל אלפים כיום בארץ. יודע אני שגורל זה הוא בלתי נמנע במלחמת הדמים האכזרית שרשעות העולם כפתה עלינו. הן לא היתה לפנינו ברירה אלא: מלחמה לחרות ועצמאות ישראל, או שעבוד ובסופו השמדה כללית של הישוב העברי בארץ ואתו כל תקוות האומה. כששמעתי מפיך את המלים: „אני מוכן לגמרי למסור את נפשי על מדינת ישראל", הייתי כולי תוהה על המזיגה המופלאה שבך, של חפץ חיים חזק, של תסיסת נעורים כבירה, של טוויית חזון לחיים עשירי תוכן במשק וצרור חלומות ותקוות לעתיד (ואלה, ידעתי, היו לך לרוב) עם נכונות מלאה, תוך שקט נפשי שכזה לקבלת הדין האכזרי ביותר בהכרה ברורה וישלמה. אכן כמה התפללתי בלבי: ולואי ולא תמצא אותך הרעה הזאת — אבל היא באה...

*

ידעתי: על רוח הגבורה שלך ושל חבריך, על הנכונות, ממש ההתפרצות, של הליכה לקרב ללחום את מלחמת היהודים ועל השקט הנפשי הזה הבלתי מעורער עד תום שבנכונות ההקרבה — על כל זה עוד הרבה יסופר תוך הוקרה והערצה. אגדות תכתבנה ושירים יושרו. בספר הזכרון של האומה מקומכם לא ב„איכה" אלא ב„נחמו" יחרת. זהו סדר העולם. חוק הוא לאומה החפצה חיים, המשלבת דורות בדורות, עבר בהווה והווה בעתיד. הצלתם את ישראל ובספר החיים של ישראל תכתבו. מה, איפוא, הפרט עם יגונו? לא פסולה הדמעה ואין בה חטא. תהא אף היא צרורה בספר הזכרון הזה.

א ב א

חיים גפן (קונפיטין)

נולד בכ' בסיון תרפ"ח — מת ביום ב' באב תש"ח

בנצרת, לאחר כיבושה

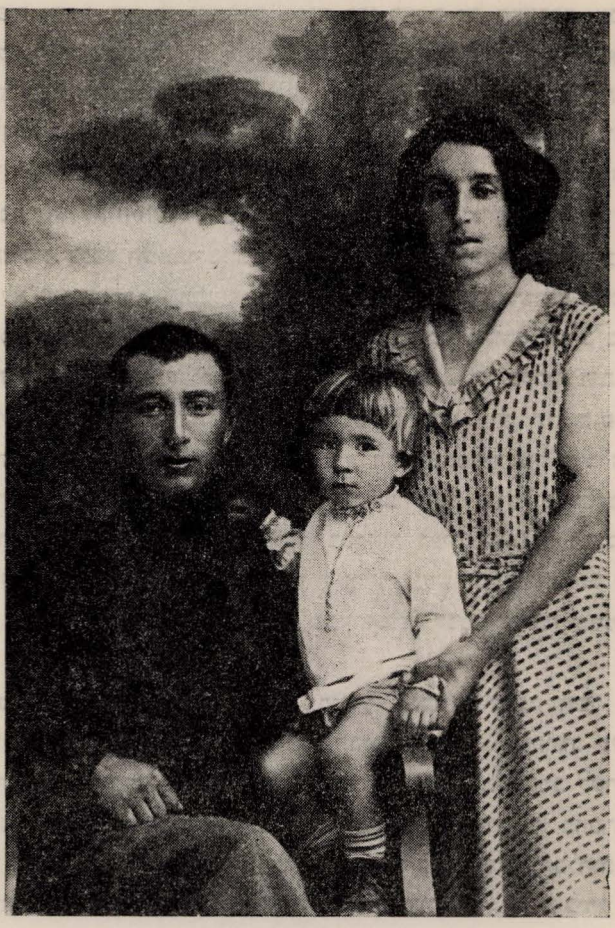
ח י י ם

חיים נולד ב־18 ביוני 1928, בביה"ח בעין־חרוד. בקטנותו היה ילד חברותי, השתתף בכל המשחקים, בגן הילדים גילה כשרונות והיה מדקלם באופן חפשי. בהצגות, בעת מסיבות בחדר־האוכל הישן הופיע פעם כמלח, פעם אחרת כסנדלר ומילא את תפקידו בהתלהבות. בגן קראו לו חבריו „החצרן" — כי היה הולך למחסן להביא את כל האספקה. הוא היה קפדני מאוד ביחס לתלבשתו, לא סבל טלאי על בגדיו או בגד שלא לפי מידתו — כבר משנותיו הראשונות. על רקע זה הגיע לידי התנגשות עם המטפלות בגן, שכתוצאה ממנה הפסיק את עבודת ה„חצרנות" שלו לזמן מה. הוא כבש לעצמו יחס של הבנה לתכונתו זו. כן היה מקפיד תמיד על הטעם הנאה בחדר ההורים ושמח מאוד שהיה מרוהט יפה ולא עזוב, שהיו בו וילאות וכו'.

מקטנותו ידע יפה להלוך עם בהמה, לרתמה ולרכוב עליה. עוד הוא זאטוט, כשרכב בראש התהלוכה אל הבימה לחגיגת 1 במאי ונראה אז הדוד במראהו. בדיוק בגיל שש נכנס לבית־הספר, מעולם לא הזדקק לעזרה בשיעוריו וגמר את י"ב הכיתות בסדר; בנגרות היתה מלאכתו נקיה ויפה. בתעודה רשם לו מיכאלי המנוח: „עובד בהתלהבות ועושה חיל". בכיתה ד' הכין כוננית יפה, העומדת בחדרנו עד היום. בגינת בית־הספר עבד זמן רב בהצלחה. היה מקבל ערוגות לנסיון וממלא את העבודה באחריות. אח"כ עבד בשיפורים של חצר בית־הספר. רעיון משק הבית של חברת הילדים כבש אותו, התמסר לו בכל לבו ומסר מזמנו: נסע לתל־עמל להשיג בעלי־חי, הדגיר אוזים, הקים לולים ודירים להם ושקד על שיפור פינת החי ונקיונה. עבודה זו התאימה יפה לרבות מתכונותיו והוא הוסיף לדאוג למשק הילדים גם לאחר עברו לעבודה מלאה כחבר. כל פעם שאירעה הבלה ב„משק־הבית", היה טורח ומגלה את עקבות המחבלים ולא נח עד שהיה משיג את התמורה. בכל העבודות האלה היה דייקן מאוד ומסודר.

במשך שנות לימודו בבית־הספר, כמעט שלא החסיר שיעורים. חיים לא ידע מחלה. רק בחצבת חלה ובאותו פרק זמן שכב, כשפניו אל הקיר ואי־אפשר היה להציל הגה מפיו — הוא סלד מרחמים. לחיים לא היו בעיות מיוחדות בחייו. שתיקתו נראתה לנו טבעית (גם אביו אינו מרבה לדבר), לא היו לו אכזבות קשות, מלבד אי־אלו תקלות שאירעו לו ביחסי העבודה במשק. אמנם נראו בו מעצורים: הוא לא למד את מלאכת השחיה יחד עם כולם ועל הפיגור הזה לא יכול היה להתגבר גם במשך השנים הבאות (נסעתי אתו במיוחד לתל־עמל אך ללא הועיל), אותו דבר היה עם הריקוד. אך השתתף בכל פעולות הספורט בבית. עד גיל 17, היה נוסע עם הקבוצה המתחרה בכדורסל, עבד במסירות בהכנת המגרש, הקדיש שבתות למטרה זו ולא חסך מזמנו ומעמלו — לענין. גם לתזמורת כלי הנשיפה שלנו היה מסור, פעיל בה ומשתתף בכל הופעותיה, כמעט עד התגייסותו. בחגיגת העומר האחרונה ניגן והשתתף בהופעתה. צריך לציין שבכל הפעולות החברתיות האלה לא היה חיים מן הוותרנים. בתזמורת, סלד משגיאות בביצוע הנגינה, והתערב בכל מקרה כזה. בהיותו סדרן העבודה בחברת הילדים, היה נוהג בתקיפות ואירעו מקרי התנגשויות בלתי נעימים עם הורי הילדים. בשעתו דיברתי על לבו, שיעזוב את סידור העבודה, אולם היה טוען: כל תפקיד מחייב, אף אם כרוך במכשולים.

הרבה שנים ישן חיים בחדר ההורים. הוא היה מסודר ועזר בכל. גילה יחס למשפחה וידע להביעו בדאגתו לה ובטירחה למענה, אך אַף פעם לא במלים. בהיותי בהריון וחיים כבר נער גדול, חששתי שמא לא יהיה הדבר לרוחו, אך הוא הפתיעני ביחסו הענוג. לפני הפסח היה הדבר. חיים בא לחדרנו לאחר העבודה ומיד ניגש בהתעוררות לסידורו היסודי: ניקה את החלונות, שיפשף ורחץ את הארון, ציחצח את הכל. בלט הדבר, כי למען אמא הטירחה הטובה הזאת, לכבודה. ושוב כעבור שנים וחיים בגמר בית־הספר, אני הייתי בחדשים האחרונים של ההריון והחלטתי לבקר חברה בגילי בעין־חרוד, לאחר לידתה. חיים הציע כי ילך אתי לביקור זה. הוא נשא את העוגה בפרהסיה, כמפגין את כבוד האמהות. אחר כך היה מבקר בבית התינוקות, כל רגע פנוי מקדיש להתראות עם אחיו החדש, ובמכתביו מזמן התגייסותו מתענין בו הרבה. בעודו נער, דאג חיים להשתלמותו הרוחנית. בדרך של מאמץ עצמי שקד על חינוכו המוסיקלי, הרבה להאזין לנגינה, קרא בספרות מוסיקלית והיתה לו אבחנה של טעם והבנה. קראנו

בחוג המשפחה

אז הרבה יחדיו, ובין היתר שוחחנו על „אניטה וסלויה" לרומן רולן. התווכחנו הרבה, אך ברוב העניינים היינו בדעה אחת. לדבר שנראה חשוב בעיניו, ידע להתמסר ללא ליאות. בעבדו בפלחה, עם הגיע הטרקטור החדש שעל גלגלי גומי, נשא את לבו אליו והקדיש את כל הפסקותיו ואת כל ימי מנוחתו לאימון במכונה זו.

הפגישה עם הנערה חוללה בו מבוכה רבה והשפיעה על כל חוג עניניו, על העבודה, על עיסוקו בחברה, בספורט ובתזמורת. והנה באו

המאורעות. קשה היה לו להתרחק ממנה כדי לצאת אל המערכה, אבל הוא עמד על כך, שיורשה לו למלא את הצו. „רציתי לבנות לי בית — אמר — אבל זהו צו ואף אחד במקומי לא צריך ללכת. בל תעיזו לבקש דחיות — אני אלך!". ב־1 בפברואר 1948 התגייס לפלמ"ח. את ראשית אימוניו קיבל בגבעת־חיים, אך כבר לאחר שבוע נשלח עם הפלוגה הראשונה להבטחת הנמל בחיפה. לקח חלק בפעולות העונשין בבלאד־א־שיח', לאחר הרצח בבתי הזיקוק. בנמל השתתף בהבטחה על הסירות, ולא סירב ללכת לפעולה זו, אם כי לא ידע לשחות. „התידדתי עם הערבים ואני יודע לשוחח אתם!" — היה אומר בתקופת שירותו בנמל, אחר כך השתתף בקורס למ"כ במענית ולקח חלק בהדיפת התקפות הערבים באיזור ההוא. גם בקקון היה. ב־17 באפריל ליווה את השיירה הגדולה לירושלים, הוא ארח עם ה„פורצים" לדרך ההוד והאימים. באותם החדשים היה חיים בתפקיד של מ"כ ולעתים בתפקיד של מ"מ. בכל השלבים של המערכה על ירושלים ובסביבתה: בשיירות, במישלטים, קטמון, הר־ציון, בפריצה לעיר העתיקה ובהבטחתה. מגיע לו לחיים, שתסופר עלילת פעולות אלו, שנעשו במסירות של הקרבה מתמדת. מעטים ביותר נשארו בחיים מבין חבריו לנשק ונראה שממחלקתו אף לא אחד...

בהתרגשות שלא ידעה גבול, סיפרו הנהגים שלנו, אשר נתקעו בירושלים עם השיירה האחרונה וירדו הביתה עם בוא ההפוגה, על יחסו של חיים אליהם בימי המצור. זכר אותם ודאג להם. בין קרב לקרב היה מופיע אצלם במלון, מביא להם סיגריות ומעודדם. ותמיד בא בחברה, אכן אהבוהו החבריא ב„פורצים". והנה בא גם חיים הביתה, מאש הבלהות. בריא כולו, לא נפצע אפילו, אבל מדוכא עד היסוד, מעורער. „אל תזכירו לי את המלחמה, אני בבית, אני רוצה להרגיש את הבית. את יודעת אמא, מה זה — נשארתי יחידי?!". ואף על פי כן לא הרפו ממנו הזוועות, הוא סיפר ובלי הפוגה — תוך מרירות על גורמים שונים, אך בהערצה קדושה על חברים ומפקדים. חיים ביקש משענת לנפשו הנסערת שתירגע. הנערה היתה בגדוד 13. חיים החליט לעבור לגדודה. — דיברתי על לבו שיישאר עם ה„פורצים", גם אבא הפציר בו: „באת בריא, למה לך להחליף את הגדוד?". וכאשר לא הועילו השידולים, ביקשתי לפנות לחוש האחריות והכבוד הטבוע בחיים בענין הגדול והטחתי על הסדרים: „איזה מין צבא זה, עוברים בו לפי שרירות־הלב, מגדוד לגדוד?". חיים נסע והביא בגאוה את תעודת השחרור

מהגדוד הרביעי של הפלמ"ח. „ראי אמא, אינני עריק".

שבועיים לפני האסון היה הדבר: חיים התישב על הרצפה, רק שנינו היינו בחדר. הוא הרגיש בקשר הטוב ואמר לגול את האבן שהכבידה על לבו. הוא הפליג במרי שיחו. „אל בכובד ראש כזה — אמרתי לו — הדברים נשכחים. יותר קלות בחיים. לא עומדת לפניך שאלת התכלית בחיים, כמו שהיה אצלנו בני הגלות!". האמון היה מלא. חיים החל שואל על עברו, על ילדותו. שטפה שיחת־רעים, חיים הוסיף לשאול בלהיטות, על פגישתי עם קונפיטין, על ה„חוג" שלנו בעיירה, השיח על מוסיקה והיה מאושש ומעודד. ייתכן, אילו היה אחרי זה בבית והיה מתישב אצלי כמו באותו היום הטוב — הייתי מצילה אותו. התעופף מבין ידי, חיים. כעבור שבוע ימים השתתף בנשף הגדוד בכפר־ילדים. רינה שוחחה אתו, יאושו היה גובר. ב־7 באוגוסט, בשעת הבוקר, בנצרת קרה האסון.

מה קרה ואיך? — תעלומה איומה היא. בחוץ עמד המשוריין, שהוא קיבלו בגדודו החדש. רבות התכניות שהכינן ליום שבת זה, עשה את כל ההכנות לביקור אצל המשפחה בחיפה. שום נשק לא נמצא על ידו — אך חיים לא היה עוד.

בט"ו בשבט נתקבל „עץ" מצבא ההגנה לישראל: „לזכר חיים גפן (קונפיטין) — על שנפל חלל במלחמת ישראל לעצמאותו". —

א מ א

קטמון

נקראנו לעלות לירושלים ביום ששי אחרי הצהרים, לאחר קרב גדול של היחידה. זה היה יום כיבוש בית־איקסה, וכן יום הקרב על נבי־סמואל. פעולות אלה נתרחשו בערב אחד. חלק נסתיים בנצחון מכריע, ובשלב השני הוכינו מכה קשה: שבעה־עשר חברים נפלו מידי האנגלים ליד הראדאר. נקל לשער מה היה מצב־הרוח של האנשים לאחר הקזת דם כזאת. לא האמנו תחילה שנוכל לצאת עם היחידה לקרב לאחר מה שנתרחש, אבל תאריך הפינוי היה תלוי מעל הראש, דחק וכפה את היציאה.

משנכנסנו העירה בסך ועל גבי האוטומוביליס, היתה רוח אחרת. הנוער התרונן, וירושלים העברית, שעננים קודרים כיסו את שמיה, הרגישה מיד שכוח צעיר ורענן חש לעזרתה. הפלמ"ח אֶצל, לרחובות היגעים והחרדים, משהו מהרגשת בטחון. אלה היו הימים שלאחר כיבוש חיפה, ובירושלים

חששו למעשה תגמול של הערבים: מי יודע אם אין הם מתכוננים לגמול לנו מה שעולל לאחיהם בעיר החוף הצפונית? החרדה היתה גדולה ולא נתנה מנוחה. אבל למראה הכוח הצעיר, התוסס, השופע אמונה וכוח נרגעו הלבבות.

עברו כמה ימים של הכנות. בינתיים באנו בדברים עם אנשי העמדות בירושלים ואף נמצאה שפה משותפת בינינו. סיירנו את העמדות וראינו כיצד עומדים בהן עם נשק מועט — פעמים רובה אחד לעמדה ופעמים שנים ורימונים מספר. והאויב קרוב, מצויד כהלכה ומצוי במרחק מאה מטר בלבד. הדבר היה מוזר ומדכא כאחד. ערכנו את תכנית הפעולה ויצאנו בפעם הראשונה למערכה בקנה־מידה גדול בירושלים עצמה. בציפיה דרוכה חיכו בני ירושלים לתוצאות הפעולה. על שפתי כל ריחפה השאלה: החזרו בשלום? ומשנודע שהפעולה לא הצליחה, גברה העצבות. הכל ראו בפלמ״ח כוח מיוחד במינו, עשוי ללא חת, שאינו נסוג וכובש תמיד. ואם לא כבש הפעם, סימן שאין ברירה, ומי יודע אם לא צפויה, חלילה, תבוסה לירושלים. מאידך ידענו שכדי להבטיח שירושלים תהיה עברית, עלינו שוב לצאת לפעולה ולכבוש ויהי מה. הרגשה זו היתה נחלת כל המפקדים ורבים מהטוראים. פעולה זו אם תיכשל עלולה להביא חלילה לאבדן הישוב העברי בירושלים. ואז חשבנו שהאויב הוא כל כך חזק ומבוצר, שלא נוכל לו.

כמטרה ראשונה לפעולה נבחרה קטמון, השכונה העשירה של ירושלים. בה התרכזו עשירי הערבים, בעיקר מחוגי הפקידות הממשלתית הגבוהה, ובה גרו רבים מן הפקידות היהודית בממשלה, וכמובן — גם בריטים רבים. השכונה היא אחת השכונות היפות בארץ, בנויה ברחבות, בתיה נאים ומוצקים, ממש וילות מפוארות, עטורות גינות־נוי. עם ראשית המלחמה עזבוה היהודים. לקטמון היה ערך מכריע לשליטה על ירושלים, היא איימה על כל המרכז העברי של ירושלים החדשה, מנעה את התנועה בקרית־שמואל, בחלק מרחביה, ניתקה את הקשר לדרום ירושלים, לתלפיות ועוד.

קטמון שימשה מרכז לערבים הלוחמים. ידענו שעם כיבושה יוכרעו ערביי ירושלים החדשה. על ידי כיבוש זה רצינו ליצור קשר בין ירושלים החדשה, קרית־שמואל ובין מקור־חיים, תלפיות, ארנונה ורמת־רחל המנותקת. על ידי הכיבוש היינו מנתקים את ירושלים הערבית מכמה פרוורים המספקים לה מזון ושאר מצרכים — מלחה ועין־כרם.

עם כיבוש המנזר הגיע רוב הכוח למקום והתחיל להתארגן להגנה

היקפית ולטיהור השטח. כוחות ערביים עדיין החזיקו בבתים סמוכים. האויב היה רחוק אך עשרות מטרים בלבד. בבואנו למקום נפתחה עלינו אש חזקה מקרוב, אבל אנו המשכנו בטיהור הבתים, בית אחר בית. כאן קרה אסון לא צפוי מראש, שעלה לנו במחיר יקר. בית סמוך, שהיה צריך לשמש לנו לפי התכנית מרכז ובסיס להגנתנו עלה באש. גרם לכך רימון־יד שהוטל על־ידינו פנימה, ודבר זה סיכל את תכניתנו לחלוטין. השטח מסביב הואר בלהבות הבית הבוער, וכך היינו גלויים לאויב, והוא כיוון את הרעשתו לאורך מעבר צר בין הבית הזה ובין הבית הסמוך שאמרנו להתבסס בו. חברים רבים נפצעו אז ומספרם גדל והלך והגיע לחמישה־עשר. המעבר ההכרחי לבית השני גרם לאבידות נוספות. זה היה מעבר צר חסום בגדרות־אבן מזה ומזה, ואש האויב קצרה שם את קצירה.

האיר היום. החלטנו להישאר במקום, להתבצר בו להגנה היקפית ולהמתין לחשיכה. אבל עוד לפני שהספקנו להיערך כראוי להגנה, התחילה התקפת־נגד. המצב היה קשה. מכאן ממטירים אש בלי הרף ומכאן פצועים רבים שקשה לנו להיפנות אליהם. העמדות עדיין אינן מסודרות. האנשים עדיין לא חולקו לעמדותיהם והמקום איננו נוח להגנה.

הערבים אף הם הבינו, כנראה, שזוהי מערכה מכריעה בגורלם, לא פחות מאשר בגורלנו. הם ריכזו, איפוא, את מיטב אנשיהם ואת מיטב ציודם, בפעם הראשונה ראינו את הערבים מסתערים בחמת־זעם ובעקשנות על עמדותינו, כמו לאחר קרב הקסטל, כשבאו לקחת את גופת עבדול־קאדר.

הרגשנו שפעולתם הצבאית מתוכננת, מצורפת מכוח רתק וכוח מסתער. כך הצליחו להתקרב אלינו כדי צעדים מספר. הזחילה וההתקדמות של אנשי האויב נעשו בחסות גדרות־האבן שנמשכו כאן מכל צד. שטח הראיה היה חסום ואפשר היה להבחין במתרחש רק במרחק של עשרות מטרים לכל צד.

התחילה התקפת־נגד שניה של האויב, והפעם בפגזים, בחיפוי אש חזקה, אבל חיל־הרגלים המסתער לא נראה יותר. אמנם, מדי פעם נראו קבוצות קטנות שניסו להסתער, אבל נהדפו אחור. ואף על פי כן מחמיר מצבנו והולך. מספר הפצועים כבר מגיע לארבעים, וגם מצב התחמושת מדאיג.

אספנו את המפקדים להתיעצות, כדי לבחון את האפשרות של החזקת מעמד. השיקול ההגיוני הצבאי אמר ברורות, שאין שום סיכוי להחזיק מעמד.

כמחצית כוחנו נפגעה, יצאה מכלל שימוש. תגבורת אין. הדברים היו קרובים להכרעה מאין ברירה. אולם הדבר אשר הכביד על החלטת־הנסיגה היה גורל הפצועים. הרשאים אנו לעזוב את הפצועים לנפשם? אם ניסוג עם הפצועים — לא נוכל להעמיד אפילו איש אחד להגנה או להבטחה. והפצועים קשה — הן אותם אנו חייבים לשאת ממש על כפיים! כיצד? האם נשאיר אותם? האם נפקיר אותם? ובתוך לבטי הדיון המעיק והמענה אתה שומע: אין מנוס! יש רק לדאוג לכך שלא יפלו חיים בידי האויב. והן צריך להבין מה משמעותה של החלטה זו, משמעה לקרב את קיצם של חבריך למערכה במו ידיך. ואמנם, זה היה אחד הרגעים האיומים והמדכאים ביותר שהיו לנו בכל ימי הקרבות. מה איפוא לעשות?

אותה שעה ידענו היטב שנסיגה ממקום זה פירושה שירושלים לא תהיה עברית! וגורל הפצועים הקשים שטרף את המצפון וגורל ירושלים שאיים על העתיד — נימוקים אלה הכריעו את הכף וציוו עלינו להישאר!

ר ע נ נ ה

היחידה בשרון
(חיים הראשון מימין בשורה הראשונה)

אחד ה„פורצים"

חיים היה משוריין בפני אויבו המצוי בעין. הוא היה מבני־המרי, היצוקים מחומר מתנגד הקשה לפגיעה. הוא עבר בראש כיתתו בשבעה מדורי־בלהות, חבריו כרעו־נפלו סביבו עשרות־עשרות, ובכל פעם היה באותו הכוח שהגיע למטרה.

גוו בריא ומוצק ויצרו חזק הימנו ומתפרץ. לא נשקפה מעיניו „תהום־התלאה", גלוי היה מבטו והסתכלותו הפכה לאפר כל מעטה־דמיון. לא ידעה נפשו רתיעה. לא היה בו כשרון ה„חניגה של פייטן". בכל מקום נדחק היצר לחשוף, לחשוף. נראה היה אכזר האיש, כאשר לפינה אינטימית חדרה בלשה ביקורת. האמת — האמת!

על־כן, לפעמים הרגיזו אותו על עצמו, קוצר־ידו ותכונות שהוא חש בחסרונן. הוא התאמץ למלא את החסר ומשלא עלה הדבר בידו בשלמות — התיאש. הוא שנא את החולשה והיה מייסר את עצמו עליה, לעתים כדי שנאה עצמית. צליפות־הלעג שלו לא היתה בהן מתכונת „מטיפי־המוסר", אך גם לא מבטחון האיש השלם — הן נתזו מלב פצוע, משאיפות שנחבלו.

חיים היה אטי וכבד — וקפדן. רגיש היה לנקיון ושקד על הסדר במידה שהתמיהה את מי שידע את נהשול יצריו. כתיבתו תמה, אותיות גדולות, עגולות, כל אחת בפני עצמה, במידה וסדר קליגרפיים, כאילו השפיל לצוות משטר על ספקות ותאוות־לב ולהדק אותם במסגרת.

ואילו בחברה, קשה היה לו להסתגל, רגישותו לבשה לעתים צורה של התמרדות. עם כל הבנתו לצרכים של מרות, לא תמיד עמדו לו כוחותיו למשוך עם הקבוצה וקרה שהיה מתפרץ מתוכה בהרגשה מעיקה של אי־סיפוק.

גאות היתה בו בחיים. לא סבל שליטה עליו. משבא ריח של אפוט־רופסות באפו, היה מתקומם בכל ישותו. הוא סלד מן הרחמים. עינו לא יכלה לשאת בצער. חיים לא נפצע מעולם.

יחד עם זה היה בנשמתו מעין הסתר־דבר. הוא היה זקוק לרוך, אבל פשוט, טבעי ולא חומל. הוא התגעגע לאֵמון, אך רגיל וללא־סייג. התקופה הקצרה לערך של פעולות „נחשון" נתנה לו במובן חברותי ימי־חסד, גמול תרף שקידתו המאומצת להתגבר על מעצורים ללא־ספור. הגיון היה טבוע בו — לא מבריק אבל מבקר, לא ממציא אבל מנתח,

לא מן המופשט אבל מן החי. לכן לא הצטיין במתימטיקה, אבל התמצא יפה בתהליכים היסטוריים ודרכו איתנה בתפיסת גורמים. הגיון זה הוביל אותו באור ה„נוגה הצפוני" גם במבוכי חייו האישיים. הוא לא הותיר מקום לעידוד, לא גילה מקור לאמונה, טאטא את היגון, שביקש להילוות כברת־דרך, וכבש את הטחת תמרורה של זו הנשמה „שאין לה עוד בעולמה פלום". הגיונו פיזר ללא־רחם את „מראות־הצבעונין של האשליה" והוא חשב, שהלה מבקש להכריעו.

נתרופף בחיים האינסטינקט, הנקרה לו לאדם בתחנות־מזלו. כן קרה לו בשעה שעמד לקבוע לעצמו ענף־עבודה במשק. דיברה אל לבו נשימתו החמה של בעל־החי. בחברת־הילדים היה חיים מתמסר למשק החי אפילו בכיתות ההמשך והשתתף בועדה זו גם לאחר גמרו את בית־הספר. את ענף הרפת ידע יפה, עבודתו הממושכת בענף זה היתה תוך אחריות ובקיאות. בכל זאת לא התמיד בו ושאף לטרקטור, מה שהכביד על התערותו.

ולא הזהירה אותו תחושתו הנעלמה בקשרו קשר אינ־טימי ראשון, שהיה לו לקשר־גורל. כי היה זה מאורע מרעיש בחייו, בהתקרב אליו חברה. בתום־לב ובאמונה התאושש חיים כמי שמצא את הדרך אל עצמו.

והנה נפרץ מעגלו הצר. חיים יצא עם הגיוס הראשון למערכה. כמעט ללא אימון מוקדם בחטיבה עבר לתפקידי־שמירה בנמל־חיפה והיו אלה ימים של מתיחות קשה בעיר־הנמל. לאחר סיימו קורס מדריכים השתתף בפעולות בחזית טול־כרם ואחר עלה לדרך התלאה והתפארת עם גדוד „הפורצים". פה התעורר הניצוץ הנאמן שבו, התפתח כשרונו החברותי, נתגלתה גבורתו. בחוש התמצאות ובעוז־רוח מפליא הבקיע מישלטים עם כיתתו. במעברות התופת של קטמון פרץ והתקדם — לעתים בתפקיד סגן־מ״מ; היה בליל־החרדות על הר־ציון, גמע מלוא־חזהו הנשום את הפגישה והניתוק מהעיר העתיקה.

חיים חזר הביתה עם ההפוגה — בלי תרועות גבורה, בלי סיפורי־עלילה. עשרות חברים הביא קבורים בלבו, חדשי המצור של ירושלים נחרתו עמוק־עמוק. חשך בו עולמו וכמעט שנתערער. אילו היה חפשי לרוחו, והיה חוזר לגדודו, אשר התאמץ להתחדש בימי־ההפוגה, היה בודאי מוצא את דרכו והיה עולה עליה כמשוחרר. חיים ביקש את העברתו לנצרת ופה נתגלתה לפניו האמת, אשר הגיונו לא הרשה לצעפה — — —

מנחם

*

חיים, איכה קופחו חייך הצעירים והיקרים, הבאת שכול על הוריך ועל כולם. בהיזעק בני־החיל למערכת העם היית גם אתה בין הראשונים. לקחת חבל במערכות רבות וקשות בארץ, התעלית לגבורה ולעמידת כבוד, אף זכית לעלות במעלה בחטיבתך. איכה ניגפת במערכתך!

חיים הוזעק ליחידתו בפלמ"ח בראשית המערכה בארץ, עמד על משמר הנמל בחיפה בימים הקשים של העיר; אחרי זה השתתף בקורס של מדריכים והתמנה מ"כ. היה בין מגיני קיבוץ מענית בעת ההתקפה הראשונה והקשה. עלה עם יחידתו לירושלים והשתתף בכל הקרבות המרובים והמכריעים, בעיר ובסביבה. ב„נבי־סמואל" וכיבוש שכונת קטמון, לאחר זה השתתף בקרבות בגיזרת לטרון. מפי חבריו ומפקדיו שמענו את שבחיו כחייל וכמפקד, היודע ומבין היטב את המשימה שלפניו; תופס ומתמצא בה, אחראי, מסור ומצליח בביצועה. בבואו הביתה לחופש הראשון מירושלים בזמן ההפוגה, הפתיע אותנו בשינוי שם משפחתו הלועזי לשם עברי נאה — גפן; בזמן האחרון העבר לגדוד 13 שחנה בנצרת, ושם נקפדו חייו הצעירים. בן עשרים היה במותו.

א. ק.

על מגרש „הפועל"

הוא לא אהב את ההופעות, את הרשמיות. בגיל צעיר התחיל להשתתף עם חבריו במשחק כדור־הסל. בהתחלה לא נמשך להופיע בהתחרויות הרשמיות, אך שוחחתי עמו ארוכות בענין זה. תבעתי מחיים'קה שלא יתבדל מיתר חבריו הצעירים ויתן את חלקו בכל מהלך החיים של קבוצתו. חיים קיבל על עצמו את הדין וזכינו לראותו בהופעות הקולקטיביות עם שאר חבריו, גם מחוץ למגרש תל־יוסף. הוא הופיע עם קבוצתו אף בהתחרות הגמר, שהתקיימה בחיפה והתגלה כאחד המגינים המסורים.

חיים'קה, היה שתקן במשחקו וביישן במקצת. לעתים קרובות, אפשר היה לראותו עומד בשקט בשדה פעולתו, שעה שמתנהל קרב על הכדור בין חבריו ובין מתנגדיהם, לא הרחק ממנו, והוא עצמו לא זז ממקומו. פעמים נדמה, כי שכח את תפקידו, אבל לא כן הדבר, הוא לא אהב להרחיק משדה ההגנה שלו, תמיד עֵר לנעשה סביבו וכשהמתחרה התפרץ לשדה הגנתו, היה חיים מראה לו את נַחַת זרועותיו, והיה מגן בכל כוחותיו על

הכדור ועל סל קבוצתו. הוא לא היה ותרן במשחקו כלפי יריביו ולא כל כך קל היה להוציא את הכדור מידיו.

ביום בהיר אחד ניגש אלי חיים וביקש לשוחח עמי. מה יש חיים? — שאלתיו. הענין בזה, אני רוצה להיות חפשי מתפקידי, בטח תמצא אחרים במקומי! — לא הסכמתי לרצונו. הסברתי לו, כי יש לנו צורך במילואים והוא יודע, כמה עמל יש להשקיע עד שאנו זוכים להקים שחקנים בגיל זה. עליו לדעת, כי אי השתתפותו בפעולה זו, תרחיקו מיתר חבריו בשדה הפעולה בסניף. — זה לא ירחיק אותי! — טען חיים בהתרגשות — אני מוכן להשתתף בכל מיני מעשים אחרים, את ידי אני נותן! באותו זמן היה פונה אלי תכופות: מה יהיה על המגרש הקטן עם הצינור המזופת הזה, הבולט על יד הסל? עד מתי, יפסול המרכז שלך, את המגרש שלנו? — טען. ידעתי, כי הצדק אתו, אבל הענין לא פשוט כל עיקר. הרי זה הצינור המרכזי של אספקת המים למשק ומפקחיו לא ירשו לגעת בו ולהורידו תחת פני האדמה. הרי אם יסכימו, יהיה המעשה כרוך בעבודה מרובה ובהפסקת המים למשק ומי יקח על עצמו להוציא לפועל את ה„מפעל" הזה? מי יסכים להתעסק עם הילדים בעבודתם? אבל חיים בשלו, עד שניצח. הוא התנדב למעשה זה. אספנו כלי חפירה מכל פינות המשק וחיים העביר באסיפת החברה החלטה על גיוס חובה המוטל על כל הילדים. הוא לא הניח גם לבוגרי בית־הספר וטען כלפי המשתמטים שביניהם: מה אתם מיוחסים? למגרש מוכן תבואו, עליכם גם לסייע בשכלולים שבו! לפנות ערב היה חיים מופיע עם צבא פועליו על המגרש. הוא מסדר אותם למקומותיהם, אף ילד לא השתמט מידיו, ובמשך ימים ספורים גמרו את חפירת התעלה. חיים לא היה חוסך מזמנו ומקדישו לענין זה והיה בין האחרונים שהיה עוזב את המגרש. הוא לא הסתפק ותבע הרבה מן הילדים: עוד דפיקה במכוש ועוד דפיקה. בזה עוד לא גמר את תפקידו, לבסוף מתיצב לפני ומראה על העבודה, שהקטנים הספיקו לעשות במשך השעות הספורות, מודד את עומק החפירה וארכה ויחד מסדרים את העבודה לקראת מחר, וכשהגיעה העת, הועלתה מכונת הריתוך כדי לחמם את הצינור, על מנת להורידו מטה שלא ייראה מעל פני הקרקע, אותה שעה היה חיים נרגש מרוב שמחה. הנה מתגברים על המכשול, הצינור כבר אדום כולו, אש המדורה, נוספת על מכונת הריתוך, מחממת את הצינור. הנה „מהנדסינו" ר' לוין ור' איציק, ולשמחת לבנו הם קובעים שהכיפוף בצינור לא יזיק

ללחץ המים, אז עולים כל החבריא על הצינור שקטרו עבה מאוד ולקריאתם האחידה נכנע הצינור, הודות למרץ הילדים ורצונם העז. איך אמר לי אז חיים: כעת נרכב עליו, יותר הוא לא יפריע לנו! במרץ ניגשו לכסותו וכל האדמה החפורה נעלמה מן האופק. והנה שוב חפירה — יישור השיפוע בחצי המגרש ועבודה בלתי פוסקת עם הילדים בהעברת האדמה במריצות; לא קלה היתה המלאכה הזאת, לבסוף ניגש חיים אלי ואומר: יותר קל קצת על הנשמה! הצעתי לו שיעזור להקים גדר, כתריס נגד נפילת הכדור בדרום המגרש. חיים לא סירב, למרות עייפותו מעבודתו הקודמת. זכורני, את שעת הערב המוקדמת, ניגשנו להקים את הגדר והתגלע ויכוח בינינו, על צורת הגדר והקמתה. חיים חושב כך ולי דעה אחרת. וויתרתי לו: כדבריך יהיה חיים! עוד מעט יחשיך, נתחיל! אני מחזיק בעמודים והוא מכה בפטישו הכבד להעמיקם באדמה, עוד עמוד ועוד עמוד וחסל. חיים! — אני פונה אליו — הבט, העמודים אינם בקו ישר! — אין דבר, הקטנים בין כה וכה ישכיבו אותם! הוא טוען. אבל למחרת, עומד חיים עם מספר ילדים, קושר את הרשת והגדר קיימת. באותה תקופה, עלה חיים בעיני החבריא ובשיחה עם הילדים הם ידעו להעריך את מסירותו וכושר פעולתו. הם ידעו, כשחיים לוקח על עצמו לבצע מעשה, אפשר לסמוך עליו. זכורני את השבחים שפיזר לו משה"לה ז"ל, לרגלי מעשיו אלה. אינני יודע, אם מישהו שם לב לתיקון המגרש וסידור החשמל באותה תקופה. החבריא התחילו משחקים לאור החשמל בלילה וחיים היה מיפיע על המגרש, מבלי שרבים ירגישו בו, ולא היה נכנס לתוך המערבולת של המשחק המשתלהב. לעתים היה בוחר לעצמו לעמוד בצד, או ניצב בפינה, כזר הבא ממרחקים, לבוש בהידור, נעליו השחורות מצוחצחות, ידיו בכיסיו ומביט על הנעשה. פעמים נעתק ממקומו, מסתובב אילך ואילך, ניגש אל הגדר וממששה, עובר לצד צפון ומסתכל על המקום בו הפריע הצינור, מסתובב אנה ואנה והוא כולו גאוה ופניו מביעים חדוה, מבלי לבוא בדברים עם איש, שותק. אני הרגשתיו היטב וכמה שמחתי שחיים ידע לקיים את הבטחתו — „אני נותן את ידי!". הוא המשיך להשתתף במשחקים בקבוצת בני גילו.

חיים התגייס והיה לאחד החיילים המסורים, הצטיין בקרבות על שחרורנו ומת באופן טרגי.

ש. מרגון

מ כ ת ב י ם

גבעת־חיים, 1.1.48

שלום רב לך ע—ה!

— — — הנסיעה לגבעת־חיים עברה בשלום, כנראה מפני שהערבים בסביבה היו עסוקים בשדידת הרכבת לוד—רחובות. המשק עושה רושם לא רע — — —. בסיכום, התנאים כמו בבית. אצלנו הצפיפות באוהלים גדולה למדי, גרים 5 באוהל, אבל יש להניח שהענין „יסתדר" — — —. אכתוב לך קצת על החברה במחנה ועל ההווי בו. הרושם הראשון בבואנו היה קשה, ראינו לפנינו את פרצופיהם המובהקים של פרחחי תל־אביב ופרבריה ושמענו את דיבוריהם, המלווים ניבול־פה, אשר לשמעם יחווירו אפילו המספוא'ניקים שלנו. במחנה סיפרו על ספסרות בסיגריות, משחק בכסף — בקלפים, איומים בסכין וכו'. בערב — רקדו טנגו, בוגי־בוגי. יחסם מעליב ופוגע בבנות התל־אביביות — — —. למחרת ראינו שהענין לא כל כך נורא. הגרועים סולקו או הועברו למקומות אחרים ואלה שנשארו, נרגעו כנראה ויש אפשרות לשוחח אתם ולהסביר להם. אפשר להניח כי במשך השבועות הקרובים ישתנו לגמרי — — —.

חיים

לע—ה שלום! חיפה, 8.1.48

רק אתמול קיבלתי את מכתבך ומן הראוי לציין, שהוא היה ארוך. כבר בהתחלה אני מבקש ממך למסור דרישת שלום ממני לאמא. יכול להיות שזה לא יפה מצדי, אבל אני פשוט מתעצל לכתוב שני מכתבים. אם תראי את ע. תמסרי גם לו ד"ש ממני ובמכתבך הבא, אני מקווה לקבלו בהקדם האפשרי, תכתבי מה שלום עוזי וגילי. בגבעת־חיים הספקתי להיות רק ששה ימים. ביום הששי קראו ל־11 אנשים מחברתנו ו„הסבירו" שהמצב בנמל קשה ושעלינו להציל שם את הענין. ואחרי חצי שעה, כשישבנו באוטובוס המיוחד, הנוסע לחיפה, היינו כמעט בטוחים שאנו נוסעים להקריב את חיינו על מזבח המולדת... כאן (בחיפה) סודרנו ללון במלון הנמל ברח' המלכים. בלילה הראשון כבר היה מענין. בשעה 8 התחילו יריות מרובים ומנשק אוטומטי, נזרקו רקיטות. כבינו את האור בחדר, עמדנו על המרפסת והקשבנו למתרחש. למחרת נודע לנו, שהיה זה קרב בין המשטרה ובין הגנבים (יהודים) שבאו לשדוד חנויות ערביות ברחוב השומר.

למחרת בואנו כבר יצאנו לעבודה בנמל. מצב הרוחות בנמל, בימים האחרונים, שקט במידה מסוימת, כי הערבים יודעים על מציאות כוח יהודי. החברה שלנו עובדים בקבוצות לא גדולות, במקומות בהם מרוכזים פועלים יהודים. העבודה שונה: בבנין, בפריקת הדרים מהרכבת אל המחסנים, במחסני סחורות וכו'. מהתל־יוספים נמצאים בחיפה רק אני וד. אני בדרך כלל מרוצה מההעברה לחיפה מסיבות אחדות: א. אני מרגיש שאני עושה משהו לטובת הענין שלשמו התגייסתי. ב. נפטרתי (ולו גם באופן זמני) מהמחלקה בגבעת־חיים. ג. אני יותר קרוב לבית ויש לי אפשרות של קשר נוח ע"י הנהגים שלנו. ד. נוכל להיפגש יותר קל. בימים האחרונים אני עובד במחסן סחורות, הפועלים ברובם הם סלוניקאים ודי מענין לעבוד אתם ולשמוע את סגנון דיבורם. במחסן סחורות שונות: מכונות, סבון, בגדים, שוקולדה, סוכריות, וַפלה ושימורים — בדרך כלל, רוב הדברים הנמצאים במחסן, מיוצרים בארץ ונקווה שבמדינה היהודית, לא יינתנו רשיונות להבאת מצרכים, המתחרים בתוצרת הארץ והגוזלים פרנסה מפועל מקומי. העבודה כאן, קלה למדי: אנו פורקים סחורות מהאניות המגיעות למחסנים ומעמיסים סחורות על אוטומובילים. היחסים בין הפועלים הקבועים ובין המנהלים— יפים.

בימים הראשונים לבואנו, היה המצב בנמל מתוח (זה לאחר הטבח בבתי הזיקוק). כדוגמא: פועל יהודי שבא מוקדם לעבודה והחזיק תיק בידיו, עשה רושם חשוד על הערבים והוכה קשות. היו אינצידנטים קטנים פה ושם. נראו גם ערבים נושאי נשק, חלק מהפועלים היהודים פחד לבוא לעבודה. משום כך היתה השמירה מוגברת ולא הורשה לעזוב את המלון ולעלות העירה. כעת פגה המתיחות, החברה עולים העירה לראות סרטים ולבלות. הייתי ב„הדר הכרמל". היה כבר מאוחר ורציתי לרדת העירה, טעיתי ועליתי על אוטובוס הנוסע לבת־גלים. הנהג היה בטוח כנראה, שאני מלווה את המכונית, היות ובאותו יום נורו עליו יריות בשכונה הגרמנית ולא לקח ממני כסף, למרות שרציתי לשלם. הוא לא פסק מלהעיף עלי מבטי הבנה ואבחנה עד בת־גלים. יוכל להיות, שנימצא בחיפה זמן ממושך — אני, דוד ועוד חבר, הגשנו בקשה לאחראי והובטח לנו להשתדל בדבר.

המקווה לראותך בקרוב

חיים

19.1.48

שלום ע—ה!

אֶת ודאי תסלחי לי, אם המכתב יהיה קצר, אבל אני כותבו במקרה; קוויתי להיות בבית ביום הששי, שבת וראשון של השבוע שעבר, אך בגלל המתיחות בנמל, לאחר הפיצוצים, לא יכולתי להשתחרר. בדרך כלל, היה המצב בנמל מתוח בימים האחרונים, אבל לא אירעו שום התנגשויות. הבוקר קרה המקרה הראשון: טרקטוריסט יצא לעבודה וליד אחד המחסנים התנפלו עליו ערבים והכוהו עד שאבדה הכרתו. טענתם היתה, שהוא דרס בכוונה פועל ערבי. הערבים יצאו מזויינים בסכינים ומוטות־ברזל. קמה בהלה איומה, הפועלים היהודים והערבים ברחו כאחד, בצורה פראית ובצעקות: פצצה, יורים, הורגים! עברה מחצית שעה, עד שהוחזר הסדר על כנו, מובן שלא בעזרת המשטרה, אשר עמדה מן הצד ולא נקפה באצבע. — — — אני מרגיש טוב ומקווה להיות בבית בסוף השבוע. אם לא יהיה קשה לך, מסרי ד"ש לאמא והעיקר כתבי!!!

חיים

20.1.48

שלום ע—ה!

א. כשתקבלי מכתב זה השתדלי לענות עליו בהקדם ותמסרי אותו לצ. מ., הוא נמצא בחיפה כל יום שני ורביעי ולרוב נפגש אתי. ב. מסרי ד"ש לאמא, שלומי הוא בדרך כלל טוב, אני מתבייש לכתוב לך, שעד היום לא שלחתי שום מכתב הביתה, אמא ודאי כועסת כהוגן וזה טבעי (אגב היא שולחת לי כל שבוע עוגות — — —). אצלי, הענין כנראה בזה, שקשרי לבית ולהורים היו חלשים במקצת ברוב השנים. ג. אם ירצה השם והאחראי שלנו והאחראי על הכנופיות להבדיל, הרי אהיה ביום הששי או החמישי — בבית. ד. השתדלי במכתביך לכתוב לי קצת יותר על עצמך, הרגשתך בעבודה ובחברה, על המצב במשק (השיגי פרטים על המצב בפלחה), בחברה, בחברת הבוגרים שנשארו, אם יש פעולות, אם קיימים חוגים ללימוד ואם הם פועלים, על מצב הבטחון בסביבה (לפי היומן האחרון אני רואה כי השמירה הוגברה), תביני, דברים אלה מעניינים אותי במיוחד והשתדלי לענות עליהם — — —.

אצלנו בחיפה, אותם חמשת הימים האחרונים, מאז התפוצצה מכונית

הדואר וגרמה להריגתם ולפציעתם של יהודים רבים, היו בשבילנו ימים מתוחים למדי. בשעת האסון, עמדתי במקלחת והתכוננתי להתגלח. פתאום רעדו השמשות, נשמעה התפוצצות ולאחריה יריות רבות מנשק אוטומטי. יצאנו כולנו למרפסת המלון (שהוא הבנין הגבוה בסביבה) והבטנו כיצד מוציאים את הנפגעים. והענין היה כך: מכונית התופת הועמדה באותה שעה, בה היו עוזבים פועלי הנמל את עבודתם ועולים העירה. גם אנו היינו רגילים לעלות באותה שעה להדר־הכרמל, ורק במקרה לא היה שם אחד משלנו. קשה לחשוב, שבין הנפגעים מרוסקי האיברים, המוטלים על המדרכה והמובלים באמבולנסים, ישנם פועלים, שרק לפני רבע שעה הלכתי אתם יחד. ההתפוצצות אירעה במרחק של 100 מ׳ מהמלון. כל הלילה היו חילופי יריות, הרגילות אמנם כאן. למחרת נותקה התחבורה ל„הדר״ והפועלים שהספיקו לבוא בבוקר לעבודה, לא יכלו לחזור וסודרו ללינה באניה „קדמה״, אשר עוגנת בנמל לרגל התיקונים הנעשים בה. אותי, ביחד עם עוד ששה מהחברה, העבירו בסירת מוטור למספנה של „עוגן״, הגובלת עם מחנה הלגיון הערבי בבת־גלים. שכבנו בארבע קבוצות סביב המספנה. לי ולעוד בחור הוקצה מקום לשכב במרחק של 20 מ׳ מהזקיף של הלגיון הערבי. הם כנראה מפחדים כהוגן, כי לשמע כל רשרוש קל, מיד הוא צועק „הואלט״ (עמוד! — באנגלית) וטוען את הכלי. היה קר כהוגן, היינו מלובשים קל ולא היה במה להתכסות. שכבנו על בַּרזנט והיינו מעוצבנים. ב־2½ לאחר חצות, התחיל להיות קצת יותר שמח: נשמעו התפוצצויות וראינו במרחק של 400 מ׳, בית ערבי עולה באש. היריות והפיצוצים נמשכו בערך כשעה. יריות רבות נורו לעבר המספנה, אבל עברו גבוה ורק אחת ההבטחות שנמצאה על האניה „חנה סנש״, הרגישה את עצמה לא נעים ביותר. בבוקר חזרנו לנמל והמשכנו לעבוד עד הערב. המתיחות היתה רבה. מדי פעם בפעם הפיצו הערבים או האנגלים שמועות, כי פצצה הונחה במוסך של „סולל־בונה״ והיה הכרח לפנותו. המתיחות נמשכה עד אתמול.

קצת על ההווי אצלנו, כמו שמקובל בתל־יוסף: מסיבות, ריקודים ואסיפות — אין. קמים בשעה 6 בבוקר לעבודה ועובדים עד 4 אחה״צ. החברה מפוזרים בקבוצות בנות עשרה בשלוש פינות שונות בנמל. חלק החברים עובד וחלקו שומר בלילה. העובדים ביום חוזרים למלון, מתרחצים והולכים לאכול ארוחת־הערב במטבח הפועלים בשעה 6. יש נשארים שם לשוחח ויש שחוזרים למלון לשמוע רדיו, לקרוא בעתון. כשהיה שקט, היה

חלק מהם עולה ל„הדר" לראות סרט וחלק היה מבקר בבתי קפה בסביבת המלון. בבתי קפה אלה, עתה נפגשים רק שוטרים וחיילים אנגליים, לרוב בחברת זונות יהודיות, השורצות כאן בהמוניהן, רבות מהן יפות ועושות רושם. חלק מאתנו הוזמן כבר ע"י אחדות מהן לבלות, אבל עד כמה שידוע לי, לא ניענה. היחסים בין החברים טובים ועד היום, לא היו שום סכסוכים השכיחים בדרך כלל, בתנאים כמו שלנו. אני כשלעצמי מרוצה, עובד במקום קבוע וממלא בו תפקיד אחראי למדי. העבודה נוחה פחות או יותר ולא קשה. היחסים עם הפועלים מצויינים ולא כמו שהיה לי בבית עם חלק מחברי הפלחה. ביחס לבקשה שהגשנו, להעברתנו מגבעת־חיים, הציעו לנו רק בתנאי שנצא מיד לקורס ימי, למשך שלושה חדשים המחייב חמש שנות שירות. לא תתפלאי שהשיבותי בשלילה. ואסיים בד"ש לכולם ולהתראות ביום הששי.

ח י י ם

גבעת־חיים, 2.2.48

אני נמצא שוב בגבעה — — —. כשהיינו בחיפה, קוויתי שהעניינים יסתדרו וישתפרו קצת כאן והנה „לא דובים ולא יער". התל־אביביים נשארו אותם שהיו: המועדון ריק, אין חומר קריאה, אין רדיו — — —. את הערבים הפנויים מבלים בקריאה באוהל או באוהל שכן בפטפוט או בניבול פה — יש פה „בעלי מקצוע" לדבר. בליל ששי היתה מסיבה: אכלו דברים טובים בשפע, צרחו שירים רוסיים, התחכמו עם הבנות והלכו לישון. הווי עלוב, מכביד ומדכא — במידה כזאת שאם לא יחולו שינויים, אבקש העברה. בחיפה רמזו לי, כי יכולים להיות סיכויים. מאז שחזרנו, אנו עוסקים בלימודים. רוב החברה, הם כמעט אנאלפביתים גמורים (חוץ מארבעה) והתחלנו מאלף בית. הלימודים קלים ואינם תופשים הרבה שעות. המורים, רובם בחורים טובים, אבל קשה לי להתגבר על השיעמום בשעת השיעורים. ע—ה, עני בהקדם וכתבי יותר מכתבים.

ח י י ם

לע—ה שלום רב!

מעברות, 8.2.48

ברגע זה הריני יושב בחדר הקריאה של קבוצת מעברות ליד החלון, השמים מעוננים וגשם דק יורד ארצה. על הכביש הראשי נוסעת מכונית. מעבר לכביש משתרע עמק חפר ירוק כולו. בחדר־הקריאה שקט, הרהיטים שלמים ומסודרים בטעם. מארובת המקלחת עולה עשן סמיך ושחור ועל

הכביש נוסע אוטובוס משוריין ואני יושב וחושב מה לכתוב לך. זה לי ארבעה או חמישה ימים שאני נמצא במעברות — — —. קצת עובדים, אבל רוב היום מתבטלים, שומעים רדיו, מדברים הרבה רכילות, לפעמים הולכים למטע הבננות הקרוב וזוללים 40—30 חתיכות, (אילו אמא היתה שומעת זאת, היתה ודאי נבהלת). בערב יושבים עד אחת־עשרה ומספרים צ'יזבאת — בקיצור, עושים חיים. אם את חושבת שאני מרוצה, אינך אלא טועה. יש לי הרגשה שאם אשאר פה עוד זמן מה, אתחיל פשוט להתנוון. אכתוב לך קצת על מעברות: — — — מדברים לאט, הולכים לישון מוקדם. — — — הילדים אף הם אינם רצים, לא משחקים, לא בוכים ולא צועקים. ילד מעברות מסוגל לשבת במשך שעתיים על ארגז בתוך שלולית מים ולחלום שהוא מפליג באניה. לא יעשה תנועה ולא יוציא הגה. הייתי מוכן לבלות כאן את החופש בקיץ, אבל לחיות פה זמן יותר ממושך לא הייתי מסוגל לזה. למרות שיש למשק גן ירקות ורפת, הרי רובו של התפריט מורכב משימורים של בשר וביצים. ירקות ומאכלי חלב כמעט שאין רואים. ישנה שמועה שיעבירונו במשך השבוע חזרה לחיפה (אגב, השמועה על רצח נפתלי עשתה רושם קשה כאן וקשה להשתחרר מכך). מאז שהייתי בחופש, לא קיבלתי שום מכתב ממך — — —. נקווה שבזמן שהותי בחיפה יהיה הקשר בינינו יותר נוח ואולי אצליח להיות בבית. ד"ש לכולם.

חיים

מעברות, 8.2.48

שלום לכם אבא ואמא!

אתם ודאי כועסים עלי שעד עכשיו לא כתבתי אף מכתב. אני יודע שזה לא היה בסדר, אבל פשוט לא היה זמן לכתוב או גם לא היה מצב־רוח מתאים לכך... לעת עתה אני במעברות, מרגיש טוב, אך משתעמם כאן כהוגן, היות ואיני עושה פה דבר, חוץ מאכילה ושינה. בסביבה שקט וכנראה כך יהיה גם להבא. מה שלום עוזי, עמוס ונילי. עמוס כנראה כבר הספיק לשכוח שאנחנו אחים. יכול להיות שזו אשמתי יותר מאשמתו. בכל אופן לא היה מזיק לו, אם היה כותב קצת על הנעשה במשק ובסביבה; לאחר כל השמועות המופצות בעתונות היה יותר נוח לשמוע ממקור הקרוב יותר לעניינים. בשבוע הבא אשתדל לכתוב מכתב קצת יותר ארוך ומפורט.

שלכם חיים

גבעת־חיים, 11.2.48

שלום לך ע—ה!

רק היום חזרתי לגבעה ותארי כמה הייתי שמח, כשג. מסרה לי את החבילה ששלחת ובעיקר את המכתב ואת היומן. שזה שלושה שבועות כמעט אני מחכה להם. את ודאי לא תפשת, מדוע כתבתי את שני המכתבים האחרונים בסגנון כזה, ואני מבקש את סליחתך — — —. מה שלומך ע—ה? איך אַת מרגישה את עצמך בעבודה? כתבי לי גם על עזי, אַת רואה אותו לפעמים, כך אני מניח. ג. פחות או יותר מרוצה. אבל כפי שראית ממכתבי, אינני מרוצה כלל והיום הגשתי בקשה לאחראי שיעבירני לאחת ההכשרות בסביבתנו, הבאתי גם נימוקים — — —. דבר זה יקל הרבה על אמא, הסובלת כהוגן מריחוקי מן הבית (חוץ מזה נוכל גם שנינו להיפגש יותר קל ולעתים קצת יותר קרובות). — — — אנו ממשיכים בלימודים, אינך מתארת לעצמך כמה נמאסו עלי לימודים אלה; יום אחד אני רואה בעתון — נפתלי איננו, יום שני — שמואל קורי איננו, וכאן אתה צריך להמשיך ללמוד אלף בית, כאילו השנה היא שנת תש״ו ולא תש״ח. תקוותי, שמצב זה לא יימשך עוד זמן רב — — —. הסביבה כאן יפה למדי, ביחיד כעת, הכל ירוק: הפרדסים והשדות. אבל קשה לי מאוד (לי בכל אופן) להתרגל לנוף (אין הרים, ומה שלא ירוק, לבן — מהחולות). השבוע ירדו כאן גשמים עזים ואני מקווה שגם בבית (אַת תכתבי לי על זאת) — — —. לפי חשבוני אַת חייבת לי כעת שני מכתבים, שאני מצפה לקבלם בקרוב. שלום להתראות. (אני מפחד קצת שהמכתב ייראה משונה).

חיים

גבעת־חיים, 16.2.48

לע—ה רב שלום!

למרות חששותיה של אמא, הגעתי בעזרת השם בשלום לגבעה. בלילה התחילה סערה ולפנות בוקר המשיכה להשתולל בלי בושה. אוהלים נקרעו ונפלו והיו אוהלים שעשו רקורד ונפלו גם בשלישית. האוהל שלנו מתנהג לעת עתה כשורה ואין עליו להתאונן — — —. אחה״צ נחלשה הרוח במקצת והחל יורד גשם עז. בשעה זו משתוללים כאן רוח וגשם לסיריגין. אני מקווה שגם בבית יורד גשם. כתבי לי כמה מ״מ ירדו בגשמים האחרונים וכמה מהתחלת החורף — — —. בעתון הערב קראתי, כי טירת־צבי הותקפה

בצורה קשה. את מבינה, שידיעה מסוג זה מדאיגה במידה מסויימת — כתבי על הנעשה בסביבה ועל מצב הבטחון במשק. גבעת־חיים מתחילה למצוא חן בעיני. העניינים קצת השתפרו, הפושעים העיקריים סולקו — — -. המורה החדש בחור לא רע ומלמד בצורה נוחה ולא משעממת ביותר. היחס של חברי המשק אלינו כאן יפה, בעיקר בעבודה, שהוא זמן הפגישה ביניני לבינם. (היות והמחנה רחוק ממרכז המשק ולכן איננו ניגשים למקומות הציבוריים חוץ מחדר־האוכל והמקלחת).

ע—ה, מה שלומך ומה מצב בריאותך — מאוד הייתי מבקשך לכתוב לי. אני מקווה שהעברתי תסודר בקרוב ונתראה. — — — היומנים קיבלתי רק אתמול ותודה לך — — —. ואסיים בד"ש. חיים

גבעת־חיים, 21.2

שלום לכם, אמא ואבא, עמוס, נילי ועוזי!

אני נמצא בגבעה. למרות חששותיה הרציניים של אמא ב־15 בפברואר אני בריא ושלם, עוסק כאן בלימודים ולעבוד עוד לא יצא לי. השבוע קיבלתי את מכתבו של עמוס והייתי כמו שאומרים כאן „מבסוט חאליס". הוא כנראה מומחה יותר גדול ממני בכתיבת מכתבים והייתי רוצה שימשיך לכתוב לי. מחר אני עובר מהגבעה למקום אחר, לסמינר שימשך כנראה למעלה מחודש ימים. לאחר הסמינר אולי אצליח לעבור למקום יותר קרוב לבית.

אני מבקש את סליחתה של נילי, על השוקולדה הבלתי מוצלחת, מיהרתי לאוטובוס ולא יכולתי להשיג יותר טובה.

אמא, תשאלי את עוזי כמה שיניים כבר צמחו לו, בכלל איך הוא מרגיש ותגידי לעמוס זאת על מנת שיכתוב לי. את כתובתי החדשה תקבלו בהקדם ולעת עתה שלום. שלכם חיים

מענית, 23.2.48

שלום לך ע—ה!

מה שלומך?... בחדרה פגשתי את י. ל. והוא סיפר לי כי בבית קצת מתוח לאחר ההתקפה על טירת־צבי. ע—ה! מה שלום עוזי? ומשפחתי בכלל. עד היום לא קיבלתי מהם מכתב למרות זה שכתבתי להם לפני שבוע. זה היום השני שאני נמצא בקיבוץ מענית — — —. אעפ"י שאינני אדם המתפעל מנוף, הריני מוכרח לציין שהסביבה כאן יפה מאוד, אחת היפות

בארץ — לדעתי. כ־100 מ׳ מהקיבוץ נמצא מחנה צבאי שנעזב לפני כחדשיים ונרכש בסכום אפסי. מכיל עשרות מקלחות ובתי שימוש. מקלחת חמה אחת גדולה לחיילים, חדר־אוכל גדול, נאפי, קולנוע, שני חדרי־אוכל ומקלחת חמה — מיוחדים לקצינים, מאות רצפות מיוחדות להקמת אוהלים ורשת כבישים מסועפת לכל המקומות הנ״ל. אנו גרים באחד מחדרי־האוכל לקצינים ולומדים במשנהו — התנאים — מצויינים. לאכול ולהתרחץ אנו ניגשים למשק. כבר כתבתי לך בפעם הקודמת, שלא היה לי כל רצון לבוא הנה וביום הראשון לבואי, היה לי קצת מצב רוח. היום כבר השלמתי עם הרעיון, שעלי לבלות את הזמן ואני מקווה שאחרי זה אהיה בקירבת הבית. ג. קיבלה ג׳וב ונהיתה למזכירה. ע—ה, עד היום לא קיבלתי ממך מכתב — — —. שלחי יומנים וכתבי על הנעשה בבית, במשק ובחברה. מסרי ד״ש לאמא. בסביבה כאן שקט, למרות הקירבה להרי אפרים והריני מקווה שכך יהיה גם להבא. ד״ש לכל החברה ולהתראות בקרוב. הדיו בעט נגמר ולכן אפסיק.

חיים

מענית, 5.3.48

שלום ע—ה!

זה המכתב השלישי שאני שולח לך ממענית ועד עתה לא קיבלתי מענה. אַת מבינה ודאי שזה מאוד לא נעים. שלשום קיבלתי את מכתבך שנשלח מגבעת־חיים, בצירוף יומן. היה זה די נעים, לאחר הפסקה כה ממושכת, למרות שהמכתב היה קצר מאוד. אני מאוד אבקשך לענות על מכתבי בהקדם ולא לדחות את התשובות. — — — החיים אצלנו נמשכים כסדרם, בסביבה שקט — אומרים שזהו שקט שלפני הסער. נקווה שיתבדו. לפנות ערב בהיותנו בשדה, הותקפנו ע״י גשם שוטף, מלווה ברד וחזרנו רטובים כדבעי. הגשם נמשך גם עתה. — — — בכלל עד היום קיבלתי רק מכתב אחד מהבית, מעמוס. מכתב זה, נכתב אגב בצורה יפה מאוד, כשהראיתי אותו לג. ביקשה, שאם אקבל מעמוס מכתב שני מסוג זה, אתן גם לה לקרוא. כל זה היה מזמן (לפני שלושה שבועות), הייתי רוצה לדעת מה נשמע בבית עם כולם ובעיקר עם עוזי. הציעי לעמוס שיכתוב או כתבי בעצמך, במידה שאַת יודעת דבר על זה.

היום קראתי בעתון שהמחצבה הותקפה, כנראה התקרבה החזית קצת. ע—ה, במקרה של התקפה, אַל תרוצי ישר, עברי בקפיצות ממחסה למחסה,

בכיוון לאותו מקום, אליו תרצי להגיע — הערבים תוקפים לרוב ביום וצלפיהם יודעים יפה את המלאכה ולכן יש להיזהר ולא להיות גלויה (אני מקווה שלא תצטרכי להשתמש בזה). לפעמים יש לי רצון לכתוב לך, לא רק על דברים יומיומיים, אבל בגלל הקשר הבלתי מסודר זה לא הולך — נקווה שהענין יסתדר בתום השבועיים כאן — — —. מה עם הגב, איך את מרגישה? מאוד הייתי רוצה לקוות שזה בסדר. כתבי על הכל.

חיים

מענית, יום ששי 6.3.48

שלום ע—ה!

אם תתפלאי לכתבנותי היתרה, אכתוב לך את האמת: מכתב זה בא מסיבה פשוטה מאוד, הרעש בחדר־המיטות שלנו (אנו גרים 35 אנשים בחדר אחד) ותארי לעצמך, שאם מתחיל ויכוח על איזה נושא בין אחדים מהחברה, הריהו סוחף לתוכו את שאר ה־30. והרעש בלווית צעקות, הם עד לב השמים (בסוד אספר לך שלפעמים מגיעים עד למכות). — — — קשה להימצא בחדר, לכן החלטתי שבמקום לבזבז סתם את הזמן, אכתוב לך עוד מכתב. היום אנו חפשיים משעת הצהרים, כי המורים נסעו לפגישה בגבעת־חיים. — — — הישיבה פה מתחילה להימאס עלי מיום ליום, החיים כל כך חדגוניים והלימודים אף הם משעממים ובכלל אין התפקיד, שמכינים אותנו לקראתו — לפי רוחי. אני לא היחידי שחושב כאן כך וכבר באו אלינו כל מיני מסבירים ותקעו המון „ציונות", אבל כנראה שלא עד כדי שכנוע. קצת גם מתחילים להתגעגע הביתה, דבר שעד עכשיו לא סבלתי ממנו במיוחד והכל יחד עושה את שלו. כרגע החל לרדת גשם — — — ובבוקר כשקמתי מצאתי בוץ בחוץ — זה גורם הרגשה ביתית ב־50% — — —. אגב ע—ה, אני מוכרח להעיר לך שמכתביך עושים עלי רושם, אך הם נכתבים בחפזון ואין לך בעצם מה לכתוב, נוסף על זה ישנם עוד דברים אחדים, שאולי בעוד שבועיים, אם אהיה בבית, נוכל לשוחח עליהם. בכלל הייתי מבקש ממך, שמכתביך לא יהיו מכתבי תשובה בלבד. — — — חוסר המענה והאיחורים במכתביך בזמן האחרון, הם מאוד לא נעימים. ע—ה, תביני — מכתב זהו תחליף לביקור, לפגישה ולמגע. אמנם תחליף גרוע, אבל בחוסר ברירה יש לשפרו ולשכללו.

חיים

שלום ע—ה! (בלי תאריך)

מכיון שלא שלחתי עוד את המכתב מאתמול, אוסיף עליו קצת. כל הלילה ירדו גשמים עזים שנמשכו במשך כל היום. היות והיום אני חפשי מלימודים, נשארתי לשכב עד הצהרים. — — — בסיכום, ניגן האקורדיון — — —. אַת יודעת שאני מחבב יצירות כמו „אדמומיה" ועוד, בקיצור נהניתי מאוד. ע—ה, אַל תשימי לב כ"כ לסוף של מכתבי מאתמול, כי הייתי קצת „מרוכז". אבל בכל זאת השתדלי לענות בהקדם, איך אַת מרגישה בכלל, בתל־יוסף, בעבודה, מה עם הגב ומה בכלל? זכרי, כי במשך שבועיים שאני כאן, עוד לא קיבלתי ממך מכתב — — —. ד"ש חמה לכולם ולעוזי. אם צילמו אותו בזמן האחרון, שישלחו לי את תמונתו.

חיים

לע—ה שלום רב! מענית, 15.3.48

הפעם אכתוב לך על ההתקפה האחרונה שהיתה כאן. לא רחוק ממענית, נמצאות מחצבות המספקות אבן לתל־אביב ולסביבתה. עובדי המחצבות הם מפועלי חדרה וכרכור, הבאים לעבודה בשעה 7 בבוקר, כשלפניהם משמר נוטרים. הערבים באו בעוד חושך ותפשו עמדות החולשות על המחצבות. ובאותו יום לא יצאו הנוטרים לפני הפועלים, אלא הלכו אתם יחד, הענין יכול היה להסתיים בכי רע, אבל למזלם, לא היתה סבלנות לערבים לתת להם להתקרב ופתחו באש ממרחק, כך שהנוטרים הספיקו לתפוש עמדות ולהשיב אש. בינתיים הסתדרו חברי המשק בעמדותיהם והחברה שלנו יצאו בשני ראשים על מנת לנתק את דרכי הנסיגה לערבים, שמנו כ־30 איש, וכן על מנת למנוע הבאת תגבורת אליהם (הערבים מנו בשטח סביב כמאתיים ראש), איך שהוא, החלו הערבים לסגת, כשהעזרה שהגיעה בינתיים מחדרה, מזנבת אחריהם. חילופי היריות נמשכו מ־7 עד 3 וידוע שלערבים נגרמו אבידות אחדות. ובזה סימתי את החלק הפוליטי.

ע—ה, מה שלומך? איך אַת מרגישה? מה עם הגב? מה עם הנשימה? האם ראה אותנו מי שהוא בשבת? (אני מתבייש נורא). מה דעתך על התנהגותי באותו יום? שאלות טפשיות במקצת, אבל אַת ודאי תעני עליהן במכתבך... היי בריאה ומסרי שלום לכולם, כתבי מהנעשה בבית־החולים. אני סקרן לדעת על השם ע—ה גפן? אַל תסמיקי.

חיים גפן

25.3.48

שלום ע—ה!

רציתי מאוד להיות בבית לרגל יום השבעה לרצח דן, אבל בגלל המצב אצלנו, פחתו הסיכויים מאוד — — —. בהגיע העתון נודע לי על מותו של דן והששה, ארבעה מהם היו אתי יחד במחלקה קרוב לשנתיים, ההרגשה היתה איומה — — —. ביום השלישי הייתי בתל־אביב בקשר עם סידורים במחנה שלנו, רציתי לגשת הביתה לתל־יוסף — — —, אך הייתי צריך להישאר בעיר כדי לגומרם. כל הלילה דפקו יריות מכיוון יפו, אבל בעיר אין איש שם לב לכך, כנראה שהתרגלו — — —. אצלנו בקבוצה לא התחדש הרבה, חלק מהאנשים „המוצלחים", נסינו להעביר למקומות אחרים, אבל כנראה שגם שם הספיקו לעמוד על טיב ה„סחורה" ושלחום אלינו חזרה. ארבעה מהחברה כאן, שערקו לימים מספר, נאסרו על ידינו — תפקיד נכבד ודרמתי — — —. לעת עתה לא רע כאן, הסידורים מצויינים, מה שקצת לא נוח, זו הבדידות והריחוק היחסי מישוב עברי. סדר היום שלי, הוא בערך כך — — —, יום עבודה עד 4 אחה"צ — — — בערב מתאספים האחראים עם שלוש־ארבע בנות העובדות כאן (אחת מהן, מושב־ניקית מעין־ורד החליטה שהתאהבתי בה), מבשלים קפה עד השעה 12 ושוכבים לישון. לנו, המורים יש חדר לחוד, בקומה השניה, מרוצף ומסויד ונוח כמו בבית. למרות זה שהייתי צריך לעבור למקום אחר, עדיין אני כאן. כתבי מהנעשה בבית ומסרי ד"ש לכולם. ח י י ם

סביבת גבעת־חיים, 3.4.48

שלום ע—ה!

אתמול קראתי בעתון על הפצצת בית־אלפא וניתוק הכביש לעפולה, מתקבל הרושם שהתחיל להיות „שמח" אצלנו והייתי מאוד רוצה להיות בבית — — —. אתמול הייתי בגבעת־חיים וקיבלתי מג. את משלוח המנות לפורים, נוסף על הממתקים שהיו שם, היתה חבילה קטנה מהגן של סוניה ובתוכה מטפחת לבנה ורקומה. אינך מתארת לעצמך, כמה הייתי שמח לדבר פשוט וקטן זה, הנותן הרגשה של בית מאחוריך — — —. השעמום כאן גורא ואיום, כמעט כל החברה נסעו להרי ירושלים, נשארנו כאן קבוצה לא גדולה — — —. ישנם סיכויים שבקרוב נצא מכאן לעבודה מעשית. בסביבה שורר בדרך כלל שקט, למרות הקירבה לקאקון ולתול־כרם המפור־

סמות ויש לקוות ששקט זה יימשך לפחות עד שיגמרו הפלחים את זריעת הגידולים הקיציים. רק לפעמים, מפירות שתים־שלוש יריות — מכיוון קאקון — את שלוות היום, יש להניח שהן תוצאה מיחסיהם בינם לבין עצמם. את שעות הערב הריני ממשיך לבלות כרגיל. — — — ביום ג׳וב לא קשה, יוצא לי להדריך ½ יום וחציו השני אני חפשי. מכתב ממך לא קיבלתי עדיין ואני מחכה לו בימים הקרובים ולעת עתה שלום, ד״ש לכולם ולהתראות בקרוב — — —. כתבי מה שלום עוזי ואיך הוא. אם תוכלי סדרי שיצלמו אותו ושלחי לי תמונה.

חיים

סביבת גבעת־חיים, (בלי תאריך)

שלום ע—ה!

אתמול היה כאן חצי יום חם למדי, שהסתיים בפציעת חבר אחד משלנו שהועבר לבילינסון וב־5 פרות שנהרגו. בשביל המשק עצמו, זו אבידה רצינית, כי אלו היו הפרות הטובות ביותר. בשבילי ובשביל רוב החברה שלנו, היתה זו חוויה לא קטנה (בפעם הראשונה נמצאנו תחת אש די רצינית). חברי המשק מבסוטים מאוד מהחברה. החיים אצלנו חוזרים למסלולם הרגיל — לימודים ועבודה. לי כשלעצמי קצת קשה להתרגל שוב לשבת על ספסל הלימודים ולבלות חצאי ימים בכתיבה — אגב, האם שמת לב שכתב היד שלי שופר בהרבה — אַת הרי תמיד טוענת שהוא מכוער כמו של ילד בכיתה ג׳ — — —. ע—ה! אינך מתארת לעצמך כמה קשה להימצא כאן בלי כל קשר וידיעה מהבית. לכן כתבי על הכל (אפילו רכילות על החברה ומה עושה כל אחד), כתבי על המשק, על המצב החברתי בו כיום. אם תוכלי גם על מה דנים באסיפות האחרונות וכו׳. שלחי יומנים, כי לרוב הם באים באיחור רב — — —. ידעתי, כי לאמא היה אתמול יום קשה ורצתי לטלפון היום, אבל בינתיים התקשרו מהמזכירות. אם לא יקשה עליך, מסרי לאמא ד״ש, אמרי לה שאני בריא ודורש בשלום כולם. ולבסוף, מה שלומך, איפה אַת עובדת, איך ה„מרגש״ בעבודה (בחור הגון ודאי היה כותב זאת בתחילה). אני מחכה למכתב ארוך ומקיף ובהקדם.

חיים

„מרץ" [חזית נען], אפריל 48

שלום ע—ה!

כתיבת המכתב הזה נראית לי מוזרה ומשונה. רק אתמול היינו יחד, אפשר היה לדבר ישר ולשוחח, וכבר היום צריך שוב להתחיל מחדש בכתיבת מכתבים. אכתוב לך היום על המקום החדש — — —. „מרץ" זה, כפי שסיפרתי לך בנין בודד בתוך פרדסים, המקום מבוצר היטב. עד אתמול, היו כאן חברה בכמות די גדולה, אתמול שעות אחדות לפני בואי, יצאו כולם לסביבות ירושלים, להבטחת התחבורה. נשארנו מספר לא גדול. התנאים במקום, הם בדרך כלל לא רעים. גרים בבניני ביטון, ולנו, המדריכים יש חדר לחוד בקומה השניה. בקומה השלישית ישנו רדיו וספריה — דברים שהיו חסרים עד כה. הכלכלה כאן חלשה למדי, אך הצרה העיקרית — היא הבדידות. אין אפשרות לצאת בערב לשום מקום והכרחי לבלות במחנה. צורת הבילוי היא: שמיעת רדיו, או שתיית קפה וסיפורי צ'יזבאת. דרך־אגב, כעת, מנוגנת האנדנטה קנטבילה לצ'ייקובסקי.

היום היתה כאן ג., היא לא ידעה על מותו של בבל ונדהמה לגמרי כשסיפרתי לה זאת.

היום יצאתי עם חברה ללימודים וזה הלך לא רע, למרות שהשטחים כאן הם די קשים והאנשים לא פחות. ד"ש, שלום ולהתראות בהקדם. כתבי הרבה ועל הכל.

חיים

„מרץ", 12.4.48

שלום ע—ה!

אני יוצא כעת לירושלים. מסרי שלום לאמא ולהתראות בקרוב.

חיים

סביבת נען, יום שבת 19.4.48

שלום ע—ה!

אני מצטער מאוד, אבל אין לי כיום כל אפשרות להמשיך בחליפת מכתבים מסודרת, בגלל התנאים בהם אני נמצא כיום. אני משער שקיבלת את הפתק ששלחתי מ„מרץ" ואת יודעת שעברתי לעבוד בקו ירושלים.

לעת עתה, איננו נמצאים בקביעות בעבודה, ואנו מכינים את החברה החדשים לקראתה. תארי לעצמך קיבלתי קבוצת עולים מקפריסין ועלי להדריכם. הם אינם יודעים עברית כמעט ואני נאלץ להעביר את השיעור חציו עברית וחציו אידיש, עבודה לא נעימה ולפעמים גם מרגיזה.

הלילה קמנו בשעה שתים וליווינו שיירה לירושלים, שיירה שמנתה למעלה מ־300 מכוניות עם האספקה. הדרך עברה בשלום. אמנם הכניסה לשער־הגיא עושה רושם מדכא, כעשרים מכוניות שרופות, פזורות לאורך הכביש, אבל במידה שמתקרבים לעיר, משתפר מצב הרוח, הכפרים הערביים עזובים מתושביהם, על המישלטים יושבים החברה שלנו. בדרך העירה עברנו בלי כל יריה, השמחה בעיר, עם בוא המכוניות היתה עצומה, התושבים מחאו כף לקראת כל מכונית. בדרך חזרה נורו קצת יריות, אבל לא היה נורא ביותר. מחר, כנראה נצא שוב עם שיירה שניה לירושלים. בדרך כלל אני נמצא ליד נען, ויש לי לספר לך בלי סוף, אבל פשוט אין זמן לכתוב. אֶת מבינה ומרגישה שקשה קצת כעת בלי קשר מסודר, ביחוד לי, שאינני יכול לקבל שום הומר ומכתבים ממך ומהבית. אני מקווה שזה יסתדר במשך הזמן הקרוב. אנו חיים כאן בצורה לא מסודרת ביותר: אוכלים שימורים וישנים על מיטות־עץ. בגדי נשארו ברובם ב„מרץ" ומיעוטם בגבעת־חיים. לע"ע שלום ולהתראות. לאמא ולאבא מסרי, שאני בריא ומקווה להיות בקרוב בבית ואז נוכל לשוחח בצורה יותר הגונה.

חיים

מעלה־החמישה, 28.4.48

שלום לך ע—ה!

זה כבר חודש ימים, מאז התראינו לאחרונה, הרבה עבר במשך חודש זה, ומאוד רציתי — ואני רוצה גם עתה לראותך ולהיות בבית ולו גם ליום, יומיים, אבל... אני מקווה שקיבלת את מכתבי ממחנה „בילו". מד. ודאי נודע לך שאני נמצא במעלה־החמישה. זה שבועיים שאנו כאן, הספקנו להשתתף ברוב הפעולות האחרונות, באחת מאלו נפצע גדעון פציעה קלה בפניו וישנם כל הסיכויים שיחלים בקרוב. הוא שוכב בירושלים. בכלל נמצאים בעיר תשעה מחברי המשק: גיורא, גדעון, דוד, דגוני, חיים וינשלבוים, יעקב ברר, כתריאל וחונקה. עם החברה נפגשתי כבר כמה פעמים. כולנו עברנו העירה, לפני שבוע, בגלל המצב בעיר ובסביבתה. החיים לא מסודרים ביותר, אבל

אפשר לסבול. מקבלים אוכל חם ב„ויצ״ר״, וישנים — על הרצפה בגימנסיה העברית. כל יום מקבלים חופש חצי יום ו־20 גרושים לבילוי. הולכים לסרטים ולג׳וּבים... ולא רע.

האדם כנראה לומד להעריך את מה שהיה לו רק בשעה שזה חסר לו. אַת זוכרת ודאי היטב, את יחסי לתל־יוסף לפני גיוסי. אינך מתארת לעצמך, מה הייתי רוצה כיום לחזור לעבודה בפלחה, לשבת על קומביין או על מקצרה ואפילו על מגוב ובערב ליהנות בחדר ואתך... (אַת קוראת ומתפלאה ודאי מה קרה לי, אבל זה פשוט כל כך). את ליל הסדר בלינו בעיר לאחר 24 שעות קרב, בו נפלו רבים וטובים מאתנו. לא היה מצב רוח לחוג, ורק לאחר יומיים, סוּדרה מסיבה עלובה, קיבלנו שי לפסח מתושבי ירושלים, בקיצור נוצרה הרגשת חג קלושה ביותר. במחנה „בילו״ קיבלתי מכתב ממך, היחידי במשך החודש. לא הבינותי בדיוק את הכתוב, אבל בכל זאת „מבסוט״. מסרי ד״ש לאמא, לכל המשפחה ושאני בריא ומרגיש טוב ומקווה להיות בבית בהקדם. ואסיים בלהתראות.

חיים

כתבי בהקדם על פי הכתובת: מעלה־החמישה, בית פפרמן, גדוד הפורצים, עבור חיים גפן.

מעלה־החמישה, 16.5.48

שלום לכם אמא ואבא!

הנני משוכנע שהנכם כועסים עלי ובצדק, כי לא ייתכן שבן לא ימצא לנחוץ לכתוב להוריו במשך חדשים ובפרט בימים אלה. לכן אני מבקש את סליחתכם ומבקשכם לקחת בחשבון שלא תמיד יש זמן לכתוב ואם גם יש זמן לא תמיד יש מצב רוח לכך ובמקרה שגם שני הנתונים הנ״ל נמצאים אז קשר המכתבים ע״י האוירון אינו מסודר.

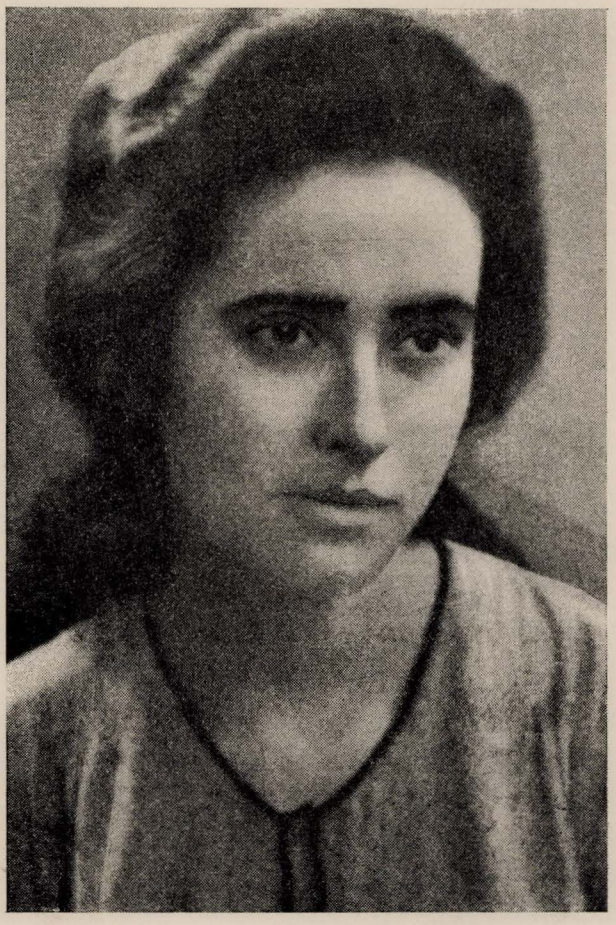
במשך החודש שאני נמצא כאן (מעלה־החמישה), הספקנו לעשות עבודה חשובה ורצינית למדי, ודאי קראתם על כך בעתונות ולא ארחיב את הכתיבה. היו דיבורים על זה שבקרוב נזכה גם לקבל החופש, אבל בקשר עם התפתחות המאורעות בימים האחרונים יש לראות סיכויים אלה כמבוטלים.

במשך הזמן שאני כאן לא קיבלתי שום מכתב או יומן מהמשק וחוץ מהידיעות (לפני החדש) שמסרו חונקה וכתריאל, כשפגשתים בירושלים,

איני יודע דבר על הנעשה בבית ובסביבה ואני לא מעט מודאג, ביחוד עם התפתחות העניינים בזמן האחרון. אני מבקש מאוד לכתוב בהקדם ולשלוח את כל היומנים מהזמן האחרון ובכלל כל חומר המתפרסם במשק.

מה שלום עמוס, עוזי ונילי. האם עמוס אינו יכול להטריח את עצמו לכתוב, לפעמים כמה מלים, הריני משוכנע שהדבר הרבה יותר נוח לו מאשר לי. עמוס כתוב!!! נילי בודאי מועמדה לכיתה א' ואני מקווה להיות בבית עד אז. עוזי בטח כבר מטייל לבדו. אמא! אם יש לך תמונות שלו שלחי לי. אני כשלעצמי בריא ומרגיש טוב עד כמה שזה אפשרי בימים אלה. (מבקש לסדר את החפצים שהשאירם ב„מרץ" ושולח פרטים להקלת קבלתם), אבקש לכתוב לי אם סודר הדבר. ד"ש לכל החברים ואסיים בלהתראות בקרוב. שלכם חיים

אם אפשר, שלחו דו"ח מהפלחה ומשאר הענפים.

נעמי מדברי

נולדה בי״ב בחשון תרפ״ח — נספתה בא׳ באלול תש״ח

במוקש, בדרך למגידו

ב ת י

בכאב ובחרדה גדולה, אני פותחת בסיפור חייה, פן אשגה והתמונה לא תהיה אמיתית. זאת תהיה בגידה בנפשה, היא לא סבלה סילופים. אי־השקט הפנימי והצער הרב אינם מאפשרים להעלות בכתב את חייה הקצרים והעשירים בסבל ובשמחה כאחת.

בגילה הרך, היתה ילדה שקטה, אטית וביישנית, עשתה רושם של חלשת־אופי, אינה מאמינה בכוחותיה ולא הבטיחה גדולות. אבל מגיל 8 ומעלה, הרגשתי שחל בה שינוי שהיה מעודד ועם זה מדאיג. היא חיה במתיחות נפשית תמידית ולרוב באי־סיפוק. הרגישה את עצמה אחראית בחברת הילדים והיה לה הרצון להשתתף בה ולהיות פעילה בחיי החברה, אבל רגש הביישנות עצר בה תמיד והפריע לה. בקושי רב, אבל תמיד הצליחה להתגבר על אותו רגש והשתתפה באופן פעיל בכל מסיבות ביה"ס בהצגה או בהקראה. לאחר כל הופעה כזאת היתה שבה הביתה במפח־נפש ובמצב־רוח קשה, כי לדעתה זה לא היה מוצלח, ולא לפי רצונה. למרות האכזבות וחוסר הסיפוק, אין היא מתיאשת ובהגיע הזמן של חג או מאורע אחר, נעמי אינה יכולה לעמוד מהצד מבלי לשתף את עצמה ולמשוך אחרים לפעילות יתר, למען חיי חברה תרבותיים. בדרך כלל רגשנית מאוד, השתדלה לא לפגוע באחרים ולא להעליבם והיא עצמה נפגעת קל מאוד, נעלבת מאחרים.

אשר לבית־הספר, עד גיל מסוים, לא הצטיינה בכשרונות מיוחדים, אבל מילאה את המוטל עליה בדייקנות ובסדר, אף שהיתה תקופה קצרה שבה זלזלה במקצת בלימודים (בגיל 12—14), אבל לא הצטרכנו לטרוח הרבה על מנת להחזירה למסלול הלימודים וליחס רציני אליהם. בגיל 15—16, היא כבר לא למדה סתם, כי אם הסתערה על תורה בתכליתיות וגילתה צמאון רב לדעת. אז היא ידעה כבר למה היא שואפת וביתר החלטיות ראתה

את עתידה, כאשר התחילה לעבוד ימים שלמים. עובדה זאת הוסיפה לה בטחון עצמי ותוקף לרצונה.

בשטח העבודה כמו בכל שטחי חייה היו ירידות ועליות. מעבודה בשדה לא התלהבה, ייתכן שגם מבחינה גופנית היה קשה לה הדבר, אבל בכל זאת עד כיתה י' היא עבדה בשדה. כאשר הוחלט שמכיתה י' ואילך יעבדו ימים שלמים, הצטערה נעמי על החלטה זאת, כי לפי דעתה לא רכשה די ידיעות בין כתלי בית־הספר ואינה מוכנה עדיין להיכנס לחיי עבודה וחברה של הגדולים. לעצמה החליטה, שאם לעבוד ימים תמימים, הרי בטיפול ילדים. — והעבודה הזאת נראתה לה יותר מושכת את לבה. בעיקר כשיצא לה לטפל ביצורים קטנים, הראתה את כוחה. על הצלחותיה לא דיברה אף פעם. לי מספיק היה לראותה לאחר יום עבודה והרגשתי שהיא מרוצה. בתקופה ההיא החליטה להשתלם בשטח זה. הספקות רבים, אם המשק יסכים לשלחה להשתלמות. לשמחתה הרבה, בגמר כיתה י"א, הוחלט על שליחתה לקורס הגננות בסמינר הקיבוצים.

על נעמי, כתלמידה בסמינר, יש בודאי מה לכתוב, אבל אמיתי יותר יהיה, אם יעשו זאת מחנכיה שם. על נעמי כגננת־מחנכת, תבוא אולי הערכה של אחרים, שעבדו במחיצתה. אני יכולה להביע רק את אשר הרגשתי כאם, באותה שנה ומחצה שראיתיה וחשתי בה יום יום. באותה תקופה קצרה, העשירה בנצחונות ובאסונות, כמו בכל חייה הקצרים, היתה בה מלחמה פנימית מתמדת בין הרצון להתגייס ובין האחריות לגבי המשק הזקוק לחבריו בעבודה וביחוד לכוחות בשדה החינוך. עול־האחריות הזה, התגבר על הרגש והרצון להיות בין שורות הלוחמים הפעילים. גם להיות מחנכת באותה תקופה לא היה קל, כי כל אסון שקרה לנו ולחבריה, היה פוגע עמוק־עמוק בנפשה. אבל יחד עם זה, היא הכריחה את עצמה להתגבר על כל הרגשות האלה, תוך הכרה ורצון שכל זה לא ישפיע על התינוקות. בשעת האזעקות, בריצה למקלטים, עשתה את כל המאמצים, שלא תיעשה כל עבודה וכל מלאכת ההעברה למקלטים, תוך בהלה ופחד, כי אם בקור־רוח. היא השקיעה תמיד הרבה מחשבה באיזו צורה לשתף את הורי הילדים והחברים במסיבות שבת ומועד, איך לעשות שגם הם ירגישו את החג והשמחה ולא יראו את עצמם כמסתכלים מהצד. על חגים ומסיבות לא יכלה לוותר גם באותה תקופה טרופה, באיזו מידה הצליחה בזה, לא עלי לפסוק. כשהיינו יושבות ומשוחחות — היינו מרבות לשוחח — לא הרגשתי,

אותה שעה, כמה השליתי את עצמי, שכאילו אני חינכתיה. עכשיו, כשנגזר עלי רק לחשוב אודותיה, נפתחו עיני לראות, כי לא אני חינכתיה, אלא היא חינכתני בשטחים רבים: איך להבין ילדים, צפרים ופרחים ולאהוב אותם, איך לנתח ספר ולהבינו, איך להקשיב למוסיקה ולהעריך חשיבותו של ריקוד. כזאת היא היתה לי ואולי גם לאחרים. היא היתה — ואיננה. על אהבתה לאחיה ובכלל למשפחה ולחברה, אין בכוחי כרגע לנגוע בחלק זה מחייה.

*

כאשר ניגשתי לכתוב מחייה של נעמי, התחוללה סערה בנפשי, התרוצצו רגשות ומחשבות, שאחת רודפת את חברתה מבלי יכולת להשיגן. כתוצאה מזה, פסחתי על אחד הפרקים מחייה ואולי אחד הפרקים היפים בהם, וכמה שקשה לעשות זאת, אינני רשאית לפסוח עליו.

בבוא נעמי לסמינר היתה לפניה מטרה אחת: ללמוד ולדעת, והיא התמסרה ללימודים בכל נפשה. במשך הזמן, הכירה אחד התלמידים בקורס המורים והתרקמו ביניהם יחסי הבנה ורגשות אהבה, כמתאים בגיל זה. הקשר החדש הזה, לא רק שהפריע לה ללימודיה, כי אם הגביר עוד יותר את רצונה להם. היא מצאה ענין רב בלימודים: זואולוגיה, תנ"ך, טבע. היא לא הסתפקה רק בשיעורי הסמינר במקצועות כמו: נגינה, ציור וריתמיקה, והודות ליחסים הטובים שנוצרו בינה ובין מוריה, הם איפשרו לה לבקר בסטודיות הפרטיות שלהם כדי להעמיק את לימודיה ולהשלימם. היא שיקעה את כולה בתורה ובאהבה והיתה מאושרת. בהתקרב הזמן לסיום עונת הלימודים בסמינר, כאילו התעוררה נעמי משנתה ומחלימה היפה וחזרה למציאות, שלא חיתה בה זה זמן רב. והמציאות היא, שנעמי נשלחה להשתלמות כבת מוכשרת ונאמנה למשק. את היחס הזה ואת התקוות שתלו בה, אינה יכולה להכזיב וכאן מתחילה הביקורת. האם זאת היא באמת האהבה שבגללה צריך ואפשר לעזוב את הבית, בו גדלה וחונכה? לאחר שיחות ובירורים, שיקול דעת וכובד ראש, היא מגיעה למסקנה, שמקומה בביתה, במשקה. ונעמי רק נערה בת 19, גמרה סמינר ובאה להיות גננת־מחנכת. לא אוכל לדעת מה הרגיש הנער. מה שהרגשתי, כי לנעמי היה קשה ואנו רואים זאת מן המכתבים, מאותה שנה דווקא, שאז התהווה הקרע בינה ובין ריעה. זה מציין, מה מסוגלת היתה לאהוב וכמה טוב היה לה כאשר היו „חברים". מן הסמינר כמעט שאין מכתבים, מפני, ששניהם למדו באותה

תקופה בתל־אביב, וכאשר עברה ליגור, נמצא גם הוא בקירבת מקום והיו נפגשים תכופות. בדרך כלל, היא לא היתה כותבת על הופעות חיוביות מחייה הפרטיים וגם לא מחיי החברה. נראה היה לה כי כל זה טבעי וכך צריך היה להיות.

בשוחחה אתי על הריע, היתה מצטחקת ואומרת: „כן אמ׳קה, נפרדנו באמת, אבל בסוף זה ייגמר בצחוק. יש לי הרגשה שבאחד הימים הוא יופיע כאן אלי בתל־יוסף!״ והצדק היה אתה. הוא הופיע באמת ושוב היתה מאושרת, עד כמה שבכלל אפשר היה להיות מאושר באותה תקופה. המציאות הוכיחה, כי היתה זאת אהבת אמת. ומה רב הצער שטרם התחילה לחיות באושר זה, יד הגורל האכזרי הפסיקה את חייה...

אני מפסיקה לכתוב. כבר הופיע השחר ואני מרגישה, כי ענן כבד מכסה את מוחי ועיני זולגות דמעות. אני חותמת „אמא״, אבל זה לא מספיק. אנחנו לא רק אֵם ובת, היינו גם חברות נאמנות.

א מ א

עם האֵם

האסון

ביום ראשון, א׳ באלול תש״ח בערב, נסעה נעמי לבקר את ריעה בצבא, שיחידתו עמדה לעבור באותו לילה למקום אחר. בכביש לא הרחק מלג׳ון, עלתה המכונית על מוקש והתרסקה. נעמי נפצעה פצעי מוות. קול ההתפוצצות נשמע בסביבה וממשמר־העמק יצא משוריין, מצא את הנפגעים והביאם לביה״ח עפולה. קיבלנו את הידיעה המחרידה מביה״ח, אחרי חצות. מיד יצאו לשם ההורים וחברים, ומצאו את נעמי בשעותיה האחרונות. בשעה חמש יצאה נשמתה. ביום ב׳ עם בוקר נראו חברים מסתודדים, פניהם לא הביעו טובות. לא לכולם היה ידוע הדבר. והנה הופיעה ההודעה בחדר־האוכל: נעמי איננה — והאסון התגלה בכל ודאותו. לפני הצהרים הובאה הגוויה לאולם הספריה וב־4½ היתה ההלוויה. ע״י הקבר הפתוח קרא האב שולברג „אֵל מלא רחמים", „אשרי תמימי דרך" ו„קדיש". דברים נאמרו מפי מנחם א. והוקראו פרקים מפי יהושע מ. וזיוה, מ. נסתם הגולל. דמומים שבו הביתה וכואבים.

„מחיינו"

*

פתחה האדמה חיקה, אוספת חללינו ואינה נרגעת. הלא נגף הוא. איכה נאספת גם אַת, נעמי, ולא בא תורך, לא בא. הן לא לזאת נקראת, נעמי, בערב קיץ רווה. ככה רוננת בתוכנו. גמישת הגו, קלה כרחף, בשמלתך האדומה, נעמי, היית כצליל, היית החן, היית היופי בחיינו. עולם־תרבות נאצל, טעם־חיים מעודן, קצב מחולך שקוּל ורונן — כמה אצור מזה בפקעת נשמתך, נעמי, וחיינו הקשים מה זקוקים לה. ואַת שזרת אותם עבורנו בחלום ובמעשה. בתוך קשי־העמל ובמאמץ־הקרב התפלל הדור לקול הזה — ואַת נענית נעמי, ענית בקולך שלך הזך והטמיר. והן רק התחלת לנבוט, הן רק הצצת. מותר לבכות על יופי שחלף, מותר לבכות עליך, נעמי, שלא תהיי עוד. פרחי־חן יציצו, פרחי־בר, מאלה שאהבת. מתוך ערשך תצווי לנו את היופי שבחיים — אולם אַת בעצמך — נעמי, אַת לא תהיי אתנו. נוחי, נעמי, נוחי.

מנחם

*

„— — בשעה מאוחרת בערב נודע לנו על דבר האסון המחריד — אסון כולנו — ואין מלים בפה. השטן עודנו ניצב במשעול חיינו וחרבו שלופה בידו, ושוב פגע בעידית שבנטיעות חיינו — האצילה בבנות, הטהורה

בנפשות — נספתה ללא עת — אללי לנו — אללי. — הלב בוכה, השן חורקת והאגרוף קפוץ — על מה נקטפו חיים כה מפוארים, על מה נעקרה הנטיעה ההדורה מגינת חיינו. חזקי מרים ואמצי! — אַל נא תכשל שלמה, והנחם נא, חגי! בכוחות משותפים נכריז מלחמת קודש במלאך המוות". —

חבריכם האבלים במרומי מרוז

בצעדיה הראשונים

עוד בהיות נעמי בגן ובכיתה א' היתה לה השפעה חינוכית על הילדים בני גילה. ברוח האצילות שבה וברגש הצדק והיושר — שימשה לדוגמה לילדים. הם אהבוה וקיבלו את השפעתה, ולא רק הילדים — כל אלה שנמצאו בקירבתה הושפעו ממנה ואהבוה. קשה היה לא לרחוש לילדה הזאת חיבה.

נעמי היתה קשורה מאוד לתל־יוסף. היא אהבה את נוף הסביבה. כל אבן וכל צמח בו היו יקרים לה. היא אהבה את הילדים, את החברים ובכלל את כל אשר במשק. כבת 7 היתה כאשר הוריה עזבו את תל־יוסף. היתה לנו ההרגשה כאילו חתכו בבשר החי. נעמי חסרה לנו מאוד. הילדים לא חדלו להזכיר אותה וקיוו שתשוב אלינו. אך יותר מכולם סבלה נעמי עצמה. היא לא השלימה עם חייה החדשים ב„נשר" והפצירה בהוריה שיחזירוה למשק. געגועיה וסבלה של הילדה הביאו, כעבור שנה בערך, את נעמי ואת הוריה חזרה לתל־יוסף. זוכרת אני את הפגישה בין נעמי והילדים — היא היתה מזועזעת בנפשה.

נעמי גדלה והתפתחה יפה. היא היתה מלאת חיים, אהבה לשיר ולרקוד, התעניינה הרבה בטבע, החי והצומח, וכל זה הביעה בציוריה היפים. מסירותה של נעמי לעבודה וללימודים לא ידעה גבול. ולכן אין פלא שבבית־הספר המשותף היתה מקובלת על חבריה ועל מחנכיה. בהיות נעמי בכיתות ההמשך בשלה ההחלטה בלבה להוסיף ללמוד, ולהיות גננת. היו לה כל התכונות המתאימות למקצוע הזה. מוריה הרגישו בדבר והמליצו עליה, וכך נשלחה לסמינר הקיבוצים. נעמי התיחסה ללימודיה ברצינות רבה. היא העריכה את האחריות שהיא מקבלת על עצמה והתכוננה לזה בכל נפשה. פרק הזמן, שנעמי בלתה בסמינר, היה לחוויה עמוקה בשבילה. נעמי חזרה הביתה ונכנסה מיד לעבודה חינוכית באחד הגנים. זה היה אצלנו המקרה הראשון, שאחת מבנותינו עובדת כגננת. ולכן היו עינים רבות נטויות אליה לראותה מצליחה בעבודתה, ונעמי לא הכזיבה. אמה היתה

מלאה חרדה לבת בצעדיה הראשונים וביקשה ממני להציץ מזמן לזמן ולעזור לה בשעת הצורך. בביקורי בגן ראיתי שאין צורך בעזרתי. אף על פי שהיתה צעירה מאוד, מצאה נעמי חיש מהר את דרכה בשדה החינוך. בראשית צעדיה, מתגלה הבטחון, דבר בלתי רגיל אצל מחנכים צעירים. לא ארכו הימים ונעמי כבשה את לב הילדים, המטפלות וגם את לב ההורים. וכך נמשך הקו של אהבה הדדית. ראיתיה לעתים קרובות בטיוליה ובמשחקיה עם הילדים, והיא פרח בין הפרחים, כולה שופעת אור ונועם. נעמי — כשמה כן היתה. נעמי איננה. הילדים אינם רוצים להשלים עם העובדה. הם אומרים: „נעמי עוד תשוב!"...

עליזה בת חנוך

רישום — מעשה ידיה

בסמינר

נעמי — אני נזכרת בך, ביום הראשון של הלימודים בכיתת־המכינה: דקת־גו, ענוגה, שחומת־העור, ועיניך הגדולות מלאות ציפיה. אַת ישבת בדממה וזמן רב עבר עליך עד אשר יצאת מתוך עצמך, אבל עיניך דובבו.

מה נפעלת מהתמונות והפסלים שראית במוזיאונים ובתערוכות, וכאשר הם התחילו לדובב אליך — היתה השתתפותך אינטנסיבית. לא היית ביישנית, אבל היתה שלווה חיה בקרבך ומסביבך. אף הרעשנים שבבני הנעורים בקרבתך, הואצלו מאצילותך ונעשו רוגעים.

למרות ילדותיותך היתה מורגשת בך צורה יציבה, בגרות למרות חוסר בהירות הדרך. וכך גדלת ובגרת והיית אישיות זכה ובהירה. היה משום אושר למורה להיות במחיצתך.

*

נעמי היתה באה אלי לעתים קרובות, כדי להסתכל באוצר התמונות והספרים שברשותי. היא אהבה במיוחד את האמנות הסינית, ולא שבעה מלהביט בכל הפרטים הדקים שבציורים. היא היתה חוזרת ומסתכלת בעורקי כל עלה ובתנועת כל ציפור. „ניצן הורד" לצ׳נג־טה־צ׳יאן ו„הפרח עם גמל־שלמה" לצ׳י־פא־שיה — היו חביבים. אליהם היתה באה כדי ליהנות מהם. מה אהבה את התנועות של בעלי החי הזעירים מעשה ידי הפסלת רנה סנטניס. מראה העייר הנולד זה עתה, בכל חוסר האונים שבו — הלהיב אותה. „איך היא תפשה אותו!" רגשה נעמי. הנושא הנצחי „אֵם וילד" העסיק אותה ובמיוחד בעיית האשה או האֵם כאמנית. הענין נתעורר בהשפעת התמונות ויומנה של פאולה בקר־מודרסון, שעל חייה הייתי צריכה לספר לה הרבה. גם יצירת קטה קולויץ דובבה ללבה.

הודות לרגשות הריטמיים והמוסיקליים בה, היא נמשכה ביותר לאמנות המעצבת מחול. הריקוד מילא את החלק החשוב בהוויתה, ונתן אפשרות המבע לישותה. ברקדנים וברקדניות של המצרים, היוונים, ובארסמוס גרסר — התענינה, אבל את „המחוללת" של דיגה ושל קולבה אהבה. היא השתדלה בעצמה להעלות מגופה את תנועות המחול כדי להבינן וכדי להמחישן לעצמה.

לא תישכח דמות נעמי במדשאה ביגור על רקע הרי הכרמל, עת היתה משמשת מודל לתנועת הקציר. היא חיתה עמוק כל כך אֶת הדבר, כדי שיכחה את „עמידת המודל".

מה יפה היתה בחג הסיום של קורס הגננות ביגור. היא היתה כולה התמסרות להכנות, למחול ולכל מה שהיה קשור לחג־הסיום של פרק חייה בסמינר. כאשר לחצנו זו לזו את היד, אמרה: „אני מלאה הולכת, מהשנים הללו. החיים עשירים כל כך!"

נעמי, ראיתי לפני שנה אחת מחברותיך, שלא היתה שייכת לחוג ריעותיך. היא ישבה על שפת הירקון, סמוך לסמינר ובכתה מר: „נעמי איננה! הייתכן!". אלה שהכירוך מקרוב או מרחוק, וכולנו איננו יכולים להאמין, כי אמת הדבר. מובטחתני, כי מי שהיה במחיצתך איננו יכול לשכוח אותך. אַת קשורה אליהם לא רק בזכרון ובעין, אלא גם בלב ובהכרה, כי היית פרודה מהאוצר, שהחיים העניקו לאדם.

טרודה חיים

מחולה

רושם אחד צף ועולה בכל צבעי חיותו, עם זכרה. אולם הסמינר גדוש חוגגים. יושבים בכמה „קומות" ליד הקירות, ותוכו של החדר פנוי. מן הפינה עולה לחן מזרחי בכלים פשוטים. אך התחלנו לחוש את הריתמוס התמים, ודמותה של נעמי נדלקה באור עדין באמצע החדר. כנשם ריחני התעופפה ונכנסה. יחפה, בבידור שער ושמלה, היא מטופפת קלה ומושכת אחריה את שורת המחוללות. לוהטת ועצורה, אומרת הוד וצנועה, מולכת בנוסח של בת רבנים.

המחול מתפתח לתמונה של חיי כפר. נעמי מסורה למהות הפנימית של המחול. כולה קצובה ומהורהרת, מתרפקת על יפי התנועה, מַפנימה את הביטוי. קצב העבודה מופיע בכל הפשטות, אך במיצוי כל החן אשר בו. היא מוליכה את הבנות בהשראה בלבד, לא בשלטון, לא בהתראות.

אין היא אדישה כלפי קהל הצופים, אדרבא, מורגש דרך הארץ שלה בפניהם, אולם אין זה בולם את תנועותיה, ואף אין זה מביא אותה לידי גנדרנות תיאטראלית. אהראית אך חפשית — היא מגוללת את תמונת המחול, וקסמה אינו מתפוגג עד תום התמונה כולה.

הזאת כל נעמי? — אכן, ההרמוניה שניתמצתה במחול שלה, היתה טבועה בכל הליכותיה. היכרנוה כאיש עבודה ולימוד, כאיש מחשבה וטעם, כאיש רעים. בכל אלה היכרנוה שלמה, חטובה. כל מגע עמה הועיל להרוס משהו מן המשפטים הקדומים שטיפחנו בדבר הצברים בני הקיבוץ. לאמתו

של דבר, היא היתה היא, וסרבה להיכלל בכל סוג שהוא. חן הנעורים השפוך על כל כולה — לא הסתיר את סימני האישיות. סגנון הפשטות שקנתה לה בסביבת גידולה הבליט ביותר את האצילות והעֲנגה שנתיחדו לה.

דמות כדמותה של נעמי מרעננת כל פינת חיים במַגָּעה. חסד היותה לא יישכח מלב כל מי שעמד במחיצתה, כשם שלא יפוג לעולם צער חדלונה.

מ. סגל

ב„הסתכלות"

נעמי נשלחה אלינו באביב תש"ז, למשך שבועיים ימים לשם „הסתכלות" בגן א', בו ילדי גן וכיתה א' נמצאים בכפיפה אחת. עבודת ה„הסתכלות" — רובה ככולה יש בה סבילות רבה. נעמי נראתה בהופעתה אצלנו כרקפת שהועברה מהרי־עד ונשתלה בעמק, והיא שופעת תום ילדות, כולה זוהרת בגווני נעורים לוהטים, קומתה זקופה — וכולה פעילות ותנועה. עם בואה התקשרו אליה הילדים בקשרי ידידות עזים והיא עצמה נראתה ביחסה אליהם לא כתלמידת סמינריון, אלא מנוסה בעבודתה עמהם וידיה עושות בכל למענם. היו בה כוחות קסם מופלאים שבהם הצמידה את הקטנים אל גופה התמיר ואל רוחה הלוהט והאוהב. היה בין הילדים אחד עז־רוח, בעל יצרים סואנים, בלתי מרוסן במעשיו וברוחו ואיש לא היה יכול להשתלט עליו. על כן היה מתבודד וסגור עם עצמו והגישה של הגדולים אליו קשה מאוד. אורח חייו זה גרם תקלות לא מעטות לחבר העובדות ולחברת הילדים כולה. נעמי ידעה לפתוח את סגור לבו כבמטה־קסם: הוא נהה אחריה והתקשר אליה בקשרי ידידות ממשיים.

נזכרת אני באחד מטיולי הילדים בין בריכות הדיג ובאחת מביצותיה היא גילתה מחרוזת של ביצי קרפודה, כולן זוהרות מול שמש אביב. עיני הילדים נוצצו בהתלהבות, נַענו לחדוַת נעמי ולסיפוריה על המציאה. משהובאו למוסד בשלימותן, התחילה פרשת הגידול וההסתכלות בהתפתחותן. מדי יום ביומו, מדי שעה בשעה נעשה הדבר, עד שמהן נתבקעו הראשנים הראשונים. לאחר שנעמי כבר לא היתה במעוז נקראו היצורים בשם „ראשני נעמי", והענין בהם היה מרובה כל כך, שהוזכרו מדי פעם בפעם במכתביה אל הילדים. כשגדלו והיו לקרפדות, מה רבתה שמחת הזאטוטים למראה כל מתרחש עם היצורים הללו — שם נעמי אינו מש מפיהם.

באחד הימים נודע לנו כי נעמי עוסקת גם במחול. לאחר הפצרות

רבות מצד הגדולים והקטנים ולאחר דחיותיה המרובות, נעתרה סוף־סוף לבקשת הקטנים והסכימה ללמדם ריקוד אחד. לא יישכח אותו מחול מלב הקטנים והגדולים כאחד — כל תנועת־ראש היתה בה התגלמות החן שבתנועה, כל ניע יד ורגל היתה בו לוויית שכרון החושים שבאהבה לוהטת בלתי נשכחת וכל גופה — כליל היופי של מחוללת המבטאה את ילדות האדם ואהבתו. הפל בוצע בקצב נפלא ותנועותיה הקסימו את הילדים כדי כך, שמיד עם ההדגמה הראשונה נשאו את רגליהם בתנועות המחול שהראתה להם. היה זה מחול ילדות נשגב שלא זכיתי לראות כדוגמתו עד כה בחיי.

היא ציירה תמונות שונות לפני הילדים והכינה להם סרט־נוע לפי הסיפור „החמניה". תמיד מלאו ידיה עבודה וכולה מלאת תנועה ופעילות ללא ליאות. נעמי לא הסתפקה במשך השבועיים במקום „הסתכלות" אחד וצמאה לידיעות מעמיקות יותר, למרחבי חיים ופעולה. לאחר דרישתה לערוך סיורי „הסתכלות" במשקים הסמוכים, באנו באחד הימים לשדה־אליהו. לאחר ביקור מענין שם, טיילנו בשדות, ובאחת הפינות נתקלנו בשחלבים ענוגים. למראיהם נתעוררו בה רגשות התלהבות עזים והפליגה בסיפורים על אורח חייהם. בדרכנו הגענו לשטח מוצף מים ובמקום אחד היו עופות מים מרובים וביניהם השגיחה נעמי בצמד שקשקים שהתנו אהבים. מה גדלה אז עליצותה למראיהם וכמה התפעלה ליפי תנועותיהם.

אהבתה לטבע ולכל הסובב אותנו היתה עזה ואת המתרחש סביבה היא קלטה ברוחה ומסרה אותו לילדים. אהבתה ליפה וחושיה לנשגב היו בלתי רגילים. כל חוויותיה מהיופי, מהטהור ומהנעלה שאפה למסור לילדים, לדור הצעיר. — אם אני מתפעלת מדבר יפה, אם אני חיה את הטוב והטהור ומוסרת זאת לילדים, הם ודאי יאהבו אותו כמוני ויתקשרו אל כל אותם הדברים שאני חיה אותם, וכל זה יעבור אליהם באורח טבעי — אלה היו דבריה, בשיחותינו השונות והמרובות.— יש לאַפשר חופש בלתי מוגבל לילד, בחייו ובמשחקי ילדותו. מן ההכרח לספק לו מכשירים שיהיו לפי רוחו, יתאימו לאופיו ויספקו את יצריו הסואנים והיוצרים כאחד. אין לכפות עליו כלום ואין להעביר עליו את המידות של הגדולים. — היתה אומרת. — אני יודעת שבתל־יוסף בין חברותי המחנכות הוותיקות, תהיה התנגדות לשיטתי זו, אבל שם אלחם עליה ועל ביצועה! יש לנצל את כל הקווים האופיניים של הילד לשם יצירת נפשו ועיצוב דמותו, יש לנצל את גוף הילד לשם עבודה, את אבריו ליצירות תנועה — וכך יגדל ויהיה לאיש מועיל ויוצר!—

לא פעם ניצבתי דוממת למראה פניה הנלהבים, לדמותה הקורנת. אני הוותיקה במערכת החינוך נראיתי בעיני קטנה לעומת כוחותיה הכבירים הצפונים בקירבה, ולמראה עושר חייה הרוחניים. ראיתי בה כוח מחנך גדול ולפניה יעוד חינוכי נעלה. למדתי ממעשיה היום־יומיים אולי יותר, ממה שהיא למדה מ„הסתכלות" אצלנו. קצב פעולתה הקסימני ואורח חייה היו לי למופת. דמותה האצילית ומעשיה היום יומיים הטביעו חותם עמוק עלינו, הקטנים והגדולים, באותה עונה קצרה.

לאחר שבועיים ששהתה אצלנו, נפרדנו בידידות של שנים, לאחר ימים מספר הופתענו למכתבה החם לילדים ואלינו, הספוג אהבה ודאגה בלוויית תשורה — פקעות של רקפות.

מדי אביב באביבו פורחות הרקפות בגינתנו וילדינו יודעים: „אלה רקפות נעמי!..." כרקפת זקופת הקומה, המבקיעה את עצמותה מבין סלעי המגור של הרי הגלבוע נראית לנו את נעמי, רבת החן, אהובת הילדים וצמאת האהבה והחיים.

מפי פנינה כהן

חן יצירתה

לבה נמשך בשנים האחרונות לספורט אחר, ללימוד הריקוד, לא לשם הופעות על במות ולהציג את עצמה, כי אם ללמוד את הריקודים של העם, למען העם. נעמי הגננת הצעירה המחוננת בכשרונות, דואגת לעתיד ילדיה בגן ורוצה שהקטנים הללו ישמחו וירקדו וגם חבריה וחברותיה ישתתפו עם הקטנים. נעמי לא גמרה בית־ספר גבוה לריקודים ואת תורת המחול, היא למדה רק במשך זמן קצר. אבל את המעט הזה שהיא רכשה, ידעה נעמי לפתח בקירבה וגם למסור אותו לאחרים. זכורני, בעת שהיא הופיעה עם קבוצותיה בחג העומר בשדה, אחר כך בחג הביכורים על הדשא וניצחה על הריקודים. ציבור החברים קיבלו את הופעותיה באהבה ובהערצה. נעמי הביאה את פרי עמלה כ„שולחן ערוך", אבל באיזה מאמצים היא ביצעה אותם עד הביאה את כל זה לפני הקהל.

ידעתי, שנעמי מתחילה בהכנת הריקודים וניגשתי לראותה בעבודתה. בחדר־האוכל של בית־הספר, מקום ריכוז של הרבה ילדים ונוער (כן ירבו!), רעש והמולה, צעקות ודחקות והיא מרכיבה את הקבוצה מבנים בלתי ממושמעים לפעמים ומבנות, מהן קפריזיות. וכמה יש לארגן את הציבור הצובא מהצד ומפריע! אותה שעה חשבתי בלבי: איך תשתלט נעמי העדינה,

על כל המצב הזה? וכמה שמחתי לראות, כי נעמי השקטה והרכה היתה למפקדת, למצווה, כובשת את כולם במאמר פיה, משכינה סדר ומנצחת על המחול. תרגיל לכל זוג, תרגיל לכל זוג, והנה עוד תרגיל ומסבירה הכל. הנה ההתחלה וכעת כולם יחד. עינה פקוחה על הכל, והיא לא מוותרת על שגיאות. והחבריא מתייחסים אליה בדרך־ארץ, וכך הפכה נעמי להיות מחנכת. ודווקא פה, בעבודתה המיגעת, ראיתי את כשרונה ואת גדלותה של נעמי הצעירה, שהבטיחה רבות לעתידה ולעתיד הבית כולו.

בזמן האחרון גרה נעמי בקירבת מקום עבודתי. לעתים קרובות הייתי פוגשה יוצאת לעבודתה וכמה נעם לי, שתמיד היא ידעה להקביל את פני במלת „שלום", כי לצערנו, מעטים הם ילדינו, המברכים את החבר בעברו על ידם. לפנות ערב, כשהלכה אל הוריה ובעברה על יד ביתי — שוב „שלום". מה רחב הלב לראותה צועדת על המדרכה, לבושה בשמלת הצבעונין או בשמלת הפרחים הרחבה. נעמי פרחה מיום ליום והתפתחה, ילב בולנו שמח לראותה בכך. אבל, מה מהר נפסקה פריחתה... אללי לנו!

לאחר מזה, כשהייתי עובר בבוקר ליד פתח ביתה לא פגשתיה עוד, לא שמעתי יותר את המלה „שלום". ניגשתי לחלון חדרה והצצתי לתוכו. גם פה היא איננה, אבל אני רואה את מעשי ידיה. אל אלוהים! באיזה צריף רעוע היתה גרה. הרי לא היה בו מתום בכל שלדו, והציפוי השחור על הגג והקירות מבחוץ הטילו על המסתכל פחד מוות. אבל מבפנים — גן־עדן פעוט. הרי שם לכאורה כל כך פשוט: מיטה, שולחן, כסא וארון כל כך פשוט ופרימיטיבי. אבל כל רהיט פשוט, ידעה נעמי להעמידו במקומו הנכון ולקשטו בתכלית הפשטות בצורה ובצבע, שיהלמו את המקום ואת האדם. והכל כל כך נקי. בסידור חדרה נראתה כאדריכלית לכל דבר. נעמי ידעה ליצור יש מאין וחדרה היה משכן ליצירה. הצצתי לחלון מעבר מזה, והנה על אדנו חפץ שעין הכסף לו. הרי אלה הם המגלים, שנעמי וחברותיה אחזו בידיהן בגאוה ובשמחה בעת מחולם, בכבר הדשא, בחג הביכורים, לעיני כל החברים והילדים. ואותה שעה, למראה היצירה העממית הנהדרת שלנו, רחב הלב והתברכנו בך, נעמי. ואת, איך רקדת אז, וקצרת במגל־הכסף את יבול רוחך ואהבתך, ולפתע נשמט מידיך... והנה מוטל המגל בקרן זוית ומתאבל אף הוא, כי נתיתם, ואין מי שיאסוף אותו באהבה...

נעמי, נאלמת דום, אבל רוחך היוצרת, נעמי היקרה, תרחף עלינו לעד.

ש מ ו א ל מ.

במחול (נעמי משמאל)

„אל גינת אגוז ירדתי..."

נר לנשמת נעמי מדברי ז"ל.

היה זה בחורף תש"ח ואנו בעיצומה של מלחמת שחרורנו. השמירה במשק מוגברת ע"י שומרים נוספים וחברים תורנים למחצית הלילה. דרוכים מתהלכים השומרים וסובבים בתחום הגיזרה המוקצה לכל אחד. העין מתאמצת לחדור בעד האפילה והאוזן לקלוט כל רחש מעבר לגדר, — להיות מוכן לכל העלול לבוא.

פעם אחת, בסוף האשמורת הראשונה של הלילה ואני בתורנות בגיזרה המערבית; בבואי מה„סיבוב", מצד השער הדרומי־מערבי, ובהתקרבי לחורשת הזיתים העליונה, הגיעו לאזני צלילי שירה, שבקעו ממועדון הנוער והד הלמות מחול עונה להם. לא יכולתי לעמוד בפני יצר הפיתוי וניגשתי להציץ לתוך המועדון — והנה שם, נעמי מלמדת מחול לבנות הנוער העולה.

עלטה בחוץ ומבפנים בוקעות אלומות אור. דמות נעמי מתבלטת מתוך חבורת הנערות: פניה רציניים וכעין קו של עצב מתמשך מהם ועיניה נעצמות רגע בדביקות „חסידית" ומשנהו תיפקחנה והן שחורות ועמוקות,

ובוערות ביקוד אש. כולה חיים שבתנועה, הנה יתנשא הגוף הגמיש, יטופף בנחת ומיד לאחר זה יסתער במערבולת המחול וכולה התרוננות. בכל נפשה וישותה מסורה היא לעבודת קודש זו, עליה להדריך במחול את בנות ישראל, נצולות התופת, שרק תמול שלשום דרכה רגלן על אדמת המולדת. והן דבוקות אליה, עוקבות אחרי כל ניע וזיע של נעמי, גומעות את החדוה הנאצלת ממנה וסופגות עם זה את ריח הארץ ובשמה. „אל גינת אגוז ירדתי...". המחול משתלהב ונעמי נראית עתה במרכז — אורירית ופושטת גשמיותה. מה לנו רחשי המזימות מסביבנו, מה תוכל סערת האימים בארץ כולה? — „אל גינת אגוז ירדתי...".

חלפו ימים, צרות רבות אפפונו. זכינו לכיבושים והגענו להישגים רבים. הארץ שקטה במקצת. ואז, אל „גינת אגוז..." ירדה נעמי, ירדה — ולא חזרה. לשמע הידיעה המחרידה והאיומה, כי נעמי נספתה, נזדעזענו כולנו. אז, הופיע מראה נעמי של הערב ההוא ולא מש מלבי. ומדי אשמע את המנגינה הזאת, ובראותי את המחול בהזדמנויות שונות — צפה דמותה של נעמי ועולה לנגד עיני, והיא — אפופת זוהר וקורנת באור עלומים תוססים, ומצעדה רונן — „אל גינת אגוז ירדתי לראות הפרחה הגפן הנצו הרימונים..."

וכה צר על כי חיים כאלה נקפדו באבם. א. א ש ל

נ ע מ י

כשמה כן היתה נעמי היקרה: נועם וחן בהליכותיה, נועם וחן — שורש נשמתה. רכות זו, שבלטה לכל עין ולטפה כל מבט, לא היה בה משום ביטוי לחולשת אופי, או לחולשה בכלל. אדרבה, היא ידעה את אשר לפניה הן כפרט והן כחלק הכלל ועשתה את דברה בכוח, בהתמדה, במסירות, בתבונה ובאהבת אמת לאדם ולעמה. עדינות הליכותיה ועוז צעדיה שימשו אצל נעמי בערבוביה, בהרמוניה מופלאה...

נוף הנוער העברי במולדת היה נופה שלה, של נעמי, אך בהיותה בכל ישותה והוויתה בתוכו, היא גם חרגה ממנו — בחינה שלה ובטעמה המיוחד.

על כן אהבוה הכל וחבבוה גם נער וזקן.

והלב בוכה על הפרח המופלא שנקטף בראשית לבלובו, בוכה מאוד...

נ ח ו ם ל ו י ן

„מי עולה מן השדה ובראשה הטנא"

„נעמי עוד לא באה" כך קיבלו אותי הילדים באותו בוקר, כאשר נכנסתי לגן שלה. הזאטוטים הללו, אשר כה אהבוה, לא ידעו שנעמי לא תהיה יותר. רק לפני ימים, בעת האזכרה לנתן ויוחנן, עמדת מול תמונותיהם — מאובנת. לא יכולת לזוז מהן, להשלים עם עובדת מותם. היתכן שנעמי לא תשב בין הילדים בשמלתה הצבעונית והקלילה? היתכן שלא תסור עוד אלינו וניצה הקטנה תסתתר בין השיחים ותקרא לה: „נעמי, בואי!" אין ילד אצלנו אשר לא חיבבה ולא אהב את ריקודיה. „מי עולה מן השדה ובראשה הטנא" מזמרת ילדה בגן. „אל תזכירי את השיר" — מעיר ילד אחר, „זה עצוב, נעמי לימדה אותנו". על כל צעד ושעל עולה שמה.

זוכרת אני: חזרנו מהלוויה של חבר שנפל. יום אביב היה והאדמה הוריקה. פרחי־בר, שלח וקחונים, קשטו את השדות, ונעמי אמרה: איך מת בן־אדם צעיר כאשר הפל כה יפה מסביב? והנה את — יפה כזו, מאושרה מאוד בחיים, הלכת. הרי לא יאומן, שנעמי לא תהיה! באותה שיחה אמרה נעמי, שברצון היתה הולכת עם הילדים למקום הצבעוני הזה בלווית צפצוף העפרוני־המצויץ, אלמלא היה שם בית־הקברות.

במו ידיה הקימה נעמי את גנה. רק גמרה את הסמינר, רעננה היתה לפעולה, וחדורה רצון ואמונה לעבודתה. תמיד היתה נוטה להתלהב. כאשר רקדה עם הילדים לא ידעה זולת אלה. היא נאבקה לא מעט עם התנאים הקיימים, בתוך המושגים המקובלים אצלנו. נעמי רצתה לבנות חיי ילדים באוירה שספגה בסמינר ולפי המושגים שנתבררו לה בשיחות בלי סוף בין חבריה, — באוירה של שאיפות ואמונה. נעמי החליטה להכניס חידושים בבית, אך לא ע"י לחץ כי אם בהכרת החברים ובשכנועם. היה בה מעוף יותר רחב ולא יכלה להסגר בד' אמות של גן־ילדים. לאמיתו של דבר היה גנוז בה משהו יותר עמוק.

בהתחלת המלחמה, בלילות הקשים הרבים ישבנו יחד, עלינו על הגגות, הקשבנו לקולות הנפץ, שעות היינו יושבות שתינו בעמדת הטלפונים, שהיתה אחראית לה. נעמי הרגישה כאבו של הזולת וידעה לעודדו. באותו לילה, כשהגיעה הידיעה כי שמואל נפצע ואני לא ידעתי על כך, רק הרגשה קשה העיקה עלי, ישבה אצלי נעמי עד שעה מאוחרת לאחר חצות, ולמחרת נסעה לביה"ח אחרי.

ראיתיך נעמי בשעות דכאון, בימים קשים מאוד בחייך. אכן הכרתי

אותך גם בימי אושר! רצית להיות מאושרה בחיים!

נעמי ידעה את חכמת החיים והשכילה לנצל אותם. לא כל אחד מחונן לכך. בזמן האחרון השתדלה לנצל כל רגע. כשהיתה מרבה בנסיעותיה, אמרתי לה פעם: לא כדאי לך הדבר. אך היא בשלה: מה יש? עד שאני חיה, אני רוצה להיות מאושרת. אם פעם אעלה על מוקש, ייגמר הפל, אבל עד אז אני רוצה לחיות! — חזקה היתה בה תשוקת החיים. באותו ערב, לפני צאתה לדרך, לנסיעתה האחרונה, היה לה קצת מצב־רוח, גם לא היתה בקו הבריאות. היא אמרה לי: אפרים נוסע לגליל, מי יודע אם עוד פעם אתראה אתו. אני נוסעת להפרד ממנו — להתראות מחר בבוקר! — ולא התראינו.

בידי גורל אכזרי נקטפת בדמי ימיך, ואַת רק התחלת לחיות, להרגיש את החיים וליהנות מהם. „נעמי" אין זה שם סתם — לא רק בשבילי, כי אם לכולנו.

ח נ ה

עם הילדים

גם אַת נעקרת מתוכנו, נעמי! אין להאמין. קשה להתרגל לאותה ודאות כי אמנם אַת אינך עוד. דמותך עולה נגד עיני, תמיד נדמה לי כי הנה יופיע אותו ראש עטור שפע שערות ואַת בשמלתך המרפרפת נכנסת לבית־הילדים. ראיתיך בוקר בוקר — רעננה, נחמדה מלאת חדוַת חיים, וברכה בפיך — בוקר טוב שושנה! ראיתיך בחדר, בבית, בשיחות משותפות, במסיבות משותפות — יחד, וכעת חלל ריק. — „נעמי איננה" — אין לתאר את זאת. נעמי הזוהרת, הרעננה — עזבת את החיים. מה אהבת את הילדים ומה הם אהבוך. מה מאושרים היו אתך נעמי׳ק שלנו. שמחים ועליזים היו הילדים, שירה וריקוד שומעים כל היום, מאושרים הם כי נעמי אתם. כל זרם חיים בך חם, רוטט ומלווה צלילים. חפשים הילדים לכן שמחים, שרים ויוצרים — זאת היא עבודתך נעמי. ככה עבדת, ככה יצרת — שמחת־החיים נתת להם. נידמו אליך הילדים וגם הם שופעים חיים. בסמינר הצטיינת, ניגשת ברצינות ללימודים ויהד עם זאת היית הרוח החיה בחברה. כן נעמי, אהבת את היפה ואת המושלם. חושך לנאה, לעדין — הדריך אותך במעשיך. סבלת כשלא יכולת לעשות את הנדרש בכל השלמות הראויה. בעת הצהרים — הילדים הולכים לישון, נעמי מחללת והמנגינה שקטה ומרגעת. היה צורך נפשי להתיחד עם הצלילים, להתמסר לנועם המנגינה המופקת על ידך. בכל

מה שעסקת — עשית בהתלהבות, במסירות מתוך חתירה קדימה. חייך — שירה תוססת ויוצרת. שאלו אותי הילדים: נכון שושנה שנעמי תבוא? — מרגישים הקטנים כי דבר איום קרה, אבל יוצרים מציאות אחרת ומאמינים ברצון הכביר כי תבואי — תובעים אותך, מחכים ומצפים לך נעמי בכל נימי נפשם. באותו יום סיפרת לי על זהרה כי איננה, ואמרת בכאב: תגידי שושנה, איך נגדעו חיים צעירים כאלה? — כעבור שעות מועטות גם את לא היית בחיים. נעמי, איך נגדעת צעירה ופורחת מתוכנו, איך נעקרת?

ש ו ש נ ה

*

עם ביקורי בגן, מה טוב היה לראות את נעמי בין הילדים ומה נעים, כמה נחת שאבתי בזמן ביקורי, וכמה נהניתי. בלבי חשבתי מה טוב לבתי, שלה גננת כה חמודה ועליזה.

אין זה תפקיד קל לחנך ילדים. ואת לקחת אותו על עצמך. לא בהרת את הקל בחיים והטלת על עצמך את העול הזה, היית אם לילדינו. לא, לא נשכח את נעמי, כל פינה בגן בידי נעמי נוצרה. כל שביל שטיילת עם הילדים — לא נשכח. כל דשא שישבת עמהם יזכיר לנו אותך. קשה לנו עתה לבוא לגן. לא נראה אותך עוד נעמי, לא נשמע את קולך הצלול, לא נראה את זיו פניך, אבל הזרע שזרעת בגן — יפרח וישא פרי.

אכן, אבדה לנו נפש אצילה ואהובה עלינו. כך רצה הגורל.

ב. פ.

*

— כבר בהתחלת עבודתך, בנסיונך הצעיר — ידענו כי תצליחי. עוד אתמול ילדה, שמרת בתוך נשמתך את הילדות, לכן הדוק היה הקשר ביניך ובין הילדים. אחות גדולה, מבינה ואוהבת היית להם. ועכשיו לא רוצים הילדים להשלים עם העדרך.

לבם מנבא ומנחש שקרה אסון לנעמי האהובה שלהם, אבל הם מחכים לה: „מחר נעמי תבריא ותשוב" — מסתכלים בנו ובעיניהם תחינה ואמונה. „אני חלמתי שנעמי בורחת לי, אבל רדפתי אחריה ותפשתי אותה" מספר דוד הקטן. „נסע אליה. נכתוב לה מכתב, נביא לה פרחים" — מבקשים אחרים. „עכשיו עצוב לנו, אבל כשנעמי תשוב — יהיה שמח".

איך נוכל ילדים, לגלות לכם את האמת האכזרית, התבינו כי נעמי לא תשוב לעולם?

ק ל ר ה

מכתבים

תל־יוסף, 23.12.42

שלום רב לך!

קיבלנו את מכתבך הקצר ושמחנו לו מאוד — — — בכל פעם אנחנו שומעים עליכן מפי אנשים שונים, וכולם מוסרים דרישות שלום טובות ושאתן מרוצות מאוד מהחיים שם. אבל אני מתארת לעצמי שנתקלתן בודאי גם בהרבה קשיים, כי הרי שם סדר חיים אחר לגמרי. כתבי, כי לך יש ודאי יותר לכתוב מאשר לי — — — אַת זוכרת ודאי את י. ואת תכונתו להתווכח תמיד — — — הוא טוען שהנוער שלנו לא הולך וכששמע כי אתן התגייסתן, התלהב מאוד מהענין וכל פעם הוא מזכיר אותכן ומסיים „תבוא עליכן הברכה!" — — — להתראות נ ע מ י

7.1.43

שלום רב לך נעמי!

— — — אַת לא כתבת כמעט כלום על חייכן שם, לא סדר היום מענין, אלא בכלל כל הדברים הקשורים בחיי החולין. אני מבינה יפה מה זה לקבל מכתב מהבית ולכן אני כותבת לך — — — שלום, שלום לנעמי

מ נ ע מ י

תל־יוסף, 9.3.43

שלום רב לך נעמי!

— — — ובכלל אַת לגמרי לא מרוצה ממצרים, זה בעצם מובן, ארץ אחרת לגמרי, שממה כזאת — — — אני בכל זאת מקווה, כי במשך הזמן המצב ישתפר ותמצאי ענין — — — נו וכָעת אסיים, כרגיל אכתוב: כתבי הכל, הכל ואַל תקמצי במלים. שלום, שלום ולהתראות. מ נ ע מ י לנעמי.

רמת־יוחנן, 11.5.44

אבא ואמא היקרים שלום רב!

זאת באמת תהיה רק פתקא קטנה, מפני שהזמן מוגבל וצריך לקרוא זל„התפתח" נכון? (אמא). איך הגענו, אַל תשאלי. באנו לחיפה ופתאום התחשק לי לנסוע לנשר ואחרתי את האוטו לרמת־יוחנן. נסענו עד כפר־אתא ומשם הלכנו ברגל אבל איזו ריצה מבוהלת! ביחס לימי העיון הכל

בסדר, ישנה באמת תכנית עשירה מאוד ומענינת מאוד. אחה"צ היום תהיה לנו שיחה עם פולני ונראה איך שזה יהיה. קיבלו אותנו ברמת־יוחנן יפה מאוד וערכו לכבודנו מסיבה יפה בחוץ, האוכל דווקא טוב, בדרך כלל המשק עצמו יפה מאוד, גינות נוי יוצאות מהכלל, שפע כזה של פרחים מרובי גוונים. כל הסביבה הזו בכלל זרה לי לגמרי. לנוער יש כאן מועדון יפה עם רהיטים טובים אבל שאלה אם ישנה במועדון זה פעולה.

ועכשיו אסיים, יתכן שאבוא ביום ראשון בערב. מסרו שלום ונשיקה חזקה לחגי אעפ"י שלפני נסיעתי הוא נתן לי נשיקה וגם ביקש ממני. מצב רוחי אינו מרומם אבל נקווה שיהיה טוב. העיקר שלומדים הרבה באמת וזה טוב. בתכם האוהבת אתכם

נ ע מ י

[מאי 1944]

אבא'לה ואמא'לה שלום!

אני עייפה נורא, היינו בחיפה וצחקנו הרבה והיה נחמד מאוד. עכשיו אני אשב עד הערב ללמוד. על החג אצלנו. לדעתי הערב האחרון של הקונצרט מבחינת האוירה בחג תיקן את המצב. על כל פנים שקט וריכוז כללי ופנימי של כולם וחבל שלא הייתם. אעפ"י שהביצוע כשלעצמו לא היה טוב היתה התכנית מגוונת. דוקא בחג כזה שצריך להתרכז כלפי פנים באו אורחים והתרכזו כלפיהם והכל הפך להצגה אחת גדולה. אבל מה אפשר לעשות, ישנו נימוס בעולם ומוכרחים לנהוג לפיו אפילו בלי רצון. שלום שלום, ולחגי שלום גדול מהקצה האחד של העולם ועד השני. לא הספקתי בבוקר לאמור לו שלום מפני שלא רציתי להעירו. ושיכתוב לי, אני מתגעגעת אליו מאוד. שלום, שלום

נ ע מ י

תל־אביב, 21.11.44

לרינה!

לא חשבתי שאשב לכתוב לך, רק כך פתאום מצאתי את עצמי יושבת, עט בידי וניר והנה המלים נכתבות והולכות על פני השורות. לא אני כותבת, זה העט רץ לו בין השורות, ואולי דווקא „אני" מפני שברגע זה איני חושבת על המלים הנפלטות מהעט, בכל זאת „ניתן" לעט לעשות את

שלו... האוהל חשוך מאוד, אור המנורה אינו מגיע לכל הפינות, בחוץ האויר עומד, שקט שלפני הסערה, מדי פעם בפעם מתחילות הטיפות לדפוק על בד האוהל וכאילו רוצות הן להכנס...

גמרתי את שיעורי והנני לבדי, אעפ"י שבעצם אני כל הזמן לבדי, עם לבי ונפשי שלי. אני יכולה לדבר פה ושם עם אנשים ונשים, לומדת, אבל כל הזמן לבד, לבד... ולא עצוב לי כרגע — איני יודעת איך לבאר את זה — אבל איזו הרגשה של חוזק מקיפה אותי, ומבצרת פנימה. ודווקא החוזק הוא בזה שאני לבדי, איני תלויה באיש, — הכוונה לנפש כמובן ולא לגוף — וטוב לי ככה. ירדתי לזמן מה מהשמים. „קודם" הייתי במרוחף אי שם בין השמים והארץ הגבהתי לעוף והנה נפלתי, הנפילה היתה חזקה אמנם ונשארו פצעים, אבל הנה הם מגלידים והולכים וכמעט שאפשר להגיד בברור שהם הגלידו לגמרי והריני חסונה למדי. וזה, רינה, לא רק מתוך שאני מרגישה כך — זה קורה לי לעתים — אלא גם נסיתי את עצמי או יותר נכון המקרה ניסה אותי וראיתי שעמדתי במבחן הלב. הצלחתי להשתלט עליו, כי בדרך כלל כל כך קשה לי להתגבר על יצרי הלב, ז"א הרגש אצלי תמיד גובר על ההכרה — השכל. ברגע זה אפילו איני מתגעגעת הביתה, ישנה לי הרגשה, שאני מוקפת חומה בצורה וכל העולם הוא מחוצה לי. אינני יודעת אם את הרגשת פעם הרגשה כזו, לי זה קורה לעתים, אבל החומה נהרסת במהרה וכל רשמי העולם שוב נחתים בי מחדש: העצב, השמחה וכו'...

ישנם פתאום רגעים, שמציפים אותי גלים כאלה, ואני פשוט „מתה" להיות בבית, לאו דווקא עם אנשים מסוימים, אלא פשוט בבית, במקום שלי, בסביבה שלי, באויר שלי...

כך עוברים הימים, חולפים השבועות, פה ושם רגעי אור בודדים ולפעמים ריקנות כזו איומה, והיא גרועה מכל. בימים האחרונים באים ילדים שלנו: בן־עמי, יוקי, מיכאל, זרבבל וזה באמת כל כך טוב, באמת ובתמים. לפעמים נדמה לי שאין לי חשק כלל שיבואו, אבל כשאני רואה מי מהם, ויהיה מי שיהיה, תיכף כל הפקפוקים והספקות חולפים, אני מרגישה שאדם זה „שייך לי", קרוב אלי וכל כך נעים לקבל ילדים שלנו. — — — לפעמים אני באמת מלאת סיפוק מהלימודים, אבל זה כל כך „לפעמים". לעתים כל כך יש לי הרגשה של בזבוז זמן ופשוט חבל לי. אבל עכשיו החליטו במשק בחיוב שאלמד פסנתר ואני מקווה שאמלא את הזמן הפנוי.

רינה, מאוד הייתי רוצה שתבואי אלי כי הרי להתראות כאן זה לגמרי אחרת מאשר בבית הרי תודי בזה! כאן אני אהיה אחרת, באמת תעשי פעם מאמץ ותבואי בלי הרבה פקפוקים וספקות... רחקתי מכל האנשים... אינני מנסה אפילו לחשוב איך תקבלי את המכתב הזה מפני שגם לי היה מוזר לקבלו מעצמי, מפני שלא אני במכתב הזה, ואולי מי יודע, אולי זה דווקא החלק העיקרי שבי, מי יודע? ישנה רק הברירה להשאיר את הפתרון לאלהים שלי, שלך... ולא זה האלהים של כולם, הרגיל, אלא אלהים הנמצא בתוך כל אחד מאתנו בנפשו והמפקח על הנפש, מכוונה ומכוון את שליטת היצרים הטובים והרעים...

אבל די, יותר מדי מלים „נשפכו" הפעם.

שלום, רינה,

בחלקי אני רק של עצמי

נ ע מ י

נ. ב. מסרי ד"ש לאבא ולאמא ול„כושי". אני כל כך לא נעמי „הרגילה" של אבא ואמא.

נ ע מ י

קבליהו כמו שהוא, מאיזה אדם שכך סתם התחשק לכתוב פעם, ולאו דווקא אל אדם שני מסוים אלא פשוט לכתוב לו לעצמו, בשביל נפשו.

תל־אביב, 15.2.45

לרינה!

כבר מזמן מזמן לא כתבתי לך, ודווקא מפני שזה היה מזמן (אזי) קשה היה שוב להתחיל. ופתאום זה כל כך הכרחי לכתוב שאי אפשר לדחות יותר.

עברו חלפו הרבה ימים. ובינתיים נעשו והתרחשו דברים מדברים שונים, אלפי הרהורים ורגשות... בכל פעם היה הרצון לשבת ולכתוב משהו יותר מקורי, יותר של עצמי ואי אפשר היה... ובכל פעם שולט השכל ואומר: לשם מה? בשביל מה? אילו אפשר היה להתגבר באותו רגע על השכל הזה הקר, הרי אפשר היה לכתוב דברים רבים רבים וברור שזה היה מקל בהרבה על קשי המציאות והיה הופך אותה למציאות יותר שוחקת.

רינה, בזמן האחרון אני כולי בעולמות אחרים, ראשית — הציור.

במידה שאני נכנסת יותר לענין זה יותר ויותר הוא מושך אותי ומעסיק את כולי וזה פשוט מפריע לי ללמוד דברים אחרים שאני פחות אוהבת אותם ומקטין את ערכם. עכשיו התחלתי לצייר בערב, פעם בשבוע, בסטודיה של המורה. מתאסף שם חוג מסוים של אנשים, ישנם גם אחדים מהסמינר, ומציירים לפי מודל, פשוטו כמשמעו עומדת נערה ערומה ואנו מציירים בכל פעם תנועה אחרת. כל האוירה מסביב — הפסלים הגמורים המכוסים, השבורים מרוב ימים וכן החום הרב שם משרה מין הרגשה מוזרה, אבל מאחר שנכנסים לענין עצמו, הרי אני כבר לא שמה לב לאישיות המסוימת, לנפשי שבגוף הזה שאני מציירת (שבודאי אינה מרגישה לגמרי טוב באותו הרגע) ורואה לפני את יפי הגוף, את תנועותיו. באות לשם דווקא בחורות מאוד מעניינות בצורתן וכמובן שזה תלוי בבחורה עצמה. יכולה להיות אחת ביישנית וכל כך אומללה שפשוט רחמנות עליה, באמת אני מנסה לפעמים להעמיד את עצמי במקומה והרי זה פשוט נורא, תתארי לך מצב כזה: לעמוד לפני אנשים עירומה לגמרי ושהם יסתכלו עליך ויבחנו אותך מכל הצדדים, ויחדרו לתוך תוכך הרי זה משהו איום ונורא. אבל לעומת זאת בפעם האחרונה היתה אחת שבכלל לא התרגשה מכל הענין ובפשטות ואפילו בפריצות ידועה עמדה ועשתה כל מה שדרשו ממנה. לרוב הבחורות האלה הן מאוד „מקוריות", האם הבנת את המושג? מפני שלעשות דבר כזה דרוש די אומץ, חוץ מזה שהחיים מכריחים את האדם למעשה זה. בסטודיה, המעשה מענין ומלמד המון, רק שכל הענינים המעשיים והגשמיים הם נטולי כל טעם ומפני זה אני פשוט די מזלזלת בשיעורים אחרים כמו מטמטיקה, (אני לא מוצאת בזה כל טעם) ובכלל באמת אדם אינו מסוגל להתחלק לכל כך הרבה חלקים מפני שלמשל בפעם הראשונה שבאתי לשם כל הזמן התהלכתי עם הדמות של הבחורה ההיא לנגד עיני... אבל מספיק! הרי לא יהיה לזה קץ.

ברגע זה כמה הייתי נותנת בשביל להיות בבית. גם כאשר גדעון וגיורא היו, לאחר שהם נסעו, חשבתי שאני אמות בכלל.

ככה, הכל נמשך, חיה לבד בעולם הגדול (שלי כמובן). ככה ישנם אנשים ההולכים הלוך ושוב לכל הכיוונים, אבל לתחום שלי עדיין לא נכנסו. אני חיה בפסנתר — משיעור אחד לשני. דווקא בזמן האחרון באים המון אורחים, פה ושם רצויים ולא רצויים. עמירם הופיע כמה וכמה פעמים... שוטטנו ברחובות... לפעמים כל כך טוב ללכת מהר נגד הרוח בלי מטרה מסוימת, רק כך סתם ללכת...

נו, רינה, פתאום זה כה מוזר היה לכתוב את שמך, כי היה לי נדמה שאני כותבת לחלק מנעמי עצמה...

ונאמר שלום ולהתראות, ותעשי לי פעם הפתעה ותבואי כמו שאר האנשים. ושלום וברכה רינה

כתבי, והמלים יצאו כה מעוקמות והמשפטים כה בלתי מסודרים

נ ע מ י

מסרי שלום לאבא אמא, לחביב הקטן ולרותה. באם תראי את יפתח פיפתח מסרי לו גם כן שלום גדול.

תל־אביב, [אביב 1946]

לרינה!

ועכשיו, הנה בשקט אפשר לכתוב מכתב רגיל, כבן־אדם שלא משחד אותו כלום (כמובן בהגזמה ידועה), בכל אופן כאדם שדעתו מיושבת עליו כל צרכה.

כתבת במכתבך דבר יפה: כניסה לעולמות שונים ומרובים ובסערה. כמה שזה נכון באמת! כאן ישנה אפשרות להכנס להרבה מאוד עולמות, שכל אחד ואחד שונה בתכלית מהשני. והאדם, הרי הוא הולך בדרכו ונפגש פה ושם בחיי יום יום בהרבה הרבה אנשים — עולמות שונים ומשונים, יפים ומלבבים וכמובן גם ההפך הגמור מזה והכל תלוי בהגבתו של האדם, איך הוא קולט ומקבל את הרשמים, בהם הוא נתקל בדרכו הארוכה. ישנם אנשים, ואדבר על הנלבבים שבהם והמעניינים אותי פחות או יותר, אף על פי שהם לגמרי לא רבים, הרי הם מוסיפים לאדם הרבה, גם הרבה ענין, גם הרבה סבל והתלבטויות קשות בלי סוף. פעמים אני חושבת, שאולי בכלל כדאי לקבל את הדברים ביתר קלות, לא להסס כל כך, לא לפחד והעיקר לא לנתח, מפני שמאחר שמתחילים לנתח הרי פושטים מהדבר את צורתו החיה, ההרמונית, המושלמת והוא מתחלק להרבה חלקים, גורמים, סיבות וכו'... אבל כמה שלא ארצה וכמה שלא אחשוב, אינני מצליחה בזה בשום פנים ואופן, והמחשבות דוקרות ומכאיבות. אולי בכלל טוב יותר, אם ישנה קירבה בין אנשים, להמנע מניתוח ובפרט מניתוח היחסים, לקבל את הכל

כמתנת חג מאלהים. לקבל ואף לתת מה שמרגיש הלב שהוא רוצה לתת באותו רגע.

רינה, יש נפשות יפות וטובות בעולם ולמען זה כדאי לחיות, כדאי להתקדם רינה, בפל. יש הרבה הרבה מה לומר, אבל בכלל לא כדאי לספר, כי הכל יוצא כאן (כמו תמיד על גבי הנייר), כה מחניק וכה לא מבטא את מה שהייתי רוצה לומר ולא מספק.

כעת אני בעצם עושה עבודה אחת, הולכת ב„עולם" הגדול הזה בו אני חיה ומסתכלת מהצד על אנשים, דנה אותם בלבי לגמרי בלי רחמים יתרים וחיה את חיי בתוך עצמי. בהתחלה כשרק באתי הנה, הייתי גם כן מסתכלת על האנשים אבל באופן יותר מדי אקטיבי ועכשיו הריני מסתכלת מהצד, לפעמים נהנית, לפעמים לאו דווקא. העיקר — וזה הרע ביותר — שאינני יכולה להתגבר עליו, הרבה פעמים עולה בי מין חיוך מהצד לגמרי... אבל גם כן די מטוב לב. החלטתי שלא כדאי להתרגש מדי ממעשיהם ומהתנהגותם של אנשים. ראשית, יתכן שהם בכלל אינם מרגישים מה שהם עושים, כמו שבודאי אני עושה הרבה מאוד דברים ואינני מרגישה בהם. יתכן שאפילו בזמן האחרון זה דווקא בולט אצלי, מפני שאני כל כך שקועה בתוך עצמי, עד שאינני מחשיבה את הדרכים שלי עם אנשים אחרים.

רינה, על מכתבך לענות באופן ישר אינני יכולה, ראשית מפני שעדיין לא עכלתי אותו די צרכי ומשום שעכשיו בכלל אינני מסוגלת לכתוב עליו כלום. כמה חושבים האנשים על עצמם הרבה, ואינם חושבים על הזולת. רינה, אני כותבת הרבה מאוד דברים והכל קשור בחוויות ובהרגשות שאת בכלל לא יכולה להרגיש אותם, ואני כותבת. אבל ברגע זה לא איכפת לי לגמרי, אין בזה כל חשיבות, זו גם מידה די אֶגואיסטית להלעיט את השני בדברים שלך ובפרט שאתה יודע שהוא (השני) אינו מבין אותך.

עכשיו אני רוצה נורא שהזמן יעבור מהר מהר ומאוד מעניין אותי מה שהוא (הזמן) יעשה בי במשך הזמן. לאיזה חיה אנושית הוא יהפכני, אני פשוט מרגישה איך שאני הופכת לאדם אחר לגמרי. את זאת בעצם רק אני מסוגלה להבין ולהרגיש. ובאמת, רינה, כל הזמן אני חושבת: הרי הלכנו כל השנים בדרך ליד דרך והדרכים שלנו לא נפגשו כנראה אף פעם, נתקלו זו בזו אבל לא יצרו פרשת דרכים.

עכשיו אני נורא מושפעת מנתן אלטרמן, כמובן משיריו. חבל מאוד רינה שאין לך אפשרות לקרוא את השירים. זה משהו מיוחד ומאוד מאוד

מענין ביחוד כשמסבירים לך אותם יפה ונכון. אולי בפסח אצליח להביא לך אותם. איזו תפיסה של החיים עצמם! באיזו דקות וביטויים משונים אבל מאוד מענינים הוא תופס את הכל.

הרבה הרבה רוצה להכתב, אבל יותר מדי גם כן לא טוב.

אינני מעלה בדעתי אפילו להתחיל לחשוב, לשלוח את המכתב הזה או לא, מפני שישנן כל כך הרבה סיבות שלא לשלוח, וכל כך הרבה דברים סתומים. אבל אַל תרבי לנתח את הכתוב, קבליהו כמו שהוא על הרע ועל הטוב.

וכעת, רינה, נומר שלום.

והעיקר באמת על מנת להתראות בקרוב להרבה זמן כי בפסח יהיה לנו חופש של שבועיים כמעט.

צריך לאחל ל„מחזור שלנו" הצלחה רבה, אני כה חוששת איך ארגיש את עצמי באותו זמן, ויש בי כל כך הרבה ספקות. בכל אופן נראה ונווכח...

היי שלום

נ ע מ י

המכתב שלך עורר בי כל כך הרבה על הבית ובכלל על יחסי שלי אליו...

[אביב 1946]

רינ'קה שלום אלף!

אַת רואה שאני מצוינת: כבר אני כותבת לך ושולחת וכו'. פשוט נורא משעמם בשיעור היסטוריה או בדומה. זהו אחד אשר, כותב ספר וכמו שספר היסטוריה משעמם, זה אותו הדבר. כל הזמן אני בהרגשה מעיקה „נורא". שוב לעבור על אותו הסיוט, מתיחות עצומה, אולי יעבור כך ואולי גם לא. בין כך המצב ביש לבלי מוצא. הפרובלימות רבות וכל אחת סותרת את השניה. אני לא יודעת באמת. האם תמיד העולם איננו טוב והאנשים אינם מרוצים ממנו, האם זהו הגורל שצריכה להיות מלחמה אחרי מלחמה? שנאה, מחלוקת, כאב וצער ובפרט שאנו חדלי אונים. כל הברירות שישנן הן רעות עד בלתי נשוא. לשם מה העולם קיים אם החיים בו אינם שבעי רצון אף פעם. ישנו האושר הפרטי, נניח אפילו שהוא שלם, לדעתי על כל פנים לא, אבל האושר הכללי בחברה, בארץ, בעולם, האם תמיד הוא עתיד להיות בסימן כזה של רע, רע, רע, עד להחניק את הנשמה ואת כל הטוב

שישנו לפעמים. אין הוא נכר בכלל בתוך כל המערבולת. אולי יחזור העולם לתוהו ואז אולי ינסו להקים עולם חדש. העולם הזה — על כל פנים טוענים כך, הנהו בדרגה של התפתחות — מעבר למשטר חיים אחר. על כל פנים תקופה זו היא נסיגה לצד החיה. החומר האנושי הולך ומדלדל ונעשה זול יותר. אם לא חושבים, אפשר עוד איך שהוא להמשיך לחיות, אבל כאשר מתגנבות המחשבות או שאת בעצמך חושבת אותן, אז היאוש כל כך גדול, שלכל הדברים הפרטיים והטובים באמת, אין כל ערך. פשוט אפילו ישנה בושה מסוימת להיות מאושר ולו לרגע קט. ואולי זוהי מצוה לחיות את הרגע מפני שמי יודע מתי נוכל עוד פעם להנות מהקרנת אור זו, שהיא קטנה ואעפי"כ זורחת. האחד סותר את השני והדבר נעשה כמין מטוטלת הנעה לכאן ולכאן להרבה כיוונים.

והיום הסתובבנו לנו והשתטינו וצחקנו ואפילו היה הדבר בעולם הזה, כנראה שתמיד יש עוד כוח. אין זה כוח אלא יצר החיים, לחיות על השמחה והכאב גם יחד.

יש כאן תמונה — וזו אני. נ ע מ י

להתראות

תל־אביב, יום שלישי בערב [מחצית ספטמבר 1946]

אפרים חביב הרבה שלום!

אני כבר גם כן הולכת בשיטת הטלגרמות, אבל לא כל יום אלא פעמים ביום אחד. כל היום טוב נורא והולכים הלוך וטפוף, רגל למטה, רגל למעלה. טוב כך להיות בין שמים וארץ. ורוצה אני כך להלוך בזריקת רגלים קדימה ואחורה ולשיר שיר כזה על: „עלם ועלמה ידעתי וכו'..." „איש את רעהו אהבו"... אבל הסוף איננו שייך.

ויושבים על הדשא ושומעים הרצאה בספרות מבורלא. המכינה לעברית כתבה חיבורים ועכשיו מוקראים החיבורים ברגש ובפתוס רב.

והעיקר שכנראה אבוא הביתה עוד ביום ששי ובערב ישנה החתונה של סולל ואסתר ואם תוכל להגיע אלינו יהיה טוב מאוד. היום נסיתי לטלפן לחנה למעדניה ואמרו לי שהיא כבר אינה עובדת שם.

ולילה טוב וסוף־סוף בשעה מאוחרת מגיעים גם למיטה.

שלום, שלום הרבה מאוד

נ ע מ י

יגור, יום שלישי [ספטמבר 1946]

רינ׳קה שלום, שלום לך!

כל כך לא היה לי חשק לנסוע ליגור. מפני שללמוד עכשיו לא היה לי רצון וסתם להיות דווקא פה ולא שם בבית אינני מבינה מדוע. בעצמי עוד לא ביררתי בקרבי את ההרגשה בדיוק ומתוך מה היא נובעת. יתכן אפילו לא ממקורות חיוביים, אבל היא ישנה. בימים האחרונים ובכלל בכל החופש האחרון הזה, הרבה פעמים יצא שכך הלכתי בחושך, על איזו מדרכה בתל־יוסף. זו הרגשה „סמלית", שאַת הולכת בחושך, לקראת משהו ואינך יודעת בדיוק מהו הדבר, אבל ישנה הרגשה טובה של יכולת, שאַת הולכת ותוכלי לדבר שיתרחש שם בעתיד הסמוי. ועוד יותר ידיעה, שהרבה הרבה זמן תלכי בעצמך בדרך הזו ואולי אפילו נוסף לכך נגד כולם.

עכשיו (הכל קורה עכשיו) נתקלתי טוב טוב בחיי ה„יום יום" אבל לא מתוך מליצה, אלא באמת עם אנשים שהם בשר ודם. ונוסף לזה יש להם עוד „יתרונות רוחניים" שונים ומשונים. גמלה בלבי ההכרה, שהדבר הגדול ביותר והמוכיח באמת על גודל נפש מסוים, זהו הדבר הפשוט לכאורה ושכל אדם עושה אותו, לדעת לחיות את החיים היום יומיים, עם הביקורת החריפה על הכל, לעתים היא כל כך גוברת ונדמה שאין כל טעם בכלל להמשיך ולחיות את החיים האלה. רק לדבר כזה נחוץ אידיאל. בכל האידיאלים שמרבים לדבר עליהם אינני מאמינה מזמן, ולכן אציב לי בתור אידיאל את הניתן בציטטה: „אין לך דבר בחיי יום יום שהוא כל כך חסר ערך או תפל עד שאינו ראוי לעדון הטעם לגביו".

מפני שישנם בחיי יום יום כל כך הרבה חוויות פכחות, המוקפות כל הזמן בכל כך הרבה דברים שאינם אומרים ולא כלום, עד שצריך פעם לחשוב אם אין הדברים האלה יכולים לעורר בנו את החוש ליופי שיש בהם. מה יש להתפעל מיצירה גדולה אמנותית שכל העולם יודע שהיא גדולה ונאה? הכוח מתגלה כשיודעים לגלות את היופי בדברים הרגילים, או שמטבע ברייתו מסוגל האדם לכך. חזרתי בודאי הרבה פעמים על הדבר הזה, מפני שמשך שנתיים שאני לומדת, הורגלתי להתרשם מחוויות גדולות, וכל פגישה עם החיים היום יומיים גרמה לי אכזבה איומה, ביקורת קשה ומחשבה שבכלל כך אי אפשר לחיות ובכל זאת כך הרי חיים ולכן כנראה צריך לדעת איך לעשות זאת. (פרוזאי למדי). ובדיוק היום מצאתי ספר „מורה דרך לאמנות", ובו הרבה דברים שהם בלי טעם, אבל הכל ניתן בו בצורה עממית מאוד,

אבל השפה וההגדרות הן כה פשוטות וקולעות, ביחוד הענין על טוב הטעם ורוע הטעם.

ובכלל טוב שהערב אוכלים ארוחת ערב ב־6 ואח״כ הזמן ארוך עד השכיבה הנורמלית. משום מה היום הכל נקלט בי כל כך טוב, נכנס ומוצא לו מקום נעים. נדמה לי שאני היום חדירה יותר מאשר כל חומר אחר בטבע. ואין הרגשה טובה מזו מאשר להרגיש שאַת רוכשת דברים שהיו שלך, אבל לא היו ברורים ובשלים די צרכם. והעיקר שהייתי כותבת לך עוד. זהו פשוט סיום קצר להיום. אין הרבה ימים כאלה, ואלה שישנם צריך „להנציחם״. וכן הייתי שולחת לך את הספר הזה, רק צריך ללמוד על גבי האדם ועל כל מדויהם ולכן יהיה הכתוב כאן מספיק כדי „לאזלך״ מהפיסיולוגיה, אנטומיה, סידור מיטה ועוד מיני דברים. בשבת אבוא הביתה כמעט בטוח, על כל פנים מהבחינה הכללית של הלימוד, ואני חושבת שגם בחינות פרטיות לא יעכבו הפעם. אני פטפטנית שקשה לסבול.

שלום רינ׳קה ולהתראות

נ ע מ י

[ינואר 1947]

רינה שלום!

— — — בזמן האחרון הכל כל כך לא יציב וקובע, פעם לומדים, המון פעמים בכלל לא, שבוע נוסעים הרבה ושבוע בכלל לא. וקר וגשם שזה פשוט מדכא. דווקא הגשם לא איכפת לי אבל כשקר בידים וברגלים וצריך לבוץ בבוץ וכל כך עגום. דבר אחד, קורת רוח היתה לי, הייתי בירו־שלים והיו המון זמנים שהיה נורא יפה מחוץ לשעות של יום הולדת פורמלית עם משפחה גדולה שמלכסנים מבטים לצדדים ומקשקשים בגרמנית, אבל טוב היה שחנה היתה שם והתבדחנו הרבה וברחנו ברגע האפשרי. התרוצצנו בעיר העתיקה, כל פעם טיול כזה גורם לי קורת רוח מרובה למדי. הריחות וביחוד הצבעים, שם הצבעים זורחים באור מיוחד. הכל שם כל כך ציורי דקורטיבי, לכלוך עד למעלה מהצואר, אולם כשאַת נמצאת שם, אַת מרגישה כל כך כבחטיבה אחת ואין זה מעורר בי כל גועל — כמו שלכלוך כזה במסיבה אחרת, מסוגל לעורר. אח״כ כשיוצאים לרחובות הנקיים אז נושבת הרוח „הצחה״ כאילו „האויר הטוב״ ומרגישים שהיינו בחושך, בלכלוך ובסרחון שאינו פוגע. הכל שם מוזר הן לטוב והן לרע, אולם אוירה מיוחדת

שוררת בכל, אפילו בתחנת האוטובוס. מכים וצועקים כמו בשוק, הטיפוס השלילי הלבושים קפוטות ארוכות, פאות עד האזנים, כובע שעיר. בשבת נותנים דעתם לראות, אם חס וחלילה יימצא איזה יהודי שיעבור על הפרט הקטן ביותר של מסורת־שבת ודווקא על הדברים הקטנים ומחוסרי כל ערך. קנאות אשר אין מאחוריה רגש לוהט וחזק — על כל פנים אלה אשר צועקים ברחובות.

— — — בזמן האחרון אנחנו לכאורה לומדים הרבה, בשבת ובחול, והרבה שעות. אבל אני משום מה אינני מרגישה בפרודוקטיביות שיש בלימוד זה. אני נפנית לפעמים משיעור זה או אחר, אולם לא מבחינת המקצוע, אלא רק לעצמי למדתי דבר כזה וכזה והיה לי מענין שעה מסוימת ואולי גם אחר כך יהיה על מה לחשוב. רק עכשיו כשאני נוסעת בכיוון שלך, אבל קצת יותר קרוב אז אני נזכרת ב„שותף במדע המודרני" אם ראית את הספר הזה. שם מספרים על כל העולם הגדול הנשגב, על התפתחותו החברתית, הכלכלית, התרבותית, המדעית וכו'... וזה נורא מענין. מסביר שם המון תופעות, שלכאורה הן ברורות עד שלא חושבים עליהן באמת, וביחס לזה מוכרחים להחליף מחשבות, לברר אותן ע"י שאלה, אמירה, תשובה וכו'. אני רוצה מאוד לחזור הביתה ואפילו שאני עוד לא יודעת מה יהיה ואיך הכל יסתדר. עכשיו אני יכולה רק לדמיין לי איך אעשה חיים טובים ואינטנסיביים. ברור, שהמציאות תהיה די עלובה וקשה, אבל זה מסַקרן אותי גם מבחינה מסוימת. בזמן האחרון התחלתי שוב להתעסק בחומר. מבלי להיות אמן ישנה הרגשה עצומה כשאַת עושה בחומר ומוציאה צורה נאה בתנועה האומרת לך משהו. יצקתי בגבס תבליט של אחת כזו, שרקדה קצת ושכחה שהתחילה ושקעה בהרהורים.

— — — ואני אגיד לך שלום הרבה מאוד,

נ ע מ י

[סוף חודש מרץ 1947]

לפנינה ולכל הילדים הרבה, הרבה שלום!

כל הזמן לא כתבתי לכם, מפני שהיה בדעתי לשלוח לכם משהו ולא הזדמן לי לסדר את הדבר. בזמן האחרון טיילנו הרבה מאוד בכל מיני מקומות, הסתכלנו הרבה על צפרים, שמענו את שירתם שהיא מאוד יפה, הקשבנו איך הן משוחחות ביניהן, האחת קוראת לשניה. גם ראינו צפרים

נלחמות אחת בחברתה, צפרי הטרף הגדולות. פעם ראינו מלחמה קשה באויר בין בז ובין עקב, הבז קטן יותר אבל זריז מאוד ואוהב להתגרות, וכל הזמן, הקטן הזה עף מעל העקב הגדול והכבד ממנו והטריד אותו מדי פעם בפעם. כן טיילנו במקומות שיש בהם המון פרחים בעלי צבעים רבים, נזכרתי שאצלכם במעוז אין כל כך הרבה פרחים בשדה, ולכן אני שולחת לכם פקעות של רקפות, אלה בעלי צבעים כהים ועזים באופן מיוחד. נראה איך יעלו אצלכם בשנה הבאה.

ככה פנים אל פנים אי אפשר להגיד דברים שהלב היה רוצה לאומרם, הן מפני הבושה, והן מפני הרשמיות שמלים מסוג זה מקובלות כשהן נאמרות בפרידה או ברגעים דומים לזו. על כל פנים עכשיו, עבר זמן רב, ואם זה שאומר הוא, כי באמת היה כל כך נעים וטוב, שאפילו לא קוויתי שה„הס־תכלות" תהיה כל כך מענינת ויחד עם זה נעימה — ויהיה כבר לא משום נימוס בלבד. ואני נזכרת בכם מדי פעם בפעם בקשר לכל מיני דברים המזכירים לי חוויות שעה שהיינו יחד.

ושלום לכם לכולכם. ובודאי יקרה שנתראה במשך הזמן.

נ ע מ י

יגור, יום שלישי [אביב 1947]

רינ'קה שלום, שלום לך!

לפעמים, וזה קורה באמת רק לפעמים, שמשהו משאיר רושם חזק. פתאום רואים אדם, אולי עוד שתים שלוש מלים אשר אין להן ערך, — אבל כאן זהו התוכן המלולי היחידי — והמגע הזה, כשלעצמו ממלא אותך הרגשה כמוסה של חמימות, וכל פנימיותך מתמלאה חום מיוחד במינו. אין זה שייך לרגש חם ועז, שאת חשה כלפי חבר או חברה שאת מכירה אותם זמן מה. זוהי פגישה ארעית שמרגש בה אותו החום גם אצל הזולת, איזו מין מציאת־חן קטנה הדדית, בכלל לא על מנת להמשיך אותה אלא כך לשמה. ואח"כ רק את „שמחה" במשך זמן מסוים ואינך יודעת מה לשמחה זו עושה. כל ה„זיפת" שישנו כאן, האוירה הנעימה של הסוף וההכנות הלוקחות את כל המרץ לדברים אחרים, — לקראת סיום תקופה — ולמרות הכל כאילו מפנימיותך זורח לו האור הזה, החמים כל כך.

אני כל כך מרבה לתאר לך את זה מפני שאני מרגישה שהנה עוד מעט והקרינה האחרונה מאותו חום תלך ותמוג ולא ישאר ממנה אך ורק

זכרון שאינו דומה לאותה הרגשה. אני אוחזת בה והיא בורחת, וכל מיני דברים מניסים אותה. יודעת אַת מה היפה שבה. זהו הסוד שאין אַת יודעת על האדם הזה כלום, חוץ מאותם הרגעים, חוץ משם, מקום ולא יותר. זה בעצם נמשך ימים מספר. זה כמעט בטוח, כמו ברוב המקרים, שאילו היתה ההכרות יותר קרובה הכל היה מתהפך, או החצי לפחות. אבל באמת כבר ישנן כאן יותר מדי מלים.

כעת קשה להכיר את הסמינר, הכל שוקק, הומה ובפרט רואים כאן את המין השני וזה „חג" לגננות. נורא מצחיק. בשבת, כשנשארתי כאן, היה פשוט נהדר. פעם אחת מרגישים שלומדים באמת דבר מענין בחיים והכל שוטף ורוטט וטוב. ואח"כ ביום ראשון שוב לחזור לשעמום של הכיתה שלנו.

לכן שלום וכנראה שנתראה רק ב„סדר".

שלום, שלום

נ ע מ י

תל־יוסף, יום שני בערב [אפריל 1947]

רינה שלום!

אפילו אינני יודעת במה להתחיל ואינני יודעת אם אני בכלל צריכה לכתוב עכשיו משהו, ודווקא טוב שלא כתבתי כל הזמן הארוך הזה, מפני שעברו עלי „משברים קשים", ועכשיו כביכול נעלמו. הכל טוב ויפה, הריני בבית לכל הדעות גם המחייבות וגם השוללות. אבל ברגע זה, על כל פנים, אין זה חשוב לי. סוף־סוף אני נמצאת ולו רק לשבועיים בתנאים אידיאליים לפי השקפתי. להיות לבדי, לגור בחדר לבד. השתלטתי על החדר הצר, החמים והקטן — ו„חמים" בנשמה. אני משתוקקת כבר לגור באוהל וכל הזמן זה לא מסתדר. מילא, החלטתי פחות לשים לב לפל, אחרת באמת צריך היה רק לשבת ולבכות כל היום. בכל זאת אני עובדת ונהנית וצוחקת עם הילדים ועליהם. אני יודעת, שאַת למעשה אינך מבינה לשם מה כל המלים המפוצצות האלה המיצגות תחום בין ביטויי רגש שונים, אבל זה הרבה יותר גרוע. כל זה לא קרה אתי אלא עם לבי, הוא בוכה לו כבר הרבה זמן ז"א בכה, עכשיו כבר לא. אבל אני אף פעם לא.

כמה יש בעבודה משום גאולה לנשמה! זה טוב, ולא תארתי לי אף פעם שזה כל כך מהנה. ראשית מבחינת הזמן: זה „תופס" יום שלם ואח"כ

גם עניינים. אוי! זה לא נכתב כמו שצריך, כי אני חושבת בכלל על דברים אחרים. הכל שקר מוסכם אחד גדול ואין ברירה, צריך לחיות וטוב פחות או יותר אף בשקר המוסכם הזה. ושלום נ ע מ י

[ספטמבר 1947]

רינה שלום, שלום המון!

— — — העבודה טובה והרבה פעמים מלבבת מאוד ואני תוהה ותמוהה על כך, אבל באמת זוהי עבודה של היום, ואולי גם לקראת איזה מחר, קרוב למדי. מפני שאח"כ בין כך ילך הכל, כאילו לא היה ומה שנתת יכנס לידים אחרות כאלה שבכלל לא רצויות. ולגבי הילדים אני משתדלת או אפילו זה לא נכון, רק זה יוצא מעצמי, ואתם טוב לי. והיום היינו כל היום קופים, יצאנו לחורשת הזיתים טיפסנו ואכלנו על העץ, מתחנו חבלים מעץ לעץ, אכלנו תאנים, צעקנו מכל מקום גבוה האחד לשני והיתה ממש רוח העוברת בין כולם ומנשבת. טוב טוב טוב. כל מיני דברים שקטנים כאלה מ־3—3½ עלולים להתרגש מהם.

וחינוך, זו באמת אמנות ולא תמיד רוח האמנות שורה עליך ובפרט דרושה סבלנות אין קץ ובין הזמנים שאת סבלנית — לחשוב הרבה.

שלום נ ע מ י

[אוקטובר 1947]

רינה'לה, רינה'לה!

תארי לך איזו בושה ואני מודה על האמת: לקחתי לידי היום עתון מיום שני ופתאום התאריך 27 פשוט נתרתי ממקומי ורצתי לטלפון והוא לא רצה לדבר אתך.

ואני אומרת לך המון ליום ההולדת, ותדעי לך, שאת בת עשרים וגם אני עוד מעט וזה איום. כמו נערת קרטונז'.

ומחר אני הולכת לעבוד סוף־סוף לילדים, אני מתגעגעת מאוד, אבל לעבוד לא כל כך. ויותר מוצלח ממה שיש כאן, כבר לא יצא היום כי מאוחר. ודי...

ושיהיה המון יופי בעולם שלנו (איזו שטות). ונגמר הדף וריק.

שלום נ ע מ י

אפרים אלף שלום! [סוף חורף 1947]

תמיד כל הפתקאות הנכתבות רק דרך אגב אליך הן או אחרי דבר שהוא רע ביסודו וחודר עמוק, או אחרי הרבה הרבה טוב. והיום הנה, לגמרי לא מתאים לי, דווקא אחרי הרבה הרבה טוב. שיעור ריתמיקה פשוט עצום, שכחתי עולם ומלואו, והייתי לפרח ואח"כ לדבורה ורצתי כך בחלל בין כל „הפרחים" של הכיתה שלנו וחם... ועצום...

אני לפחות משולהבת כעת בלב ובפנים, אבל אתה מסכן צריך לקרוא כאלה מיני שטויות. אבל מילא, לא נורא.

העיקר, חשבתי לבוא אליך ביום החמישי אבל יש לנו חוג בערב ואינני רוצה להפסידו. לכן אבוא מחר ואם אדוני עסוק, נא להודיע!

ושלום הרבה וטוב טוב טוב. להתראות

נ ע מ י

רישומים למשחק — ריקוד ב ט"ו בשבט*

א

עצים כבדי צמרת עומדים. כל ילד מציג עץ אשר חשב עליו. במרכז עומדת השקדיה. בוקר. העצים מתעוררים משנתם, ט"ו בשבט, יום הולדת השקדיה, והיא באמצע. מתלקטים דבורים ופרפרים. פרחים ליד העצים. הדבורים מפזזות וטסות מפרח לפרח עד שהן מוצאות את הפרח שאותו ביקשו. קבוצות פרחים מסוימות שאותן מבקרות הדבורים מהן חלק של אבקה וחלק של צוף. אלה שבהם הצוף חבוי עמוק — כפיפה חזקה יותר פנימה, צוף גלוי — „למי?". הדבורים בכוורת, כל אחת מחוללת את מחולה: זו של הצוף וזו של האבקה, ואחריהן נוהרת קבוצה שלמה של דבורים הבאות אתן אל הפרחים. מופיעים ילדים בשמחה, תוהים על הנעשה, מסתכלים בכל, מקיפים את השקדיה ויוצאים במחול בין העצים המתנועעים ברוח.

ב

חורשה ענפה ועבותה עומדת במקום, העצים שונים אך כבדי ימים. בוקר אחד הם מתעוררים ורואים על ידם, הנה הופיעו עצים קטנים ורכים מאוד המסתכלים עליהם בקנאה: מתי נהיה אנחנו גדולים? משחק בין הקטנים והגדולים: הקטנים מהר יותר ובתנועות קצרות, הגדולים — בכבדות ובעומק.

* מתוך מחברת־העבודה בסמינר.

ג

חורשה גדולה וענפה ובאמצעה שקדיה פורחת בפריחה מלאה. העצים — עתיקי־יומין וכבדי תנועה — מתנועעים חרש ובמתינות, משוחחים האחד עם השני, מראים את ענפיהם ואת כוחם. והנה מגיע יום הנטיעה. בבוקר מקיצים העצים הזקנים והנה למולם מופיעה בחפזון קבוצת עצים קטנטנים, שרק עכשיו נטעו אותם הילדים. שתי קבוצות העצים מסתכלות האחת בשניה, הגדולים כאילו מלגלגים, מראים כוחם וענפיהם הרבים והקטנים משתדלים אף הם להיות גדולים ומתנועעים, לאט לאט הם גדלים וע״י כך מתקרבות שתי הקבוצות האחת לשניה ורוקדות את ריקוד החג. העצים הזקנים מפוזרים באמצע והקטנים מפזזים מסביבם. הגדולים כאילו רוצים למסור להם מכוחם, והתנועה היא כמיהת האחד לשני.

נ ע מ י מ.

תל־יוסף, תיכף כשקיבלתי את מכתבך [מרס 1948]

לרינה!

אַת יודעת למה אני כותבת לך תיכף, מפני שהרגשתי לגבי רפי את אותה ההרגשה ממש. כבר אמרנו פעם שישנם טיפוסים שהם בני אלמות ואותו חשבתי בלבי לאחד מהם. כשנודע לי הדבר נפלתי כולי. אני חושבת שזה אחד המקרים שהשפיע עלי ביותר, פשוט השחרתי ונעשה כל כך כבד שעוד רגע והייתי בוכה. הכרתי בו הרבה חלקים של הרגש הרך ביותר לגבי —ה ובכלל סוג הרגשות האלה, חוץ מזה ראיתי אותו הרבה מחוץ למסגרת שהיא שלו באופן תמידי. ומחוץ למסגרת ישנם יותר נתונים להכרה. אי־אפשר, — ובכל זאת עוד תמיד ישנו פתח קטן לאפשרי ולטוב. נראה מה יהיה הלאה.

במשק תכונה — עובדים כולם כאיש אחד וחופרים תעלות, העבודה בצותא נעימה למדי. בכלל יפה לראות החלצות והתנדבות כזו והילדים, למי שרק יש כוח להרים איזה כלי מתלבטים בין הרגלים. לי במחילה כבר ישנן יבלות על הידים, נעשיתי פועלת משעה של חפירה ביום, רק מוזר שעבודה כזו נעשית למען להסתתר מהכדורים שלהם. לגבי הערבים אין לי יחס של שנאה איומה מפני שהם כל כך מטומטמים ובעצמם אינם נלחמים

למשהו ממשי. רק סיבבו אותם והם לומדים להשתמש בכל מיני מכשירים. אבל העיקר שיגמר כבר. כל האנשים תקפם בולמוס נסיעות, — להספיק עד 15 במאי. נעמי הנדלר ומיכאל הגיעו אפילו עד הנגב וראו את יוקי ויהושע. הם הביאו לי מכתב מחנה ושמחתי לו מאוד. משום מה לגמרי לא דוחק לי לנסוע.

עם הילדים הולך לפי שעה מצוין. אנחנו שורצים בדיר כמעט יום־יום ורואים איך שגוזזים, אני בעצמי כבר יודעת לגזוז וזה יופי. אנחנו גם דייגים, ודגים ראשנים ונראה מה יגדל מהם.

ושרים המון שירי רועים וגז, בחיי שלא ידעתי כמה שהשירים האלה יפים, נעים לשיר אותם.

שושנה שמושקוביץ׳ ולאה יעקבזון נסעו היום לגליל לבשל באי־שם. לאה בדיוק בשביל זה. אני שזופה ו„קצת סובין לי בפנים״ וכו׳. וכבר ישנו כאן דו״ח כמעט מפורט. ושוב תורך, ושלום, שלום נ ע מ י

תל־יוסף, 17.3.48 אבא׳לה שלום, שלום!

קיבלתי רק מכתב שלך ולא שנים כפי שכתבת, מפני שאחד כנראה עוד הדואר מחזיק אצלו או שודדי הדואר באשר הם שם.

אצלנו מתנהל הכל כסדרו, מדי פעם נדמה שהמצב מתוח ׳מתאמנים פה ושם אבל למעשה אותה השאננות. ישנם שוב חגים הדשים ואני עוסקת בריתמיקה ואפילו ממציאה קצת ריקודים לילדים ולגדולים. אני עסוקה הרבה זמן.

ובוץ המון והמון, פשוט בקושי אפשר להוציא רגל אחרי חברתה ולהמשיך ללכת. סוף־סוף נזכרו הבוץ והגשם לבוא כשהשדות כבר משתבלים, הרבה זה בודאי לא יתן.

האם נודע לך משהו על אביתר? בכל פעם שלוקחים עתון ביד יש פחד שמא יימצא שם מוּפר. ומכירים בדרך כלל המון אנשים ומאלה הלוחמים דווקא וכל פעם נצבת לפניך דמות זו או אחרת שהיתה חיה מאוד ותוססת ופתאום צריך להאמין שהיא איננה. אבא, אני אשתדל לכתוב לך כיכולתי וגם אתה מתי שיעלה הרצון מלפניך ובכלל כבר מזמן לא היית בבית.

וכעת שלום שלום לפי שורת ההגיון צריך להתחיל להיות טוב.

שלום, להתראות נ ע מ י

תל־יוסף, יום רביעי [לפני הפסח 1948]

אבא שלום!

אני כבר מפקפקת אם מכתבי זה יגיע אליך. אם להרגיש בימים כאלה כל מאורע ומאורע אפשר לצאת מן הדעת ולפי שעה כדאי עוד לחיות ועד כמה שאפשר בשקט ובאופן נורמלי ולכן צריך להמנע מלחשוב על כל זה.

את הפסח נסדר השנה על אף השמים וחמתם. ושלום מחגי החמוד. כשיורים על ידנו קרוב, חגי לרוב ישן ואחר כך הוא אומר: אני לא אוהב לשמוע יריות, אני רק אוהב אחרי זה שיספרו מה היה ואם זה הצליח.

ולהתראות בפסח

שלום

נ ע מ י

תל־יוסף, יום ראשון בערב [אביב 1948]

אבא־בא שלום, שלום!

אתמול קיבלתי את מכתבך. הדואר עכשיו „מסדר" את כולם ואין יודעים אם לכעוס על האנשים שצריכים לכתוב ואינם כותבים, או על הדואר. וקיבלתי יחד עם מכתבך עוד מכתבים אחדים ולך אני עונה בתחילה, כמובן.

אני כשלעצמי קשה להכיר אותי, יציבות עצומה. ובעלת בית שלא האמנתי על עצמי. עובדת מספיק, לפעמים קשה ולפעמים נעים, וחגים יש לנו כל הזמן ברוך השם, ויש על מה לחשוב ומה להכין בזמן החפשי. חוץ מזה אני שומרת על חדרי, פשוט יופי, וגם גינה קטנה ונקיה סידרתי לי ונקי בפנים ובחוץ. ותמיד אופפת אותי הרגשה מצוינת, בהכנסי לחדר. חוץ מזה אני קוראת המון, לפעמים ספרים טובים ולפעמים סתם פסולת, אבל בשביל „לפני השינה".

ככה אני עכשיו מתכוננת לעבור עם 16 הילדים שלי לבית קבוע ובינתיים כמובן נתקלים בכל מיני קשיים סידוריים ו„אנושיים".

בשכונת העוני שלי נעשה עליז ושמח ולי זה מפריע לקרוא וללמוד. כל הסוכות התמלאו בנוער שפייה ואלה בבוקר שרים, בצהרים שרים ובערב רבים עד כדי מכות והצריחות עד לב השמים וזה בסגנון אסיה הכל. חוץ מזה, מהצד השני צריף של עולי קפריסין ושם מוסיקה מודרנית שולטת

וגידופים בפולנית, הונגרית ואידיש (שלוש שפות זרות לי) ושרים גם כן הרבה ובסיטונות ממש. וזה הכל כמובן בסגנון אירופי — ואני באמצע שיתקת כדג. לפעמים אני רוקדת, כי החדר גדול ויש בו מקום והוא מגרה לזה. אתה רואה אבא, פתאום נולד מכתב ארוך ארוך, והעיקר שמחר יש לי שבת. הערב אשכב בהרגשה הנפלאה שלא אצטרך לקום מחר בזמן אלא רק לאט, **מתי שארצה.**

ומלחמה בארץ ורבים האנשים שהכרתי ושמתו עכשיו. וחוץ מהכל צריך לעשות לילדים ימים טובים, לשיר ולרקוד, לספר ולחשוב בלי סוף כל היום, וכן ביום השני והשלישי. אני מקווה שתבין את הכתב שלי, פשוט אינני מסוגלת לכתוב יותר ברור. ושלום מחגי, בודאי יכתוב. כל כך התרגש ממכתבך וכעת במקרה ישנה „עונה" טובה אצלו והוא שקט ונימוסי למדי.

ד"ש מאמא. ושכחתי שמי

נ ע מ י

תל־יוסף, יום חמישי. יום מאושר. [ניסן תש"ח]

ירדנה שלום, שלום!

ראשית שלא אסתבך אח"כ במליצות ובעטורי מלים אומר לך: תודה אבל הרבה כמה שאפשר. ימים, לשבועות זה כבר מצטרף, שאני הולכת ביום, בלילה, בבוץ שבקושי הרגלים מתרוממות, בחום, בכל צורות מזג־האויר ובכל הלכי נפש, הכל הולך ומתמלא וגואה ומתפרץ. ופה נשמעת מנגינה והגוף, הראש, הידים, הרגלים הכל נישא בקצב ובתחושה עצומה. והילדים, כבר בני ארבע, מוכרחים „מסכנים" לפחות שעה ביום להתנועע והם כבר גם כן „משוגעים" לדבר מאחר שחשו אותו. ולאן להוליך את כל זה? והחלום הקדים לבשר לי. בקיצור ראיתי חג גדול וראיתי שהכל בו מופר וקרוב ומודע וראיתי אותך (אַל תצחקי) ונענעת בראשך ורציתי להגיד לך שאני כאן ומרגישה ורואה הכל, — היום שוב נזכרתי וידעתי. תודה, מפני שלולא הלימוד שהיה, בודאי היו צצות תחושות מעין אלה, אבל בלי כל מוצא ובלי כל דמות.

בזמן הזה, שישנה הרגשה כזו (יתכן שאין זה הוגן להרגיש אותה) אבל מאחר שהיא באה כמתנה מבפנים מבפנים, יש להחזיק בה, לחיות לאורה ולתתה לאחרים. נדמה לי שיש בי כוח כל כך הרבה.

וכל כך אני רוצה ללמוד שאין לתאר. וזה אי־אפשר. לפחות אשלח

לך הקרנה מהתחושה הנפלאה הזו מפני שאת זכאית לה יותר מהכל.

ודי ושלום. וצריך מהר לגמור, מפני שאחרת עלולה לבוא שעת פכחות, ואז תמהים על התפרצות מעין זו.

נ ע מ י

תל־יוסף, יום רביעי אחד וטוב [מאי 1948]

הגר, שלום לך הרבה מאוד!

זה כוחה של הפתעה. וכבר אני יושבת וכותבת לך בחזרה. אבל זו פשוט חזירות, תסלחי לי על הביטוי, לכתוב ולכתוב המון דברים יפים ונחמדים ואת הכתובת להשאיר לי לדאוג לה. אבל מילא, זה כבר יישלח. ומפני הפחד, שכל מה שרוצה עכשיו להכתב לך, יפרח לו עד שתגיע הכתובת, אני יושבת וכותבת לך מיד.

לפני כמה ימים נזכרתי שאת בחוץ לארץ ואפילו התענינתי בך במחשבתי, מה את עושה שם. והגלויה באה בזמן טוב, שקר בחוץ ורוח, רוח — כמה רוח. ואני באתי מוקדם מאוד לחדר וחמים בו יותר מאשר בחוץ ועוד מעט קט והרוח תביא לי עוד בן תמותה אחד ונהיה פתאום שנים. והרבה עודים...

ועובדים הרבה עם הקטנטנים וחוגגים אתם חגים, אבל אין לי חשק לכתוב עליהם כעת.

הגר, את ביחוד צריכה לכתוב המון. תארי לך שאת רואה כעת דברים כאלה, שכל השנים הלעיטו אותנו בהם בתור רפרודוקציות טובות והרבה מהן רעות. ופתאום לראות את הכל רק בשתי עינים ואפשר אפילו למששן. תסתכלי בכל גם במקומי, אילו הם רק ידעו כמה אני רוצה לראות אותם באמת, כך כמו שאני מביטה על האנשים פה. ואנשים אצלנו, כל הזמן תנועה: בא אחד, בא שני. סוף־סוף התלקטנו מחדש והנה שוב לוקחים ולוקחים בלי רחמים. ושוב נשארים מעט, שאפשר לספור אותם כך רק ביחידות. וכאן אצלנו כמעט שלא מורגש אי השקט. עובדים הרבה ומצפים לגשם כמו תמיד, אתמול סוף־סוף הואיל לרדת קצת.

בדיוק לפני ההכרזה על המדינה היה לי חופש ונסעתי באמת ברחבי הארץ ובנגב, בחיי שזוהי גבורה לחיות שלושים איש בנוף של אותו הצבע, בחיי שזה שממון איום. תל־אביב כמו שהיא, גמעתי את התערוכות שיש בה

ונסעתי לי הלאה. ראיתי את רינה, שלמעשה לא ראיתיה מאז גמרנו את הלימודים.

הגר, וכתבי כשיעלה הרצון מלפניך, והסתכלי והתבוננני המון המון כמה שרק אפשר. וחיי בטוב בטוב. זאת אני

נ ע מ י

תל־יוסף, [יוני 1948]

רינה שלום!

אני מוכרחה לכתוב לך משהו שקראתי אותו ב„שער הנצחון" וכל הזמן חשבתי עליו ובמידה שאני חושבת יותר ויותר, אני מגיעה למסקנה שדי נכון אעפ"י שבהתחלה חשבתי שזאת אימרה שאינה אומרת הרבה וגם בלתי נכונה.

„אין לטמא את האהבה בידידות". במקום שהיתה אהבה אין אח"כ כל מקום למין פיצוי הנקרא ידידות. אם מקימים אח"כ את היחס הטוב זוהי עדיין אהבה, או שזהו בכלל לא כלום.

בכלל אַת מוכרחה לקרוא את הספר הזה, אעפ"י שבחלק השני ישנה ירידה מסוימת מבחינת בנין העלילה. בחלק הראשון המתח עצום ובחלק השני ישנה עלילה מרובה אולם אינני במתח. ישנן שם הרבה שגיאות המונעות בעד יצירת המתח, אבל השכל, הרגש והראיה של הדברים נשארים על אותו הגובה.

עוד מעט קט ואני במיטה. היום היה סתם כך, יום נפלא ונעים. מחר יש לי הרבה תכניות עבור הילדים, נראה איך יהיה הדבר. אני כבר יודעת למה ישנה לי הרגשה טובה היום. לפנות ערב הלכתי וגיליתי קן של חמריה עם שני גוזלים בתוכו על יד החדר של אמא. ישבתי המון זמן והסתכלתי בהאכלה ובכלל להסתכל בלבד זה מצוין, פשוט חוזרים על הרבה חוויות שבהסתכלות וזה נוסך הרגשה נעימה.

וַאת גם כן צריכה לכתוב. אני שולחת לך את „המבוע" חלק ב'.

ושמי נ ע מ י

שלום

*

לך, נעמי

אני מרכינה ראשי, אל תוכי — לפני ימים פעוטים, גדולים וגדולים מאוד, מעל רחשי־חלוף ורגשות שהעמיקו חדור. ובהביטי הלאה הנה נצני־העתיד נפערים בהדרגה וחלקם עודם כפותים במעטה. כי שנים להם... ובכולם אַת...

בלילך האחרון ישבתי לידך, וידעתי: אבריך עוד פעלו במכניות קרה והגיונית, אך רוחך כבר לא היתה עמך. צורב — חונק עד לאימה היה לראותך בכך, הרי אַת לא אַת. הן נקטעת מרוחך, שהביעה, תיארה ושיתפה. ומדוע מהרה כה להתפרץ מקנה, הן לא כבולה היתה בתוכך. בנינך היה כה קליל וחָדיר.

נעמי־ק, לא אומר, כי נפשך חיה בתוכנו. היתה אחידות נפלאה בין שני מרכיביך ובאשר אפנה הנה אַת בשניהם: בהילוכך, בלהט ריקודך הקצבי החד, בתנופת ציורך, בבנין רקמתך, בהכאת הטמבור, בתוספת גוון לשׂמלתך — וכל זאת מונע ונגרף ברוחך המתפרצת והנבטת מכל זיע בך.

נרעדת מכל יפי, אמנות ודעת. ידעת לקבלם, לעכלם, לשמוח בהם ולכמוה להם.

לא סטית מיגון החיים וגבהת לרוות שמחתם — על כן לך היה העתיד.

נעמיק, יותר מכל היית חברה — ידידה, ואולי מלים אלה — רק מסגרת דלה לתוכנן. עד מה חשת וסעדת את הזולת בכאבו, גמישה היית כדי לא להעמיס בהימצאך. זכרת נקודות בחיים והעלית אותן במתת־נועם, בצירוף פיסקה הביבה ומקורית ועל הכל נכספת לשתף בכל אשר לך.

היית לנו רמה ויפה. ועֵדה התהום שנפערה עם חסרונך.

ר י נ ה

על בנינו הלוחמים

עת אני רושם את שמותיכם בנים יקירים רועדת היד ובוכה הלב. כאחד מאלה שלוויתיכם בהתפתחותכם, לא העליתי על דעתי, שאצטרך לתאר את מעשיכם באכסניה זו, ולכתוב עליכם דברי הספד.

הריני מעלה בזכרוני את התקופה בעודכם ילדים, כשאינני מניח לכם עד שתיכנסו בעול הפעולה הספורטיבית. הייתי סולח לכם, לכל תעלוליכם, כי היו שילומים במעשיכם. כמה מרץ נעורים וכוחות הוסיסים היו טמונים בכם! והנה אתם בפעולה הספורטיבית. הייתם בין ראשוני הנוער בהתישבות העובדת שזכיתם למאור על המגרש לכדור־סל. ממנו למדו רבים וכן עשו. שעות הייתי עומד על המגרש, מסתכל במעשיכם ומלווה אתכם בהתפתחותכם במשחקים ובשאר שטחי הפעולה. לא יכולתי להיפרד מכם ומחבריכם שיאריכו ימים, כי לבי שמח לראותכם. כמה סיפוק נפש היה לי ללוותכם בכל ההתחרויות שהשתתפתם בהן, בשם תל־יוסף. התנהגותכם שם על המגרש היתה למופת לאחרים, הייתם דוגמה לרבים. ידעתם להתנהג ועל זה היתה גאוותנו וגאוות הציבור הרב שהיה נוכח במקום. משכתם את אהדת הצופים לצדכם ונתחבבתם על כולם! לא כולכם הייתם מחוננים בכשרונות מיוחדים, איש איש לפי יכולתו וסגולותיו. אבל יחדיו הייתם לחומה בצורה, שאין לפרוץ אותה ואין לכבוש אותה. לא אשכח לעולם את הופעותיכם עם שאר הבנים באליפויות הארציות של „הפועל", באיזה חרף נפש לחמתם על כבוד תל־יוסף. במשך שלוש שנים רצופות קמו עליכם כל קבוצות „הפועל", בכדור־סל לנוער, מהערים, מהמושבות ומההתישבות העובדת, ולא יכלו לכם.

אני מעלה בזכרוני את אותה שבת של שנת 1942, שעה שעזבתי ביחד עם בני תל־יוסף את מגרש „הפועל" בשכונת מונטיפיורי, בידינו שלושת הגביעים, — שכה עמלו הבנים לזכות בהם, — והשירה פרצה מפיהם „הגביע הוא שלנו". ניגש אלי אחד ממרכז „הפועל" תל־אביב, ולוחץ את ידי והוא מלא הערצה: איזה נוער מלא חיים, טוב ונחמד יש לכם! אני מקנא בכם, אשריכם שזכיתם לכאלה! — ואני משיג את החבריא וצועד עמהם. ועתה, הנה באחד הערבים, יצאתי בקיץ תש"ט לשמירה בצפון המשק,

בידי הסטאָן שיוחנן לימדני להשתמש בו והנה אני מגיע אל מגרש „הפועל". בחוץ חושך ולא פחות גם על המגרש. הריני מתהלך ומנוחה אין בנפשי. פתאום אני רואה ממרחק מה, עולים שני צללים מתוך חורשת הזיתים, באים אל מגרש כדור־הסל, ומעלים אור החשמל. אלה ילדי עין־חרוד ומיד אחריהם הופיעו ילדי תל־יוסף וכדור בידיהם. הם מתחילים להעיפו לסל הצפוני, זורקים ומפסיקים, זורקים ומפסיקים, פועלים בלי חשק ולבסוף מפסיקים את המשחק. אני עומד מהצד ומקשיב, הילדים מתחילים לשוחח. הדי דבריהם מגיעים לאזני: הם הלכו החבריא! רפי הלך, הלל לביא הלך!... וילד מתל־יוסף עונה לעומתו — זרבבל הלך ומשה׳לה איננו וגם יוחנן הלך ואיננו... הרי הם היו כולם פה! — הילדים לא המשיכו במשחק הכדור, נתפרדה החבילה והאור כבה.

אני לבדי, חושך מסביבי, אני מתהלך כמיותם על המגרש הקטן וצועד אנה ואנה. הרי פה, במקום הזה היה ניצב זרבבל ופה דנ׳דלה, שם משה׳לה, חיים ונתן וכך היה יוחנן הגדול רץ. אייכם? דומיית שכול מסביבי. איפה האור והיכן החיים? עלטת מוות בכל. הן פניכם הצעירים והרעננים, ועיניכם הלוהטות היו מאירים את חיינו. הרי זרחתם לכל, וזריחתכם היתה כשמש העולה עתה בהרי ישראל! והנה צלמוות.

כל אותו לילה התהלכתי ועיני דומעות. התהלכתי מקצה אל קצה של המגרש ומחפש... אתם הלכתם. עזבתם את הוריכם, את הבית ואת פינת הילדות הזאת, והלכתם להילחם... מה לחמתם פה על כבוד תל־יוסף, מה שמחנו לראותכם בהופעותיכם המלוכדות! כמה מכשולים ומתיחות עצבים עברו על כולנו בשעת המשחק, עד שיצאתם בשלום. מה עמוקה היתה תפילתנו שהיתה מלוה אתכם בכל דרכיכם ואת כל מעשיכם עד הסוף. עזבתם את הספורט ועברתם לשדה הקרב. אבל הלכתם לשם לא רק כספורטאים המגינים על כבוד תל־יוסף, אלא כלוחמים על כבוד ישראל. נלחמתם על שחרור העם ונפלתם למענו. בנים! ניצחתם גם שם, אבל לא חזרתם!

לא כולם זכו שנביאֵם משדה הקרב ונטמינם תחת רגבי העמק, פה על אדמת תל־יוסף, מקום גידולם וחינוכם, מקום היותם אהובים על הוריהם ועל כל ביתנו כולו. רצה הגורל שחלק מהם, גם עצמותיהם לא יישארו באדמתו... אבל נשמותיכם הצעירות, בנים, ומעשי גבורתכם לא יישכחו מקרבנו לעד. אתם תישארו לנו סמל לדורות הבאים. שלום לעפרכם, בנים וחברים יקרים!

שמואל מרגון

על מות החמישה

חמישה נפלו — שלושה חברים ושנים חניכים. נפלו במערכה: בהרי הגלבוע, בהרי ירושלים, בהרי חברון, בהרי אפרים. שלובים החמישה במותם, כשם ששלובים ההרים באדמת ישראל. מות גיבורים מתו. אכן מות הגבורה אינו יכול להשתיק בלב כל אחד מאתנו את הרגשת הכאב. אנו כואבים את כאב־המות של כל אחד בתוכנו, ועל אחת כמה וכמה, כל שנקטף בדמי ימיו, כל שעמד עוד בראשית חייו המלאים, כל ששפע און־נעורים.

יקרים לנו החיים. אין אולי עם, אשר החיים כה יקרים לו, אשר כה חפץ חיים, אשר כה ממאן להשלים עם המוות — כמו העם היהודי. ואין עם אשר חייו כה נחשבו למאומה בעיני אחרים, אשר אחרים כה זלזלו בהם ללא גבול וללא מעצור, אשר טובי בניו היו כה מושמדים ללא טעם וללא תכלית כמו העם העברי. זו היתה הטרגדיה הגדולה שלנו. במשך דורות רבים שבענו לא רק את כאב המוות אלא גם את חרפת המוות.

וגדול הכאב מאוד וגדולה מאוד הכלימה „ומה משניהם גדול, הגד אתה בן אדם". המלחמה שלנו בארץ היום, היא מלחמה למניעת השמדה. אין מוצא למניעת ההשמדה אלא המלחמה. אין מוצא למניעת קרבן עולה של הישוב כולו, של כולנו בנעורינו ובזקנינו, של כל העם היושב בציון, ואתו כל שארית הגולה, אלא המלחמה הזאת. הגענו לנקודה שהמאבק שלנו על חרות ועצמאות, על חיי קוממיות, הפכה למלחמה על עצם קיום החיים כפשוטם. האמת הפשוטה והמרה הזאת מוכרחה לחדור ללבנו, ולכל ישותנו, כדי לחשל בנו את הכוחות הנפשיים העצומים, ההכרחיים במלחמה האכזרית הזאת. אנו נתבעים ל ה ב ל ג ה הגדולה לא כלפי אחרים אלא כלפי עצמנו, הבלגה על חפץ החיים הפועם בקרב כל אחד, הבלגה על כאב של אבדן נפשות יקרות וקרובות ביותר. הכרתנו הנחושה לעמוד מול נחשולי גורל אכזרי ובלתי נמנע — ניחומים לנו.

ונתברך בזרענו, אשר גידולם על קרקע המולדת כבני חורין, הטביע בהם באופן טבעי את התחושה הגדולה הזאת, את הנכונות להליכה ראשונים, את הגבורה הנפשית העילאית. זו תקוותנו, תקוות העם לנצחון במלחמתנו הנואשת מול עולם אכזרי ובוגד.

אליעזר כנעני

„מחיינו" 19.4.48

מפת המקומות בהם נפלו
בני תל-יוסף וחניכיה
בשנות מלחמת השחרור
חיפה
נצרת
תל-אביב
יבנה
יגור
בית-לחם
בן-ציון
בית-גוברין
בית-גוברין
בית-גוברין

עולים וחניכים

נפתלי שלומוביץ (תבורי)

שמואל קודי

אליהו רוזנבאום

מורנו ארמוזה

פרץ דיסריק

אריה אדיר

יוסף מתן

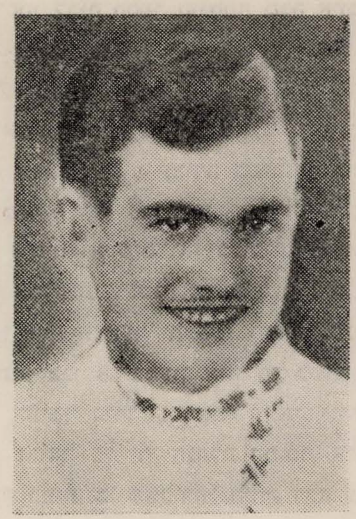
שמעון עודי

דוד סגל

צבי זייף (סבון)

בן־ציון מזרחי

אפרים אלמגור

נפתלי שלומוביץ (תבורי)

נולד בתרפ"ט — נפל בכ"ד בשבט תש"ח

בנמל חיפה

נ פ ת ל י

ימי המאורעות של תרפ"ט, פרעות ביהודים בכל קצוות הארץ, דם חללי חברון ומוצא זעק מהאדמה וקרא לנקמה. בערה"ש תר"ץ כרעתי ללדת. היה עוצר ברחובות העיר ירושלים ואיש כי יצא מפתח ביתו וייהרג מיד. בלי למצוא מכונית שתסיעני לבית־החולים „הדסה", הלכתי ברגל ואך הגעתי אל שעריו נולד נפתלי בסערה, השלישי במשפחה. כעבור 6 חדשים חלה ושכב בבית־החולים בו נולד ופעמיים ביום הייתי באה להניק אותו והתפללתי לחייו. והנה באחד הערבים כשישבתי בבית־החולים על יד אֵם מניקה את בנה ופתאום שוד ושבר — בנה גווע בחיקה. למראה האיום הזה, טכסתי עצה איך להוציא את בני באין רואים, עוד באותו ערב כדי להביאו הביתה ולבי עלי חרד. אבל הכל עבר בשלום.

עד תקופת גיל הגן, היה חולני וחלוש ומצב זה גרם לי סבל רב. עם כניסתו לגן הילדים נתחסן במקצת, נתחבב על הכל, גילה כשרונות לזימרה ולדיקלום, ופקחותו שבה כל לב. בן 4 דיקלם את השיר הנודע על יוסף טרומפלדור, ובהבעת רגש כזו שהפליאה כל שומעיו. בהיותו בן שבע, אותה

תקופה של ערב כניסתו לבית־הספר הונחתה מכה איומה עליו ועל כולנו: נתערערו יסודות משפחתו, אביו שמואל עזב את ביתו ובמשך שנתיים לא היה ידוע דבר על מקומו ועל קיומו. היה הכרח לעזוב את הבית הנאה בבית־הכרם ולעבור לתל־אביב. הייתי נאלצת לחפש מקורות מחיה כדי לפרנס את שלושת הילדים, מצאתי מקום עבודה בשירות בבית־ספר, שבו עבדתי למעלה מ־7 שנים, מקוצר רוח ומעבודה קשה הייתי נאלצת להשאיר את נפתלי בלי השגחה לימים תמימים ואז כמובן היה מסתובב בחוצות תל־אביב. פעם מצאוהו בקלקלתו וכשנשאל על שם אמו, בכה והתחנן: לא, לא! רק לא לאמא! היא תצטער ותבכה!... וכך הוכנס למוסד ילדים של עיריית תל־אביב והוא כבן 8. במעון הזה חי כשנה ומשם נשלח לכפר הילדים בשפיה, בו התחנך ביחד עם אחיו הבכור ואחותו הגדולה. לאחר שהותו בכפר כשנה, הוחזר על ידי הנהלת המוסד, אלי בתל־אביב. מחמת המצב הכלכלי הקשה בבית, כי משכורתי היתה דלה עד למאוד, כדי חוסר יכולת לכלכלת שנינו החלטתי לשלוח אותו אל אָביו בחיפה. וכאן מתחילה פרשת סבלו ועינויו. הבן שהה בבית אביו זמן קצר מאוד וגורש, התגלגל ברחובות חיפה, קשר קשרים עם נהגי מכוניות משא, נתחבב עליהם בעלי־זותו, בנגינתו (מפוחית וחליל), והיה מוסע על ידיהם בדרכם, חיפה—תל־אביב וחזור. מנת חלקו — בימים רעב ללחם ובלילה חסר מחסה לראש. הרפתקאות רבות חלפו עליו ומצבו זה הביאו למעשי קלקלה (שברבות הימים הצטער עליהם, התבייש בהם ועשה הכל כדי לתקנם). באחד הימים פגשתיו, וביקשתי אותו שיסור מדרכו הנלוזה, והייתי בוכה על מצבו, אז החליט לא לבוא הביתה, כדי לא לביישני וכדי לא לראות בבכיי.

פעם, באחד הלילות, התעוררתי בבהלה לקול רעש קל, והנני מרגישה שהחלון נפתח, ביצאי החוצה לא מצאתי איש. למחרת נודע לי, כי נפתלי התדפק על חלוני. באחד הימים כשפגשתיו ושאלתיו: למה דווקא מאחורי החלון? מאחורי הקיר של חדרי? הן ודאי יכולת למצוא לך מקום לינה אצל חבריך, אם לא רצית להכאיב לאמא! — כן! אמא, על ידך היה לי הם וטוב, אפילו מאחורי קיר חדרך טוב לי!.. — אמר.

לאחר טלטולי חיים, מצוקת גוף ועזובה רוחנית הוכנס בשנת 1943 למוסד החינוכי, כפר העבודה, שתחילתו היה בתל־מונד, והוא בן ארבע־עשרה. במוסד למד מחצית היום ומחציתו השניה עבד בשירותים פנימיים. התחיל לטכס עצה איך לעזור לי. מה עשה? בזמנו הפנוי היה עובד אצל

איכרי הכפרים הסמוכים וחוסך את שכר עבודתו. אך פעמיים נתפש בידי מחנכי המוסד והכסף הוחרם. מצא תחבולה, ביקש את האיכרים שבמקום כסף יקבל תוצרת משקם. ובאחד מערבי החג הופיע נפתלי עמוס יבול אהבתו לאמו: טלה, עוף, ירקות ופירות וכולו זוהר, ומתרונן. כשנתיים היה במוסד, שעבר בינתיים לעמק. לכשהתארגנה קבוצת ההכשרה הארץ־ישראלית מטעם הנוער העובד בגבת, נמנה אף הוא ביניהם. לתל־יוסף הגיע בין אחרוני הילדים, בסוף דצמבר 1944. כאן בתל־יוסף התקשר לענף הצאן, אהב את בעלי החי, התקשר אליהם וראה במקצוע זה את עתידו. לפעמים לעת מצוא, היה נלקח גם לעבודות אחרות וחבב מאוד לעבוד בטרקטור, בכיבוש חציר או קש. היה במשק עד תחילת שנת 1947 ועזב עם נערתו את החברה ואת העמק מיד עם סיום הכשרתו. לפי בקשתי בא לתל־אביב, כדי לסייע לי, מאחר שרגלי היו חולות ולא יכולתי להמשיך בעבודת השירות. תמיד שוחח אתי על המשק, על העמק ועל עבודתו בצאן; תראי אמא אקח אותך לקיבוץ ונמחה מעל פניך כל דמעה ולא תבושי עוד! — היה אומר.

בתחילה מצא עבודה בטחנת קמח, וכבר ביום הראשון לעבודתו, לא יכול היה להסתגל לתנאי העיר, התחיל לדבר על הקיבוץ ולשבח את שיטת העבודה והחיים שם, משמע זאת בעל הטחנה, שילחו מיד מעל פניו. נפתלי הסתובב בלי עבודה זמן מרובה ורעבנו שנינו יחדיו. מצא עבודה בבית־חרושת בושם „שולמית". לאחר מזה התחיל לעבוד בבית־חרושת לנקניק ולסירוגין עבד במלאכת הבנין בעיר. נשאר פשוט בהליכותיו, וכל הזמן חלם על שיבתו לקיבוץ. עם הכרזת או"ם, עלתה התלהבותו אל על. היה נוהג לריב עם אנשי הטירור השונים שלא מההגנה, מוכיח על פניהם את תעלוליהם ההרסניים. פעם, לאחר רצח 3 האנגלים ברחוב תל־אביב, שפך עליהם את קצפו: זהו קונץ להרוג 3 אנגלים ברחוב! לאחר הקרבנות בבית־נבאללה, הופיע בהתרעשות נפשית ואמר: אמא! ארזי לי! עד עתה עשיתי בשבילך ועתה הנני נקרא לדגל! ועבר לעין־השופט. בה היה כ־7 שבועות, היה בגדוד 4 „הפורצים" פלמ"ח. כאן ביחידת הגיוס, לא הרפה מהעבודה, ועבד בצאן. מכאן נשלח להשתתף ב„שדידת" הנשק הבריטי שבמחנה תל־ליטווינסקי וחזר בשלום. מכאן גויס להשתתף בהתקפה על כפר המרצחים יאזור בדרך יפו—ירושלים, לאחר נפילת שבעת הנוטרים בכפר. ב־1 בפברואר 1948 הועבר לנמל חיפה, לפעולות שם. בערב 4 בחודש ביקר את אביו בביתו בחיפה, סעד ארוחת הערב וביקר בקולנוע; בשובו למקום

הריכוז, נשלח עם טרקטור לנמל לפעולה. בהסיעו את הטרקטור, נעצר עם 6 חבריו ע"י שוטר בריטי, בשעה שזה טיפל בחבריו עלה על המכונה והתחיל נוסע, אותה שעה נשמעה יריה וכדור פגע בו. מיד צנח מהטרקטור, השוטר ניגש אליו, פרק מעליו את שעונו החדש ואת נעליו ונפתלי עוד הספיק לקרוא לחבריו האסורים: אין דבר חבריא, יהיה טוב!... כשעה וחצי היה מונח במקום, מפרפר ביסוריו מבלי לקבל עזרה רפואית.

(לפי גירסא שנמסר אחר כך: שעה שהשוטר טיפל בנפתלי, הספיק בחור אחד להסיע את הטרקטור ולהציל את התחמושת שהיתה במכונה).

הובא לבית־החולים ומת בו, ונקבר בבית־הקברות בתל־אביב.

מפי אמו יהודית

עם הרצחו

אכן אבד לנו נפתלי! זה נפתלי „הפראי" „המשוגע", בעל היצרים הסואנים, בעל ההליכות ה„צבראיות" המובהקות.

לא איש ההתמדה בלימודים היה ולא ייחס להם ערך בתקופת הכשרתו בתל־יוסף.

ברם, לא היה איש בור, נטול ידיעות וברגע המתאים ידע להשמיע בעל־פה קטעים שלמים מתנ"ך ומיצירות המשוררים הקלסיקנים שלנו.

יש ואנשי המשק היו נעלבים מהליכותיו ומסגנון דיבורו הבלתי מלוטש.

אך לא פעם הייתי עד לרגעי השתפכות הנפש הדקה והעדינה ביותר בצליל זמר, נגינה או דיקלום, שהעידה על רוך ותרבות נפשית. אנו המדריכים לא הצלחנו להשתלט על החומר ההיולי הרב שבנשמתו, לרכך את אינדיווידואליותו הבולטת כדי לשכנעו להמשיך את דרכו בחיים.

ברם, לבי נחש לי, כי בבוא הרגע תדע לתרום את חלקך במאמץ הלאום לשם הגנה על עתידו וכבודו.

ואכן הצטרף לשורות הבחורים שהתיצבו באחד המקומות המסוכנים והחשובים ביותר. מה רבה הטרגיות שבחיינו לאור העובדה שנפל לא בשדה הקרב מול כנופיות הפורעים, אלא נרצח בידי אחד מאלה המתימרים להיות „מגינים" על הישוב היהודי!

ואתה כה תוסס, רענן ומלא כוח עלומים! אהה, מה רב השבר!

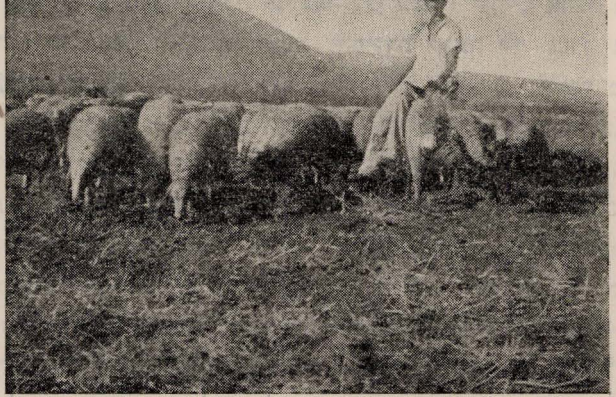
דוד ש.

את רוב חייו בילה במוסד לילדים עזובים בתל־מונד. שם המוסד נתפרסם לא לטובה. ועדה מיוחדת מטעם הועד הלאומי חקרה והגיעה למסקנה שלילית על טיב החינוך שניתן שם לחניכים ופיטרה את המנהל. מיום עמדו על דעתו נאבק נפתלי קשות עם עצמו ויכול. בשכלו הבין, כי דרך חיינו היא הדרך, אך יצריו משכוהו למטה. הייתי עֵד ללבטיו אלה, רבות טיפלתי בו טיפול מיוחד. לבטיו אלה אכלו את כוחות נפשו ולא נתנו לו להתמסר ללימודים. במאמצים רבים הכניע ודיכא את הפרא שבתוכו במשך שנים. הוא אהב את הארץ אהבה בלתי מרוסנת. אהבה פרימיטיבית, אהבתו זאת הביאה אותו לשנאת הערבים. ברי לחלוטין שהוא התגייס מתוך התלהבות ומתוך הכרה ברורה לתת את הנפש על מזבח שחרורה של המולדת.

ש. פ.

בעקבות הצאן

הכרתי את נפתלי מתוך עבודתו עם הצאן. הוא היה קשור לענף הזה וגאה על כושר עבודתו בתור רועה. ברם, זמן קצר לפני עזיבתו את עין־השופט, הוא החליט שלא ימשיך בעבודה זו. הסיבה היתה שהיו שני מקרים שהוא היה בשדה עם הצאן ופלוגתו נקראה באופן פתאומי לצאת לפעולה. לא היה זמן לקרוא לו והוא נשאר בבית עם מצב רוח. נסיתי לנחם אותו בהלצה שהצאן הציל אותו מסכנה, אבל היא לא יכול היה לסלוח לעצמו

נפתלי בשדות תל־יוסף

שלא השתתף בפעולה. לחבריו אמר שהמוות בתוך החטיבה, היא הנאה ביותר שהוא יכול לתאר לעצמו.

כמה ימים לפני שהוא נפרד מעין־השופט, הזמנתי אותו למסיבת רועים, בקשר עם התגייסותו של חבר ענף הצאן. נפתלי הודה לי בלבביות על ההזמנה והציע לנגן במפוחית. קיבלתי ברצון את הצעתו וכולנו זכרנו אחר כך שנגינתו זו היתה המזכרת האחרונה ממנו.

נפתלי עשה עלי רושם של עלם טיפוסי מן הדור הצעיר, בעל תכונות של חוסן, אומץ רוח וחדות החיים. אנו נזכור אותו כאחד מאלה שעבדו יחד עמנו ומצאו את מותם על היצירה ועל החיים.

אברהם גולן

עלבן

קשה להספיד חבר, אך קשה יותר לבכות אח אוהב, שבעתיים קשה זאת לאמא. אבל אני רק חוליה בשרשרת הארוכה של האמהות השכולות. נחמתי היחידה אני יכולה למצוא בהישגים המוצלחים של צבאנו.

*

בני היקר! הנמל שהשקית בדמך, שלנו הוא. אלפי עולים באים בו ועוד יבואו רבבות. מי יגלה עפר מעיניך, וקמת מקברך, וריאית במו עיניך. הייתי אומר: כדאים היו יסורי למען העם. תמיד רצית לעזור לאחיך המעפילים... לפני עזבך את הבית, כשליוויתי אותך, אמרת לי: „אמא, עוד תתגאי בי!" — כן נפתלי יקירי, אני גאה בבן כמוך! שתיים אהבת בחייך: את אמא ואת המולדת ובבוא השעה, והמולדת קראה לך, גברה אהבתך למולדת על אהבתך לאמא. לא חיכית לצו ולא לתאריך. בשובך מלווייית חבריך, קדושי בית־נבאללה, שבור ומזועזע מהרצח הנתעב, לא מצאת לך יותר מקום בבית. „ארזי!" קראת לי. „עוד היום, אני נוסע מכאן!" אהבתך למולדת עלתה על אהבתך אלי. דם חבריך לא נתן לך מנוח. הלכת להגן, ועוד הספקת להשתתף בכמה פעולות והיית מאושר, ובאחד התפקידים שמילאת באחד מלילות טבת בנמל, פגעה בך יד זדונית של הסרדיוט הבריטי. ארורה היד שניתקה את פתיל חייך הצעירים. והתשובה לרוצח היא — הנמל שלנו, הנגב שלנו והגליל! עולים באים למדינת ישראל, ועוד נזכה לשחרור כל המולדת שהיתה יקרה לך מכל, ובזאת אמצא נחמה.

שבט תש"ח אמך השכולה יהודית

מכתבים

תל־יוסף, תקופת ההכשרה

לאמי היקרה שלום רב!

את פצעת את לבי הכואב. ביד רועדת ובעינים דומעות אני כותב את מכתבי. אמא יקרה, בקבלי את מכתבך קראתיו פעמיים ושלוש. לבי הלם בחזקה, כדקירות בסכין היה מכתבך, הוי אמא יקרה! נסיתי לעצום את העינים ולהשוב על שנות הסבל שעברתי, זוכר אני את השעה שמצאת אותי ישן בחדר הכביסה, מכוּוץ ורועד מקור. הכנסת אותי לחדר, רחצתיני, הלבשתיני והשכבת אותי במיטה חמה. אז עוד לא הבנתי מה ערך של אמא, ובכל זאת אהבתי אותך. זוכר אני, שבכסף האחרון קנית לי נעלים. אמא׳לי! כה קשה לי לכתוב! אמא׳לי יקרה! אבל זכור אזכור ולא אשכח. בזכותך נהפכתי לבן־אדם אהוב על החברה. דעתך לא נכונה, אמא׳לי יקרה, באמרך שילדיך גדלים ולאט לאט מתרחקים ממך, אינך אלא טועה. את לוקחת עוּבדה קטנה של מה בכך ופוגעת בבנך בצורה כה חמורה. בנך אהב אותך, אוהב אותך ויאהב אותך גם בעתיד. היי גאה אמא׳לי ואַל תתיאשי, אינני מַשכיח אותך מלבי אפילו לרגע. כל אחד בחיים יש לו (פקלה) צרור זכרונות, גם לי יש חבילה משלי, צרור משלי. אבל אחרי כל זה אני מקווה שנהיה פעם יחד כגוש שהתפורר, וחזר והתחבר שוב. במכתבך הקודם כתבת שהזיקנה קפצה עליך. אני בדעה אחרת, שאמי לעולם לא תזדקן, אפילו אם בצורתה החיצונית תשתנה, רוח הצעירות תפעם בקרבה. — — — תתפלאי, מדוע פתאום כותב אני את כל זה לך, אמא יקרה! מפני שאין לי חבר או חברה שאוכל לגלות להם את עמקי לבי והוא יבין אותי חוץ מאמא. אינני יכול להמשיך, אני נרגש מאוד. לפסח, החברה נוסעים, אם אסע אז אחוג את הסדר בבית ואם לא, אז תראי פעם מה זה נקרא סדר בקיבוץ. אני מסיים ומקווה לשבת משפחה גם יחד. בנך האוהב בעבר, בהווה ובעתיד,

נ פ ת ל י

תל־יוסף, 28.11.45

השלום והברכה לך אמא יקרה!

— — — אנא כתבי לי הכל ואענה לך תשובה. אַת בטח שמעת מה שקרה עכשיו בארץ, בישובים שלנו ועל החללים שהקרבנו לחיות הטרף האנגלים, ימח שמם. עד כמה ששמעת אַת אינך יודעת את הכל. — — —

היינו לפני כמה ימים בטיול בגליל — — אמא! חשבתי עכשיו לעזוב את המקום ל־3 חדשים, לעזרת הורים, כלומר לעזרתך. הדבר היחידי המעכב בעדי, הלימודים, אני רוצה לשמוע את דעתך בענין זה. באמת, בתקופה זו, בשנה האחרונה ללימודי, הרי זה צעד נועז מאוד; בעבודה כידוע לך הענף הקבוע שלי הוא הצאן. במשך הקיץ יצאתי לעבוד קצת במכבש ובגיוסים אחרים, כעת מתחילה עונת ההמלטות והחליבה ואני נכנס שוב לענפי הקבוע. אגב פרצה מחלת הפה והטלפים והיא תקשה על החליבה. המצב החברותי, בדרך כלל טוב. החברים מתמצאים בעבודה ובלימודים ומרוצים מאוד. החברה מונה 32 איש ואנו שואפים להוות גוף של 40 חבר. כעת אני תקווה שבקרוב אקח אותך אלי ותראי הרבה בבנך, הרואה בך חפץ יקר מכל. מאושרת אַת אמא, שיש לך בנים כאלה. התעודדי, עורי ושמחי אמא בבניך, אשר אחד הלך לנשק והשני למשק. אַת יכולה להיות בטוחה, שמלאת את חובתך לצו השעה. אני מסיים, כי כך אומר הדף ומאחל לך כל טוב, שתזכי לראות את בניך מאושרים.

בנך נפתלי

עין־השופט, 19.12.47.

שלום לך אמא!

הגעתי בשלום לעין־השופט ובהזדמנות אני שולח לך מלים ספורות. אני מרגיש את עצמי מצוין, חוץ מכמה דברים קטנים — — — ככה הכל בסדר ואין לך מה לדאוג. אַל תכתבו דברים שלא צריך, מפני שיש ביקורת.

שלכם באהבה

נפתלי שלומוביץ

שמואל קורי

נולד ב־1926 — נפל בכ"ח בשבט תש"ח
ע"י חלסה בגליל

מחברת נוער ה' שלנו, שהעפילו למשגב־עם. נפל על משמרת תקומת המולדת.

*

שיירת מכוניות, שנסעה ביום א' 8.2.48 לפנות ערב, לעמיר, נתקלה במחסום בכביש בין חלסה לנעמה. כשירדו הנוסעים כדי לפנותו, ניתכו עליהם יריות. שמואל קורי ממשגב־עם נהרג ויוסף סלומינס מקיבוץ עמיר נפצע.

„דבר" יום ב'

חייו

נולד בשנת 1926 יחיד להוריו, בתורכיה. בן שש התחיל ללמוד בבית־ספר יהודי־כללי „בני ברית", ולאחר סיימו, הוכנס בעל כרחו לגימנסיה מסחרית־ממשלתית ושקד על לימודיו במשך שלוש שנים רצופות. שמואל התידד עם תלמידים יהודים רבים אך התרחק מהגויים. במלאות לו שש־עשרה שנה — נתייתם מאביו. מחמת כך, נטש את לימודיו על מנת לפרנס את אמו ואת אחותו.

עם גיאות שנאת־ישראל, — בהשפעת הפשיזם על קברניטי המדינה התורכית — מחד גיסא, ועם התגברות הפעולה הציונית בקרב הנוער בתורכיה — מאידך גיסא, נוסד אירגון ציוני „נאמני־ציון", כדי להחדיר בנוער היהודי בתורכיה את האהבה לארץ־ישראל, את השאיפה הציונית־החלוצית. שמואל נמנה על מיסדיו ונאמניו. למרות זה שהאירגון היה במחתרת, ולמרות היחס בלתי־האוהד של ההורים אליו, פעל שמואליק הרבה למענו.

ב־1943 עולים ארצה 16 מראשוני האירגון הזה באיזמיר. אך מפאת מצבו המשפחתי של שמואליק, נדחית עלייתו. לאחר הבטיחו לאם ולאחות, להעלותן ארצה, בא גם הוא בפברואר 1944 — הגיע לתל־יוסף.

שמואליק נעשה אחד מעמודי־התווך של חברתנו בתל־יוסף. הוא ידע לתת את כולו למען החברה. התנהגותו והליכותיו — למופת הן והוא משכנע את החברים בשיחותיו. הוא היטיב לפעול במשך שנתיים רצופות בועדת־החברים, עמד בפרץ ברגעי־משבר קשים ואף עודד את החלשים ואימץ רבים, תמיד היה מסיים: „יהיה טוב" — „סבלנות".

הוא אהב את תל־יוסף אשר על ברכיה גדלנו וממנה שאבנו את הכוח לעמוד חזקים ואיתנים בכל מצב קשה, בהמשך דרכנו. הוא הטיב לקשור קשרים אמיצים עם חברי תל־יוסף וביחוד עם חבריו־מלמדיו בעבודת הרפת.

שמואליק היה ראשון, שהצביע בעד עלייתנו למשגב־עם, ראשון קשר קשרים עם חברי המקום. היה ראשון שהפעיל עזרה לתל־יוסף ממשגב־עם ב־29 ביוני 1946.

בשליחות העם והמשק יצא שמואליק בכ"ח בשבט תש"ח וממנה לא שב. צר לנו וכואב הלב על אבדן אח טוב וחבר נאמן לקומונה.

יוסף ארגס

בחברת הנוער

בין הסנוניות הראשונות של גולת תורכיה היה שמואל קורי. מאיזמיר רבת ההוד וספוגת מסורת ישראל, המחושלת בכור הדווי של חזונות משיחיים — הגיע אל חוף חזונו, בחודש שבט תש"ד. „עלם בהיר עינים" — לבבו פתוח ליפה ולטוב, נפשו מסורה ונלהבת לחזונו. קולו העמוק מדבר מנבכי נשמה שבגוף זקוף וזורח.

בגולה השאיר אֵם ואחות, שנפשו קשורה בנפשן. אך הכרת יעודו אמרה, כי חייב הוא להקריב קרבנות רבים לשם הגשמת חזונו. ולבו דואב כל הימים על הינתקותו מעליהן ויותר מזה על העדר אפשרות סיוע להעלותן אליו.

כאן התערה בהווי המשק ובהוויית המולדת. יחסו לעבודה כשל „מתמיד" ואהבתו לבעלי־חיי שבהם טיפל — קשרתו אל הרפת והיה בין יחידי הסגולה שנתקשר בגוף ובנפש לענף שבו עבד.

בלימודים, הסעירתו שירת ביאליק והעלתהו למדרגת התפעלות וב„יובל העגלונים" לשמעונוביץ ראה את הגיגי לבו והלך רוחו: „אַל־נא תחתו" — היה מצטט מן האידיליה.

הטיולים בשבילי הארץ, בנוף הפרא והשגיא בהרי הגליל — חישלוהו וריתקוהו לאדמת המכורה והוא נצמד אליה כשתיל רך אל חיק האדמה.

הווייתו נשתלבה בחיינו כאן והם גרפו את כל ישותו והציגוה לפני בעיית התגשמות האדם והעם כדי התמזגותו כליל עם הארץ. ולמרות חוסר הכנה רוחנית של החברה לקראת כך ולמרות העדר הכשרה חקלאית נאותה, הדרושות כדי לשאת מפעל התישבותי עצמאי, היה שמואל אחד היוזמים והלוחמים האמיצים לקראת עצמאות החברה. וכה דברי הסיכום שכתב בחוברת לסיום ההכשרה כאן במרץ 1946:

„עלינו להתכונן לקראת התפקידים שיוטלו עלינו לחיי עתידנו... המדריכים בוודאי היו מסכימים שנמשיך עוד השנה בהכשרה ובהשתלמות, אך לנו לא היתה סבלנות... פשוט רצינו לדחוק את הקץ... לא הספיקה הסבלנות לחכות עד התגשמות חלום עצמאותנו... נתמסר למגמתנו מתוך אחריות מלאה וללא חת..."

אמנם לאחר שנתיים במשגב־עם הצטער על חפזת חברתו וחפזתו הוא, על החלטתם לעצמאות — ואת זאת הוא מביע במכתבו אל ידידתו ב־25 בנובמבר 1947:

„... מה מצטער אני שלא התגייסנו, לאחר הכשרתנו בתל־יוסף. טוב היה בשבילנו להכיר יותר את הארץ, לראותה וליהנות ממנה, ועכשיו — משק על ראשך, דאגות וחובות... לפעמים חשבתי להתגייס ולהחליף את צורת החיים... חיי חולפים עלי והם רגילים כל כך ושקטים בלי כל מאורע מיוחד... ואני מרגיש כי מי שהוא מציק לי בלבי ואיני מעז לעשות צעד נמרץ...״

והנהו במשגב־עם, בין הרי הגליל השגיאים שקסמו לו מאז. תוך כדי מילוי תפקידים אחראיים, בשדה, במשק ובבטחון — הוא מביע את יחסו למקום: „איני חושב שישנו מקום יותר טוב מכאן, אין סיפוק גדול מזה מאשר היצירה כאן והגשמת האידיאל הציוני...״ אך פעמים הוא נקלע בין האור ובין החושך והרגשת בדידותו מעיקה עליו. ואהבתו לידידתו שבמרחקים אינה מניחה לשלוות נפשו, וכה דבריו במכתב הנ״ל: „כל הזמן אני בודד בעבודתי, וזה משפיע עלי קשה... אבל אילו הייתי יכול לראותך, לדבר אל אדם המאמין בי ושאני מאמין בו... כל הזמן אני „מצוברח״ ובודד... איני יכול להתרכז בעבודתי וזמני חולף במחשבות ובהרהורים... על מה אני חושב תשאליני? — הכל אינו מוצא חן בעיני, הכל שחור ותפל, אין לי שום דבר שאני יכול לסמוך עליו ולהתחזק בתוך עצמי. רק אַת היחידה — והנך כה רחוקה ממני...״

הימים שלאחר ההכרזה מוציאים אותו מתחום העינויים הנפשיים וההתפרסמות העצמית. והנה הועמד במבחן דמים ראשון בחייו שעליו הוא מספר כנ״ל במכתבו מ־14 בדצמבר 1947.

„... הייתי רוכב על חמור מכפר־גלעדי ואני במדים והרובה על ברכי. החמור הולך לצדי. בדרך נתלוו אלינו שני ערבים. סמוך לכפר הערבי, התנפל אחד עלי ומשך את הרובה מעל ברכי. קפצתי מיד והתחלתי להתגושש עמו. בינתיים נזעקו ערביי הכפר והוקפתי בהמון ערבים המזויינים במקלות ובמוטות ברזל. החמור היה מוג־לב ולא עזר לי כלום ואני יחידי התגוששתי ונלחמתי עם שלושה ערבים, כדי להוציא מידיהם את רובי ולא הצלחתי. אמנם „הרבצתי״ מכות הגונות לערבים וכולי ובגדי היו מכוסים בדם... זו היתה התיגרה הראשונה בחיי ולא תיארתי לעצמי שאוכל להרביץ מכות כאלו... יצאתי בריא מן הענין, אך התהלכתי במצב־רוח ימים רבים ולא אכלתי כלום, כל הזמן חשבתי: אנשים שדדו מידי את הרובה שבעיניהם הוא סמל הכוח והכבוד...״

וכך הוצא מן „החיים הרגילים והשקטים" — בתום לב ובהתלהבות־נפש עזה מסר את עצמו לתפקידים שונים לרגל המצב. וכה דבריו לנ"ל מ־28 בינואר 1948:

„... אצלנו המצב די מתוח בשבועיים אלה... בדרך כלל מצב הרוח של החברים מרומם וזה חשוב יותר מהכל... רק כשקיבלנו את הידיעה על נפילת ל"ה בהרי חברון, היתה הרגשה איומה בין החברים... יש חברים המוציאים את חרון אפם בשירה נלהבת... גם אנחנו נצטרך לעמוד במבחן ובטוחני שנעמוד בו... אמנם מספר אנשינו מועט אך העיקר — הרצון וכוח העמידה של החברים. מי יודע מתי נתראה. שלך לעד — שמואל".

ב־8 בפברואר נסע בעניני משק והגנה ללהבות־הבשן. בדרך נתקלה המכונית במחסומים. וכה דברי אדם שנסע בה:

„איש לא העז לצאת מתוך המכונית, שמואל ירד בשקט וסילק מחסום אחד, כך עשה בהמשך הדרך לשני ולשלישי — בשלוות נפש ללא חת עשה זאת, ובבדיחות־דעת האֶפיינית לו. כשירד לרביעי ניתך עליו מטר כדורים ונפל מלוא קומתו הזוהרת".

ב־8 בפברואר לפני ארבע שנים התחיל ללחום על עצמאותו — עצמאות העם ותקומת המולדת לאדם ולעם. ב־8 בפברואר נפל עליה והוא גלוי־עינים, לוחם ללא חת וברי־לבב.

נחמיה צ.

(מתוך מכתב)

„— — — מתקתק השעון וזז המחוג, חולפים ועוברים הימים ושוב מסגרת שחורה ביומן המשק. נפל שמואל קורי, אחד הבחורים הטובים, שהיו בחברת הנוער העולה. בחור שידע את עתידו ואת העומד לפניו. זהו כבר החניך השני שלי, שנפל במלחמת הקודש (הראשון היה נפתלי). זוכר אני את הימים הראשונים שנכנסתי להדרכה. אז לא היתה לנו שפה משותפת. שמואל ידע קצת עברית ואתו קשרתי את הקשר הראשון. ראיתי בו דמות יפה ומרכזית בחברה. הוא התחבב במיוחד על חברי המשק — — —
— אבל למרות כל זה לא נפלה הרוח — — —"

יוחנן כנעני

אם יקרה

אסונך — אסוננו, בשבילך בן יקר ובשבילנו אח אהוב — שמואל איננו עוד. לא נוכל לנחמך ולא יוכלו לנחמנו. אין תנחומים לפשע זה. הטוב, האציל והאהוב נלקח מאתנו.

בבוקר יום ראשון, שמיני בפברואר, יצא שמואליק בשליחות המשק, כשהוא צוחק ומתלוצץ בצניעות הרגילה שלו. נסע כדי לפתור לנו את בעיית הדרך — שעכבה לנו את בנין המשק. המכונית שבה נסע נתקלה במחסומים ובכדורי מות של מרצחים ערבים, ולא יכלה להמשיך לנסוע. היתה סכנה שכל נוסעי המכונית יהרגו, ושמואליק ירד, כדי לפלס דרך למכונית. תחת מטר כדורי־מות סילק שלושה מחסומים ועם הרביעי כרע, נפל. שני כדורים פגעו בו. אתו נהרג חבר מישוב שכן.

הם לא יודעים את אשר עושים לנו, את גודל פשעם. הטמאים עקרו את הנפש האצילה מאמו, מאחיו ומכל החלומות שאתו צמחו.

אין בכוחי לתאר את המכאוב. ידענו, שמואליק הבן האהוב והטוב, חשב הרבה עליכן — על אֵם יקרה ואחות אהובה. הרבה דיבר אודותכן ועל התכניות לעתיד, עם אֵם ואחות.

עכשיו הוא ישן שנת נצחים לידינו, בהרים שלנו אשר הוא אהב, במקום שהוא רצה לבנות את קנו עם אֵם יקרה. חרש על קברנו הראשון נשבענו, לבלי לשקוט עד אם נגשים את חלומותיו.

אֵם יקרה, היי חזקה לשאת את המכה הנוראה הזאת! זאת — בודאי שמואליק רוצה. אתך בכאב

רחל ר.

אליהו רוזנבאום — נולד ב־1928

מורנו ארמוזה — נולד ב־1930

נפלו בד׳ בניסן תש״ח, באיזור משמר־העמק

חברי ההכשרה המגויסת בתל־יוסף, נפלו בחזית משמר־העמק.

ביום רביעי 14.4 הובאו הארונות לתל־יוסף. והונחו באולם הספריה — עטופי שחור ודגל תכלת־לבן, ולמראשותיהם משמר צבאי. לפנות ערב יצאה הלוויה. ע״י הקברים הוקרא יזכור לתל־חי ודברי חבריהם שנכתבו לזכרם. בהנחת זרי פרחים וסילוד צבאי נסתם הגולל.

יהא זכרם לברכה.

„מחיינו״

ביום הקרב

בקרב המכריע ביום האחרון של מערכת הקרבות, השתתפו כל כוחות הגדוד הראשון של הפלמ"ח, קאוקג'י ריכז גם הוא את כוחותיו לקרב המכריע, בהביאו לעמק מנסי כ־1200 איש ואתם שני תותחי שדה קלים. רובה אל פוקה, מנסי ולג'ון היו בידיהם: מקומות אסטרטגיים השולטים על המרחב. התכנית היתה: כוח אחד שלנו ישתלט על רוכסי הגבעות הסוגרים על עמק מנסי בחצי פרסה, כוח שני צריך להטעות את האויב ולמשוך את כוחותיו לעמק — שיהיו נתונים להתקפות בלתי פוסקות מעל ריכסי הגבעות התפושות בידינו.

הקרב נערך לאור היום, זו הפעם הראשונה במערכה. הקרב הקיף את כל האיזור שכלל את עמק מנסי, הרכסים בדרום מערב לו, גבעות הגעש, כאובייקט שעליו היתה ההתמודדות, ורובה אל פוקה, כנקודה שלטת על כל האיזור כולו. רוזנבאום אליהו ומורנו ארמוזו היו בפלוגה ד' והשתתפו ביחידת הפורצים, שתפקידה היה להסתער על הכפר, לפרוץ ולהשתלט עליו. ההסתערות שנערכה לאור היום, העמידה את האנשים, שהיו נועזים ואמיצים בפשיטות ליל ובקרבות באפילה — בפני מבחנים מיוחדים במינם שלא נתנסו בהם עד עתה, הפגיעות של הערבים היו מדויקות. האנשים החלו להתעצבן. צריך היה להשתלט בכוח על המורך ועל הרתיעה. לאחר ההס־ תערות הקשה הסופית השיגה היחידה את מטרתה באופן מוחלט — הכפר נכבש. כיבוש זה הכריע הכרעה מוחלטת במערכה כולה. בהסתערות זו נפלו השניים. עם כיבוש הכפר רובה־אל־פוקה, התחיל צבא קאוקג'י לסגת לעבר כביש נחל עירון בהשאירו בשדה הקרב כ־200 נפגעים. כך ניצחו כוחות מעטים את צבא קאוקג'י האדיר במערכת משמר־העמק.

מפי אסף שמחוני

*

מהלומה קשה ואכזרית ניחתה על ראשנו בנפול חברינו היקרים במערכה על משמר־העמק. ואנו עוד בראשית דרכנו החלוצית. גדול ורב הוא כאבנו. רק תמול שלשום הייתם בתוכנו עליזים ושמחים, מלאי עוז ובטחון ומוכנים לקבל על עצמכם כל תפקיד שיוטל עליכם. לא אלי קרב ששתם ומתוך הכרה מלאה החלפתם את המחרשה בשלח. וכולנו האמנו שבוא יבוא היום ותחזרו לחיי העמל והיזע אשר בשמם דגלתם. כאנשי חיל

נפלתם עת הסתערתם על קן מרצחים אשר זמם להשמידנו, הסתערתם ויכולתם להם. ועת מרבית חברינו היו עוד בשדה הקרב — ליווינוכם מתי מספר חברים לדרככם האחרונה. ועל קברכם הרענן נשבענו: הכזב לא נכזיבכם. לא לשוא נפלתם. המשך נמשיך בדרככם־דרכנו במשנה עוז ומרץ עד אשר נבצע את המשימה אשר הטלנו על עצמנו ונמשיך בהגשמת חזוננו ולנגד עינינו תרחף דמותכם האצילה ותוסיף לנו עוז ומרץ.

ראו נשבענו — לא נכזיבכם. ציון א.

חיי אליהו רוזנבאום

אליהו נולד בשנת 1928 לאמו קריינדל (עטרה) ולאביו נחמן רוזנבאום בעיר ורשא והוא יחיד להוריו. אביו נגר. ביוני 1935 עלו ארצה. כאן למד בתל־אביב בבית־ספר עממי. בגיל של בר־מצוה מתה עליו אמו בשנת 1941. הועבר לבן־שמן ולמד שם במשך שנתיים, ב־1943 הוחזר הביתה. העיר על חייה הסואנים היתה זרה לו, הוא התחיל לשנוא אותה, ולא רצה לחיות בה. הצטרף אל קבוצת הנוער העובד, שהיה חבר בו, ועבר יחד אתה לדגניה לעבודה. שם התקשר לנוף, הכנרת קסמה לו וחיי הקבוצה הורו לו את דרך חייו לעתיד. אך לא יכול היה להישאר במקום, כי הקבוצה התפזרה; הוא חזר העירה אל אביו שדרש ממנו להפסיק בנדודיו וילמד מקצוע לקראת עתידו. הוא התחיל להתקשר למקצוע האריגה ועבד בו כשנה, אבל האוירה העירונית דכאה את רוחו ולא יכול היה להסתגל לה. הוא התחיל לשנוא לא רק את העיר, אלא אף את האנשים בה, את בתי הקפה ואת הרעש. עם ההתגייסות לפלמ"ח, התגייס גם אליהו ונשלח לתל־יוסף. כאן גילה יחס מיוחד לבהמות, לעבודה ברפת, לחיים החקלאיים. בתוך כך, התחיל חש באזניו, והתקשה בשמיעה. כל החברה שהיתה עסוקה באימונים, בפעולות לילה, ידעה על כך, וכדי להקל עליו, לא נשלח לתפקידים קשים, אלא רוב הזמן נשאר במשק ועבד בעבודתו האהובה עליו ברפת. כשהיה בא לזמן חופשתו לבית הוריו, היה מספר לאביו ולאמו החורגת על עבודתו, על הפרות, ומפליג בהתלהבות על חיי הקיבוץ.

באחד הימים בא לתל־אביב וסיפר כי נשלח לרופא אוזן, ורק אז הרגישו בו קרוביו כי מתקשה הוא לשמוע ולהבין, דבר שלא היה ידוע להם עד אז. „הצענו לו שנעשה הכל כדי שישתחרר מהצבא, כי מצב בריאותו זה יכול לגרור אסונות, במקרה של השתתפותו בפעולה מעשית. אך הוא

לא רצה בשום פנים לשמוע על כך" — כך מספרת אמו חורגתו — ורק טען: „אם כולם ישתמטו מה יהיה על כולנו? אם אני לא אלך, וכן שני ושלישי, לאן נגיע? וכאן בבתי־הקפה יושב הנוער העירוני הבטלני, הריק והמשתמט. אַל תעשו לשחרורי דבר, לא יעזור לכם כלום!" — 4 ימים לפני הקרבות במשמר־העמק, קיבל הופשה והגיע הביתה, סיפר על השמירה שהשתתף בה, על צינורות מים שהונחו, ועל קרב שנערך והשתתפותו בהנסת הכנופיה שרצתה לחבל בצינורות. הוא נסע בשמחה אל תל־יוסף, ולמרות המצב הקשה בתחבורה, לא נעתר לבקשתנו, להישאר עד יעבור זעם, אלא התחמק ממש מביתנו שבל ייראה. כעבור ארבעה ימים נפל על שיחרור משמר־העמק ואזורו מידי הפולשים של קאוקג'י. חבל על דאבדין! והוא רק התחיל מכה שרשים בקרקע הארץ, שאותה אהב, רק התחיל לנשום את האוירה ולחבוק זרועותיו אל שמש, אל החי ואל הצומח שהתקשר אליהם.

מפי א מ ו חורגתו

בעבודת הרפת

אליהו הגיע אלינו עם קבוצת ההכשרה של הנוער העובד. ביום בואו למשק, ביקר ברפתים, התענין בגידול הבקר וביקש מיד לסדרו ברפת א'. אותן המבכירות, שהטיפול בהן היה קשה לא רק לחדשים אלא גם לרפתנים מנוסים, הצליח אליהו להתגבר על הקשיים עמהן. הוא התמיד בענף זה, קשריו לבעלי־החי היו עמוקים והתמסר לטיפולם באחריות שלא נפלה מזו של חבר וותיק. בחור שקט וצנוע, עבד בכל מקום שסודר ולא ערער על סידור. בכל שעה חפשית מאימונים ומפעולה — היה מבקר ברפת ועזר לנו בעבודתנו, אחראי על מלאכתו ומסור לתפקידו. תנצב"ה.

מפי יהודה הדר

חיי מורנו ארמוזה

מורנו ארמוזה, נולד לאביו אברהם ולאמו רחל בשנת 1930 בשכונה הערבית שמעה שליד ימין־משה בירושלים. היה הבן השני במשפחה. שנתיים הוא למד בחדר ואחר כך בבית־הספר „תלמוד תורה" הספרדי בעיר העתיקה, עד הכיתה ו'. בבית־הספר, נודע כילד פיקח מאוד ושובב. בגיל רך התחיל לעבוד כשוליה בכל מיני עבודות בעיר. בהיותו בן 14 למד את מקצוע הסַפרות באופן יסודי, ובערב המשיך ללמוד בבית־הספר „למל". נכנס לנוער העובד ואת הערבים היה מקדיש לביקורים שם. לפתע התחיל לשאוף לחיי כפר, ובעיקר לחיי קיבוץ. מאז היה אומר: בעיר אין אויר לנשום, אפשר להיחנק ממש. הוא אהב את המרחב, וחיי חברה שקטים וצנועים. בעיר נעשה לו האופק צר ורצה לצאת להכשרה; מאחר שבאותו זמן לא נתארגנו קבוצות להכשרה קיבוצית, נשלח לעבודות הקטיף במגדיאל. הוא רצה לעזור להורים, אבל לא היה בכוחו לעשות זאת, כי קיבל כסף מועט ומזה היה צריך לשלם עבור כלכלתו; ומאחר שגם חברה לא היתה לו שם, חזר ממגדיאל לירושלים. בה ישב זמן מועט והתגייס לנוטרות בתל־ליטווינסקי, כנראה בסוף שנת 1946. שם למד כלי־נשק שונים כ־3 חדשים וחזר העירה. זמן מועט לאחר זה יצא להכשרה צעירה לקיבוץ אלונים, החברה לא נשארה הרבה זמן והתפוררה, רק הוא וחברו נשארו במקום. בלית ברירה חזרו העירה כדי להצטרף לחברה אחרת. עם צאת החברה המגויסת, לתל־יוסף, הצטרפו השנים אליה ויצאו למקום בשנת 1947.

אחותו בתיה ארמוזה

על מורנו ארמוזה

בהיותו תינוק סבל ממחלה ממושכת, אשר כמעט ניתקה את פתיל חייו, בגלל עמידת ה„אין אונים" של הרופאים כלפי מחלתו. הוא ניצל ממחלה זאת בדרך מקרה ע"י עובר אורח ערבי. בגיל רך נתגלו בו הרצון והשאיפה לשבור את המסגרת של חיי הדור הישן שהיה נתון בתוכה. הוא ניצל כל הזדמנות של טיול או משחק ויציאה לאויר החפשי. בתכונתו ובאופיו אלה רכש לעצמו חברה גדולה אשר עמה התרועע ועמה בילה אותה תקופת חיים. עם סיימו את הכיתה הששית של ביה"ס העממי, בראותו את מצב משפחתו הירוד, לא יכול היה לעמוד מנגד ושיכנע את הוריו, כי יוכל לעזור למשפחה ע"י הכנסו לעבודה — והוא בן ארבע־עשרה שנה. מורנו נכנס למסלול

העבודה במרץ וברצון כנה. ויחד עם זאת היתה לו השאיפה להקנות לעצמו תורה ולכן המשיך בלימודים בבית־הספר של הנוער העובד בערב. וככל שהלך והתבגר, גברה בו ההתנגדות לעיר על כל תהפוכותיה ועלתה השאיפה לצאת לכפר, למשק. הדבר קם בשנת השבע־עשרה לחייו. עם חבריו לקבוצה החינוכית שבתנועה, יצא בחברת הנוער לאלונים. לאחר שזו התפרקה, עבר אל ההכשרה המגויסת בתל־יוסף.

אהוב היה מורנו על כל חבריו. בעבודה, באימונים, במועדון־החברה — תמיד בלט בעליזותו ובחיוך הרונן על שפתיו. הנה מסתיימת קבלת השבת, קמים לרקוד, מיד הוא מופיע והמפוחית הקטנה בפיו, והוא מערה רוח חיים עליזה ותוססת בקרב החברים. הוא התבלט בחברה, באימונים, בסיורים ובפעולות שונות. והנה התקרבו ימי הדמים ואנו על משמרתנו. המתיחות בעמק הגיעה לשיאה. הפעולה הראשונה — פיצוץ גשר שיח־א־חוסין, אף הוא השתתף בה. יום טירת־צבי. ההתקפה על בית־שאן. קרבות הדמים על הגלבוע — ומורנו משתתף בכל הפעולות הללו ללא ליאות ובלי מורא. הנה המערכה על משמר־העמק. אנו יוצאים אל קו האש. באחד הקרבות על מישלט חשוב, בהסתערות על קן מרצחים, נפל פגז מרגמה על ידו, רסיסיו פגעו בפנים ובראשו — ושמו קץ לחייו. גדול הכאב. כי דמותו — דמות חבר לוחם המקבל על עצמו את הצו עם היוך על השפתיים — נסתלקה ואיננה עוד. זכרו שמור בלבנו לעד.

חבריו ואחיו במשק מלכיה

פרץ דיטריך

נולד ב־1926 — נפל ב״ד בניסן תש״ח
בנבי־סמואל

חיים

פרץ! כשאני מעלה שם זה, עוברת בי צמרמורת.

זוכר אני אותו יום חורף, אותה שעת בין הערבים, כשפרץ הגיע אלינו לחוות הכשרה בגרינגסהוף ע״י פולדה בגרמניה. החברים היו מכונסים בחדר האוכל, שרו רקדו והוא נכנס מבויש במקצת ובצעד בלתי בטוח. למרות קומתו הנמוכה ושערותיו האדומות נראה סימפטי ועליז. כבר בימים הראשונים הרגיש פרץ את עצמו בביתו, כאילו חי בהברה זו הרבה זמן. כל החברים ראו בו אדם טוב, והודות לאופיו ולרצונו הטוב התרגל מהר מאוד לעבודות החווה החקלאית, התקשר לעבודת הרפת והיה מהרפתנים הטובים שלנו. זוכר אני אותו יום, כשעבדנו יחדיו בחטיבת עצים. היה יום מעורפל, גשם דק טיפטף, במזג אויר זה לא היה חשק לעבוד, בידענו, כי אין העבודה

דחופה וישבנו בסוכת העצים. פרץ סיפר את תולדות חייו. הוא נולד בברלין בשנת 1926 וגר בה עד 1934. אביו מת עליו בילדותו, אמו היתה חולנית ואחותו היחידה ניהלה את משק הבית. ב־1940, הוכרח לעזוב את בית־הספר ונשלח לעבודות כפייה. ככה חי פרץ עד 1943 בעבודה קשה, ברעב, בקור, בחוסר כל, אבל עוד חפשי. ב־27 בפברואר 1943, כשהתחילה השמדת היהודים בכל ערי גרמניה, נשלחו פרץ, אמו ואחותו בקרונות משא לאושוויץ. הוא סיפר ביגון על שעת פרידתו המרה מעל אמו ואחותו... באושוויץ היה לו קשה מאוד בחדשים הראשונים. היה עובד קשה ולפעמים היה נדמה לו כי זה יומו האחרון. לבסוף הוכנס לעבוד בבית־החולים של המחנה. כאן רווח לו. חברים שהיו אתו יחד וניצלו, סיפרו בשבחו, וכי היה אהוב על כולם. ב־1945 שוחרר פרץ, בין שאר שארית הפליטה, ממחנה הריכוז בדכאו. כשבא לברלין לחפש את בני משפחתו לא מצא כמובן איש מהם. שם התקשר עם נציג הסוכנות היהודית ונשלח אלינו לקיבוץ ההכשרה.

את דרכו לארץ עשה יחד עם הגרעין בוכנוולד ב׳ של תנועת „נוחם״ ולאחר נסיעה של 13 יום באניה „עליה״ הגענו לארץ. פרצנו את ההסגר הבריטי ועלינו על חוף נהריה. כל זמן היותו אתנו חי ועבד והשתדל להת־אקלם יותר מהר בארץ ובקיבוץ. גם פה בארץ בתנאים החדשים היה הוא מלא עידוד, דיבורו ספוג הומור יהודי־גרמני ומעשיו מלווים תמיד חיוך קל על שפתיו. בפרוץ מלחמת השחרור השתנה פרץ לבלתי הכירו. נעשה ביישן קצת ולחבריו האינטימיים היה אומר, כי דבר מה בלתי ברור מעיק עליו והוא ביטא זאת במלים פשוטות: „צר לי המקום!״ את הפתרון להרגשותיו הסתומות מצא בהתגייסותו לצבא. מיום צאתו למחנה הקלט לא ראינו אותו, רק מכתביו לחברה שמורים... ובאחד מהם כ־3 שבועות לפני נפילתו הוא כותב: „יש לי בקשה אחת אליך אם יקרה אתי דבר מה, נא תכתבו על כך לקרובי באנגליה ואַל תשכחוני...״

כזה היה פרץ. חי חיי עבודה, של אדם חפשי במולדתו החפשית. חייו הקשים, חיי סבל של נער יהודי נרדף ומושפל, לימדוהו לראות את המציאות בכל אכזריותה, לא לפחוד מפניה, אלא לעשות הכל כדי לשנותה. אך לא הספיק לטעום טעם של חיים שלמים ואמיתיים.

ובלחמו את מלחמתנו, רצה להציל את כבוד העם היהודי שהושפל ולהרים את האדם העברי שנרדף כל כך. במלאו את חובו — מצא את מותו.

אהרן ל.

על קרב נבי־סמואל

— — — מטרת הפעולה בלילה ההוא היתה לכבוש את בית־איכסא ואת נבי־סמואל, כדי להגיע אל נוה־יעקב המכותרת. הגדוד הרביעי כולו השתתף בפעולה זו. בשלב הראשון נכבש, לפי התכנית בית־איכסא. אבל כאן, לא כבכפרים האחרים, ערכו הערבים התקפת־נגד — מקרה ראשון בקרבות. מפקד הפלוגה פעל כראוי וחיסל את ההתנגדות. אבל לוח הזמנים נשתבש על ידי כך וחל איחור בשעתיים. וקרה מקרה חמור שני: לפי התכנית צריכים היו להגיע משורינים בדרך העפר המוליכה מן הכביש אל הכפר, ובהם נשק כבד וחמרי נפץ לשם הפצצת נבי־סמואל וגמר כיבושו. דרך זו לא היתה נתונה לתצפית שלנו ולא היתה שהות ויכולת לבדקה. נתברר שהיא חפורה שוחות ואין לעבור בה אלא אם יתקינוה למעבר, דבר שהיה נמשך שעות רבות. אמרנו להשתמש בדרך אחרת: תחנת הראדאר — כפר בידו — נבי־סמואל. הכפר בידו כבר נכבש פעם בידינו ונהרס ולא ידענו אותה שעה אם מצוי בו כוח אויב, החלטנו לנסות. עברנו את תחנת הראדאר, בה ישבו הבריטים. משהגענו לבידו נתקלנו במהסומי־דרך והומטרה עלינו אש. בינתיים האיר השחר והגיעה ידיעה כי פוזה עלה עם פלוגתו לנבי־סמואל מבלי לחכות להוראות, ספג אש, נפצע, והפלוגה נסוגה ונתפזרה. נתבעה עזרה מהירה. מרכז הכובד של הפעולה היה מעתה — הנסיגה. שני משוריינים עלו על המחסומים ליד בידו ולא יכלו לסגת. בעברי לנבי־סמואל שלחתי מחלקה ממעלה־החמישה — תגבורת להבטחת הנסיגה. כשהגיעה המחלקה במרחק של 400 מ׳ מן הראדאר, פתחו עליה האנגלים באש מקלעים ומכונות־יריה. נפלו שני מפקדי כיתות וטוראים אחדים. מאנשי המשוריינים נפלו חלק והשאר הבקיעו להם דרך — אחד, אחד — אל הבסיס.

יוסף טבנקין

מהלך הקרב

הכפר נבי־סמואל יושב על גבעה רמה והנהו מישלט טבעי חשוב החולש על ירושלים וסביבתה, על כל המבואות אל העיר, ועל כל עורקי התחבורה העיקריים: ירושלים—שכם, ירושלים—תל־אביב. מאחר שמשם נערכו הפגזות של תותחי האויב על העיר, תוכנה תכנית לכבוש את המקום ולשבת בו. המשימה היתה: שתי פלוגות מן הגדוד הרביעי, גדוד „הפורצים״ של חטיבת „הראל״, תפעלנה כך שאחת תכבוש את הכפר בית־איכסה בחצות

לילה ולאחר שתפוצץ את בתיה תעבור לנבי־סמואל על מנת לחפות באש על פלוגתנו, השניה, שמתפקידה היה לפרוץ לנבי־סמואל, בשעות 4—3 לפנות בוקר, בחסות לילה. בלילה דווקא, מטעם פשוט, כדי שהערבים לא יראו את המספר הזעום של המתקיפים היהודים ומפני שהערבים נודעים כפחדנים מפני הלילה ומפני פעולות קרב־לילה.

בליל י"ד בניסן תש"ח, יצאו שתי הפלוגות של הגדוד מבסיסנו בקרית־ענבים, נסענו במכוניות עד הקסטל, שהיה כבר בידינו, ומשם התחלנו ללכת ברגל: אחת לבית־איכסא והשניה לנבי־סמואל. פלוגתנו היתה מורכבת משתי מחלקות של גח"ל וממחלקה שלישית של ארצישראליים ומנתה כ־60 איש בערך. דרכנו הובילתנו בירידה אל נחל ליפתה (מי נפתוח), ואחר כך במעלה ההרים; הדרך קשה והמטען מכביד. מדי פעם בפעם הייתי נאלץ לדרבן את אנשי כיתתי, שהיו ברובם עולים חדשים, לעודד את רוחם שיתגברו על מכשולים נפשיים ועל עייפות גופנית, על מנת להגיע בזמן אל המקום. הגענו סמוך לנבי־סמואל בשעה 2 בערך לאחר חצות, במרחק של למעלה ממחצית הק"מ מהמסגד וכולנו תשושי כוח. היינו נאלצים לחכות שעות מספר עד בוא הפלוגה השניה, שמתפקידה היה לפוצץ את בתי בית־איכסה ולהגיע אלינו עם חשיכה. מפני עיכובים בלתי צפויים מראש, הגיעה אותה פלוגה רק עם דמדומי בוקר. מפני איחור השעה נתקבלה מאת המַטה פקודת נסיגה, אך המפקד פוזה, שעד עתה הצליח בכל כיבושי הכפרים באיזור ירושלים, סמך גם עתה על המסורת הקרבית והחליט לערוך את ההסתערות על נבי־סמואל ולו גם לאור היום. השטח כולו ערוך דירוגים דירוגים הנתמכים על חומות אבן במעלה ההר, כל העפלה כזאת על דירוג מגלה את המסתער לעיני האויב. כולנו היינו גלויים לעמדות האויב ונפתחה עלינו אש מקלעים, מכונות־יריה ואש מדויקת של צלפים. תוך כדי הסתערות בתוך אש האויב ערכנו טריז והגענו סמוך למסגד, כ־50—30 מ' במרחק מעמדותיו. זוכר אני איך שהרימון שזרקתי, התפוצץ בתוך עמדת האויב ושמעתי קולות אנחה. אך כאן אוגפנו, רבים נפגעו מכדורי הצלפים: מפקדים, טוראים וביניהם גם פוזה, מפקד הפלוגה. נשתררה מבוכה בשורות הלוחמים. אמנם היה נסיון להמשיך בהסתערות, אבל היה ברור כי עלינו לסגת. י. ב—ן, סגן מפקד הפלוגה, נתן פקודה לנסיגה, לאחר שנפגעו שני מפקדי מחלקה, מספר מפקדי כיתות (ואף אני ביניהם) וטוראים רבים (היו כ־80 פצועים). היה ברור איפוא, כי כוחות האויב היו עדיפים במספרם, בתחמושתם ובמעמדם

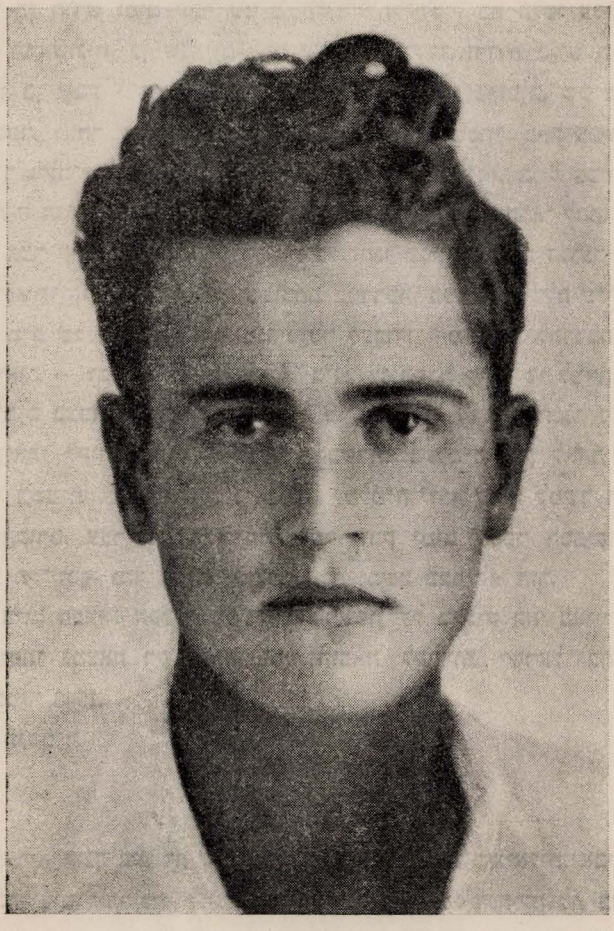
החולש על הסביבה ועל כל תנועה בה — שלא לפי המשוער והמתוכנן. החלה נסיגה בלתי מאורגנת. דבר המצב נודע במַטה הגדוד בקרית־ענבים, נשלחו מספר משוריינים לעזרת הנסוגים. באחד מהם היה גם פרץ דיטריך. בהגיע המשוריינים בין הראדאר ובין בידו, הותקפו כלי הרכב המשוריינים באש חזקה חודרת שריון של הלגיון הערבי, שהתבצר סמוך לראדאר בתיאום אש הבריטים שישבו בראדאר. רבים נפצעו בתוך המשוריינים עצמם, כלי רכב אחדים נפגעו והוצאו מכלל שימוש. הבחורים נאלצו לצאת מתוך המשוריינים הנפגעים על מנת למצוא מחסה ובדרך זחילה להגיע אל בית פפרמן או קרית־ענבים. שרידי הפלוגות הנסוגות הגיעו בקושי אל בסיסיהם, בהשאירם בשדה הקרב את הפצועים, מחוסר אפשרות להוציאם מחמת האש הקטלנית, רבים מהם חוסלו בידי הערבים והאנגלים כאחד.

גופתו של פרץ דיטריך הובאה בין שאר 32 ההרוגים לקרית־ענבים כשסימני התעללות אכזרית ניכרים בהם. הוא הובא לקבורת ישראל בקרית־ענבים וקבור בקבר האחים שם.

גדעון ש.

נבי סמואל

אריה אדיר

נולד ב־1930 — נפל בה׳ באייר תש״ח

בנבי־יושע

חייו

אריה בן אסתר וצבי אדיר נולד בשנת 1930. 11.9 — בירושלים. בהיותו בן חודש ימים עבר עם משפחתו לתל־יוסף, בה חלפו עליו שנות ילדותו הראשונות. בן שנתיים עבר עם הוריו לכפר חירות בגוש תל־מונד, ובהיותו בן שבע (1937) התישב עם הוריו בשכונת ברוכוב. שם גמר את בית־הספר, ואחר כך (1946) למד בבית־הספר „תיכון" בתל־אביב. כבר בגיל רך גילה יחס לצומח, והראה ענין מיוחד לבעלי־חי. בגיל צעיר, נכנס לשורות ה„הגנה", התמסר לכל הענינים שהופקדו בידיו ואחראי להם. בהיותו בן 14, גמר קורס למדריכי נוער ואת כל זמנו מסר להדרכת הנוער העובד, ואת חופשתו הקדיש להשתלמות נוספת בהדרכה. בגיל 16 נשלח ע"י ההגנה לקורס מ"כ של הגדנ"ע, ואת זמנו מסר לעבודת המחתרת, להדרכת הנוער ללא ליאות — ובמלוא כל האחריות. ב־29 לנובמבר קיבל צו לצאת לקורס נוסף למ"כ בצבא. זו הפעם הראשונה, מרד במרות, הראה התנגדות נמרצת נגד יציאתו לקורס ודרש שיישלח להכשרתו בפלמ"ח. רק לאחר שקיבל הבטחה רשמית, שבגמר הקורס יישלח לפלמ"ח, יצא שמה למשך חדשיים. בגמר הקורס, עבר עם הכשרתו לעמק, ורק ימים מספר הספיק לעבוד בשדות תל־יוסף. מיד הועבר לראש־פינה ומשם כבר לא חזר.

ביום הכרזת העצמאות, בקרב הראשון על מלכיה בה' באייר תש"ח נפל. גופתו נמצאה רק כעבור זמן והובאה לקברות ישראל בתל־יוסף, ב־22 במאי 1948.

תנצב"ה.

אֵם וּבְנָהּ

אריה חונך באוירה של טיפוח אחריות לאומית־סוציאלית. אביו מרא־שוני החלוצים, הדריכהו להמשכת דרך־הגאולה ואמו הנחילה לו, ביחד עם חלבה, את ההכרה המחייבת: „עברי כי הנך!", כנאמר בשיר הערש העתיק, החוזר ומושר לשירת־חייו הצעירים. הוא שמע וקלט תמיד את הצו: „לשרת את העם והארץ באנו!". ילדים כמותו בדור המופלא, שהוקם בארץ, הריהם כשמואל בבית עלי — „עבדים להשם", ממלאי שליחויות־מצווה אחראיות ומסוכנות ותפקידי־שרות לעם הנגאל בעודם בגיל צעיר. עוד בהיות אריה תלמיד בביה"ס שבשכונת ברוכוב צירף וכרך יחד לימודי ביה"ס ואימוני הכנה לשירות הצבא, חמימות משפחתית ואהבת אבא־אמא עם הקור והטחב

שבלילות האימונים הצבאיים בשדות מולדת, השתעשעות ילדותית תמימה (זו היתה כה נדירה!) עם רצינות ומתיחות שבאחריות מבוגרים וקשישים.

מקרים לא נדירים, לו ולבית הוריו, היו אלה, כשיצא באישון־לילה מהבית ועשה לילות כימים בפעולות ההגנה, אולם אז היה יוצא בשלום וחוזר בשלום. ואילו עם פרוץ „הקרב האחרון לגאולת העם", מלפני שנה, יצא באחד הלילות את הבית, על מנת להצטרף לפלוגת הלוחמים בגליל (ולפי גילו היה עוד פטור מחובת הצטרפות כזאת), ואבוי, לא חזר. ואמו מעידה, בעטוף עליה נפשה ביגונה: „נפרדתי ממנו אז וידעתי והרגשתי, כי לא יחזור. אולם לא עיכבתיהו, כי הלא לכך חינכתיו וגדלתיו...".

הוי מי יגול אבן מעל קברו של יל"ג למען יכתוב אחרת את „אשה עבריה, מי ידע חייך?" שלו, כפי שראוי ומתאים לאם העבריה בארץ בתקופת נסיונות זו שלנו; ה„אידישע מאמע", משכבר, בכל יפעתה, נתגלתה אצלנו כעת בצורה אחרת לגמרי ועוד ביתר יפעה מופלאת מאשר תמיד ובכל מקום אחר.

לא לבד בנים אחרים ספוגי עוז וגבורה וכוננות להקרבה עצמית, כי אם גם אמהות אחרות קמו לנו כעת בארץ. ואי תנחומים לאם כזאת בשכלה את בנה היחיד?

הוי אַריק יקר שבחבורה, חבורת בנים המופלאים שקמו לאמהות המופלאות.

י. רבקאי

בגליל העליון

הצבא הלבנוני הסדיר נערך לפלישה. הדרך היחידה למעבר — מול מלכיה. אנו מקבלים פקודה לצאת לדרך, להצטייד בבגדים לשבוע או לשבועיים. אין זו פעולה שמיד חוזרים הימנה. יצאנו במכוניות. עוד באותו לילה היינו צריכים להגיע לרמות־נפתלי ומשם אל מלכיה, אבל ההליכה היתה קשה ומייגעת ולא הגענו למקום הנועד.

אנו מתכוננים להתקפה. היה זה ערב ה־15 במאי, יום הכרזת המדינה. על מחלקתנו הוטל תפקיד: לחסום בפני האויב את הדרך להבאת טאנקים. צורפה אלינו כיתה אנטי־טאנקית וברשותה פיאט. כיתת־המכונה שלנו צורפה לרתק של הפורצים לכפר. על פלוגה אחת הוטל לפרוץ לכפר. על שניה — ל„קמפ" הסמוך. פלוגה אחת תפסה מישלט בין קדש ומלכיה,

ומחלקתנו נערכה לתפקיד החסימה מסעסע למלכיה. ה„קמפ" נכבש ללא התנגדות ושוכניו מיהרו להסתלק. הכפר נראה מוקף גדרות אבן מפותלות. ההתקדמות היתה איטית. המערכה — על כל שעל אדמה ועל כל בית. כיתת המכונה — בראש החזית.

מן הלבנון חתרו ובאו משוריינים רבים ופתחו באש ממרחק רב. בחיפוי אש זו התחיל מתקרב חיל־הרגלים של האויב. מאות עמדנו מול אלפים. התחילה ההתקפה על המשוריינים. השתמשנו גם במרגמת „דויד'ל", וזו הניסה אותם מקצה הכפר. פתאום נתגלה האויב ממרחק של שמונים מטרים בלבד. מאחורי גדרות הצבר ומסתרי הבוסתנים הסמוכים ניתך עלינו מטר יריות במפתיע. אנשים נפצעו בזה אחר זה. ההתקפה התחילה משלושה צדדים בבת אחת וקשה היה להחזיק מעמד. לא היה מנוס מנסיגה. אבל גם הנסיגה עם הפצועים לא היתה קלה. בדרך נפגעו אנשים נוספים. האויב הצליף במרגמות של שלושה אינטש ובתותחים. במאמצים גדולים הצליחה הפלוגה לסגת ולהתחפר בגבעה הסמוכה. זחלנו בין סלעים ושיחים ואי־אפשר היה להרים ראש, ואותה שעה גררנו והוצאנו באלונוקות הרוגים ופצועים. היום, כמו להכעיס, היה חם ויוקד. חסרו אלונקות, והיה הכרח לסחוב אנשים על הגב, ובשניים. מאמצים על־אנושיים היו דרושים כדי לגרור את האנשים על גבי הסלעים עד לבסיס ומשם בשיירה לבסיס היציאה. חלק הועבר לרמות־נפתלי.

לא חזרנו לבסיס, אלא לנקודת־היציאה, וחכינו שם חמישה ימים. גדולות היו האבידות בקרב הזה: עשרים ושנים הרוגים ומאה ועשרים פצועים, אבל באויב קצרנו קציר גדול, למעלה ממאתים הרוגים נפלו ומאה ושבעים פצועים. האויב זמם באותו לילה, פלישה רבתי לגליל העליון, ואנו סיכלנו את מזימתו. זו היתה פלישת ה־15 במאי, והיא נכשלה.

באותה מערכה נפל גם אריה אדיר, מפקד־כיתה.

חברי א

מכתבים

בגליל, תש"ח

אמא יקרה שלום!

לאחר לילות שמירה בגליל, יש רצון, בשעות המנוחה, להשיח קצת מלבי. אני מתגעגע לך, לשיחותינו ולויכוחינו המשותפים. כי מי מסוגל להקשיב כה לדברי — כמוך! ומחוסר אפשרות לראותך, אמסור לך כמה מהרהורי לבי ביחס אליך.

לאחר פרידה מאנשים קרובים, יש לי תמיד הרגשת מריטה בנפשי, והפרידה ממך קשה לי שבעתיים. כי תמיד אֶת מלווה אותי בחרדה ואת הלמות לבך אני מרגיש מרחוק. עוד בימים כתיקונם, חרדת תמיד לגורלי. לכל מסע שיצאתי, בכל קורס שהשתתפתי, היית בין הבודדות שעמדת בדרך ומרחוק ראיתי את שמחתך בשובי שלם ובריא. התרעמתי בלבי עליך, למה אֶת אחרת מכולן, הרי יש עוד בנים יחידים לאמהות? ראיתי את חוורון פניך, את עיניך הנפחדות לאחר לילות נדודיך, בחכותך השכם לשובי מלילות שמירה במקומות מסוכנים. ודאב אז לבי מרוב רחמים ודאגה לך. אינך יודעת אמא, כמה חרדתך לי, מקשה עלי וכובלת אותי. אבל למרות החרדה, המרצת אותי תמיד והצדקת את דרכי־דרכך, שהיא פרי חינוכך.

יציאתי לגליל, ורק לשבועיים, נתקלה בפעם הראשונה — בהתנגדות נמרצת. התנגדת להפסקת הלימודים, בטענך, שאין אני צריך להיות ראשון, כי חברי עוד לא עשו את הצעד הזה ועלי להמשיך ככולם בלימודים. ידעתי, כי כל התנגדותך נובעת מתוך חרדה ורצון־שמירה עלי. כי הרי לא תתכחשי לעקרונותיך ולעמדתך. היו זמנים, כי לאחר לילות עבודה בסתר, מלאים תקלות וקשיים. הייתי מתאונן בפניך — ביחוד ברגעים שהיה מורגש גרעון בשינה — והייתי אז אומר: אמא! אין כוח לשאת כל כך הרבה! — אז קמת וטענת נמרצות: איך אתה מעז רגע קט לחשוב ככה? הרי גופכם ורוחכם צריכים להיות מחושלים לכל הקשיים המחכים לכם. הן כל תקוותנו וגורלנו קשורים בעמידתכם ובכושר ההקרבה שלכם! אין אתה שייך לי וגם לא לעצמך, כי בזכות הארץ והעם אנו קיימים! — את החינוך הזה החדרת בי משחר ילדותי ומפיך שמעתי לא פעם — כי בעד כל שעל אדמת ישראל אֶת מוכנה למסור את חייך. ואיך תרצי אמא, כי בזמן הרת סכנות אשב על ספסל הלימודים? וזה לא יתנגד לרוחך, אם לקריאה הראשונה לשמירת הגליל, האהוב עליך כל כך, לא הייתי מופיע בין הראשונים?

רק בשהותי כאן, נוכחתי, כי נכונה דרכי. לא זמן עתה לשקוד על ספר ולא עת ללמוד מקצוע. בלילות שמירה בין הרי הגליל, עם נשק ביד, ללא פחד לעין בולשת, אתה מתמלא כוח ואמונה וחש את הגאווה כי המולדת הולכת ומשתחררת מכבליה ואתה מרגיש כי בן מולדת אמיתי הנך! ביתר עוז הנך חש את העבר העשיר שחלף והנה מתרקם והולך הווה, הווה אמנם רב תלאות וסכנות, אבל בטוח בנצחוננו.

עכשיו אמא, על דברים יותר פרוזאיים, המעניינים אותך ביותר. אני נמצא במשפחה טובה מאוד. בעלת הבית מטפלת בי ודואגת לי כאמא. אוכל כל יום בשר ומנות גדושות ומפחד להשאיר, שלא אעליב את האשה הטובה. בינתיים אני הולך ומבריא מאויר הגליל ומהאוכל הטוב — ממה שאת מרוצה בלי ספק.

אף אחד אינו יודע את גילי, חושבים אותי למבוגר יותר ומוסרים לי תפקידים אחראים. עוד מעט יעברו השבועיים ונתראה בקרוב. אשתדל לנסוע דרך טבריה, אתראה עם אבא ואביא לכם דרישת שלום ממנו. שלום לך, לעפרה ולסבתא. ולהתראות בקרוב.

שלך אריק

(מכתבו האחרון)

בגליל, 11 במאי 1948

לאמא, אבא, ועפרה היקרים שלום!

כבר זמן רב לא כתבתי לכם ולכן עתה בהזדמנות — כמה מלים. הגענו לגליל ויושבים בראש־פינה למעלה משבוע ימים. מצב הרוח מרומם, האוכל והשינה מספקים גם הם. החברה כבשו אמש את צפת והשמחה רבה. אנו רואים עתה, שמצבנו הרבה יותר טוב מאשר שיערנו. הגליל כבר כמעט כולו שלנו. אנחנו כבר נוסעים „כמו מלכים". אם המצב יימשך כך, כנראה נהיה בקרוב בבית.

ביומיים האחרונים ירדו כאן גשמים רבים והבוץ רב, אך מצב הרוח כמובן טוב. תארו לכם, פתאום בשעה 12 בלילה, עוברת מכונית במחנה וקוראת את כל ההכשרות לחדר־האוכל לריקודים. רוקדים עד 2 אחר חצות ולמחרת קמים ב־11 בבוקר. האם אלה אינם „חיים"?

ועד שניפגש, שלום ולהתראות

שלכם אריק

יוסף מתן שמעון עודי

נולד בתרצ"א נולד בתר"ץ

נפלו בח' בתמוז תש"ח, בקרב על יאלו

בקרב יאלו

השניים התגייסו עם כל החברה ויצאו ב־1 ביוני 1948, בד' בסיון תש"ח לבסיס האימונים בגן־אפרים. משם הועברו לגדוד הששי של חטיבת „הראל", שחנה בפרדס־חנה. משם הועברו לחזית ירושלים. היו בפלוגה א'. שניהם השתתפו עם יחידת „הפורצים" בכיבוש הכפר צובא וישבו במישלטים: בית־נובא, בית־סוריק, סריס וצובא. עם כיבוש המקומות הללו, היתה סריס לבסיסם. באחד הימים נצטוותה הפלוגה לבצע משימה: כיבוש מישלטי הערבים וביניהם את רכס ההרים מעל לטרון בקו יאלו — באב־אל־ואד, שנקרא אז בשם „רכס התותחים". המקום נמצא כ־7 ק"מ צפונה־מערבה מסריס. המיבצע הזה, היה חלק של תכנית המשימה כולה, תנועת מלקחיים כללית: מצד אחד חטיבת „יפתח" במיבצע „דני" ובמשניה — חטיבת „הראל".

היחידה יצאה בליל 15—16 ביולי מבסיס היציאה — המשאבות התחתונות והגיעה למישלט יאלו בשעה 3½ בבוקר. הם הצליחו להסתער על המישלט, כבשו מספר עמדות של האויב והגיעו אל שיא ההר, כבשו את הבית הנמצא על ראשו — והכל לפי התכנית. היו פצועים רבים ונדרשה תגבורת באנשים, בתחמושת ובאספקה. האויב ערך שתי התקפות־נגד שנהדפו על ידי היחידה. בינתיים נהרגו האלחוטאים והקשר בין המַטה ובין היחידה — הופסק. הערבים התחילו לאגף את היחידה בלווית צעקות ושאגות מטורפות על מנת לבלבל את האנשים ולערוך מצוד עליהם. כשנשלחה פלוגה של הגדוד הרביעי לעזרת היחידה, לא יכלה להגיע למקום, מחמת האש החזקה

של האויב. נדמה היה שהלגיון ריכז את כל כוחו בחזית יאלו. בינתיים התקרבו כלי רכב משוריינים ופתחו באש קטלנית. בעקבותיהם הלך חיל הרגלים. מאחר שהתגבורת לא הגיעה, ניתנה פקודת נסיגה, שהתחילה בשעה 5.30 בבוקר. אותה שעה היו כל אנשי היחידה וביניהם חניכי תל־יוסף ואף השניים — יחדיו, ופעלו בצוותא. יוסף היה נראה מחפה על הנסיגה, ונסוג, מחפה ונסוג. אך בבוא כל הנשארים לבסיס — הוברר, כי גם יוסף מתן ושמעון עודי בין 19 הנעדרים. מאחר שהשטח נמצא עדיין בידי הלגיון הערבי, לא נמצאו גוויות השנים עד עתה.

מפי חברים

הנאהבים והנעימים

יוסף איננו ושמעון איננו...

יוסף מתן ושמעון עודי „הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו, מנשרים קלו מאריות גברו".

חברים אלה, אשר מוצאם מתימן ומולדתם ארץ־ישראל, חיו את חייהם השיתופיים והאחידים, מיום בו הגיעו ארצה לכפר הילדים „מאיר שפייה" ועד יום נפלם, כנפול גיבורים בקרב יאלו, על שחרור המולדת. יוסף ושמעון האהובים על המולדת, ואהובתם היא היתה, שקדו כל ימי חייהם — מאז דרכה רגלם על אדמתה — לדעתה ולדעת את בנין חייהם בה. הם למדו במוסד הילדים, המשמש מקור ל„חברה, עבודה והגנה". בתום לימודיהם בו, יצאו לתל־יוסף בהכרה מלאה של בנין חברה, ורצון להשלים לעצמם את המשך לימודיהם. בפלוש האויב למולדת בכוח רב וביזמה על מנת לשלול מהם, ומכל אחד ואחד מאתנו את המולדת, אשר עליה חלם כל עם ישראל במשך אלפי שנים — התגייסו יוסף ושמעון לשורה, מבלי שהספיקו לראות בהגשמת משאלותיהם...

יוסף: גילה את אהבתו למולדת על ידי לימודיו המעשיים והתיאוריתיים. אהב תמיד לטפל במטעים וללכת אחרי המחרשה. הוא קנה לעצמו את לימודי המטע ושתילתו, את הגזום והדילול בזמנים קבועים לכל עץ פרי ולמטע הגפן. הוא אהב את הבהמות שעמהן עבד ודאג שתהיינה תמיד בריאות ונקיות. הוא אהב מאוד את חיי החברה, אשר לה הקדיש את מיטב יכולתו, למען תת אחוה ורעות בין איש לרעהו.

שמעון: אף הוא אהב את המולדת, את הכל בה, נטה יותר לטיפול בבעלי חי. הוא הקדיש את לימודיו לגידול הצאן, והיה רועה נאמן לצאנו כדוד הרועה. הוא התמסר בכל מאודו לענף הזה, במשך היותו בהכשרה בתל־יוסף עד יום בו התגייס לשורה. הוא אהב יותר את הטבע וחקר הרבה לדעת, איך יכול להגיע לזה שהוא עצמו יהיה טבעי. אהב את המוסיקה, את החליל ואת מפוחית הפה, שבהם שעשע את חבריו בניגונים שונים: מניגון עצוב, או ניגון ריקודים, ועד ניגון „שבת אחים". שמעון הקדיש את תשומת לבו לחברה. ואחרון אחרון, הוא היה נער הספורט: אהב את המשחקים ואת תרגילי ההתעמלות השונים והיה הספורטאי הראשון בחברתנו.

על חברינו יוסף ושמעון שנפלו בקרב על יאלו, הננו אבלים, עומדים דום לזכרם ושיר „התקוה" בפינו.

אבשלום

שמעון עודי (הראשון משמאל)

יוסף מתן

א ח י

יוסף אחי נולד בשנת תרצ"א בערך לאמו סעידה ולאבא נתן מתן בעיר שריח בתימן. הוא היה הרביעי במשפחה והצעיר בכולם. אבא סנדלר, מפרנס את משפחתנו בכבוד, ובעל בית נכבד בעדת היהודים שם. בהיות יוסף בן ששה חדשים מתה אמא ואני אחותו הבכירה, שושנה, שהייתי גדולה ממנו ב־4—6 שנים טיפלתי בשאר האחים וגם בו. הוא היה חביב מאוד אבל גורלו מר. בהיותו בן שש שנים, מת אבא. כולנו גורשנו מבית ההורים והבנין עצמו נלקח והועבר לרשות הערבים, ימח שמם! גרנו זמן רב בחוץ ואח"כ בביקתה עלובה. מחמת התנאים האיומים, מתו שאר אחינו ונשארנו רק שנינו: יוסף ואני, יתומים וגלמודים, בלי מחסה לראש ובלי דאגה לגוף ולנשמה. השתכרתי כמשרתת במשך שנתיים ובשכר עמלי הזעום יכולתי לפרנס גם את אחי שאהבה נפשי.

בינתיים נפוצה שמועה, שהוחק חוק בתימן — גזירה על היהודים — כי כל יתום יהודי חייב להמיר את דתו — להתאשלם. רבים המירו את הדת

ברצון וגם בכפיה. יוסף אמר אז: לא אמיר את דתי לעולם, אפילו אמות!— והחליט לברוח לעדן על מנת להגיע משם לארץ־ישראל. הדרך לעדן עשה ברגל במשך 10 ימים, ברעב ללא מחסה לראש. בהגיעו לעדן הצליח למצוא מקום עבודה, היה שוליה, מטפל בילדים אצל יהודי, בעל בית בעדן; הוא עוסק בכל מיני מלאכות שירות ונשאר שם שנה אחת בערך. עם עליית הילדים מתימן, הועלה גם הוא ארצה בהיותו בן 10—11. מוכנס ביחד עם עוד ילדי תימן עולים חדשים, ברובם יתומים כמוהו אל מוסד החינוך בשפיה. שם מצטיין בלימודיו, עובד בכל עבודות השירות: מכבסה, מטבח ועוד. עם העברת חברת הנוער משפיה לתל־יוסף, מגיע גם הוא בט"ו באב, תש"ז. לאחר הכרזת או"ם, נסחף בתוך מערבולת המאורע. עם תכניות האויב לפרוץ לעמק הירדן, ולאחר מפלתו הגדולה ליד הדגניות, נשלח יוסף לעבודות ביצורים בבית יוסף ובדגניה, ועשה בחפירות ובגדרות התיל. בשובו משם, תבע את התגיסות כל החברה למלחמה באויב. החברה לא יכלה להחזיק מעמד תחת לחץ הזמן והתגייסו כולם. בבואו לחופשתו לתל־יוסף התענין בכרמים ובמשק. כשהיה בא אל ביתי ואל משפחתי שיחק כל הזמן עם ילדי והם היו כרוכים אחריו והעריצוהו ממש. צעיר כל כך נפל, רק בן 16½ היה במותו ועדיין לא ראה את שמחת החיים, אללי לי כי שכולתי, כה שיכלתי את אחי, אחי יחידי. — מפי שושנה (אחותו)

בערגה לחיים

כערער בשדה היה יוסף מתן בחייו הקצרים. את אמו לא ראה ואת אביו לא הכיר. והסיפור אשר בפיו על קורות עלייתו מתימן רצוף מאורעות של דורי דורות. נציג נאמן לעמו הנרדף על צואר, השותת דם והנשרף בצמאון נדודיו, אל אהובת נפשו — מכורתו במשך דורי דורות. בן שמונה שנים היה כשיצא עם בני גילו בדרך נדודיו מצנעא לעדן בדרך־לא־דרך, כלים ברעב ונמקים בצמא ורגליהם רכות, אך רצונם נחוש לפלס לעצמם משעול כדי להגיע אל ארץ מבטחים.

בהגיעו ארצה היה בר־מצוה וכל הוויתו דרוכה למלא אחרי מצוות של אהבת המולדת. בדרך שפייה הגיע אלינו והוא רק בן 15 וחצי. שחום־העור אך טהור הנפש, דיבורו איטי ונלעג במקצת בתוך מקהלת הקולות ההומים והעליזים של בני הנעורים על סוגיהם ועליותיהם המרובים, אך מהלכו איתן על קרקע העמק ונוף הוויתו מתמזג עם שלוחות ההרים העוטרים

את הבקעה החמודה. ידיו שחורות ומיובלות ומעידות על אורח חיים שבעמל ארוך וקשה. אך עיניו תמות, אמונה וטוהר אהבה נובעים בהן ומבטן „כאיל תערוג על אפיקי מים". ועורגות לגאולת נפשו, לגאולת העם.

בהתהלכו בין שורות הגפנים בכרמים שלרגלי הגלבוע נפתחה נפשו לראות את פלאי היקום ומאורעות האדם. כאן נתגבשה הוויתו הישראלית ולבו הסגור נפתח לקראת עולם הילדות שאבד לו. למרות פיגורו במערכת חינוכו התרבותי מרוב מצוקה, היה כולו נתון למתרחש בארץ והכל מופלא ממנו וישותו תמוהה עליו ועל אחרים. העולם מתגלה לעיניו שעה שעה, יריעת החיים מתגוללת להכרתו רגע רגע. בלהט נעורים בלתי מצוי נצמד לידע הסביבה הקדומה, ובצמאון שתה כל ידיעה עליה, סייע ללקט פירורי חיים קדומים ויפים, שנפלו מהשולחן העשיר של מלכינו ושרותיהם בימי פריחת ישראל על אדמתו. בתום ילדות ראשון פתח את לבו להוויות האדם הראשון בעלותו מנבכי התרדמה הבהמית ויוצר בעצם ידו ובתבונת דורו את מסכת חייו, ועיני הנער נמלאות ערגת דורות ישראל ומזדהה עם הקדמונים, יוצרי החקלאות הראשונה הקדומה בעמק. במסירות חסידית היה עושה בניכוש העשבים הרעים בין הגפנים העמוסות פרי גן־עדן, ומה היטיב לבער את הרעים ביניהם: את היבלית ואת דורת ארם־צובא. והנה בא היום שהתבגר ועמד במלוא קומתו הלאומית ההכרתית.

באותה שעת חצות חגיגית של ליל ההכרזה על מדינתנו היה בין הראשונים להשאת משואות על ראש הר קומי, כבימי חג בעבר הקדום. שיכור חדוות החיים נישא על כתפי חבריו במחול עד אור הבוקר. ולמחרת באה תמורה בלבו, היה לאחר. רצינות עמוקה רבצה עליו: מה אני עושה כאן, עודר ומנכש בכרם ומקומי צריך להיות בחפירות המגן ולא פה. ההסברות כי הוא עדיין בן 16 ועליו עוד להמשיך להשתלם, ללמוד, להתכונן ברוחו להיות לוחם מאומן, כי רק תרבות האדם והעם כולו בכוחה לנצח את האויב — לא שיכנעו אותו, אלא למספר ימים בלבד. למרות אופיו השלוו התינוקי, העורג לחיים חקלאיים חברותיים תקינים, ולמרות תכונותיו שוחרות השלום, נמשך אל הלהבה האיומה של מלחמת חיינו — הוא נמשך ונשרף. והוא עדיין פרפר שלא הספיק לפרוש כנפיו ולא זכה עדיין לראות את האור האמיתי של השמש העולה על ראשו ועל ראש עמנו הנגאל.

נ. צ.

דוד סגל

נולד ב־1931 — נפל בא׳ באלול תש״ח

באיזור באֵרי בנגב

חייו

דוד סגל נולד בשנת 1931 בירושלים לאביו ישראל. למד בבי״ס „מזרחי״, וגמר בו את חוק לימודיו. המשיך בבית־הספר התיכון „שכספיר״ ומשגמרו התעתד ללמוד משפטים. לשם זה עבד במשך שנתיים אצל עורך־דין. באחד הימים היה עד לנגישת בריטים ביהודי חף מפשע ואז גמלה בו ההחלטה להיות ראשון במלחמה נגדם, התיצב לשורות הפלמ״ח וביחד עם קבוצת הכשרתו עבר לתל־יוסף.

הוא עבד במשק והשתתף בכל הפעולות של הגדוד הראשון בעמק ובגליל, במיבצע „דני״ ובנגב. לקח חלק כאַלחוטאי גם בחזית ירושלים. בנגב נשלח באחת היחידות כדי להבטיח את צינור המים המערבי. באחד הלילות יצא לפעולה, ובחפרו עמדה למכונת־יריה נפגע ונפל ב־5.9.48.

מפי בני משפחה

חבר

שקט וצנוע, כשחיוך על שפתיך — כך הכרנוך. אתנו חיית רק תקופה קצרה. לך היתה זו תקופת חיים אחרונה. אזכור איך קיבל עובדת נפילת חברינו. בכוח כבש את הכאב ואמר: „אנחנו הנשארים, נמשיך את מלחמתנו ונגשים את שאיפותיהם של הנופלים!״. כעת אף אתה בין הנופלים. ואנו נמלא אחר דבריך, חברנו דוד. נוחה בשלום.

חברי הכשרת תל־יוסף — „הפורצים״

בהבטחת צינור המים בנגב

כשבאנו לנגב היה צינור המים המערבי מפוצץ ומפורק בחלקיו השונים, ולא פעל זה 3—4 חדשים. ישובי הנגב הדרומיים היו מנותקים ומלאי המים אזל. על כן הוחלט לקיים עוד שאיבה אחת לפני ביצוע התכנית של שחרור הנגב כולו. האיזור של צינור המים היה בחלקו מיושב ערבים. במישלטים שונים כגון: תל־ג׳מה, מכרות הגפרית בסביבת בְּאֵרי, חאן־קוצ׳אן ועוד, התבצרו „האחים המושלמים״ שקיבלו סיוע של שריון ונשק כבד מהצבא המצרי — ומכאן נערכו מעשי הסתננות ופעולות חבלה בישובים היהודיים. כמעשה הכנה לשאיבת המים, היתה נערכת פעולה של השתלטות על איזור הצינור, למטרת תיקונו והבטחתו — למשך 4 ימים. פעולת השאיבה בוצעה בתוך צליפת כדורים וביריקת אש תותחים של האויב ממישלטיו והעבודה היתה כרוכה בסכנות. רק ע״י הצבת זחלים או רכב משוריין — שימשו מגן על העובדים, היתה נעשית העבודה עצמה.

בשלב הראשון לפעולה זו, הוצא כוח קטן של משוריינים וזחלים, שתי מכונות יריה כבדות, על מנת להבטיח את קו הצינור באורך של 20 ק״מ ולאפשר את שאיבת המים לישובים. היחידה נתקלה בהתנגדות קשה של האויב, לא יכלה לבצע את המשימה שהוטלה עליה, והוכרחה לסגת. בשלב שני רוכז כוח, שהורכב משלוש פלוגות כעין גדוד, על מנת לבצע את שאיבת המים לישובים המנותקים. ניתנו הוראות, שאם במקרה יגלה האויב פעילות, יש להשתלט על בסיסיו באיזור הצינור.

היה זה בזמן ההפוגה. כוחות האויב גילו פעילות יתירה והתחילו מפגיזים באש תותחים ומרגמות, על מנת לסַכֵּל את ביצוע השאיבה. כתשובה לכך נכבש מישלט מכרות הגפרית ע״י בְּאֵרי, הגבוה מעל המישלטים שבידי האויב, המשמש בסיס טוב להפגזה נגדית על תחבורתו ועל ריכוזיו. בוצעו פשיטות על ריכוזי „האחים המושלמים״ וגורשו כל ערביי הסביבה מחוותיהם. פעולה זו איפשרה את שאיבת המים, וישובי הנגב נשמו בהקלה. מאז אותה פעולה נתערערו כוחות האויב, ולמרות הסתננויות בודדות בוצעה שאיבת המים לישובי הנגב — ללא צליפה מתמדת מריכוזי האויב. דוד סגל עסק בהתקנת עמדה למכונת־יריה, בשטח הפתוח בקו המים בין עימרה ובין בְּאֵרי, ונפל מכדור צלף; היו מספר פצועים אך הוא היחידי שנפל בהחלצו לשחרור צינור המים לישובי הנגב המנותקים.

מפי אסף שמחוני

צבי זייף (סבון)

נולד ב־1912 — נפל בכ״א באלול תש״ח

באיזור בן־שמן

צבי נולד לחסיה ולחיים זייף בשנת 1912 בעיר ברסלב, פלך וילנא. בגיל צעיר הוכנס לבית־ספר עממי ואחר כך למד בישיבה, עד גיל 16. לרגלי המצב הדחוק של הוריו, נאלץ להפסיק את לימודיו ולעזור לאביו בעסקי המסחר. אולם צבי לא הסתפק בחיי יום־יום ואת כל מרצו מסר לסניף המקומי של „החלוץ", לאירגונו ולשיכלולו. הוא השתתף בעריכת מגביות לקה״ל, קהי״ס ושאר מוסדות. היה ער וזריז, עליז ומלא מרץ ותמיד הצליח במעשיו. חצי שנה לפני פרוץ המלחמה (1938), גויס לצבא הפולני, אח״כ נלחם נגד צבאות היטלר שפלשו לפולניה. לאחר תבוסת הצבא הפולני, ובנסיגת פלוגתו, נלקח בשבי בידי הרוסים. ברוסיה עבר בכל הגלגולים הקשים שעברו בהם, באותה תקופה, כל הבחורים מאחינו בני ישראל: ממחנה שבויים למחנה עבודה, ברעב ובקור ובחוסר־כל. עם קום הצבא הפולני ברוסיה, התגייס ובבוא הגייס ארצה ב־1943, בא גם צבי. לא עברו ימים מספר והוא נמצא במשק תל־יוסף, עובד בכל הענפים, מתקשר ביחוד לרפת, ומתערה בקיבוץ. אבל בגלל בדידותו, הוא עובר לרמת־גן, וגם שם הוא ממשיך ברפת, אבל כל מעיניו נתונים בקיבוץ.

ב־29 ביוני 1946, לאחר שנכלאו אנשי תל־יוסף והועברו לרפיח,

היה צבי בין הראשונים שבאו לעזרת המשק במצוקתו. הידיעה על השמדת הוריו ואחיו הצעיר דכאוהו עד מאוד ועם פרוץ המאורעות בארץ נכנס צבי לשורות המגן. אחר כך לצבא. למרות זה שבתור עובד חיוני ברפת, יכול היה להשתחרר, לא ניצל את ההזדמנות, כדי להשתמט ותמיד היה טוען, נגד מפתיו: „אם לא אני הרווק, מי יילחם. לא מגיע לי כל שחרור!"

והנה נתקבלה הידיעה המדהימה: באחד המישלטים באיזור מודיעין, נפל צבי ב־25.9.48. יהיה זכרו ברוך.

קורט אריה

בן־ציון מזרחי

נולד ב־1930 — נפל בב׳ בתשרי תש״ט
בחרבת מחאז ע״י רוחמה

חייו

נולד בירושלים ב־1930, בילדותו נתייתם מאביו ומאמו וגדל בבית־יתומים. נכנס להכשרת הנוער העובד, והיה בהכשרה המגויסת בתל־יוסף. השתתף בכל הקרבות בעמק: בסנדלה, קעאון, זרעין. לקח חלק במיבצע „דני״ — עבר את כל מדורות האש של הגדוד הראשון, בקרב הכבד בחרבת־אל־מוחאז, מזרחית לרוחמה נפל ב־5.10.48.

תנצב״ה. מפי חבריו

בעל נפש

זוכר אני אותן השעות שהיית מנגן בחליל ועיניך נחות על הכל ותאבות לחשוף כל סמוי מן העין. בעל נפש היה, איתן וחזק ועם זה — תמימות נפלאה. אהב את המוסיקה, והיה בשקעו בנגינת חלילו, כאילו צלל למעמקי מעמקים. אהב את החברה ותמיד דאג לה. מעודי לא שמעתיו להתפאר, להתיהר. פשטות ותום היו בו. חלם על השתרשות בקרקע, אותה קרקע למענה נפל. בן־ציון חי כאיש עובד, כאדם פשוט, כחייל האומה וכזה נפל. בזכות חיילים כאלה קונה אומה את חיי הנצח שלה. תהי נפשו של בן־ציון צרורה בצרור חיי האומה.

הכשרת תל־יוסף „הפורצים״

הקרב על חרבת־אל־מוחאז

ישובי הנגב מנותקים. הבדידות מתישה את הגוף ומכלה ברוח. ההגנה עליהם קשה מאוד ושבעתיים קשה ליחידת הצבא — הנמצאת בבדידות ובניתוק. כדוגמת המישלט ע"י נבטים, בו ישבה כיתה מפלוגת גדודנו. בהיותם מנותקים מהעולם במשך חדשים, ללא חילופי גברא, הסתאבו הבחורים בזוהמה מחוסר מים, ונתנוונו מחוסר חברה — ועם זה החזיקו במישלט. אלה גיבורים — אלמונים, שהודות לעמידתם התגבר הישוב הפעוט בנגב, על ה„ספינכס" המצרי.

שום התמודדות רצינית וגלויה בשטח בלתי מיושב לא נערכה בין כוחותינו ובין המצרים. ובמידה שהיתה, הרי נשאה אופי של התנגשות חלקית ותמיד נסתיימה לרעתנו. היתה הרגשה של אזלת־יד ואפיסת־כוחות, ולעומת זה היו המצרים עדיפים בכוח ובפעולה ולא חששו לנוע בשטחים לאור היום. כך היה גם באיזור דורות—רוחמה. סמוך לרוחמה הותקן שדה־תעופה למטוסי־הובלה שקיימו את הקשר בין לב הארץ לבין הנגב המנותק. מזרחה־צפונה מזה נמצאת חרבת־אל־מוחאז, מישלט קיצוני שהגן על תחנת תחבורה חשובה זו ועל שולי הנגב בצפון־מזרח. הדבר היה בימי ההפוגה השניה, לפני מיבצע „יואב" ניסו כוחות האויב להשתלט על חרבת־אל־מוחאז, שנתפשה בידינו בזמן ההפוגה — והפכנוה למישלט חשוב. אם יישמט מידינו יפתחו הסיכויים לפריצה בנגב והאויב יאיים על שדה־התעופה. הקרבות שהתחילו סביב למישלט היו עקשניים ואכזריים ונמשכו 5 ימים רצופים. כוחות האויב היו עדיפים במספרם ובציודם. אנחנו מעטים ותחמושתנו דלה משל המצרים. זו הפעם הראשונה נערכנו במרחבי הנגב לאור היום. תחילה פעל כוח האויב שהיה מורכב ערביים מקומיים, אולם לאחר תבוסתם והתפוררותם, הוכנסו למערכה שני גדודים של צבא מצרי סדיר. כתוצאה מהתקפות האויב ומהתקפות־נגד מצדנו עבר המישלט מיד ליד פעמים מספר. המערכה נסתיימה באבידות כבדות לאויב, בשלל נשק ותחמושת שנפל לידינו ובהוצאת 24 כלי רכב מסוגים שונים של האויב מכלל פעולה. אף לנו היו אבידות ניכרות. 8 כלי רכב שלנו נוקבו ככברה ויצאו מכלל שימוש. במערכה זו מילאה חרבת־אל־מוחאז תפקיד מכריע, ומשקיפי או"ם הגישו עשרות תלונות למתווך בפועל בהפרת ההפוגה, בנגב. בקרבות נועזים אלה היו 30 פצועים ו־17 חללים וביניהם בן־ציון מזרחי. תוצאות המערכה שבה ניגפו המצרים השפיעו על הצלחת מיבצע „יואב" מיד לאחר ההפוגה, ושחרור הנגב כולו.

מפי אסף שמחוני

אפרים אלמגור

נולד ב־1928 — נפל ביי"ד בתשרי תש"ט

ע"י בית־חנון

חייו

נולד בשנת 1928 בקושטא, למד בבי"ס צרפתי וגמר בו 6 כיתות. לאחר שנתיים הועלה ארצה ב־1943. היה בנוער העובד בירושלים, התכשר במחנה ההכנה בגבת וב־1945 בא עם חברת הנוער הא"י לתל־יוסף. פה למד והתחנך למעלה משנתיים, עבד במאפיה ובגידול דגים לסירוגין. עם תום תקופת ההכשרה באמצע שנת 1947, עברה קבוצת „איתנים" — כך נקראה החברה מאז — לאפיקים. אך עם הקריאה למלחמת השחרור, התגייסה מיד כל החברה לגדוד השלישי של הפלמ"ח ואף אפרים ביניהם. הוא השתתף בכל הפעולות של גדודו: בגליל ובאיזור לטרון, במיבצע „דני" ועוד.

עם פתיחת החזית למיבצע „יואב" בנגב, אץ אל גדודו, למרות תשישות כוחותיו לאחר מחלתו. ב־15 באוקטובר 1948 התחילה הפעולה ליצירת תריז בחזית הפולש המצרי.

אפרים נפל בסביבת בית־חנון ב־17 באוקטובר 1948.

תנצב"ה.

מפי חבריו

עם מיבצע „יואב"

על חטיבת „יפתח" הוטלה המשימה, במסגרת הכללית של המיבצע, לתקוע טריז בערפו של האויב ליד בית־חנון, בין עזה ובין מג'דל, לפוצץ את גשרי דיר־סניד ולמַקש את דרכי נסיגתו. האנשים כונסו מן המישלטים ו„מקרבות על המישלטים" ורוכזו לפעולה זו. העייפות היתה גדולה והכוחות מדולדלים. אולם הכרת־ערך התפקיד הגדול שהוטל עליהם במערכה זאת — פתיחת הדרך ושחרור הישובים מסיוט הפולש, ויותר מזה: קביעת גורל הנגב הישראלי — מתחה את כל הכוחות והביאה לא אחת, לגילויים של מאמצים על־אנושיים כמעט מכל אנשינו.

בטריז בית־חנון טעמו לוחמינו במשך ימים רצופים טעמן של הפגזות כבדות, שעוד לא עמדו בכאלה. סבלנו פגיעות קשות ועל אף ההפגזות האכזריות הצלחנו להחזיק במקום הכבוש ולהדוף את התקפת המשוריינים של האויב. יש לציין כי הפעם כבר בא לעזרתנו כוח־האש של הארטילריה שלנו והפעולות הנמרצות של חיל האויר. תקיעת הטריז ליד בית־חנון הורידה את לחץ האויב מהגיזרה הצפונית של המערכה ונוסף להפתעה הטקטית שהיתה בפעולה כזאת למצרים, מנענו מהם ע"י כך את אפשרות הגשת התגבורת באנשים, ציוד, תחמושת ואספקה. החלה נסיגה המונית של הפול־שים, ואנו פגענו בהם בצורה קטלנית ביותר ושיבשנו את דרכי נסיגתם. אספנו בעקבותיהם שלל גדול וחשוב. עם סיום המיבצע — נפתחה הדרך! הנגב הצפוני שוחרר מסיוטו של הפולש והוכשר הקרקע למסע השחרור בנגב הדרומי ולסיומו — הנפת דגל ישראל על חוף ימה של אילת.

חוברת „יפתח"

בחברה

חיין הקצרים — חסרי שמחה היו. ראית, כי שאיפה זו לשמחה, מכסה על נפש עורגת ושותקת שאינה באה על סיפוקה. מהנגב נשלח להבראה. בהפרדנו ליד האוירון חייך ואמר: „לכשיתחיל — אבוא!". טפחנו אחד על כתף השני, ידענו כי יבוא, אך אמרנו: „עשית מספיק!" (היה זה לאחר שכדור פילח את כובע הפלדה ושרט את קרקפת ראשו) הוא חייך שנית והשיב: „לא סתם ככה, לא סתם ככה מכדור". עם התחלת הקרבות על פריצת הדרך הופיע. לקח את הנשק האנטי־טנקי ויצא למערכה. „למה באת?" — שאלוהו, — לא תסתדרו בלעדי — היתה תשובתו. הסתכלנו בו,

אליקים (מיקול) הורנונג

נולד ב־1904 — נפל ביו"ב באדר א' תש"ח
ברח' אליעזר בן־יהודה בירושלים

חייו

נולד בפולין ב־1904 בעיר אושבינצים. בהיותו בן 17 היה בין ראשוני החלוצים בעירו. בעלותו ארצה, ראשית דרכו היתה בגדוד המצרי בצרפנד. בו רכש לו הרבה ידידים. לאחר השירות בגדוד המצרי, בא מיקול עם חבריו לגדוד העבודה בעין־חרוד. כאן התחבב על כל החברים בנפשו העדינה, בנכונותו לעזור ולהנעים לפל. כל מי שהכירו וכל אלה שהיו אתו ביחד נמשכו אחריו. עם הפילוג בין עין־חרוד ותל־יוסף, הוא עבר לתל־יוסף והציע את עצמו לעסוק בכל המפעלים החלוציים: השתתף בהקמת פלוגות עירוניות בחיפה ובתל־אביב. הוא למד את עבודת הבנין והתמסר בלב ובנפש להקניית המקצוע לחבריו. עם הפילוגים הפוליטיים עזב מיקול את הגדוד והצטרף לקבוצת הבנין „יוסף". בעבודתו הפרטית אינו מתקשר למקום קבוע. אין עיר בארץ שלא הקים בה בנינים. בנה הרבה גם במשקים החקלאיים: בגליל, בעמק ובמקומות אחרים. אחרי הרבה שנות נדודים, הספיק להיות זמן קצר בירושלים יחד עם משפחתו, שהתמסר לה בלב ובנפש. בלכתו לעבודה ביום 22 לפברואר 1948, קפחה הפצצה הזדונית את חייו, ברח' אליעזר בן־יהודה, והובא לקברות ישראל בתל־יוסף.

השאיר אשה ושני ילדים. משפחתו, חבריו וכל מכריו ואלה שבאו במחיצתו, לא ישכחו את החבר הטוב, ידיד הנפש שאבד להם לעולמים.

יהיה זכרו שמור בלבנו לעד!

ה. פ.

עם מדינת ישראל

קמה מדינת ישראל.

וכך היה החלום למציאות ולמעלה מזה. המציאות עלתה על החלום. האפיקורסים הפכו למאמינים. המיבצע גדול ונועז — אין דומה לו. ששים דורות בגולה, ללא מולדת. אך בכל ששים הדורות לחשה גחלת התקוה ולא כבתה. שני הדורות האחרונים הפכו את הגחלת לשלהבת, לאש יוקדת, לאור גדול.

הדרך לאור זרועה חללים. אסון רודף אסון. ריכוזי היהודים בגולה נחרבים, אחד אחרי השני: אין יהדות פולין, אין יהדות ליטא, לטביה, גרמניה. אין ואין ואין. חללים לאלפים, לרבבות. מיליונים. והעולם כולו עומד מן הצד. אין פוצה פה, ואין נוקף אצבע להפסקת השחיטה. עד שקם דור בישראל שאמר: די! גורלנו בידינו! נילחם על עתידנו! לא עוד גולה. מולדת תהיה לנו! ואין מולדת ניתנת מאליה, מולדת נכבשת, במלחמה ובדם. הבין הדור וחש כי זו השעה, השעה האחרונה. „אם לא עכשיו — אימתי". לא סתם פסוק בפרקי אבות, לא פזמון מושר, — ביצוע ומעשה. והישוב הצעיר בישראל קם ועשה בתנופה כבירה, באמונה גדולה, בהיחלצות עליונה, ובנכונות אמיתית. במסירות מופתית קם וכבש לו מולדת. ונפלו — ממיטב העם. ממיטב הנוער. נפלו מתוך הכרה. לא לשוא.

*

תל־יוסף כפר עברי, כפר קיבוצי. אחד הכפרים במולדת, אשר בניו נחלצו למערכת העם, המערכה המכרעת. תל־יוסף אשר חונכה וחינכה את חבריה לקוממיות, להעזה ולמלחמה, תל־יוסף — סיסמוגרף למאורעות באים, למאורעות היסטוריים העומדים להתרחש. מתארגנת כנופיית־ערבים רא־שונה, בראשה — איש דת קנאי דרויש, מתרכזים בהרי הגלבוע. משה רוזנפלד עולה על ההר. תל־יוסף נותנת את קרבנה. משה רוזנפלד נופל מכדורי הכנופיה. הפרשה מתגלית, ניתן האות לתחילת מאורעות 39—1936.

האנגלים זוממים את מזימתם השפלה, להכרית כוח מישראל. החיפושים אחרי נשק ב„שבת השחורה", תל־יוסף נותנת את קרבנה. חיים חרודי נופל.

המקום בו נפל חיים הרודי ב„שבת השחורה"

הכדור הטמא שפלח את לבו נתן את האות. הכוח היהודי קם על רגליו. התגמול בעד חיים לא איחר לבוא. מתחילה מלחמת ישראל. חבריו של חיים יודעים מה צפוי להם ומה צפוי לכולנו, אם לא נשיב מלחמה שערה. זונקים לקרב הגדול, הכבד, הרווי דם ורב הקרבנות.

ובמערכה עומד הישוב כולו. לעזרה באו יהודים מכל התפוצות. בראש המערכה — הישוב העובד, ההסתדרות וההגנה. כל ההתישבות העובדת בשורות ההגנה. הקיבוץ מתגייס כולו לרשות המערכה — החלוץ העובר לפני המחנה. תל־יוסף מגויסת, מתאמנת, מצטיידת, מתבצרת ועומדת על המשמר. רבים מחבריה ומבניה מתיצבים לצבא ההגנה לישראל. לוחמים בעוז ובגבורה עצמית. קרב על הגלבוע. נופל דן. שיירה לירושלים הנצורה — נופל שייקה. קרב על גוש עציון — נופל זרבבל. קרב על גזר — נופל משה. קרב באיזור מודיעין — נופל נתן. קרב על פריצת הדרך לנגב — נופל יוחנן. נופלים תוך מלחמה, נלחמים ומנצחים. גדול הנצחון וכגדלו — גודל הצער

בטחון עצמי מופרז או אי־התמצאות בחיים בלי חבריו. קשה היה לו בלעדינו, כשם שלנו היה קשה בלעדיו. אפרים ידע „להתלקח" מכל ענין. כשעשה מה שהוא, בכל מאודו עשה. לפני יציאתנו לקרב אמר: „נו חבריא, נשתה שרי־ברנדי, העיקר שהדרך תהיה פתוחה". לחצנו ידים. „חבריא! — הוסיף ואמר, נדע להסתדר, סוף־סוף אסור לבייש את הפירמה". כולנו חגורים וחמושים, ואפרים עם הכלי האנטי־טנקי, נפרדנו ליחידות. לאחר ימים הובאה גופתו, שערותיו פרועות, חיוך על פניו, כאילו צוחק, צוחק ומכריז: הדרך פתוחה!

ד ן

*

יש לפעמים ובחברה הגדולה לא ניכר האדם היחיד ובכל זאת עצם נוכחותו דרושה לה. כזה היה אפרים. הוא לא התבלט בחברה ופעמים שכחת את מציאותו בה, אך האפשר היה בלעדיו? עודני זוכרת את אפרים, כאילו הוא עומד לפני כרגע ומחייך, והן תמיד, תמיד היה מחייך ואיך אפשר לזכרו אחרת? עודני זוכרת את אותם ערבי השבתות בתל־יוסף, אותן קבלות השבת הצנועות, הייתכן כי יעבור ערב זה מבלי אשר אפרים יחלל? מבלי שישמיע לנו את מנגינותיו? וכה נעימה היתה המנגינה לאוזן והיית מבקש: אפרים נַגן עוד ועוד! כזה היה אפרים בהיותו אתנו בחברת הנוער. עודני זוכרת את ערב היציאה לפעולה, באנו להיפרד מהחבריא, והנה לפתע גם אפרים ישנו ואף הוא מוכן ליציאה. אקדח חדש קיבל אז, ואנו ליגלגנו בצחוק ואמרנו: ובכן אפרים ועכשיו נוכל ל„השוויץ", מה? והוא כה צנוע, הסמיק מעט ואמר: לא! זה סתם כך, נתנו לצורך התפקיד!... ולא ידענו אותו רגע כי מלים אלה הן האחרונות שנשמע מפיו... כה אכזרי הגורל, כה נוקם... אנו נשארנו, נשארנו לכאוב כאבו ולעולם לא לשכוח אותו.

א ס ת ר ק ה

*

מכה קשה הוכתה הכשרתנו, מכה שטעמה לא ידענו עד כה. הגורל המר לא פסח עלינו והאסון ירד גם על מחננו. ההרגשה כי בנו לא יפגע חץ המות, ליותה אותנו בכל מסע הקרבות, אך בבוא האסון היתה המכה כפולה ומכופלת: נגדע מתוכנו אילן — אפרים אלמגור.

אדם פשוט היה אפרים, לא בברק חיצוני נתברך, אף לא התבלט משאר חבריו, פשוט היה בהליכותיו, חיוך תמידי נסוך על פניו ופסוק ישן שגור בפיו: אין דבר! בערבי שבתות, ישב אפרים בחולצתו הלבנה

כשהחליל בפיו ומשמיע נעימות־שבת, מזנק לריקודים ומיד מתלקחת ה„פולקה". כזה היה אפרים. רע לכולנו. עם פרוץ המלחמה עלה עם כל ההכשרה לגליל. השתתף בכל הקרבות וכשיצאה פלוגתנו ללוד ולרמלה — היה אף אפרים בתוכה. כאן גילה מסירות נפש נפלאה, נלחם, כש־40 מעלות חום קדחו בגופו, עד כי נפל והוטס במטוס לבית־החולים. משם יצא לבית־ההבראה ומיד לאחר זה הצטרף שוב לשורת הלוחמים בנגב. ביום 17.10.48 ניתק פתיל חייו, בנפלו בקרב.

מרדכי ארנון

והאבל. על אלה שהלכו ללא שוב, על אלה שהביאו לנו את הנצחון בדמם ובחייהם ואת יבול הנצחון לא זכו לקצור.

ארוכה שורת הקרבנות. עמוק הצער, ורבה האבידה. הגוף פצוע. הורים שכולים, חברים שכולים — חברה שכולה. וככל ששר־השכחה יפעל את פעלו, וככל שהזמן יטשטש דמויות יקרות וככל שיגלידו הפצעים — לא תימחה הצלקת. לעולם לא. היא תבלט תמיד על גופנו, סימן־היכר תהיה לנו — זכרון עולם. היא תזכיר תמיד, תתבע תמיד, ותחייב תמיד המשך מפעלם של הנופלים, להצלת העם, לקיבוץ גלויות ולהשלמת הגאולה. אכן פצוע הגוף. אין תמורה לאבידות. אך לא רוח־נכאים תהלך בתוכנו. כי גדול הנצחון שהביאו אתם הנופלים. כבירה המהפכה שבאה בעקבות הקרבנות. שונה אפיק חיינו ורבים הסיכויים, נפתחה הדרך לשיבת גאולים וחוף המבטחים הופך לממשות. לא יותר חלום רחוק. העם מבריא וחוזר למולדתו — עוד רבה המלאכה, עוד לא תמה המערכה, אך הוצגו היסודות, — הבסיס איתן.

אתם מגילת היסוד, עליכם נבנה הבית. חבריכם — יורשי דרככם וממשיכי פעלכם יבנוהו לתפארת ולכבוד לכם. רוחכם תשרור בביתנו. שמותיכם יהיו חקוקים באותיות־נצח על כל גבע וגיא, על כל עץ ובית, בלב כל זקן ונער. אורכם יזהיר בכל — ביום ובלילה. אורכם יעודד בשעות הקשות. בכוחכם נבנה.

אשרי הדור אשר כאלה קמו לו.

חנוך רוכל

* * *

בהציבנו יד וזכר לנופלים במלחמת העצמאות תש"ח-ט, ראינו חובה לעצמנו, לא רק להעלות את דמויותיהם של בנינו וחברינו, אלא גם של העולים ובני הנוער, שתל-יוסף היה להם הבית ה י ח י ד י ומהם, שלא נותרו להם קרובים בארץ. כן הועלה זכר אלה בקובץ, שבקשתם האחרונה (או בקשת בני המשפחה) היתה, לבוא למנוחת עולמים באדמת תל-יוסף, — בזאת כרתו ברית-דמים אתה.

בפעולת ליקוט החומר ובגביית עדות על תולדותיהם של הנופלים ופעלם, בביקורים אצל עשרות אנשים (מחוץ לקרובי משפחה), — נתקלו המלקטים בקשיים מרובים ובעיקר לגבי אלה, החסרים קרובי משפחה. לפיכך, אין בחומר המקובץ בזה, משום ביטוי מלא לדמותם, ובמיוחד לגבי אלה האחרונים, — אם כי עשינו כמיטב יכולתנו.

הקובץ מעלה את זכר אלה שנפלו בשלב האחרון של מלחמת עצמאותנו, מיום החלטת או"ם על הקמת המדינה היהודית. לחברינו שנפלו בשלבים הקודמים של היאבקותנו הוצאו חוברות-זכרון כדלקמן: משה רוזנפלד, — הוצאת הועד לעניינים משותפים בגוש חרוד, תרצ"ו; חיים קייטלגיסר, הוצאת תל-יוסף, תש"ד; חיים חרודי, הוצאת תל-יוסף, תש"ז.

*

„אל חוד המשולש" — למשה כרמל, מתוך ספרו „מערכות צפון"; „השיירה הגדולה" — למתי מגד, מהספר „בעקבות לוחמים"; „לילה של סכנות" — מסיפורו של לוחם, מהחוברת „פלמח" 71; „בשילטא" — א. בן-אליהו, מקובץ חטיבת „יפתח"; „קטמון" — לרעננה, „בגליל העליון" — חבריא, — מהקובץ „פרקים במלחמת ישראל"; „נבי-סמואל" ליוסף טבנקין, מהקובץ „בנים".

כן ניתנו בזה רשימות וגלופות שהודפסו בשעתן ביומני תל-יוסף „מחיינו".

הגלופות: מסירת מגילת-הגבורה לאֵם, נפתלי שלומוביץ — מ„העולם הזה"; גלופת זרבבל הורביץ — „דבר"; גלופות אחדות — מ„צרור המכתבים". הגלופה: היחידה ערב צאתה לקרב בגלבוע, מחוברת-הזכרון לשלושה — בית-השיטה. נבי-סמואל — הקובץ „בנים"; פלוג'ה — „אשמורת";

רישום מפת הנופלים — בידי דוד אלף (אלקין).

כל אלה שנתנו את ידם לקובץ-הזכרון „לדמותם" — וסייעו לו בחומר וברוח — יעמדו בזה על הברכה.